

CONSILIUL JUDEȚEAN TULCEA / TULCEA COUNTY COUNCIL
INSTITUTUL DE CERCETĂRI ECO-MUZEALE "GAVRILĂ SIMION" TULCEA /
"GAVRILĂ SIMION" ECO-MUSEUM RESEARCH INSTITUTE TULCEA
UNIVERSITATEA DE STAT DIN MOLDOVA / MOLDOVA STATE UNIVERSITY

BIBLIOTECA
ISTRO-PONTICĂ
Seria
ARHEOLOGIE

18

Structuri arheologice

din așezările epocii fierului în spațiul tiso-nistrean

Materialele colloquium-ului de vară de la Saharna

12-15 iulie 2018

Archeological structures

from the Iron Age settlements in the Tisza-Dniester region

Proceedings of the Saharna Summer Colloquium

July 12th-15^h, 2018

Mega Publishing House

TULCEA-CHIȘINĂU 2019

<https://biblioteca-digitala.ro>

CONSILIUL JUDEȚEAN TULCEA / TULCEA COUNTY COUNCIL
INSTITUTUL DE CERCETĂRI ECO-MUZEALE "GAVRILĂ SIMION" TULCEA /
"GAVRILĂ SIMION" ECO-MUSEUM RESEARCH INSTITUTE TULCEA
UNIVERSITATEA DE STAT DIN MOLDOVA / MOLDOVA STATE UNIVERSITY

Structuri arheologice

din așezările epocii fierului în spațiul tiso-nistrean

Materialele colloquium-ului de vară de la Saharna
12-15 iulie 2018

Archeological structures

from the Iron Age settlements in the Tisza-Dniester region

Proceedings of the Saharna Summer Colloquium
July 12th-15^h, 2018

EDITURA MEGA ♦ CLUJ-NAPOCA ♦ 2019

Proceedings of the Saharna
Summer Colloquia

IV

Colegiul de redacție / Editorial Board

Aurel Zanoci
Mihail Băț
Alexandra Țârlea
Sorin-Cristian Ailincăi

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

STRUCTURI ARHEOLOGICE DIN AȘEZĂRILE EPOCII FIERULUI ÎN SPAȚIUL TISO-NISTREAN.

Colocviu de vară (2018; Saharna)

Structuri arheologice din așezările epocii fierului în spațiul tiso-nistrean: materialele colloquium-ului de vară de la Saharna: 12-15 iulie 2018 - Archeological structures from the Iron Age settlements in the Tisza-Dniester region: Proceedings of the Saharna Summer Colloquium: July 12th-15h, 2018. - Cluj-Napoca: Mega, 2019.

Conține bibliografie.

ISBN 978-606-020-157-1

Cluj-Napoca
www.edituramega.ro
e-mail: mega@edituramega.ro

Cuprins Contents

- 4 **Ion Niculiță**
Structurile arheologice din epoca fierului pe agenda Colloquim-ului de vară de la Saharna
Iron Age archaeological structures on the agenda of the Saharna Summer Colloquium
- 7 **Aurel Zanoci, Mihail Băț**
Structuri gospodărești din incinta fortificației hallstattiene timpurii Saharna Mare/„Dealul Mănăstirii”
Household structures from the enclosure of the Early Iron Age hillfort Saharna Mare/“Dealul Mănăstirii”
- 29 **Сергей Фидельский / Serghei Fidelsky**
Хозяйственные ямы первой половины I тыс. до н.э. на поселении Чобручи в Нижнем Поднестровье
Household pits of the first half of the 1st millennium BC on the Chobruchi settlement in Lower Dniester region
- 45 **Alexandru Berzovan**
Considerații preliminare privind locuințele din cadrul cetăților din epoca fierului situate între Carpați și Prut (sec. V-III î. Hr.)
Preliminary considerations regarding the dwellings from the Iron Age forts situated between the Carpathians and Prut river (5th-3rd centuries BC)
- 65 **Aurel Rustoiu, Iosif Vasile Ferencz**
Ateliere meșteșugărești în estul Bazinului Carpatic în sec. IV-III a. Chr. Arheologia producției manufacturiere
Workshops in the eastern Carpathian Basin during the 4th-3rd centuries BC. The archaeology of craft production
- 87 **Rodica Ursu-Naniu, Andrei Corobcean**
Problema atribuirii funcționale a unor structuri arheologice din incinta fortificată de la Stolniceni, raionul Hîncești
Aspects regarding the functional interpretation of some archaeological structures discovered in the fortified enclosure from Stolniceni, Hîncești County
- 105 **Valeriu Sîrbu**
Structuri de locuire și gospodărești, ateliere și gropi de cult în așezarea geto-dacică (sec. II-I a. Chr.) de la Grădiștea, jud. Brăila
Structures d’habitation et ménagères, ateliers et fosses cultuelles dans l’établissement géto-dace (IIe- Ier s. av. J.-C.) de Grădiștea, dép. de Brăila
- 137 **Vasile Iarmulschi, Octavian Munteanu**
Cu privire la spațiul de locuit în cadrul culturii Poienești-Lucașeuca
Regarding the living space within the Poienești-Lucașeuca culture
- 157 **Horea Pop**
Despre o locuință dacică mai neobișnuită de la Șimleu Silvaniei, Sălaj-România
About an unusual Dacian dwelling from Șimleu Silvaniei, Sălaj-România

Structurile arheologice din epoca fierului pe agenda Colloquim-ului de vară de la Saharna

Ion Niculiță

doctor habilitat, profesor universitar

Plăzmit ca un for științific internațional, în care să fie puse în discuție principalele probleme legate de evoluția civilizațiilor din spațiul tiso-nistean *Colloquim-ul de vară de la Saharna* a întrunit, în decursul anilor, specialiști notorii din diferite domenii ale preistoriei și antichității, din cele mai prestigioase centre universitare și de cercetare din mai multe state europene. În cadrul colloquim-ului discuțiile s-au axat pe: „Relațiile dintre comunitățile «barbare» și civilizația antică”, „Constituirea centrelor rezidențiale din mileniul I a. Chr.”, „Evoluția sistemului defensiv în epoca fierului” etc.

La a VIII-a ediție *Colloquim-ul de vară de la Saharna* a găzduit cercetători din Moldova, România și Ucraina, ale căror eforturi au fost îndreptate către studierea structurilor arheologice din epoca fierului, care reprezintă una din cele mai adecvate și credibile surse informative ale istoriei vechi. Subiectele discutate în cadrul colloquim-ului au fost diverse după conținut, însă toate contribuie la soluționarea problemei funcționării structurilor arheologice. Interes prezintă rezultatele obținute la urma cercetărilor structurilor de habitat din regiunile Nistrului Mijlociu, Dunării de Jos, Tisei Superioare etc.

Publicarea materialelor *Colloquim-ului de vară de la Saharna* a devenit deja tradițională, iar culegerile date sunt pe larg utilizate de specialiștii în domeniul preistoriei și istoriei antice, din țară și de peste hotare. Totodată ele incontestabil vor fi de un mare folos pentru întregul public pasionat de istorie.

De asemenea, menționăm că ideea principală, nutrită de ctitorii acestui for științific internațional, este de a familiariza studenții, masteranzii și doctoranzii, ce își realizează practica arheologică la șantierul-școală de la Saharna, cu problemele principale ale arheologiei Europei de Sud-Est, precum și însușirea de către ei a căilor posibile de rezolvare a acestora. *Colloquim-ul de vară de la Saharna* a devenit un organism vital de comunicare între specialiștii din diferite generații și tineretul studios.

În urma dezbaterilor dintre participanții la cea de-a VIII-a ediție a *Colloquim-ului* s-a ajuns la concluzia de a prelungi activitatea acestui for științifico-didactic, lărgindu-i problematica pusă în discuție, precum și arealul geografic al participanților.

Iron Age archeological structures on the agenda of the Saharna Summer Colloquium

Ion Niculiță

Prof. Dr. habil.

Thought as an international scientific forum intended to discuss the main issues related to the evolution of civilizations on the territory between Tisa and Dniester Rivers, the *Saharna Summer Colloquium* has gathered over the years notorious specialists from different fields of prehistory and antiquity from the most prestigious academic and research centers in several European countries. During the colloquium, the discussions focused on: "Relations between «barbarian» communities and ancient civilizations", "Establishment of residential centers in the 1st millennium BC", "Evolution of the defensive system in the Iron Age" etc.

At its 8th edition, the *Saharna Summer Colloquium* received researchers from Moldova, Romania and Ukraine, whose efforts were dedicated towards the study of iron age archaeological structures which represent one of the most appropriate and credible resource of information about the old history. The subjects discussed at the colloquium were diverse in content, but all contribute to the understanding of the problem of functioning of archaeological structures. Special interests present the results obtained from the excavation of the living structures discovered in the regions of the Middle Dniester, Lower Danube, Upper Tisza, etc.

The publication of the materials of *Saharna Summer Colloquium* has already become a tradition, and these collections are widely used by specialists in the field of prehistory and ancient history in the country and abroad. They will undoubtedly be of great help to the general public interested in history.

The great wish of the founders of this international scientific forum is to familiarize undergraduate students, master students and doctoral students who carry their archaeological internship at the excavation camp and school from Saharna with the main problems of the Southeastern European archeology, as well as finding solutions to existing problems. The *Saharna Summer Colloquium* has become a vital communication tool between specialists of different generations and the youth.

Following the debates between the participants of the 8th edition of the *Colloquium*, it was obvious the conclusion to continue the work of this scientific-didactic forum by widening the subject discussed as well as the geographic area of the participants.

Structuri gospodărești
din incinta fortificației
hallstattiene timpurii
Saharna Mare/„Dealul Mănăstirii”

Household structures
from the enclosure
of the Early Iron Age hillfort
Saharna Mare/“Dealul Mănăstirii”

Aurel Zanoci
Mihail Băț

Cuvinte-cheie: regiunea Nistrului Mijlociu, prima epocă a fierului, citadelă, gropi, funcționalitate, depozitare.

Rezumat: „Citadela” Saharna Mare / „Dealul Mănăstirii” reprezintă una dintre primele fortificații atestate în arealul estic al culturii Cozia-Saharna (sec. X-IX a. Chr.). Aici, deopotrivă cu vestigiile sistemului defensiv, prin investigații arheologice au fost cercetate mai multe complexe de habitat și gospodărești. Dintre ele un interes deosebit prezintă gropile, care sunt destul de numeroase (57) și diverse ca forme și conținut. În articolul de față este întreprinsă o clasificare a lor în funcție de forme și dimensiuni. De asemenea, plecând de la configurație, dimensiuni și inventar, sunt dezbătute și probleme cu privire la funcționalitatea lor.

Keywords: Middle Dniester region, Early Iron Age, citadel, pits, functionality, storage.

Abstract: The “citadel” of Saharna Mare / “Dealul Mănăstirii” is one of the first hillfort attested in the eastern area of the Cozia-Saharna culture (10th-9th centuries BC). Here, along with the remains of the defensive system, several dwelling and household structures have been archaeologically investigated. Of these, pits are of particular interest, which are quite numerous (57) and various in shape and filling. This article gives their classification by shape and size. It also addresses the issue of their functionality based on their configuration, size and archaeological finds from their filling.

Fortificația hallstattiană timpurie¹ a fost amplasată pe marginea de sud-vest a promontoriului Saharna Mare², pe malul înalt al canionului *Valea Crac* și consta din două părți componente: o „citadelă” de formă quasi-

The Early Iron Age fortification¹ was located on the southwestern edge of the Saharna Mare promontory², on the high bank of the *Valea Crac* canyon, and consisted of two parts: a “citadel” of a quasi-round shape in plan, with

¹ Fortificația a fost identificată în anul 2009 de către colectivul de cercetători de la Universitatea de Stat din Moldova (I. Niculiță, A. Zanoci, M. Băț, A. Nici). În perioada 2009-2014 au fost realizate investigații arheologice prin intermediul a opt secțiuni, pe o suprafață totală de 676 m², fiind cercetat atât sistemul defensiv, cât și interiorul fortificației. Investigațiile arheologice au fost complementate de cercetări geofizice, realizate în anii 2010 și 2015, care au contribuit la stabilirea conturului exact al „citadelii” și al „incintei” adiacente, precum și la identificarea unor „anomalii” în perimetrul fortificației. Rezultatele cercetărilor de la fortificația hallstattiană timpurie au fost publicate în mai multe studii din țară și de peste hotare (Niculiță et al. 2010, 360-362, fig. 2-6; Niculiță, Zanoci, Băț 2011, 226-236; Niculiță et al. 2012, 111-167; Zanoci 2013, 314, fig. 7; Niculiță, Zanoci, Băț 2013, 296-297, fig. 6; Niculiță, Zanoci, Băț 2016, 45-114, fig. 26-75, Asăndulesei 2016, 34-39, fig. 19-22).

² Fortificația suprapune o așezare deschisă din perioada anterioară, atribuită culturii Holercani-Hansca (Niculiță, Zanoci, Băț 2016, 40-45, fig. 23-25). Ulterior, în sec. VI-III a. Chr., vestigiile fortificației hallstattiene timpurii au fost suprapuse de binecunoscuta cetate traco-getică Saharna Mare (Niculiță, Zanoci, Arnăut 2008, 87-140; Niculiță, Zanoci, Băț 2016, 155-241).

¹ The fortification was identified in 2009 by a team of researchers from the Moldova State University (I. Niculiță, A. Zanoci, M. Băț, A. Nici). During 2009-2014, archaeological investigations were carried out by means of eight excavations, with a total area of 676 m², there were investigated both the defensive system and the interior of the fortification. The archaeological investigations were complemented by geophysical investigations carried out in 2010 and 2015, which contributed to the exact contouring of the “citadel” and the adjacent “enclosure” as well as to the identification of “anomalies” in the fortification area. The results of the Early Iron Age fortification research have been published in several specialized studies in the country and abroad (Niculiță et al. 2010, 360-362, Fig. 2-6; Niculiță, Zanoci, Băț 2011, 226-236; Niculiță et al. 2012, 111-167; Zanoci 2013, 314, fig. 7; Niculiță, Zanoci, Băț 2013, 296-297, fig. 6; Niculiță, Zanoci, Băț 2016, 45-114, fig. 26-75, Asăndulesei 2016, 34-39, fig. 19-22).

² The fortification overlaps an open settlement from the previous period, attributed to the Holercani-Hansca culture (Niculiță, Zanoci, Băț 2016, 40-45, fig. 23-25). Subsequently, in the 6th-3rd centuries BC, the remains of the Early Iron Age fortification were overlapped by the well-known Thraco-Getic hillfort of Saharna Mare (Niculiță, Zanoci, Arnăut 2008, 87-140; Niculiță, Zanoci, Băț 2016, 155-241).

rotundă în plan, cu dimensiunile de cca 74×76 m (cca 0,50 ha) la care, pe latura de nord, a fost acroșată o altă „incintă” de formă semiovală cu dimensiunile de 55×78 m (fig. 2; 3).

În urma investigațiilor s-a stabilit că sistemul defensiv al „citadelei” consta dintr-un „zid” cu șanț adiacent cu lungimea totală de cca 300 m, care înconjura incinta de jur-împrejur. Judecând după prezența și dispunerea gropilor de pari, „zidul”, cu lățimea de 1,00-1,20 m, a fost constituit din două paramente din bârne de lemn, între care era plasat un emplecton din pământ și pietre. Șanțul a fost săpat în fața „zidului” și urma traseul acestuia, având o lățime în partea superioară de cca 4,20-6,00 m și adâncimea de 1,20-1,60 m de la nivelul antic de călcare.

„Incinta” adiacentă a fost delimitată printr-un șanț, care descria în plan un semioval. Șanțul, ale cărei capete se uneau cu șanțul „citadelei”, avea lungimea de cca 185 m, lățimea de cca 3 m și adâncimea de cca 1,00-1,40 m.

Plecând de la materialele descoperite în procesul cercetărilor arheologice la sistemul defensiv al „citadelei”, precum și de la cele recuperate din perimetrul sitului, fortificația de la Saharna Mare / „Dealul Mănăstirii” a fost atribuită culturii Cozia-Saharna (sec. X-IX a. Chr.) (Niculiță, Zanoci, Băț 2016, 56). În arealul acestei culturi, grație investigațiilor arheologice și a periegezelor efectuate în ultimele decenii, au devenit cunoscute mai multe fortificații: Pocreaca (Iconomu 1996; Iconomu 1997), Butuceni (Niculiță, Teodor, Zanoci 2002, 62-63), Horodiște „La

Fig. 1. Localizarea sitului Saharna Mare / „Dealul Mănăstirii” pe harta fizică a spațiului est-carpatic.

Fig. 1. Location of the Saharna Mare / „Dealul Mănăstirii” site on the physical map of the East Carpathian space.

dimensions of approximately 74×76 m (about 0.50 ha) to which, on the northern side, another “enclosure” of semi-oval shape with the dimensions of 55×78 m was attached (fig. 2; 3).

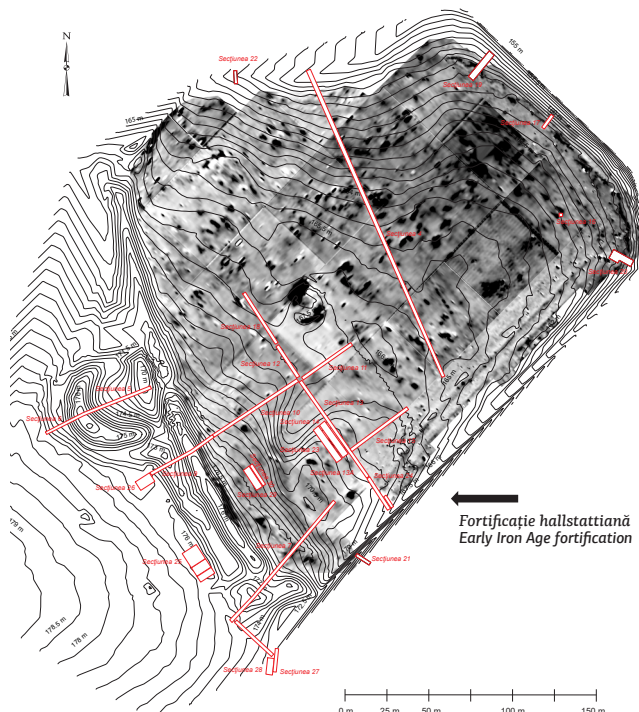

Fig. 2. Saharna Mare / „Dealul Mănăstirii”. Planul topografic și harta anomaliilor magnetometrice cu indicarea secțiunilor arheologice.

Fig. 2. Saharna Mare / „Dealul Mănăstirii”. Topographic plan and map of magnetometric anomalies with an indication of archaeological sections.

Șanț” (Niculiță, Zanoci, Băț 2014, 240-246, fig. 5-12; Zanoci, Niculiță, Băț 2015, 88-91, fig. 7-10), Mihuleni IX (Zanoci, Niculiță, Băț 2017, 22-23, fig. 10) etc.

Însă, până la momentul de față cea mai bine cercetată rămâne a fi fortificația Saharna Mare / „Dealul Mănăstirii”. Aici, ca urmare a cercetărilor arheologice

The investigations showed that the defensive system of the “citadel” consisted of a “wall” with an adjacent ditch with a total length of about 300 m, surrounding the enclosure. Based on the presence and location of the postholes, we can conclude that the “wall”, with a width of 1.00-1.20 m, consisted of two timber frames with earth and stones rammed between them. The ditch was dug in front of the “wall” and followed its perimeter, having a width of about 4.20-6.00 m at the top and a depth of 1.20-1.60 m from the ancient ground surface.

The adjacent “enclosure” was delineated by a ditch, of semi-oval shape in plan. The ditch, whose ends joined to the “citadel’s” ditch, had a length of about 185 m, a width of about 3 m and a depth of about 1.00-1.40 m.

Based on the materials found during the archaeological investigations of the defensive system of the “citadel”, as well as on the finds recovered in the perimeter of the site, the fortification of Saharna Mare / “Dealul Mănăstirii” was attributed to the Cozia-Saharna culture (the 10th-9th centuries BC) (Niculiță, Zanoci, Băț 2016, 56). In the area of this culture, thanks to the archaeological investigations and explorations carried out in the last decades, several fortified settlements have become known: Pocreaca (Iconomu 1996; Iconomu 1997), Butuceni (Niculiță, Teodor, Zanoci 2002, 62-63), Horodiște “La Șanț” (Niculiță, Zanoci, Băț 2014, 240-246, fig. 5-12; Zanoci, Niculiță, Băț 2015, 88-91, fig. 7-10), Mihuleni IX (Zanoci, Niculiță, Băț 2017, 22-23, fig. 10), etc.

However, to date the fortification of Saharna Mare / “Dealul Mănăstirii” remains the best studied. Here, as a result of the archaeological investigations, the remains of a surface

Fig. 3. Citadela hallstattiană timpurie. Vedere dinspre vest (după Niculiță, Zanoci, Băț 2016).

Fig. 3. Early Iron Age enclosure. View from west (after Niculiță, Zanoci, Băț 2016).

au fost descoperite vestigiile unei construcții de suprafață, 57 gropi și un „complex de cult” (Niculiță, Zanoci, Băț 2016, 61-98, fig. 39-64).

Dintre complexele identificate un interes deosebit prezintă gropile „menajere”, care la prima vedere sunt destul de numeroase pentru o suprafață cercetată de doar 616 m². Însă, în urma unei analize a adâncimilor de la care au fost săpate gropile, se observă că ele pot fi grupate în:

- gropi săpate de la adâncimea de 0,60 m de la nivelul actual de călcare³ (11);
- gropi săpate de la adâncimea de 0,80 m (19);
- gropi săpate de la adâncimea de 1,00-1,10 m (19);
- gropi săpate de la adâncimea de 1,20-1,30 m (8).

³ La situl Saharna Mare / „Dealul Mănăstirii” stratul cultural atribuit comunității hallstattiene timpurii începe de la adâncimea de 0,60 m de la nivelul actual de călcare și continuă, pe alocuri, până la adâncimea de 1,20-1,30 m (Niculiță, Zanoci, Arnăuț 2008, 140-145; Niculiță, Zanoci, Băț 2016, 61).

structure, 57 pits, and a “cult complex” were found (Niculiță, Zanoci, Băț 2016, 61-98, fig. 39-64).

Of the identified complexes, there is a particular interest in the “household” pits, which at first sight are quite numerous for a surveyed area of only 616 m². However, following an analysis of the depths from which the pits were dug, they can be grouped into:

- pits dug from the depth of 0.60 m from the modern ground surface³ (11);
- pits dug from the depth of 0.80 m (19);
- pits dug from the depth of 1.00-1.10 m (19);
- pits dug from the depth of 1.20-1.30 m (8).

³ At the site of Saharna Mare / “Dealul Mănăstirii”, the cultural layer attributed to the Early Iron Age community begins at a depth of 0.60 m from the modern ground surface and continues, here and there, to a depth of 1.20-1.30 m (Niculiță, Zanoci, Arnăuț 2008, 140-145; Niculiță, Zanoci, Băț 2016, 61).

Astfel, se poate constata că gropile respective nu au funcționat simultan, ci au fost săpate în diferite perioade de evoluție ale fortificației de la Saharna Mare / „Dealul Mănăstirii”.

Tipologie

Gropile descoperite în „citadela” de la Saharna Mare / „Dealul Mănăstirii”, în linii generale, pot fi împărțite în trei tipuri: cilindrice, în formă de clopot, tronconice⁴ (fig. 4).

Gropi de formă cilindrică (fig. 4/1-2; 5). Acestea, de regulă, au formă rotundă, sau quasi-rotundă în plan, cu pereții verticali și fundul plat. Dimensiunile lor sunt diferite, diametrul fiind cuprins între 0,52 și 1,90 m, iar adâncimea – între 0,10 și 1,20 m (Tabelul 1). Majoritatea, însă, au diametrul relativ mare (1,10-1,70 m) și o adâncime încadrată între 0,30 și 0,90 m.

Gropi, similare ca formă și dimensiuni, au fost descoperite și în așezarea deschisă, adiacentă „citadelei” (Niculiță, Zanoci, Arnăut 2008, fig. 44/4; 70/1; 74/3; Niculiță, Zanoci, Băț 2016, fig. 77/2). De asemenea, astfel de complexe sunt cunoscute și la alte situri ale culturii Cozia-Saharna, cercetate prin investigații arheologice, cum ar fi, de exemplu: Glinjeni „La Șanț” (Гольцева, Кашуба 1995, таб. X), Saharna „Țiglău” (Niculiță, Niciu 2014, fig. 84/1; 126/2; 148/2), Alcedar III (Кашуба 2000, рис. XCIX/3, 4) etc.

⁴ O tipologie asemănătoare a fost elaborată și pentru gropile atestate în nivelul hallstattan timpurii (Cozia-Saharna) al așezării Glinjeni „La Șanțuri”. Pentru detalii a se vedea: Гольцева, Кашуба 1995, 10.

Thus, it can be seen that the respective pits did not function simultaneously, but were dug in different periods of development of the fortification of Saharna Mare / “Dealul Mănăstirii”.

Typology

The pits found in the “citadel” of Saharna Mare / “Dealul Mănăstirii” can be broadly divided into three types: cylindrical, bell-shaped, and truncated conical⁴ (fig. 4).

Cylindrical pits (fig. 4/1-2; 5). These pits are usually round or quasi-round in plan, with vertical walls and flat bottom. Their dimensions are different; the diameter is between 0.52 and 1.90 m, and the depth is between 0.10 and 1.20 m (Table 1). Most of them, however, have a relatively large diameter (1.10-1.70 m) and a depth of between 0.30 and 0.90 m.

The pits similar in shape and size were also found in the open settlement adjacent to the “citadel” (Niculiță, Zanoci, Arnăut 2008, fig. 44/4; 70/1; 74/3; Niculiță, Zanoci, Băț 2016, fig. 77/2). Such complexes are also known in other archaeologically investigated sites of the Cozia-Saharna culture, such as Glinjeni “La Șanț” (Гольцева, Кашуба 1995, таб. X), Saharna “Țiglău” (Niculiță, Niciu 2014, fig. 84/1; 126/2; 148/2), Alcedar III (Кашуба 2000, рис. XCIX/3, 4), etc.

Among the pits of this type, which were identified in the “citadel”, there are three (nos. 111, 132, and 192) with walls dug out on one side in steps. Of these, two (nos. 111

⁴ A similar typology has been developed for the pits attested in the Early Iron Age level (Cozia-Saharna) of the Glinjeni “La Șanțuri” settlement. For details see: Гольцева, Кашуба 1995, 10.

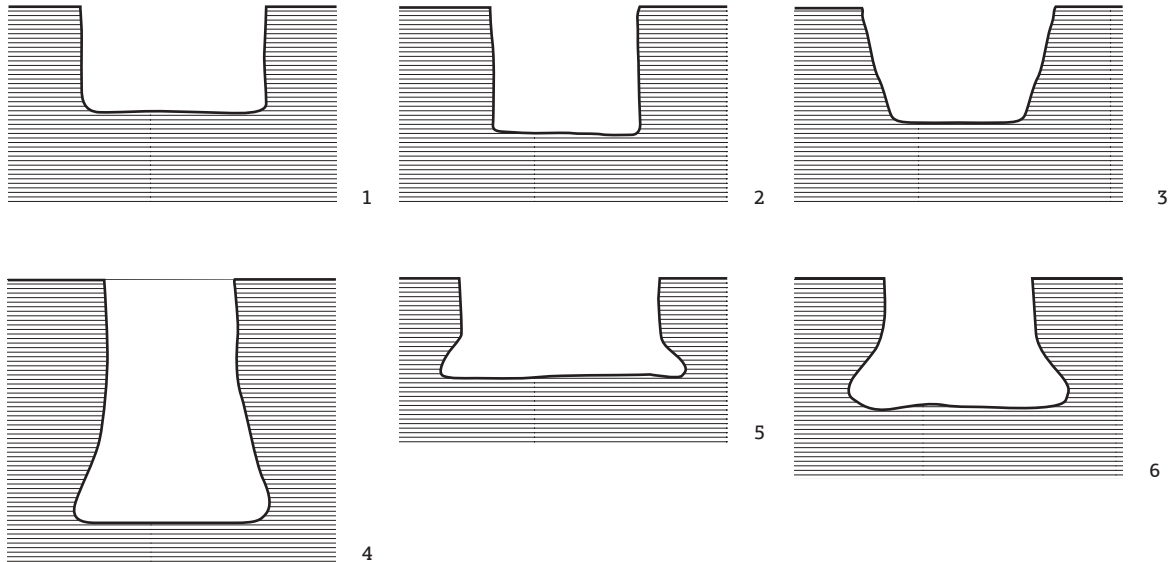

Fig. 4. Tipuri de gropi.
Fig. 4. Types of pits.

Printre gropile de acest tip, identificate în „citadelă”, se evidențiază trei (nr. 111, 132, 192) ale căror pereți, pe una din laturi, sunt săpați în trepte. Dintre acestea, două (nr. 111, 192) se remarcă prin dimensiunile lor considerabile – diametrul de cca 1,90 m și adâncimea de 1,00 m.

Gropile de formă cilindrică (11 gropi) sunt frecvent lipsite de inventar. Iar în cazurile când acesta a fost atestat, este relativ modest, fiind compus din pietre, oase de animale și fragmente de ceramică, mai rar – astragali. Se evidențiază doar groapa de dimensiuni mari, cu pereții săpați în trepte (nr. 111) care avea

and 192) are of considerable size: about 1.90 m in diameter and 1.00 m deep.

The cylindrical pits often (11 pits) contain no finds. And in cases when they were discovered, they were relatively poor, being represented by stones, animal bones, and pottery sherds, less often by astragali. There is only one large pit with stepped walls (no. 111) with relatively rich finds: an iron knife blade and 81 pottery sherds.

In terms of statistics, cylindrical pits are the most numerous (32 of 57, 56%) in the “citadel”. Also, the features of this type predominate in the fortification of Glinjeni

Fig. 5. Groapă cilindrică (nr. 182).

Fig. 5. Cylindrical pit (no. 182).

un inventar relativ bogat: o lamă de cuțit din fier și 81 fragmente de ceramică.

Din punctul de vedere statistic gropile de formă cilindrică sunt cele mai numeroase (32 din 57; 56%) în „citadelă”. De asemenea, complexe de acest tip predomină numeric și în fortificația Glinjeni „La Șanț” – 49% (Гольцева, Кашуба 1995, 10). Totodată se remarcă un număr mai redus al lor în așezările deschise. De exemplu, în așezarea deschisă adiacentă „citadelei” Saharna Mare / „Dealul Mănăstirii” dintre cele cca 53 de gropi cercetate până la momentul de față, doar 15 au formă cilindrică (Niculiță, Zanoci, Arnăut 2008, 51-60, 72-79; Niculiță, Zanoci, Băț 2016, 115-126). O situație asemănătoare este cunoscută și la

“La Șanț” – 49% (Гольцева, Кашуба 1995, 10). At the same time, there are a smaller number of them in the open settlements. For example, in the open settlement adjacent to the “citadel” of Saharna Mare / “Dealul Mănăstirii”, of the approximately 53 pits researched to date, only 15 have a cylindrical shape (Niculiță, Zanoci, Arnăut 2008, 51-60, 72-79; Niculiță, Zanoci, Băț 2016, 115-126). A similar situation there is also in the Saharna “Țiglău”, where of the 39 pits, only 11 are cylindrical (Niculiță, Niciu 2014, 27-56).

Bell-shaped pits (fig. 4/4-6; 6). Pits of this type are circular in plan. The walls, as a rule, vertical at the top, widen to the bottom, giving the pits the appearance of a bell. Thus, the diameter at neck is smaller (0.80 to 1.80 m) and the bottom is larger (1.00 to 2.10 m). Their depth ranges from 0.45 m to 1.60 m. Among the bell-shaped pits there are some of the considerable size, such as, for example, pits nos. 114, 120, 121, 180, and some others, which have at neck a diameter of 1.20 to 1.80 m, the bottom of 1.60 to 2.10 m and a depth of 1.08 to 1.40 m.

Pits of similar shape and size were also investigated in the open settlement in the immediate vicinity (Niculiță, Zanoci, Arnăut 2008, fig. 45/1-3; 49/1), as well as in the sites of Saharna “Țiglău” (Niculiță, Niciu 2014, Fig. 114/1-3; 121/1-2), Glinjeni “La Șanț” (Гольцева, Кашуба 1995, таб. XII), Mateuți “La Bașne” (Кашуба 2000, рис. LXXXIX/17, 18, 20), Alcedar III (Кашуба 2000, рис. XCIX/9, 11, 12), etc.

Two pits (nos. 107 and 26) from the “citadel” of Saharna Mare / “Dealul Mănăstirii” have arrangements in the form of steps. For example, pit no. 126 had a cylindrical cavity in the upper part, with a diameter of 1.44 m and a depth

1

3

Saharna „Țiglău”, unde dintre cele 39 de gropi atestate, numai 11 sunt cilindrice (Niculiță, Nicic 2014, 27-56).

Gropi în formă de clopot (fig. 4/4-6; 6). Gropile de acest tip au în plan formă circulară. Pereții, de regulă, verticali în partea superioară, se largesc spre fund, conferind gropii aspectul unui clopot. Astfel, diametrul gurii fiind mai mic (cuprins între 0,80 și 1,80 m), iar al fundului mai mare (1,00-2,10 m). Adâncimea lor variază de la 0,45 m la 1,60 m. Printre gropile în formă de clopot se evidențiază unele de dimensiuni considerabile, cum ar fi, de exemplu, gropile nr. 114, 120, 121, 180 ș.a., care au diametrul gurii de 1,20-1,80 m, al fundului – de 1,60-2,10 m și adâncimea de 1,08-1,40 m.

Gropi cu formă și dimensiuni similare au fost cercetate și în așezarea deschisă din imediata apropiere (Niculiță, Zanoci, Arnăuț 2008, fig. 45/1-3;

3

Fig. 6. Gropi în formă de clopot: 1 - nr. 179; 2 - 189; 3 - 199.
Fig. 6. Bell-shaped pits: 1 - no. 179; 2 - no. 189; 3 - no. 199.

49/1), precum și în siturile Saharna „Țiglău” (Niculiță, Niciu 2014, fig. 114/1-3; 121/1-2), Glinjeni „La Șanț” (Гольцева, Кашуба 1995, таб. XII), Mateuți „La Bașne” (Кашуба 2000, рис. LXXXIX/17, 18, 20), Alcedar III (Кашуба 2000, рис. XCIX/9, 11, 12) etc.

La două gropi (nr. 107 și 26) din „citadela” Sahrana Mare / „Dealul Mănăstirii” au fost atestate amenajări în formă de trepte. De exemplu, groapa nr. 126 avea în partea superioară o cavitate de formă cilindrică cu diametrul de 1,44 m și adâncimea de 0,24 m. De la nivelul ei, lateral fiind săpată o groapă în formă de clopot (Niculiță, Zanoci, Băț 2016, 73, fig. 48).

Spre deosebire de gropile cilindrice, cele în formă de clopot sunt mai bogate în inventar⁵, acesta fiind reprezentat de diverse piese (cute, fusaiole, aplici etc.), numeroase fragmente de ceramică și de oase.

Gropile în formă de clopot sunt mai puțin numeroase (20; 35%) în „citadelă”, în schimb, fiind predominante în așezarea deschisă adiacentă (Niculiță, Zanoci, Arnăuț 2008, 51-60, 72-79; Niculiță, Zanoci, Băț 2016, 115-126). De asemenea, ele sunt mai puțin întâlnite și în fortificația Glinjeni „La Șanț” (32%) (Гольцева, Кашуба 1995, 10).

Gropi de formă tronconică (fig. 4/3; 7). Complexele de acest tip au formă rotundă sau quasi-rotundă în plan, iar pereții oblici se îngustează spre fundul plat. Respectiv, gropile în partea superioară au un diametru mai mare, ce variază între 1,36 și 1,60 m, iar în cea

⁵ Doar în patru gropi lipsește inventarul.

Fig. 7. Groapă tronconică (nr. 182).

Fig. 7. Truncated pit (no. 182).

of 0.24 m. From its level, laterally, a bell-shaped pit was excavated (Niculiță, Zanoci, Băț 2016, 73, fig. 48).

Unlike cylindrical pits, bell-shaped ones contain more artifacts⁵, which represent different objects (whetstones, spindle whorls, appliqués, etc.), numerous pottery sherds, and bones.

The bell-shaped pits are less numerous (20; 35%) in the “citadel”, instead being predominant in the adjacent open settlement (Niculiță, Zanoci, Arnăuț 2008, 51-60, 72-79; Niculiță, Zanoci, Băț 2016, 115-126). They are also less

⁵ Only four pits contain no finds.

inferioară mai mic (0,88-1,10 m). Adâncimea lor fiind de 0,84-1,10 m (Tabelul 1).

Astfel de gropi în „citadelă” se întâlnesc mai rar, la momentul de față fiind cercetate doar cinci (9%). Gropi similare, și de asemenea în număr redus, au fost atestate în așezarea deschisă din preajmă (Niculiță, Zanoci, Băț 2016, fig. 78/3, 4; 81/5, 6), precum și în siturile Glinjeni „La Șanț” (Гольцева, Кашуба 1995, таб. XIII), Alcedar III (Кашуба 2000, рис. CI/4, 5), Mateuți „La Bașne” (Кашуба 2000, рис. LXXXIX/13).

În „citadela” Saharna Mare / „Dealul Mănăstirii” doar o singură groapă de acest tip nu conține inventar. Din restul au recuperate, în special, fragmente de ceramică și de oase, al căror număr variază de la o groapă la alta (Tabelul 1).

Distribuția spațială

În funcție de adâncimi, respectiv, perioada de amenajare, gropile au fost concentrate în anumite zone ale „citadelei”. Astfel, majoritatea gropilor mai vechi, săpate de la adâncimea 1,20-1,30 m 1,00-1,10 m se află în partea de nord-est a fortificației, în imediata apropiere a „zidului” de incintă. Cele excavate de la adâncimea de 0,80 m se întâlnesc atât în sectorul de nord-est, cât și în partea centrală a „citadelei”. Iar cele mai recente (adâncimea 0,60 m) se concentrează preponderent în zona centrală (fig. 8).

common in the fortification of Glinjeni “La Șanț” (32%) (Гольцева, Кашуба 1995, 10).

Truncated pits (fig. 4/3; 7). The complexes of this type are round or quasi-round in plan, and their oblique walls taper to the flat bottom. Respectively, these pits in the upper part have a larger diameter, which ranges from 1.36 to 1.60 m, and in the lower part the diameter is smaller (0.88-1.10 m). Their depth is 0.84 to 1.10 m (Table 1).

Such pits in the “citadel” are rarely discovered, only five (9%) were investigated to this moment. Similar pits, also in small numbers, were attested in the open settlement nearby (Niculiță, Zanoci, Băț 2016, fig. 78/3, 4; 81/5, 6), as well as in the sites of Glinjeni “La Șanț” (Гольцева, Кашуба 1995, таб. XIII), Alcedar III (Кашуба 2000, рис. CI/4, 5), and Mateuți “La Bașne” (Кашуба 2000, рис. LXXXIX/13).

In the “citadel” of Saharna Mare / “Dealul Mănăstirii”, only one pit of this type contains no finds. From the rest pits there were recovered, in particular, pottery sherds and bones, the number of which varies from one pit to another (Table 1).

Spatial distribution

Depending on the depths, and accordingly, the arrangement period, the pits were concentrated in certain areas of the “citadel”. Thus, most of the older pits dug from the depth of 1.20-1.30 m and 1.00-1.10 m are located in the northeastern part of the fortress. The pits excavated from the depth of 0.80 m are found both in the northeast and

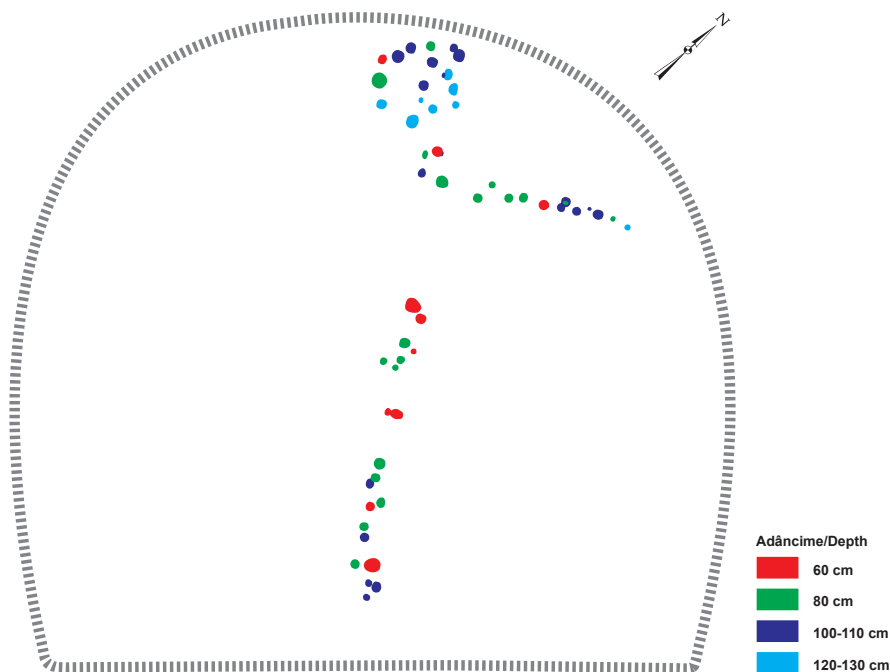

Fig. 8. Distribuția spațială a gropilor după adâncimea la care au fost descoperite.

Fig. 8. Spatial distribution of the pits according on the depth at which they were discovered.

De asemenea, s-a observat că în nivelele mai vechi (0,80 m; 1,00-1,10 m; 1,20-1,30 m) gropile sunt grupate câte 3-7 într-o zonă restrânsă, ceea ce ne poate conduce spre presupunerea existenței unor spații pentru depozitare („magazii”). Nu poate fi exclus faptul că pentru aceste grupări de gropi era amenajat și un „acoperiș” comun, pentru protejarea lor de ploie, zăpadă etc.

central part of the “citadel”. And the latest ones (0.60 m depth) are mainly in the central area (fig. 8).

It was also observed that at the older levels (0.80 m; 1.00-1.10 m; 1.20-1.30 m) the pits are grouped into 3-7 ones on a confined space, which leads us to the assumption of storage facilities (“warehouses”). It can not be excluded that for these groups of pits there was also a common “roof” to protect them from rain, snow, and so on.

Destinație și funcționalitate

Stadiul incipient al cercetării siturilor atribuite primei epoci a fierului din regiunea Nistrului Mijlociu impune o anumită precauție și prudență în interpretarea destinației și funcționalității gropilor. Totodată, o serie de indicatori, cum ar fi planimetria, parametrii morfometrici și inventarul descoperit, ne permit discutarea problemelor legate de interpretarea acestor structuri construite⁶. Ceea ce trebuie însă menționat este faptul că până acum, în gropile atribuite perioadei timpurii a primei epoci a fierului din citadela de la Saharna Mare / „Dealul Mănăstirii”, nu s-au găsit decât fragmente de vase și niciun exemplar întreg, fragmentele ceramice fiind depuse accidental de-a lungul umplerii gropii în timp. Astfel, în lipsa unui inventar specific, forma și adâncimea gropilor sunt decisive la identificarea funcționalității gropilor.

În privința gropilor cu adâncimea mai mică de 1,00 m, putem admite că acestea au fost săpate pentru depozitarea alimentelor care urmau a fi consumate în perioada imediat următoare (cereale, leguminoase, fructe etc.). Prin urmare, trebuie să presupunem că produsele erau depuse în străchini sau oale (fig. 10)⁷.

În ceea ce privește gropile cu adâncimea mai mare de 1,00 m, în stadiul actual al cercetării, pot fi identificate

Destination and functionality

The early-stage of research of the sites attributed to the Early Iron Age in the Middle Dniester region requires some caution and prudence in interpreting the destination and functionality of the pits. At the same time, a number of indicators, such as planimetrics, morphometric parameters, and inventory, allow us to discuss issues related to the interpretation of these structures⁶. What is to be mentioned is that until now in the pits attributed to the Early Iron Age in the citadel of Saharna Mare / “Dealul Mănăstirii” only pottery sherds and no whole vessels were found, the sherds being accidentally put there throughout the time of filling the pit. Thus, in the absence of specific artifacts, the shape and depth of the pits are decisive in identifying their functionality.

With regard to pits with a depth of less than 1.00 m, we can admit that they were dug for storage of food to be consumed in the near future (cereals, legumes, fruits, etc.). Therefore, we have to assume that the products were deposited in bowls or pots (fig. 10)⁷.

With regard to pits with a depth of more than 1.00 m, several stages of their use can be identified at present stage of research. In some cases, in *the first stage*, the pit was excavated for the extraction of sand, clay, and crushed

⁶ De regulă, în literatura de specialitate, gropile sunt clasificate în: gropi de provizii, gropi menajere, gropi de extracție a lutului și altor materiale de construcție, gropi de deservire a unor instalații meșteșugărești, gropi rituale, gropi funerare etc.

⁷ O groapă de acest tip a fost descoperită în așezarea deschisă Saharna Mare / „Dealul Mănăstirii” (Niculiță, Zanoci, Arnăuț 2008, 53-54, fig. 42-43, foto 10). În groapă, direct pe fund, a fost depus un vas de dimensiuni mari, iar lângă vas a fost descoperită o strachină întregibilă.

⁶ As a rule, in the literature pits are classified as food storage pits, waste pits, pits for extracting clay and other building materials, utility pits for household structures, ritual pits, burial pits, etc.

⁷ A pit of this type was discovered in the open settlement of Saharna Mare / “Dealul Mănăstirii” (Niculiță, Zanoci, Arnăuț 2008, 53-54, fig. 42-43, foto 10). In the pit, on the bottom, a large-sized vessel was placed, and there was found a restorable bowl near the vessel.

1

2

3

4

5

6

Fig. 9. 1 – Groapa nr. 120; 2 – gropile nr. 107 și nr. 108;
3-6 – groapa nr. 126; 6 – capac pentru groapă.

Fig. 9. 1 - Pit no. 120; 2 - pits no. 107 and no. 108; 3-6 -
pit no. 126; 6 - clay seal for pit.

Fig. 10. Groapă de provizii din așezarea deschisă (după Niculiță, Zanoci, Arnăuț 2008).

Fig. 10. Storage pit from the open settlement (after Niculiță, Zanoci, Arnăuț 2008).

mai multe etape de utilizare a lor. În unele cazuri, în *prima etapă*, groapa era săpată pentru extragerea nisipului, lutului și molozului (fig. 9/1)⁸. Aceste materiale de construcție puteau fi utilizate în calitate de amestec (mortar, muruială) la edificarea structurilor de habitat⁹. În *etapa următoare*, aceste gropi urmau a fi folosite drept gropi de provizii¹⁰.

În unele cazuri a fost posibilă stabilirea elementelor de construcție ale gropilor de provizii. Astfel, în partea centrală a „citadelei”, au fost atestate urmele unei structuri de lemn care susținea acoperișul gropii nr. 126 (Niculiță, Zanoci, Băț 2016, fig. 12/2; 48/1). De la această construcție s-au păstrat trei gropi de par, una umplută cu cenușă¹¹, iar altele două – delimitate de pietre, utilizate la întărirea parilor verticali (fig. 9/3-5). Se pare că această groapă putea fi sigilată și la gură, fapt confirmat de săparea unei cavități în partea superioară, unde putea fi acoperită de un capac (Niculiță, Zanoci, Băț 2016, fig. 48/1) (fig. 9/4-5).

⁸ Astfel de exploatări artisanale se practică și în prezent. Aducem mulțumiri domnului dr. Vitalie Sochircă pentru consultanța de specialitate.

⁹ În acest sens, a se vedea dărâmătura construcției nr. 3 (Niculiță, Zanoci, Băț 2016, 61, fig. 39).

¹⁰ În altă ordine de idei, unele gropi, la scurt timp după extragerea mineralelor necesare, puteau fi astupate, fiind aruncat în ele și gunoii din preajmă, adică material arheologic din stratul cultural.

¹¹ Groapa nr. 139 după Niculiță, Zanoci, Băț 2016.

stone (fig. 9/1)⁸. These building materials could be used as a mixture (mortar, daub) in the construction of habitat structures⁹. In the next stage, these pits would be used as storage pits¹⁰.

In some cases it has been possible to determine the construction elements of the storage pits. Thus, in the central part of the “citadel”, the traces of a wooden structure supporting the roof of the pit no. 126 were found (Niculiță, Zanoci, Băț 2016, fig. 12/2; 48/1). From this construction there were kept three post holes, one filled

⁸ Such artisanal mining is still practiced. We would like to thank Dr. Vitalie Sochircă for his expert advice.

⁹ In this respect, see the remains of the structure no. 3 (Niculiță, Zanoci, Băț 2016, 61, fig. 39).

¹⁰ According to another opinion, some of the pits, soon after the extraction of the necessary minerals, could have been filled with debris from the surrounding area, that is, with archaeological material from the cultural layer.

Într-un alt caz, lângă groapa nr. 108 a fost săpată o treaptă de acces¹², care înlesnea accesul în groapa de provizii. Urme ale unor amenajări speciale provin și din groapa nr. 199, ai cărei pereți au fost căptușiți cu lut și pietre (fig. 9/2). Ungerea cu lut a pereților gropii trădează o grijă deosebită pentru acest tip de complex (fig. 6/3), care, în scopul unei mai bune conservări a produselor depozitate, era acoperit cu un capac din carcasă de nuiele unse cu lut¹³. Descoperirea în apropierea gropii a unei cruste de lut¹⁴ cu urme de lemn ars este pilduitoare în acest sens (fig. 9/6).

Rămân sub semnul întrebării explicațiile în legătură cu schimbarea de funcționalitate a gropilor de provizii, care, în *faza finală* vor fi folosite ca gropi menajere¹⁵.

Extrapolarea acestor interpretări privind destinația și funcționalitatea complexelor gospodărești descoperite în incinta fortificației hallstatiene timpurii are o semnificație particulară pentru înțelegerea vestigiilor primei epoci a fierului de pe promontoriul de la Saharna Mare.

with ashes¹¹, and two others lined with stones used to strengthen the vertical pillars (fig. 9/3-5). It seems that this pit could also be sealed on top, which was confirmed by the digging of a cavity in the upper part where it could be covered by a clay seal (Niculiță, Zanoci, Băț 2016, fig. 48/1) (fig. 9/4-5).

In another case, near pit no. 108, a step was excavated to facilitate access¹² to the food storage pit. Traces of some special arrangements are also found in the pit no. 199, which walls were covered with clay and stones (fig. 9/2). The clay coating of the pit walls draws special attention to this type of feature (fig. 6/3), which in order to preserve the stored products better was covered with a seal made of timber framework coated with clay¹³. The discovery of a clay crust¹⁴ with traces of burnt wood near the pit is important in this sense (fig. 9/6).

The issue of changing the functionality of the storage pits, which in *the last stage* would be used as waste pits, remains in the process of discussion¹⁵.

The extrapolation of these interpretations of the destination and functionality of the household structures discovered in the Early Iron Age fortification has a particular significance for understanding the vestiges of the Early Iron Age on the Saharna Mare promontory.

¹² Groapa nr. 107 după Niculiță, Zanoci, Băț 2016

¹³ Utilitatea lutului în construcția și sigilarea gropilor, dar și efectele asupra stării de conservare a produselor depozitate au fost demonstrate de către P.J. Reynolds în cadrul mai multor experimente arheologice (Reynolds 1974).

¹⁴ Vatra nr. 10 după Niculiță, Zanoci, Băț 2016.

¹⁵ Schimbarea funcționalității pare să fie probată și de disponerea orizontală a lentilelor de sol, care sugerează o umplere relativ lentă a gropilor.

¹¹ Pit no. 139 by Niculiță, Zanoci, Băț 2016.

¹² Pit no. 107 by Niculiță, Zanoci, Băț 2016.

¹³ The use of clay in the construction and sealing of the pits, as well as the effects on the conservation status of the stored products, have been demonstrated by P.J. Reynolds in several archaeological experiments (Reynolds 1974).

¹⁴ Hearth no. 10 by Niculiță, Zanoci, Băț 2016.

¹⁵ The change of functionality seems to be proved by the horizontal arrangement of the soil lenses, which suggests a relatively slow filling of the pits.

Tabelul 1. Gropi atribuite perioadei timpurii a epocii fierului.

Table 1. Early Iron Age pits.

Nr. / No.	Nr. gropii / Pit number ¹⁶	Forma / Shape	Dimensiuni / Size ¹⁷	Inventar / Inventory
Adâncimea/Depth - 0,6 m¹⁸				
1	111	cilindrică, trepte / cylindrical, stepped	D1 - 1,9 m D2 - 1,8 m H - 1,0 m	o lamă de cuțit, 81 fragmente ceramice, 47 oase / 1 knife blade, 81 pottery sherds, 47 bones
2	112	cilindrică, trepte / cylindrical, stepped	D - 0,8 m H - 1,2 m	3 fragmente ceramice, oase / 3 pottery sherds, bones ¹⁹
3	120	clopot / bell-shaped	D1 - 1,45 m D2 - 1,65 m H - 1,08 m	31 fragmente ceramice, 6 oase, pietre / 31 pottery sherds, 6 bones, stones
4	130	cilindrică / cylindrical	D - 0,75 m H - 0,40 m	pietre / stones
5	178	cilindrică / cylindrical	D - 1,4 m H - 0,8 m	o rondelă, 44 fragmente ceramice / 1 disc, 44 pottery sherds
6	184	cilindrică / cylindrical	D - 0,68 m H - 0,20 m	fără inventar / no inventory
7	185	cilindrică / cylindrical	D - 1,7 m H - 0,5 m	un astragal, 58 fragmente ceramice / 1 astragalus, 58 pottery sherds
8	187	clopot / bell	D1 - 1,24 m D2 - 1,40 m H - 0,84 m	65 fragmente ceramice / 65 pottery sherds
9	188	clopot / bell	D1 - 0,88 m D2 - 1,04 m H - 1,1 m	două cute, 58 fragmente ceramice / 2 whetstones, 58 pottery sherds
10	192	cilindrică, trepte / cylindrical, stepped	D1 - 1,88 m D2 - 1,70 m H - 1,00 m	un astragal, 35 fragmente ceramice / 1 astragalus, 35 pottery sherds
11	193	cilindrică / cylindrical	D - 1,7 m H - 0,5 m	un astragal, o pintaderă, fragmente ceramice / 1 astragalus, 1 clay stamp, pottery sherds

¹⁶ Numărul gropii conform Niculiță, Zanoci, Băț 2016, 63-93 / The pit number according to Niculiță, Zanoci, Băț 2016, 63-93.

¹⁷ D – diametru / diameter; D1 – diametrul gurii / diameter at neck; D2 – diametrul fundului / diameter at base; H – adâncime / depth.

¹⁸ De la suprafața actuală de călcare / below the present-day surface.

¹⁹ Aici și în continuare este vorba de fragmente de oase de animale / Here and below with reference to animal bones.

Nr. / No.	Nr. gropii / Pit number ¹⁶	Forma / Shape	Dimensiuni / Size ¹⁷	Inventar / Inventory
Adâncimea/Depth - 0,8 m				
1	113	tronconică, trepte / truncated conical, stepped	D1 - 1,6 m D2 - approx. 1,0 m H - 1,0 m	41 fragmente ceramice, 31 oase, pietre / 41 pottery sherds, 31 bones, stones
2	121	clopot / bell-shaped	D1 - 1,20 m D2 - 1,60 m H - 1,36 m	30 fragmente ceramice, 5 oase, pietre / 30 pottery sherds, 5 bones, stones
3	122	cilindrică / cylindrical	D - 1,34 m H - 0,74 m	4 fragmente ceramice, 4 oase, lut ars / 4 pottery sherds, 4 bones, burned clay
4	123	cilindrică / cylindrical	D - 0,55×0,74 m H - 0,24 m	18 fragmente ceramice / 18 pottery sherds
5	125	clopot / bell-shaped	D1 - 0,76 m D2 - 1,36 m H - 0,48 m	18 fragmente ceramice, oase, pietre, lut ars / 18 pottery sherds, bones, stones, burned clay
6	131	cilindrică / cylindrical	D - 1,1 m H - 0,4 m	fără inventar / no inventory
7	132	cilindrică, trepte / cylindrical, stepped	D1 - 1,3 m D2 - 1,0 m H - 0,5 m	15 oase / 15 bones
8	137	cilindrică / cylindrical	D - 0,94 m H - 0,46 m	fără inventar / no inventory
9	140	cilindrică / cylindrical	D - 1,30 m H - 1,02 m	fără inventar / no inventory
10	180	clopot / bell-shaped	D1 - 1,8 m D2 - 2,1 m H - 1,4 m	o fusaiolă, 90 fragmente ceramice, 15 oase, pietre / 1 spindle whorl, 90 pottery sherds, 15 bones, stones
11	186	cilindrică / cylindrical	D - 1,20 m H - 0,96 m	fără inventar / no inventory
12	189	clopot / bell-shaped	D1 - 0,84 m D2 - 1,2 m H - 1,6 m	un saltaleone, o aplică din os, o fusaiolă, 148 fragmente ceramice / 1 saltaleone, 1 bone applique, 1 spindle whorl, 148 pottery sherds
13	190	clopot / bell-shaped	D1 - 0,96 m D2 - 1,44 m H - 0,88 m	fragmente ceramice / pottery sherds
14	191	clopot / bell-shaped	D1 - 1,32 m D2 - 1,56 m H - 0,52 m	10 fragmente ceramice / 10 pottery sherds

Nr. / No.	Nr. gropii / Pit number ¹⁶	Forma / Shape	Dimensiuni / Size ¹⁷	Inventar / Inventory
15	194	clopot / bell-shaped	D1 - 1,60 m D1 - 1,80 m H - 0,88 m	fără inventar / no inventory
16	195	cilindrică / cylindrical	D - 1,44 m H - 0,60 m	fără inventar / no inventory
17	196	cilindrică / cylindrical	D - 1,20 m H - 0,56 m	pietre / stones
18	197	clopot / bell-shaped	D1 - 1,24 m D2 - 1,36 m H - 0,64 m	fără inventar / no inventory
19	198	tronconică / truncated conical	D1 - 1,36 m D2 - 0,88 m H - 0,84 m	fără inventar / no inventory
Adâncimea/Depth - 1,0-1,1 m				
1	105	cilindrică / cylindrical	D - 1,60 m H - 0,72 m	6 fragmente ceramice, 10 oase / 6 pottery sherds, 10 bones
2	106	clopot / bell-shaped	D1 - 1,2 m D2 - 1,5 m H - 0,6 m	5 fragmente ceramice, 5 oase / 5 pottery sherds, 5 bones
3	107	clopot, trepte / bell-shaped, stepped	D1 - 1,70 m D2 - 1,74 m H - 1,12 m	26 fragmente ceramice, 7 oase / 26 pottery sherds, 7 bones
4	114	clopot / bell-shaped	D1 - 1,4 m D2 - 1,6 m H - 1,1 m	fragmente ceramice, oase / pottery sherds, bones
5	115	tronconică / truncated conical	D1 - 1,40 m D2 - 1,15 m H - 1,10 m	48 fragmente ceramice / 48 pottery sherds
6	124	cilindrică / cylindrical	D - 1,20 m H - 0,76 m	12 fragmente de ceramică, 4 oase, pietre / 12 pottery sherds, 4 bones, stones
7	126	clopot, trepte / bell-shaped, stepped	D1 - 1,44 m D2 - 1,20 m H - 1,20 m	203 fragmente ceramice, 51 oase, pietre, lut ars / 203 pottery sherds, 51 bones, stones, burned clay
8	127	cilindrică / cylindrical	D - 1,18 m H - 0,92 m	12 fragmente ceramice / 12 pottery sherds
9	133	cilindrică / cylindrical	D - 1,1 m H - 0,3 m	fără inventar / no inventory

Nr. / No.	Nr. gropii / Pit number ¹⁶	Forma / Shape	Dimensiuni / Size ¹⁷	Inventar / Inventory
10	134	cilindrică / cylindrical	D - 0,9 m H - 0,4 m	fără inventar / no inventory
11	138	cilindrică / cylindrical	D - 1,34 m H - 0,30 m	fără inventar / no inventory
12	139	cilindrică / cylindrical	D - 0,52 m H - 0,20 m	fără inventar / no inventory
13	181	clopot / bell	D1 - 1,60 m D2 - 1,95 m H - 0,80 m	o străpungătoare din corn, 25 fragmente ceramice / 1 horn piercer, 25 pottery sherds
14	182	cilindrică / cylindrical	D - 1,5 m H - 0,9 m	12 fragmente ceramice / 12 pottery sherds
15	199	clopot / bell-shaped	D1 - 1,0 m D2 - 1,4 m H - 0,6 m	o fusaiolă, 16 fragmente de ceramică / 1 spindle whorl, 16 pottery sherds
16	200	cilindrică / cylindrical	D - ? m H - 1,0 m	10 fragmente ceramice / 10 pottery sherds
17	201	cilindrică / cylindrical	D - 1,28 m H - 0,70 m	fragmente ceramice / pottery sherds
18	202	cilindrică / cylindrical	D - 1,00 m H - 0,38 m	o fusaiolă, 25 fragmente ceramice / 1 spindle whorl, 25 pottery sherds
19	203	cilindrică / cylindrical	D - 1,44 m H - 0,96 m	14 fragmente ceramice / 14 pottery sherds
Adâncimea/Depth – 1,2-1,3 m				
1	108	tronconică / truncated conical	D1 - 1,60 m D2 - 1,25 m H - 1,1 m	101 fragmente ceramice, 30 oase / 101 pottery sherds, 30 bones
2	109	tronconică / truncated conical	D1 - 1,60 m D2 - 1,28 m H - 1,00 m	15 fragmente ceramice, 8 oase / 15 pottery sherds, 8 bones
3	110	clopot / bell-shaped	D1 - 0,9 m D1 - 1,3 m H - 0,8 m	15 fragmente ceramice / 15 pottery sherds
4	116	clopot / bell-shaped	D1 - 0,80 m D2 - 0,90 m H - 0,45 m	fără inventar / no inventory

Nr. / No.	Nr. gropii / Pit number ¹⁶	Forma / Shape	Dimensiuni / Size ¹⁷	Inventar / Inventory
5	118	cilindrică / cylindrical	D - 0,8 m H - 0,1 m	1 pintaderă, 11 fragmente ceramice / 1 clay stamp, 11 pottery sherds
6	135	clopot / bell-shaped	D1 - 0,80 m D2 - 1,00 m H - 0,65 m	fără inventar / no inventory
7	136	cilindrică / cylindrical	D - 1,6 m H - 0,4 m	fără inventar / no inventory
8	183	cilindrică / cylindrical	D - 1,4 m H - 0,8 m	o fusaiolă, 26 fragmente ceramice, 43 oase / 1 spindle whorl, 26 pottery sherds, 43 bones

Bibliografie / Bibliography

Asăndulesei 2016: A. Asăndulesei, Investigații non-invasive. In: I. Niculiță, A. Zanoci, M. Băț, Evoluția habitatului din microzona Saharna în epoca fierului (Chișinău 2016), 34-39.

Iconomu 1996: C. Iconomu, Cercetările arheologice din cetatea hallstattiană de la Poceaca-Iași. ArhMold XIX, 1996, 21-56.

Iconomu 1997: C. Iconomu, Unele rezultate și probleme privind evoluția triburilor trace din prima epocă a fierului în conformitate cu cercetările arheologice din județul Iași. In: Lucrările Colocviului Internațional „Prima epocă a fierului la Gurile Dunării și în zonele circumponctice”, Tulcea, septembrie 1993 (Tulcea 1997), 125-137.

Niculiță, Niciu 2014: I. Niculiță, A. Niciu, Așezarea și necropola din prima epocă a fierului Saharna-Țiglău (Chișinău 2014).

Niculiță, Teodor, Zanoci 2002: I. Niculiță, S. Teodor, A. Zanoci, Butuceni. Monografie arheologică (București 2002).

Niculiță, Zanoci, Arnăuț 2008: I. Niculiță, A. Zanoci, T. Arnăuț, Habitatul din mileniul I a. Chr. în regiunea Nistrului Mijlociu (siturile din zona Saharna) (Chișinău 2008).

Niculiță, Zanoci, Băț 2011: I. Niculiță, A. Zanoci, M. Băț, Die frühhallstattzeitliche Befestigung von Saharna, Rajon Rezina, Republik Moldova. In: (Eds. E. Sava, B. Govedarica, B. Hänsel) Der Schwarzmeerraum von Äneolithikum bis in die Früheisenzeit (5000-500 v. Chr.). Prähistorische Archäologie in Südosteuropa, Band 27 (Rahden/Westf. 2011), 226-236.

Niculiță, Zanoci, Băț 2013: I. Niculiță, A. Zanoci, M. Băț, Diachronic evolution of sites from Saharna area, the region of Middle Dniester. In: (Eds. Cr. Schuster, O. Cîrstina, M. Cosac, G. Murătoareanu) The Thracians and their Neighbors in the Bronze and Iron Ages. Proceedings of the 12th International Congress of Thracology (Târgoviște, 10th-14th September 2013), vol. I (Târgoviște 2013), 295-314.

Niculiță, Zanoci, Băț 2014: I. Niculiță, A. Zanoci, M. Băț, Cercetări geospațiale și arheologice în microzona Horodiște-Țipova. Tyragetia s.n. VIII/1, 2014, 235-252.

Niculiță, Zanoci, Băț 2016: I. Niculiță, A. Zanoci, M. Băț, Evoluția habitatului din microzona Saharna în epoca fierului (Chișinău 2016).

Niculiță et al. 2010: I. Niculiță, A. Zanoci, T. Arnăuț, M. Băț, Evoluția sistemului defensiv al siturilor din zona Saharna în mileniul I a. Chr. In: (Ed. I. Căndea) Tracii și vecinii lor în antichitate. Studia in honorem Valerii Sîrbu (Brăila 2010), 359-393.

Niculiță et al. 2012: I. Niculiță, A. Zanoci, M. Băț, S. Matveev, Investigațiile arheologice la situl Saharna Mare (2009-2012) (I). Tyragetia s.n. VI/1, 2012, 111-167.

Reynolds 1974: P. J. Reynolds, Experimental Iron Age Pits: an interim report. In: Proceedings of the Prehistoric Society, 40, 1974, 118-131.

Zanoci 2013: A. Zanoci, Fortificațiile din arealul culturilor Babadag și Cozia-Saharna. In: (Eds. S-C. Ailincăi, A. Țârlea, C. Micu) Din preistoria Dunării de Jos. 50 de ani de la începutul cercetărilor arheologice la Babadag (1962-2012) (Actele conferinței „Lower Danube Prehistory. 50 years of excavations at Babadag”, Tulcea, 20-22 septembrie 2012) (Brăila 2013), 311-348.

Zanoci, Niculiță, Băț 2015: A. Zanoci, I. Niculiță, M. Băț, Fortifications and open settlements of the 1st millennium BC in the micro-zone of Horodiște-Țipova. In: (Eds. A. Zanoci, P. Ettl, M. Băț) Fortified sites from the 1st millennium BC in Central and South-Eastern Europe. Materials of the Moldovan-Romanian-German Colloquium (Saharna, July 24th-26th, 2014) (Chișinău 2015), 81-100

Zanoci, Niculiță, Băț 2017: A. Zanoci, I. Niculiță, M. Băț, Iron Ages sites in the Ciorna River basin. In: (Eds. A. Zanoci, V. Sîrbu, M. Băț) Iron Age fortifications on the Tisa-Dniestr spase. Proceedings of Saharna Summer Colloquium (July 14th-17th, 2016) (Chișinău-Brăila 2017), 7-46.

Гольцева, Кашуба 1995: Н. Гольцева, М. Кашуба, Глинжень II. Многослойный памятник Среднего Поднепровья (Тирасполь 1995).

Кашуба 2000: М. Кашуба, Ранее железо в лесостепи между Днестром и Сиретом (культура Козия-Сахарна). Stratum plus 3, 2000, 241-488.

Dr. Aurel Zanoci

Facultatea de Istorie și Filosofie,
Universitatea de Stat din Moldova,
Chișinău, Republica Moldova
e-mail: azanoci@gmail.com

Mihail Băț

Facultatea de Istorie și Filosofie,
Universitatea de Stat din Moldova,
Chișinău, Republica Moldova
e-mail: mb_usm@yahoo.com

Хозяйственные ямы
первой половины I тыс. до н.э.
на поселении Чобручи
в Нижнем Поднестровье

Household pits of the first
half of the 1st millennium BC
on the Chobruchi settlement
in Lower Dniester region

Сергей Фидельский / Serghei Fidelsky

Ключевые слова: Нижнее Поднестровье, поселение Чобручи, хозяйственные ямы, VI-V вв. до н.э., классификация ям.

Резюме: К числу известных памятников I тыс. до н.э. Нижнего Поднестровья относится многослойное поселение у с. Чобручи. За 11 лет археологических исследований было изучено 196 строительных комплекса, из которых 176 являлись хозяйственными ямами. Для 71 ямы были определены даты. К интересующему нас хронологическому горизонту относятся 23 комплекса, датированные VI-V вв. до н.э. В результате изучения хозяйственных ям было установлено, что в указанное время использовались круглые в плане ямы, которые отличались только сечением. Различия в профилировке позволило выделить три типа хозяйственных ям, основными из которых являлись сооружения цилиндрической и усеченно-конической форм. Назначение хозяйственных ям достоверно не установлено. Очевидно, они служили для утилизации бытового и очажного мусора. При этом первоначально они могли использоваться в других целях, как зернохранилища, погреба и др.

Keywords: Lower Dniester region, Chobruchi settlement, household pits, 6th - 5th centuries BC, the classification of pits.

Abstract: Multi-layered settlement near the village Chobruchi is among the famous sites of the 1st millennium BC in the Lower Dniester region. 196 building structures have been studied during 11 years of archaeological research, of which 176 were household pits. Dates were determined for 71 pits. The chronological horizon we are interested in includes 23 features dated to the 6th - 5th centuries BC. It was found as a result of studying the household pits that at the indicated time there were used pits having a circular cross-section but various shapes. Differences in their vertical section allowed us to distinguish three types of household pits, the main variants being with cylindrical and truncated-conical shapes. The use of these household pits is not clearly established. Obviously, they served to dispose of household and focal garbage. At the same time, they could initially have been used for other purposes, such as granaries, cellars, etc.

На поселенческих памятниках первой половины I тыс. до н.э. самым распространенным видом сооружений являются хозяйственные ямы, которые по количеству значительно превосходят жилые и другие сооружения. Тем не менее, изучение всех строительных комплексов необходимо для решения многих задач, и, в первую очередь, для реконструкции общего плана памятников, что в конечном итоге позволит восстановить приблизительную картину повседневной жизни поселений. Исследование хозяйственных ям предполагает изучение разных вопросов, в том

The household pits, which are much deeper than residential and other structures, are the most common type of structures on the settlement sites of the first half of 1st millennium BC. Nevertheless, the study of all building structures is necessary in order to solve many problems, and, first of all, for the reconstruction of the general plan of sites, which ultimately will restore the approximate picture of the daily life of the communities inhabiting these settlements. The study of household pits supposes the study of various issues, including those related to construction techniques and features of the studied structures. In the future, the data obtained will form

числе и тех, которые связаны со строительными приемами и особенностями изучаемых сооружений. В дальнейшем полученные данные становятся основой для систематизации и классификации хозяйственных ям как своеобразного типа археологических источников.

В настоящее время в Нижнем Поднестровье зафиксировано более 100 поселенческих памятников I тыс. до н.э., которые в большинстве своем относятся к античной эпохе и датируются IV-III вв. до н.э. Однако среди этого количества древностей известны памятники, датируемые VI-V вв. до н.э. К этому времени относятся поселения Беляевка I, Бугаз VI, Затока III, Маяки, Маяки IV, Надлиманское III, Надлиманское VI, Овидиополь, Роксоланы I (рис. 1). Следует отметить, что все они расположены на левом берегу Днестра и его лимана (Охотников 1980, 84-85, рис. 1; Буйских 1997, 99). Наряду с городскими центрами (Тира и Никоний), археологические исследования проводились на поселениях Беляевка I, Надлиманское III и Надлиманское VI (Охотников 1976, 201-204; Охотников 1982, 123-131; Мелюкова 1980, 5-23). Кроме того, керамика VI-V вв. до н.э. была найдена на варварских памятниках Николаевка, Граденицы III, Слободзея (Черняков 1960, 211; Мелюкова 1963, 70; Мелюкова 1969, 71; Мелюкова 1975, 37). В ходе раскопок архаических поселений Нижнего Поднестровья были обнаружены различные строительные остатки, большая часть которых являлись хозяйственными ямами (Охотников 1990, 7).

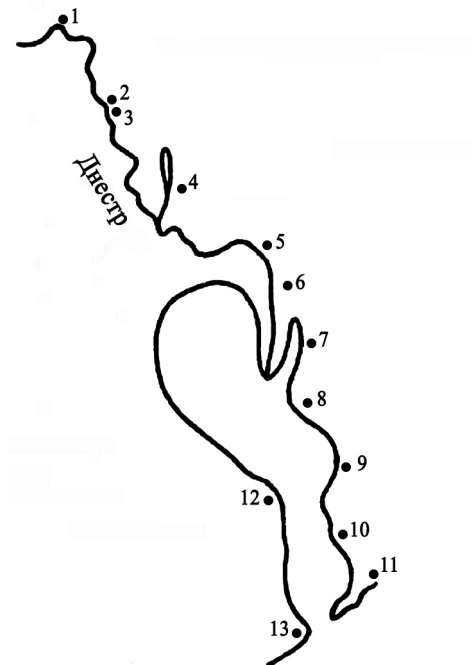

Рис. 1. Карта поселений VI-V вв. до н.э. в Нижнем Поднестровье (1 - Тирасполь; 2 - Слободзея; 3 - Чобручи; 4 - Граденицы; 5 - Беляевка; 6 - Маяки; 7 - Надлиманское; 8 - Николаевка; 9 - Овидиополь; 10 - Никоний (Роксоланы); 11 - Бугаз; 12 - Тира; 13 - Затока).

Fig. 1. Map of settlements of the 6th - 5th centuries BC in Lower Dniester region (1 - Tiraspol; 2 - Slobodzeya; 3 - Chobruchi; 4 - Gradenitsy; 5 - Belyaevka; 6 - Mayaki; 7 - Nadlimanskoe; 8 - Nikolaevka; 9 - Ovidiopol; 10 - Nikoniy (Roksolany); 11 - Bugaz; 12 - Tyra; 13 - Zatoka).

Рис. 2. Расположение поселения Чобручи: ● - место раскопа (Google Earth).

Fig. 2. Location of the Chobruchi settlement: ● - place of excavation (Google Earth).

К памятникам античного времени Нижнего Поднестровья относится и многослойное поселение Чобручи, где хорошо представлены хронологический горизонт VI-V вв. до н.э. и связанные с ним сооружения, главным образом, хозяйственные ямы.

Поселение расположено на левом берегу Днестра, между населенными пунктами Слободзея и Чобручи. Оно находится на обширном пологом возвышении и занимает значительное пространство поверхности террас р. Днестр, непосредственно примыкая к пойме (рис. 2).

the basis for the systematization and classification of household pits as a category of archaeological source.

Currently, more than 100 settlement sites of the 1st millennium BC were recorded in the Lower Dniester region, most of them dated to the 4th - 3rd centuries BC. However, sites dating from the 6th - 5th centuries BC are known among this number of finds. The settlements of Belyaevka I, Bugaz VI, Zatoka III, Mayaky, Mayaky IV, Nadlimanskoye III, Nadlimanskoye VI, Ovidiopol, Roksolany I belong to this timeframe (fig. 1). It should be noted that all of them are located on the left bank of the Dniester and its firth (Охотников 1980, 84-85, рис. 1; Буйских 1997, 99). Archaeological research was carried out in the settlements of Belyaevka I, Nadlimanskoye III and Nadlimanskoye VI (Охотников 1976, 201-204; Охотников 1982, 123-131; Мелюкова 1980, 5-23) along with the city centers Tira and Nikoniy. In addition, ceramics of the 6th - 5th centuries BC was found on the sites of Nikolaevka, Gradenitsy III, Slobodzeya, belonging to the local population (Черняков 1960, 211; Мелюкова 1963, 70; Мелюкова 1969, 71; Мелюкова 1975, 37). During the excavation of the archaic settlements of the Lower Dniester, various construction remains were found, most of which were household pits (Охотников 1990, 7).

The multi-layered settlement Chobruchi, where the chronological horizon of the 6th - 5th centuries BC is well represented, also belongs to the sites of the ancient time of the Lower Dniester and offered the opportunity of excavating various types of structures, mainly household pits.

Чобручское поселение было открыто в 1986 г., а через шесть лет, в 1992 году, памятник впервые был обследован. В результате на поверхности было собрано значительное количество археологического материала (в основном керамика), который относится к различным культурно-хронологическим горизонтам от эпохи бронзы и раннего железного века (XI-VI вв. до н.э.) до позднеримского периода (III-IV вв. н.э.). Следует обратить внимание, что поселение регулярно подвергалось глубокой вспашке, из-за чего был сильно нарушен его культурный слой.

Археологические раскопки поселения Чобручи начались в 1993 году и с некоторыми перерывами осуществлялись на протяжении 11 лет (1993, 1995, 2001-2002, 2004-2006, 2010, 2012-2014 гг.).

За время археологических раскопок был изучен участок поселения площадью 1785 м². Обнаружено 196 объектов (179 хозяйственных ям, 15 различных сооружений и 2 захоронения). Вещевой комплекс представлен в основном лепной и гончарной керамикой, как целыми формами, так и во фрагментах. Всего обнаружено 13333 фрагмента керамики, из которых 8510 обломков (63,8 %) принадлежали лепным керамическим сосудам. Преобладание лепной керамики над гончарной посудой указывает на варварскую основу поселения, где доминантой является фракийский компонент.

Как уже отмечалось выше, большинство комплексов поселения Чобручи являлись хозяйственными ямами. Из 179 хозяйственных ям только для 71

The settlement is located on the left bank of the Dniester, between the town Slobodzeya and village Chobruchi. It is located on a vast canopy elevation and occupies a significant surface area of terraces of the Dniester, directly adjoining to the floodplain (fig. 2).

The Chobruchi settlement was discovered in 1986, and six years later, in 1992, the site was surveyed for the first time. As a result, a significant amount of archaeological material (mainly ceramics) was collected from the surface, the finds belonging to different cultural and chronological horizons from the Bronze Age and the Early Iron Age (11th - 6th centuries BC) to the Late Roman Period (3rd - 4th centuries AD). It should be noted that the settlement was regularly plowed, and the cultural layer was greatly disturbed.

The archaeological excavations of the Chobruchi settlement began in 1993 and, with some interruptions, were carried out over 11 years (1993, 1995, 2001-2002, 2004-2006, 2010, 2012-2014).

A total area of 1785 m² was studied during the archaeological excavations on this site. 196 objects were found (179 household pits, 15 various structures and 2 graves). The complex of finds is mainly represented by handmade and wheel-made pottery, both complete vessels and shards. A total of 13333 ceramic fragments were found, of which 8510 fragments (63.8%) belonged to handmade ceramic vessels. The predominance of handmade ceramics over wheel-made pottery indicates the local character of the settlement, where the Thracian component dominates.

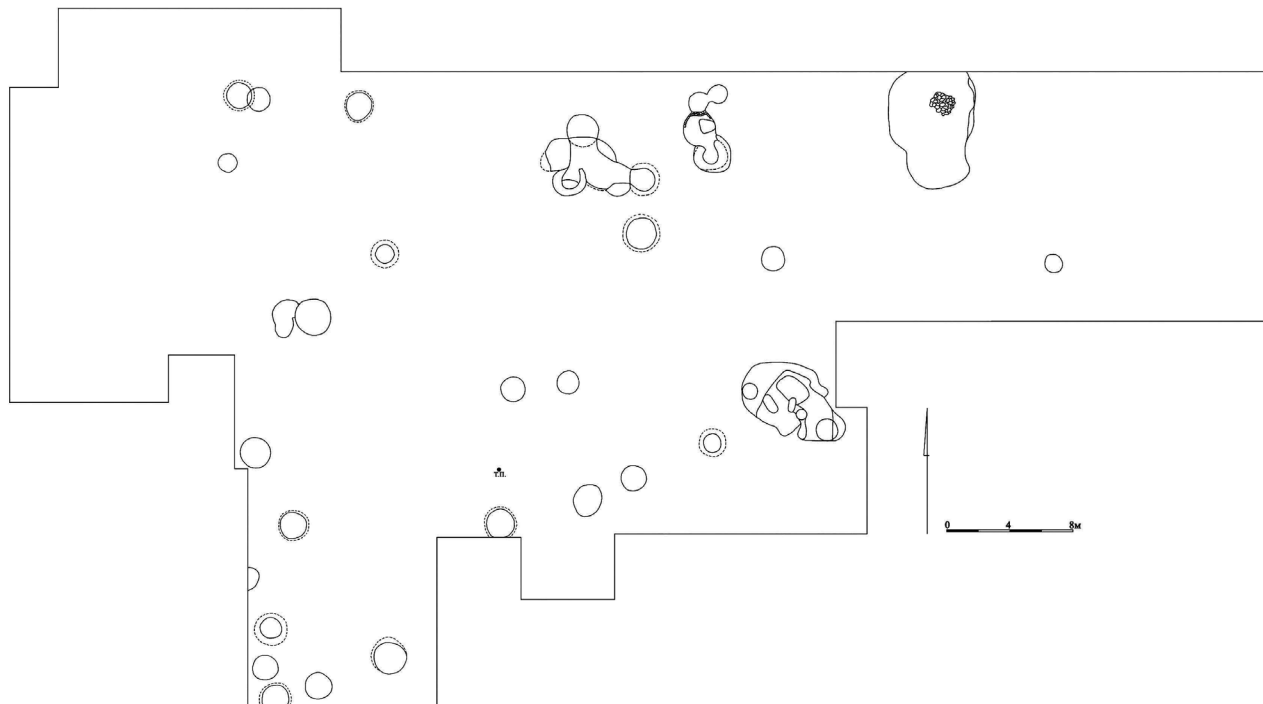

Рис. 3. План донной части раскопа поселения Чобручи с хозяйственными ямами и сооружениями VI-V вв. до н.э.

Fig. 3. Plan of the bottom part of the excavation area of the Chobruchi settlement with household pits and structures of the 6th - 5th centuries BC.

удалось достоверно выявить хронологические рамки (39 ям были датированы IV-II вв. до н.э.; 23 ямы отнесены к VI-V вв. до н.э., и 9 сооружений представляли собой смешанные комплексы и содержали материал VI-II вв. до н.э.). Для оставшихся сооружений определение времени их функционирования было затруднено или вовсе не представляется возможным из-за отсутствия

Most of the Chobruchi settlement structures, as noted above, were household pits. Of the 179 household pits, only 71 were dated (39 pits dates to the 4th-2nd centuries BC; 23 dates to the 6th - 5th centuries BC, and 9 structures were mixed structures and contained material of the 6th - 2nd centuries BC). The dating of the other structures is difficult or not possible at all due to the lack of reliable chronological indicators or finds as such.

Рис. 4. Находки из хозяйственных ям VI-V вв. до н.э. поселения Чобручи: I - яма № 10 (раскоп I); II - яма № 2 (раскоп II); III - яма № 29 (раскоп I).

Fig. 4. Finds from household pits of the 6th - 5th centuries BC on the Chobruchi settlement: I - pit No. 10 (excavation area I); II - pit no. 2 (excavation area II); III - pit no. 29 (excavation area I).

надежных хронологических индикаторов или находок как таковых.

Далее рассмотрим хозяйственные ямы, датированные VI-V вв. до н.э. (табл. I). Они располагались недалеко от жилых и других хозяйственных помещений, и очевидно, составляли с ними единый комплекс (рис. 3). Все хозяйственные ямы были углублены в материк, отличались устройством, размерами и, вероятнее всего, имели различные функции. В результате исследований хозяйственных ям был получен разнообразный материал, среди которого следует отметить лепную и гончарную керамику. Именно она послужила основанием для датировки большинства комплексов, в том числе сооружений, где был обнаружен материал VI-V вв. до н.э. (рис. 4, 5).

Из 23 ям подавляющее большинство (21) имело округлую в плане форму. У двух ям была зафиксирована овальная форма устья¹ При отсутствии какой-либо существенной разницы между круглыми и овальными сооружениями,

¹ Из двух ям с овальной конфигурацией устья одно сооружение имело цилиндрическую форму, другое сооружение усеченно-коническую форму.

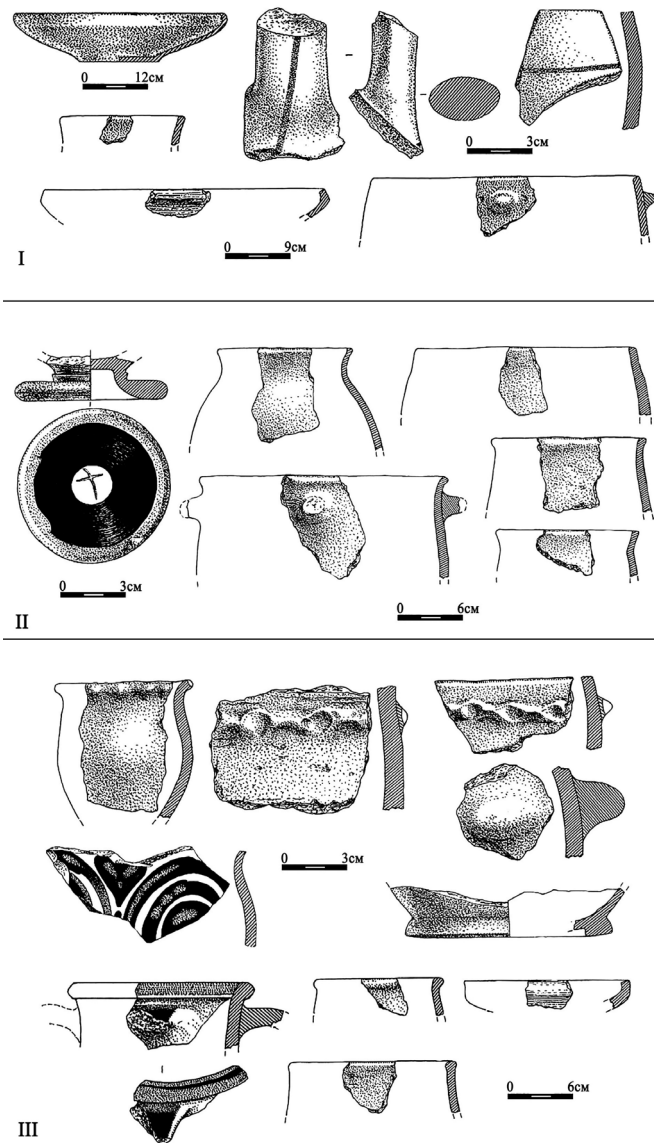
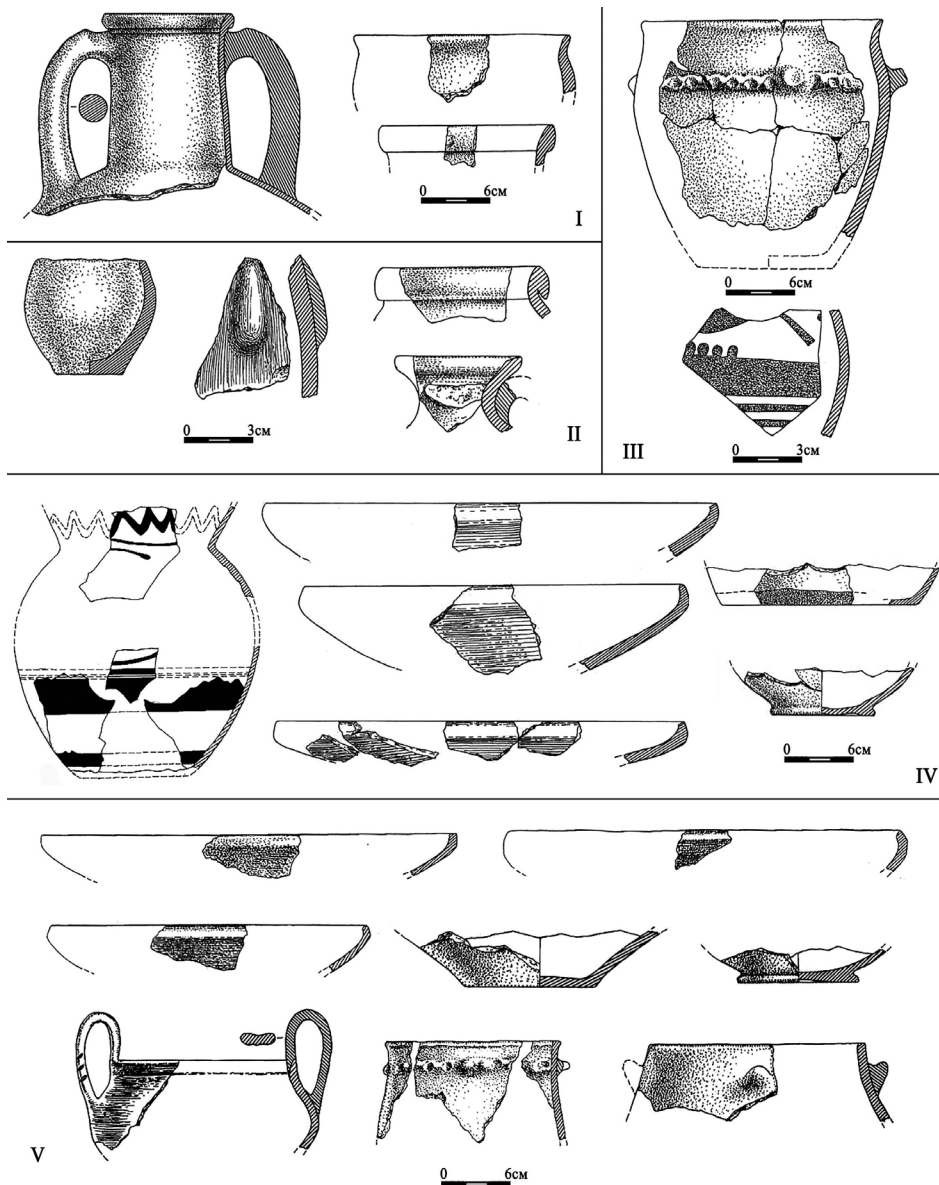

Рис. 5. Находки из хозяйственных ям VI-V вв. до н.э. поселения Чобручи: I - яма № 22 (раскоп II); II - яма № 61 (раскоп Iд); III - яма № 32 (раскоп Iб); IV - яма № 66 (раскоп Iе); V - яма № 71 (раскоп Iе).

Fig. 5. Finds from household pits of the 6th - 5th centuries BC on the Chobruchi settlement: I - pit no. 22 (excavation area II); II - pit no. 61 (excavation area Id); III - pit no. 32 (excavation area Ib); IV - pit no. 66 (excavation area Ie); V - pit no. 71 (excavation area Ie).

значимость приобретает форма ям в сечении. Это и стало основой для их классификации.

Учитывая различия в профилировке, хозяйственные ямы VI-V вв. до н.э. поселения Чобручи были разделены на три основных типа²

Первый тип – ямы круглые в плане, цилиндрической формы, с прямыми стенками и ровным дном (рис. 6/II). К указанному типу ям относятся 12 сооружений. Их диаметр варьировал от 1,25 до 2 м. Глубина сооружений не превышала 0,6 м. В единственном случае она доходила до 0,85 м. В основном заполнение ям состояло из плотного чернозема, о чем свидетельствует анализ семи сооружений. В остальных случаях состав заполнения был неоднородным и состоял из чернозема и глины (три ямы), чернозема и золы (одна яма), а также чернозема, глины, золы и углей (одна яма).

Второй тип (усеченно-коническая форма) – ямы с невыделенным горлом, относительно широким устьем и дном, а также прямыми расширяющимися ко дну стенками (рис. 6/I). К указанному типу сооружений относятся восемь ям. Диаметр устья варьировал от 1,2 до 2 м, дна от 1,8 до 2,4 м. В целом глубина сооружений не превышала 1 м. В двух случаях она доходила до 1,3 м. Заполнение, как правило, состояло из чернозема, в отдельных случаях вперемешку с глиной, золой и углями.

² При классификации хозяйственных ям Чобручского поселения были использованы типологические разработки подобных сооружений, предложенные Б.А. Шрамко (1987, 75-82), а также С.Д. Крыжицким и др. (1989, 52-55) на обширных материалах Бельского городища и сельской округи Ольвии.

Next, we will take into consideration the household pits dated to 6th - 5th centuries BC (Table I). They were located not far from houses and other household premises, and it is obvious that they formed a single complex with them (fig. 3). All household pits were sunk into the ground, differed in shape and size and, most likely, had various functions. Various materials were obtained as a result of excavating household pits, among which handmade and wheel-made pottery should be noted. Pottery represents that category of finds that served as the basis for dating most of the structures, including the structures where material from the 6th-5th BC centuries was discovered (fig. 4, 5).

Of the 23 pits, the overwhelming majority (21) had a rounded section and the other two pits had an oval section¹. The cross-section of the pits becomes important in the absence of any other significant difference between round and oval structures. This criterion became the basis for their classification.

The household pits of the 6th - 5th centuries BC from the Chobruchi settlements were divided into three main types given the differences in section².

The first type of pits are round in plan, cylindrical in shape, with straight walls and plain bottom (fig. 6/II). This type of pits includes 12 structures. Their diameter varied from 1.25 to 2 m. The depth of the structures did not exceed 0.6 m. Only in one case it reached 0.85 m. Basically, the

¹ One structure had a cylindrical shape, the other structure was truncated-conical of the two pits with an oval mouth.

² When classifying the household pits of the Chobruch settlement, typologies of the B.A. Shramko (Шрамко 1987, 75-82), as well as S.D. Kryzhitsky (Крыжицкий и др. 1989, 52-55) were used, proposed on extensive materials of the Belsk fortified settlement and the rural area of Olbia.

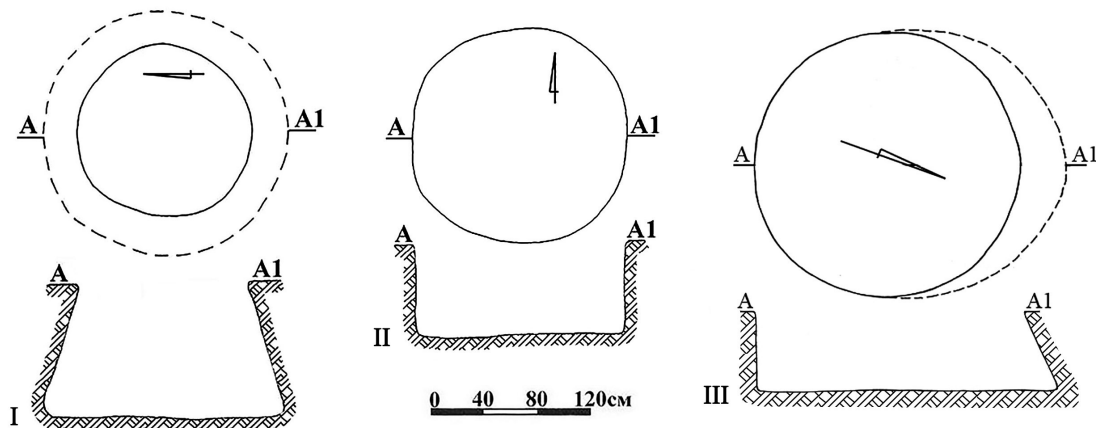

Рис. 6. Типы хозяйственных ям VI-V вв. до н.э. поселения Чобручи.

Fig. 6. Types of household pits of the 6th - 5th centuries BC on the Chobruchi settlement.

Третий тип – ямы, у которых одна стенка вертикальная, другая опускается ко дну под углом (рис. 6/III). К указанному типу относится одна яма диаметром 2 м и глубиной 0,6 м. Заполнение состояло из чернозема.

Таким образом, представленная классификация хозяйственных ям VI-V вв. до н.э. демонстрирует, что на поселении Чобручи в равной степени использовались сооружения двух первых типов с незначительным преобладанием ям цилиндрических форм. Каких-либо серьезных различий в устройствах и размерах не наблюдается. Во всех хозяйственных ямах не было зафиксировано ни одного элемента строительных конструкций (столбовые ямки, ступеньки, обжиг и обмазка

filling of the pits consisted of dense black soil, as evidenced by the analysis of seven structures. In other cases, the composition of the filling was variegated and consisted of humus and clay (3 pits), humus and ash (1 pit), as well as humus, clay, ash and coal (1 pit).

The second type (truncated-conical shape) contains pits with relatively wide mouth and bottom, as well as straight walls extending to the bottom (fig. 6/I). Eight pits belong to this type of structure. The diameter of the mouth varied from 1.2 to 2 m, the bottom from 1.8 to 2.4 m. In general, the depth of the structures did not exceed 1 m. In two cases, it reached 1.3 m. The filling, as a rule, consisted of humus, in some cases, mixed with clay, ash and coal.

стен глиной или их облицовка камнями и т.д.). Отсутствие подобных устройств не позволяет восстановить изначальное предназначение хозяйственных ям поселения Чобручи.

В настоящее время решение вопроса, связанного с функциональным назначением хозяйственных ям, является актуальным и требует более детальных разработок. Тем не менее, существуют различные точки зрения относительно использования хозяйственных ям, главным образом усеченно-конических и цилиндрических форм. Большинство исследователей считают, что ямы указанных типов, особенно крупных размеров, использовались в качестве зернохранилищ. Они хорошо известны на поселенческих памятниках Северного Причерноморья, а также упоминаются в произведениях античных авторов (Крыжицкий и др. 1989, 54). Ссылаясь на этнографические данные, ряд исследователей считает, что зерновые ямы могли использоваться непродолжительное время, после чего они становились ямами для мусора (Шрамко 1987, 75). Кроме того, есть предположение, что сооружения, где были зафиксированы скопления золы и древесного угля связаны с металлургическим производством (Бессонова, Скорый 2001, 48).

Основываясь на существующих сегодня точках зрения относительно функциональной направленности хозяйственных ям, пока очевидным является факт использования аналогичных сооружений на поселении Чобручи для утилизации бытовых отходов. В первую

The third type consists of pits in which one wall is vertical, the other descends to the bottom at an angle (fig. 6/III). This type includes one pit with a diameter of 2 m and a depth of 0.6 m. The filling consisted of humus.

Thus, the classification of household pits of the 6th - 5th centuries BC demonstrates that in the Chobruchi settlement the first two types were equally in use with a slight predominance of cylindrical pits. There are no major differences in structure and sizes. In all household pits, not a single element of building structures was noticed (pole pits, stairs, firing and plastering of walls with clay or their facing with stones, etc.). The absence of such elements does not allow restoring the original purpose of the household pits of the Chobruchi settlement.

At present, the solution of the problem related to the functional purpose of household pits is relevant and requires more detailed study. Nevertheless, there are different points of view regarding the use of household pits, mainly truncated-conical and cylindrical shapes. Most researchers believe that the pits of these types, especially large sizes, were used as granaries. They are well known on the settlement sites of the Northern Black Sea region, and are also mentioned in the works of ancient authors (Крыжицкий и др. 1989, 54). A number of researchers believe that grain pits could be used for a short time, after which they became garbage pits, referring to ethnographic data (Шрамко 1987, 75). In addition, there is an assumption that the buildings where ash and charcoal remains were recorded are associated with metallurgical production (Бессонова, Скорый 2001, 48).

очередь, об этом свидетельствует разнообразное заполнение хозяйственных ям. В заполнении большинства ям были обнаружены: битая посуда, значительное количество костей животных, глиняная обмазка с отпечатками прутьев (остатки жилых и хозяйственных построек) и обожженная глина (остатки глинобитных очагов). Несмотря на бесспорное использование хозяйственных ям Чобручского поселения в качестве мусорных, предположим, что первоначально они могли применяться в других хозяйственных целях. Кроме сооружений для хранения зерна, ямы, возможно, употреблялись в качестве погребков, для складирования керамической (амфорной) тары и даже для содержания домашних (молодых) животных (Шрамко 1987, 75). Среди других точек зрения выглядят оригинальными предположения о применении ям для посадки деревьев, сбора и хранения воды (Крыжицкий и др. 1989, 54).

Вероятно, ямы поселения Чобручи использовались и в культовых целях, на что указывают остатки костяков или скопления костей животных, уложенные на дно сооружений. К сожалению, время функционирования указанных комплексов определить пока не представляется возможным.

Несмотря на существующие трудности, связанные с определением функционального назначения ям, а в большинстве случаев это сделать практически невозможно, данные комплексы представляют определенный интерес, так как наглядно отражают хозяйственную жизнь местного населения.

For the time being it is obvious that similar constructions were used at the Chobruchi settlement for recycling household garbage, based on the existing points of view regarding the functional aspects of the pits. First of all, this is evidenced by their diverse filling. Broken vessels, a significant amount of animal bones, clay coating with prints of rods (remnants of houses and farm buildings) and burnt clay (remnants of clay hearths) were found in the filling of most of the pits. Despite the indisputable use of the household pits of the Chobruch settlement as garbage pits, let us assume that initially they could be used for other economic purposes. In addition to constructions for storing grain, the pits may have been used as cellars, for storing ceramics (amphorae) and even for keeping domestic (young) animals (Шрамко 1987, 75). Among other points of view, there are original assumptions about the use of pits for planting trees, collecting and storing water (Крыжицкий и др. 1989, 54).

Probably, the pits of the Chobruchi settlement were also used for religious purposes, as indicated by the remains of human bones or aggregations of animal bones lay on the bottom of the structures. Unfortunately, it is not yet possible to determine the operating time of these structures.

These structures are of some interest, as they clearly reflect the economic life of the local population despite the existing difficulties associated with the definition of their functional purpose, which in most cases is almost impossible to be done.

Таблица 1. Хозяйственные ямы VI-V вв. до н.э. поселения Чобручи

Table 1. Household pits of the 6th-5th centuries B.C. on the Chobruchi settlement

№ п/п	Комплекс / Feature	Форма / Shape		Размеры / Dimensions	Заполнение / Filling
		в плане / cross-section	в сечении / vertical section		
2001					
1	Яма № 3 (Раскоп I) / Pit no. 3 (excavation area I)	круглая / round	усеченно-коническая / truncated conic	D (устья/mouth) - 1,3 м D (дна/bottom) - 1,9 м H - 1 м	чернозем, зола, угли / humus, ash, coal
2	Яма № 5 (Раскоп I) / Pit no. 5 (excavation area I)	круглая / round	цилиндрическая / cylindrical	D - 1,6 м H - 0,2 м	чернозем, глина / humus, clay
3	Яма № 10 (Раскоп I) / Pit no. 10 (excavation area I)	круглая / round	цилиндрическая / cylindrical	D - 1,4 м H - 0,6 м	чернозем / humus
4	Яма № 19 (Раскоп I) / Pit no. 19 (excavation area I)	круглая / round	цилиндрическая / cylindrical	D - 1,6 м H - 0,7 м	чернозем, глина / humus, clay
2002					
5	Яма № 29 (раскоп I а) / Pit no. 29 (excavation area I а)	круглая / round	цилиндрическая / cylindrical	D - 1,9 м H - 0,4 м	чернозем / humus
6	Яма № 2 (раскоп II) / Pit no. 2 (excavation area II)	круглая / round	цилиндрическая / cylindrical	D - 1,5 м H - 0,3 м	чернозем, зола / humus, ash
7	Яма № 22 (раскоп II) / Pit no. 22 (excavation area II)	круглая / round	усеченно-коническая / truncated conic	D (устья/mouth) - 2 м D (дна/bottom) - 2,4 м H - 1,3 м	чернозем, угли / humus, coal
2004					
8	Яма № 32 (раскоп I б) / Pit no. 32 (excavation area I б)	круглая / round	усеченно-коническая / truncated conic	D (устья/mouth) - 1,7 м D (дна/bottom) - 1,9 м H - 0,5 м	чернозем / humus
9	Яма № 39 (раскоп I б) / Pit no. 39 (excavation area I б)	круглая / round	усеченно-коническая / truncated conic	D (устья/mouth) - 1,75 м D (дна/bottom) - 2,1 м H - 0,45 м	чернозем / humus

№ п/п	Комплекс / Feature	Форма / Shape		Размеры / Dimensions	Заполнение / Filling
		в плане / cross-section	в сечении / vertical section		
2005					
10	Яма № 40 (Раскоп I в) / Pit no. 40 (excavation area I в)	овальная / oval	цилиндрическая / cylindrical	D - 1,8×2,1 м H - 0,4 м	чернозем / humus
11	Яма № 35 (Раскоп II а) / Pit no. 35 (excavation area II а)	круглая / round	усеченно-коническая / truncated conic	D (устья/mouth) - 1,2 м D (дна/bottom) - 1,8 м H - 1,35 м	чернозем / humus
12	Яма № 43 (Раскоп II а) / Pit no. 43 (excavation area II а)	овальная / oval	усеченно-коническая / truncated conic	D (устья/mouth) - 1,5×1,9 м D (дна/bottom) - 1,8×1,95 м H - 0,65 м	чернозем / humus
13	Яма № 65 (Раскоп II а) / Pit no. 65 (excavation area II а)	круглая / round	цилиндрическая / cylindrical	D - 1,25 м H - 0,6 м	чернозем / humus
14	Яма № 66 (Раскоп II а) / Pit no. 66 (excavation area II а)	круглая / round	цилиндрическая / cylindrical	D - 1,5 м H - 0,4 м	чернозем / humus
15	Яма № 67 (Раскоп II а) / Pit no. 67 (excavation area II а)	круглая / round	усеченно-коническая / truncated conic	D (устья/mouth) - 1,6 м D (дна/bottom) - 1,95 м H - 0,6 м	чернозем / humus
2006					
16	Яма № 47 (Раскоп I г) / Pit no. 47 (excavation area I г)	круглая / round	цилиндрическая / cylindrical	D - 2,2 м H - 0,7 м	чернозем / humus
2010					
17	Яма № 6 (Раскоп III а) / Pit no. 6 (excavation area III а)	круглая / round	цилиндрическая / cylindrical	D - 1,1 м H - 0,85 м	чернозем / humus
2012					
18	Яма № 61 (Раскоп I д) / Pit no. 61 (excavation area I д)	круглая / round	усеченно-коническая / truncated conic	D (устья/mouth) - 1,4 м D (дна/bottom) - 2,1 м H - 0,8 м	чернозем / humus
19	Яма № 65 (Раскоп I д) / Pit no. 65 (excavation area I д)	круглая / round	цилиндрическая / cylindrical	D - 1,5 м H - 0,3 м	чернозем / humus

№ п/п	Комплекс / Feature	Форма / Shape		Размеры / Dimensions	Заполнение / Filling
		в плане / cross-section	в сечении / vertical section		
2014					
20	Яма № 66 (Раскоп I e) / Pit no. 66 (excavation area I e)	круглая / round	цилиндрическая / cylindrical	D - 1,6 м H - 0,25 м	чернозем, глина / humus, clay
21	Яма № 68 (Раскоп I e) / Pit no. 68 (excavation area I e)	круглая / round	усеченно-коническая / truncated conic	D (устья/mouth) - 1,7 м D (дна/bottom) - 2 м H - 0,55 м	чернозем, глина / humus, clay
22	Яма № 69 (Раскоп I e) / Pit no. 69 (excavation area I e)	круглая / round	цилиндрическая / cylindrical	D - 1,7 м H - 0,35 м	чернозем, глина / humus, clay
23	Яма № 71 (Раскоп I e) / Pit no. 71 (excavation area I e)	круглая / round	цилиндрическая / cylindrical	D - 2 м H - 0,6 м	чернозем, глина, зола, угли / humus, clay, ash, coal

Библиография / Bibliography

Бессонова, Скорый 2001: С.С. Бессонова, С.А. Скорый, Мотронинское городище скифской эпохи (по материалам раскопок 1988-1996 гг.) (Киев-Краков 2001).

Буйских 1997: С.Б. Буйских, Античные поселения Северо-Западного Причерноморья доримского времени (опыт картографирования). В сб.: Никоний и античный мир Северного Причерноморья. Материалы международной археологической конференции (Одесса 1997), 98-102.

Крыжицкий и др. 1989: С.Д. Крыжицкий, С.Б. Буйских, А.В. Бураков, В.М. Отрешко, Сельская округа Ольвии (Киев 1989).

Мелюкова 1963: А.И. Мелюкова, Исследование гетских памятников в степном Поднестровье. КСИА 94, 1963, 64-72.

Мелюкова 1969: А.И. Мелюкова, К вопросу о границе между скифами и гетами. В сб.: Древние фракийцы в Северном Причерноморье (Москва 1969), 61-80.

Мелюкова 1975: А.И. Мелюкова, Поселение и могильник скифского времени у села Николаевка (Москва 1975).

Мелюкова 1980: А.И. Мелюкова, Поселение Надлиманское III на берегу Днестровского лимана. В сб.: (Отв. ред. П.О. Карышковский) Исследования по античной археологии юго-запада Украинской ССР (Киев 1980), 5-23.

Охотников 1976: С.Б. Охотников, Новый памятник эпохи греческой колонизации в Нижнем Поднестровье. МАСП 8, 1976, 201-204.

Охотников 1980: С.Б. Охотников, Поселения VI-V вв. до н.э. в Нижнем Поднестровье. В сб.: (Отв. ред. П.О. Карышковский) Исследования по античной археологии юго-запада Украинской ССР (Киев 1980), 84-96.

Охотников 1982: С.Б. Охотников, Археологический комплекс из поселения Надлиманское III в Нижнем Поднестровье. В сб.: (Отв. ред. Г.А. Дзис-Райко) Археологические памятники Северо-Западного Причерноморья (Киев 1982), 123-131.

Охотников 1990: С.Б. Охотников, Нижнее Поднестровье в VI-V вв. до н.э. (Киев 1990).

Черняков 1960: И.Т. Черняков, Археологическая разведка берегов Днестровского лимана. ЗОАО I (34), 1960, 209-218.

Шрамко 1987: Б.А. Шрамко, Бельское городище скифской эпохи (город Гелон) (Киев 1987).

Др. Сергей Фидельский / Dr. Serghei Fidelsky

Приднестровский государственный университет им. Т.Г. Шевченко /
T.G. Shevchenko Prudnestrovian State University
Тирасполь / Tiraspol
e-mail: fidel1975@mail.ru

Considerații preliminare privind
locuințele din cadrul cetăților
din epoca fierului situate între
Carpați și Prut (sec. V-III î. Hr.)

Preliminary considerations
regarding the dwellings from the
Iron Age forts situated between
the Carpathians and Prut river
(5th-3rd centuries BC)

Alexandru Berzovan

Cuvinte-cheie: a doua epocă a fierului, geți, cetăți, habitat, arhitectură civilă, locuințe.

Rezumat: Prin prezenta lucrare ne-am propus să abordăm problema locuințelor din cadrul cetăților din epoca fierului situate între Carpați și Prut. Se constată că există cetăți cu o densitate mai redusă de locuire (Stânțești, Cotnari, Cotu Copălău) și cetăți mai intense locuite (Bunești, poate și Bazga). În ce privește distribuția spațială a locuințelor, putem observa la Cotu Copălău, într-o anumită măsură și la Poiana Mănăstirii existența unor grupări compuse din două-trei locuințe mai apropiate unele de altele. În cazul cetății de la Bunești, ele par să fi fost dispuse în șiruri paralele. Comunitățile locale au utilizat exclusiv lemnul și lutul, materiale disponibile din abundență și relativ ușor de prelucrat. Bordeiele și locuințele adâncite reprezintă cca 40% din totalul locuințelor repertoriare de noi. Prezintă forme în general ovale, mai rar circulare. Restul este reprezentat de locuințe de suprafață, de formă rectangulară. Deși există locuințe cu dimensiuni vizibil mai mari, cu două sau poate chiar mai multe încăperi și cu inventare semnificative diferențele de statut social nu își găsesc o reflectare foarte pregnantă în arhitectura locuințelor cunoscute până acum.

Keywords: Late Iron Age, Getae, Forts, Habitat, architecture, dwellings.

Abstract: In the present paper we intend to address the problem of the dwellings existing within the Iron Age fortresses located between the Carpathians and the Prut. It is noted that there are forts with lower habitation density (Stânțești, Cotnari, Cotu Copălău) as well as more intensely inhabited forts (Bunești, maybe Bazga) As for the spatial distribution of the dwellings, we can see at Cotu Copălău and in a certain measure at Poiana Mănăstirii forts the existence of clusters of two or three houses. In the case of the fortress of Bunești, the houses seem to have been arranged in parallel rows. In building their dwellings, the local communities have used only wood and clay, materials available in abundance and relatively easy to process. Dugouts and deep dwellings represent approx. 40% of the total of houses. They have generally ovoid shapes, less often circular. The rest is represented by surface dwellings with a more or less rectangular shape. Although there are dwellings with noticeably larger dimensions, with two or even more rooms and significant inventories, the differences in social status do not find a significant reflection in the architecture of the houses known so far.

1. Introducere

Între veacurile V și III î. Hr., la cumpăna dintre prima și a doua vârstă a fierului, în spațiul est-carpatic s-au ridicat o serie de cetăți care impresionează și astăzi prin numărul și dimensiunile lor, martore ale unor eforturi colective de amploare (Sîrbu, Trohani 1997, 512-539; Zanoci 1998). Deși o parte din aceste obiective au beneficiat de-a lungul vremii de

Introduction

Between the 5th and 3rd centuries BC, at the turn between the Early and Late Iron Age, a significant number of fortresses were built in the in the East Carpathian area, having quite impressive sizes, the result of massive collective efforts (Sîrbu, Trohani 1997, 512-539; Zanoci 1998). Although some of these objectives have been investigated archaeologically, the capitalization of the

investigații arheologice, valorificarea informațiilor obținute, cel puțin pentru spațiul cuprins între Carpați și Prut – s-a făcut inegal. Doar câteva obiective au beneficiat de cercetări de lungă durată (fig. 1), precum cele două cetăți de la Stâncești (com. Mihai Eminescu, jud. Botoșani), cetatea de la Cotu Copălău (jud. Botoșani), cea de la Cotnari (jud. Iași), respectiv cele de la Răducăneni (jud. Iași) și Bunești (com. Bunești-Averești, jud. Vaslui). Dintre acestea doar cele de la Stâncești și Cotu Copălău au fost publicate monografic. În aceste condiții, multe dintre aspectele legate de traiul comunităților ce au viețuit acum aproape două milenii și jumătate în urmă pe aceste teritorii rămân în continuare insuficient cunoscute.

Prin prezenta lucrare ne-am propus să abordăm problema locuințelor din cadrul acestor cetăți, pornind atât de la cercetările mai vechi cât și de la câteva rezultate preliminare obținute ca urmare a investigațiilor proprii.

2. Distribuția locuințelor în cadrul cetăților

În ce privește problema densității și distribuției locuințelor în cadrul incintelor fortificate, informațiile noastre sunt destul de limitate. La Stâncești, deși s-au descoperit un număr relativ mare de locuințe, autorii săpăturii semnalează existența unor spații extinse aparent complet lipsite de urme arheologice (Florescu, Florescu 2005, 23). Desigur, având în vedere că s-a decopertat mai puțin de 5% din suprafața celor două cetăți, suntem departe de a avea o imagine de ansamblu.

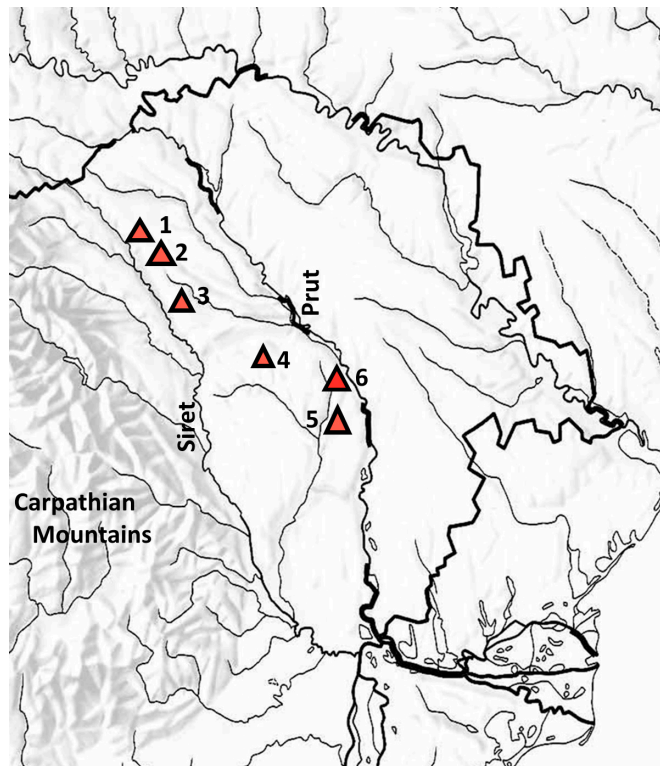

Fig. 1. Hartă cetăților menționate în lucrare: 1 - Stâncești; 2 - Cotu-Copălău; 3 - Cotnari; 4 - Poiana Mănăstirii; 5 - Bunești; 6 - Răducăneni.
Fig. 1. Map of the discussed forts: 1 - Stâncești; 2 - Cotu-Copălău; 3 - Cotnari; 4 - Poiana Mănăstirii; 5 - Bunești; 6 - Răducăneni.

information, at least for the space between the Carpathians and the Prut, has been uneven. Moreover, only a few forts have benefited from long-term archaeological investigation campaigns (fig. 1): the two fortresses in Stâncești (Mihai Eminescu commune, Botoșani district), Cotu Copălău fort

Nici în cazul cetății de la Cotnari, în lipsa unor planuri publicate, nu putem face prea multe aprecieri – dar, așa cum sugerează prospecțiunea magnetometrică, cel puțin în incinta A densitatea vestigiilor arheologice nu pare să fi fost una foarte mare (Berzovan 2018, 327). O situație similară se observă și în cazul cetății de la Poiana Mănăstirii (fig. 2/2), unde prospecțiunea efectuată pe cca. 1/6 din suprafața (fig. 2/3) a relevat un număr restrâns de posibile structuri de locuire (Berzovan et al. 2017, 313). La Cotu Copălău, deși cercetările efectuate sunt departe de a ne oferi o imagine completă, s-a putut totuși constata o locuire ceva mai intensă în sectorul sud-vestic; secțiunile efectuate în zona de est neducând la descoperiri de amenajări (fig. 2/1).

O notă distinctă în acest peisaj pare să fie cetatea de la Bunești-Averești. Deși beneficiază de o suprafață mai restrânsă, de numai 2,71 ha (Berzovan 2019) aici au fost semnalate un număr de peste 30 de locuințe, sugerând o densitate cu mult mai mare decât în cazul obiectivelor mai sus discutate. Aceeași situație pare să fie valabilă și pentru cetatea de la Răducăneni (Berzovan 2019).

În ce privește distribuția în sine a locuințelor, stadiul cercetărilor nu permite multe discuții. Se pot observa la Cotu Copălău, într-o anumită măsură și la Poiana Mănăstirii existența unor grupări compuse din două-trei locuințe mai apropiate unele de altele. Aceste mici „pâlcuri” pot reflecta relații de tip familial, de clan, sau de altă natură. În cazul cetății de la Bunești, dispunerea locuințelor în „șiruri paralele” (Bazarciuc 1983, 211) ar putea sugera un anumit efort de sistematizare a spațiului.

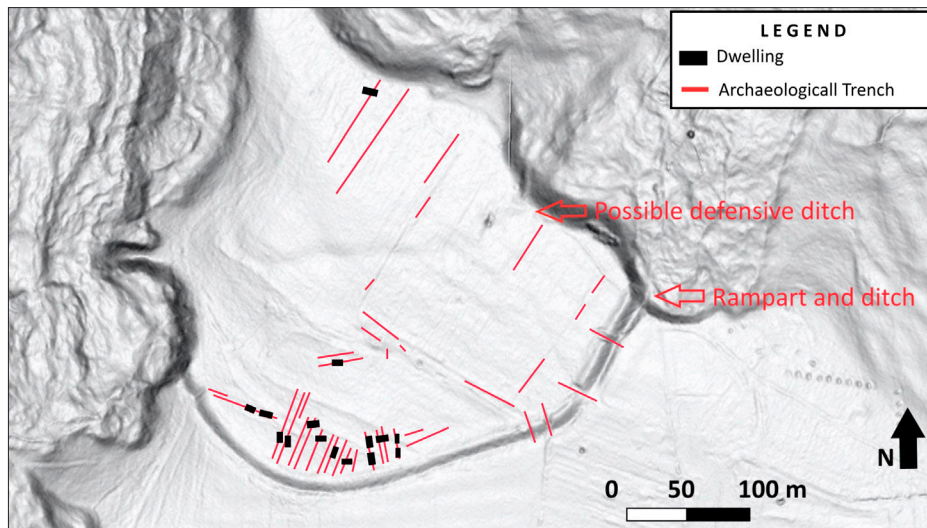
(Botoșani district), Cotnari fort (Iasi County), Răducăneni fort (Iasi County) and Bunești fort (Bunești-Averești commune, Vaslui County). So far, only the results from Stâncești and Cotu Copălău were published as monographs. Under these conditions, many issues regarding the life of the communities that have lived about two and a half millennia ago in these territories remain unknown.

In the present paper we intend to address the problems of the dwellings existing within these fortresses, taking into account both the previous researches as well as some preliminary results obtained during our own investigations.

2. The distribution of dwellings within the forts

Regarding the issue of density and distribution of dwellings within fortified enclosures, our information is rather limited. In Stâncești, although a relatively large number of dwellings were discovered, the authors of the excavation mark out the existence of large open spaces apparently completely devoid of archaeological traces (Florescu, Florescu 2005, 23). Of course, since less than 5% of the surface of the two forts has been excavated, we are still far away from having a complete picture.

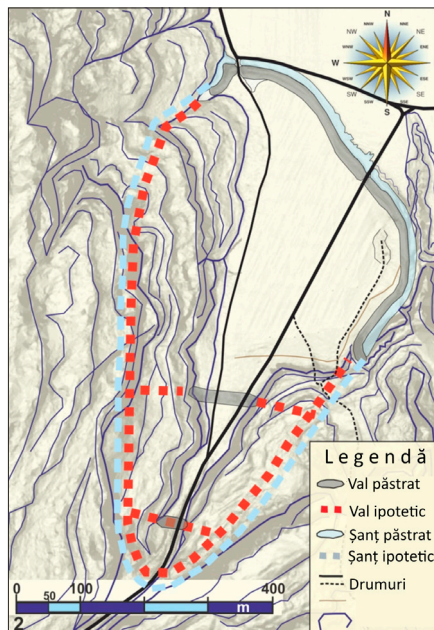
Even in the case of the Cotnari fortress, in the absence of published plans, we cannot make much observations – but, as suggested by the geomagnetic surveys, at least inside the A precinct, the density of archaeological remains seems to be rather low (Berzovan 2018a, 327). A similar situation was also observed in the case of the fortress of Poiana Mănăstirii fort from Țibana commune (fig. 2/2), where the geomagnetic surveys carried out on approx.

1

Fig. 2. 1 - Cetatea de la Cotu Copălău, planul săpăturilor arheologice suprapus pe scanarea LIDAR; 2 - cetatea de la Poiana Mănăstirii (plan); 3 - cetatea de la Poiana Mănăstirii, rezultatele prospecțiunilor magnetometrice.

Fig. 2. 1 - The fort of Cotu Copălău, the plan of archaeological diggings superimposed on the LIDAR scan; 2 - the fort of Poiana Mănăstirii (plan); 3 - the fort of Poiana Mănăstirii, results of geomagnetic prospections.

2

3

3. Tipologia locuințelor

Gradul de conservare al locuințelor este în general destul de modest. Acest lucru se datorează în principal faptului în cetățile despre care facem vorbire stratul de locuire apare imediat sub cel vegetal, structurile arheologice fiind adeseori bulversate de arăturile adânci. Locuințele de suprafață investigate până acum se prezintă în general sub forma unor aglomerări de chirpici mărunți și materiale (fig. 3).

Calitatea documentării situațiilor arheologice diferă de la un caz la altul. Dacă la Cotu Copălău avem publicat un singur plan de locuință (fig. 5/5), la Stâncești avem publicate multiple planuri, unele dintre ele destul de detaliate, completate de descrieri pe baza cărora se pot efectua observații utile. În schimb, despre locuințele descoperite în cetățile de la Cotnari, Bunești-Averești sau Răducăneni datele de care dispunem la acest moment sunt insuficient pentru a permite discuții aprofundate.

Problema clasificării tipologice a locuințelor este complicată suplimentar de terminologia utilizată în literatura de specialitate. Nu există definiții clare pentru termeni precum „semibordeie”, respectiv „bordeie”¹. În acest studiu am preferat să recurgem la o convenție subiectivă, anume să folosim termenul de „locuință adâncită” pentru a defini acele situații când podina se află la o adâncime cuprinsă între -0,15-0,50 m față de nivelul antic de călcare, respectiv de

¹ Uneori nici autorii nu reușesc să distingă foarte clar aceste categorii; ca să dăm un singur exemplu, în monografia dedicată cetăților de la Stâncești (Florescu, Florescu 2005), în legenda planșei 34 avem pomenit „semibordeiul 13” în timp ce pe desen apare scris „bordeiul 13”.

1/6 of the surface (fig. 2/3) revealed a limited number of possible housing structures (Berzovan et al. 2017, 313). At the fort of Cotu Copălău, although the researches carried out are yet to give us a complete picture, we could find a somewhat more intense habitation in the Southwestern sector; the sections made in the eastern area did not lead to archaeological discoveries (fig. 2/1).

A distinctive note in this landscape seems to be the fortress from Bunești. Although it has a small area of only 2.71 ha (Berzovan 2019), more than 30 dwellings have been reported here, suggesting a much higher density of habitation than in those discussed above. The same situation seems to be valid for the Răducăneni fortress (Berzovan 2019).

As far as the distribution of dwellings, the state of research does not allow much discussion. It can be observed in Cotu Copălău, to a certain extent and in Poiana Mănăstirii, the existence of groupings composed of two or three houses closer to one another. These small “clusters” can reflect family, clan, or other types of relationships. In the case of the Bunești fortress, the arrangement of dwellings in “parallel rows” (Bazarciuc 1983, 211) could suggest a certain effort of systematization.

3. Typology of dwellings

The degree of preservation of the dwellings is generally quite modest. This is mainly due to the fact that in the Iron Age fortresses that we are discussing the habitation layer appears immediately below the vegetal layer, and thus, the archaeological structures are often disturbed by agriculture.

1

2

4

3

Fig. 3. Fotografii de șantier cu locuințe de suprafață din Cetatea 2 de la Stâncești (Arhiva Muzeului Județean Botoșani).
Fig. 3. Photographies with surface dwellings discovered in Fort 2 of Stâncești (Botoșani County Museum Archive).

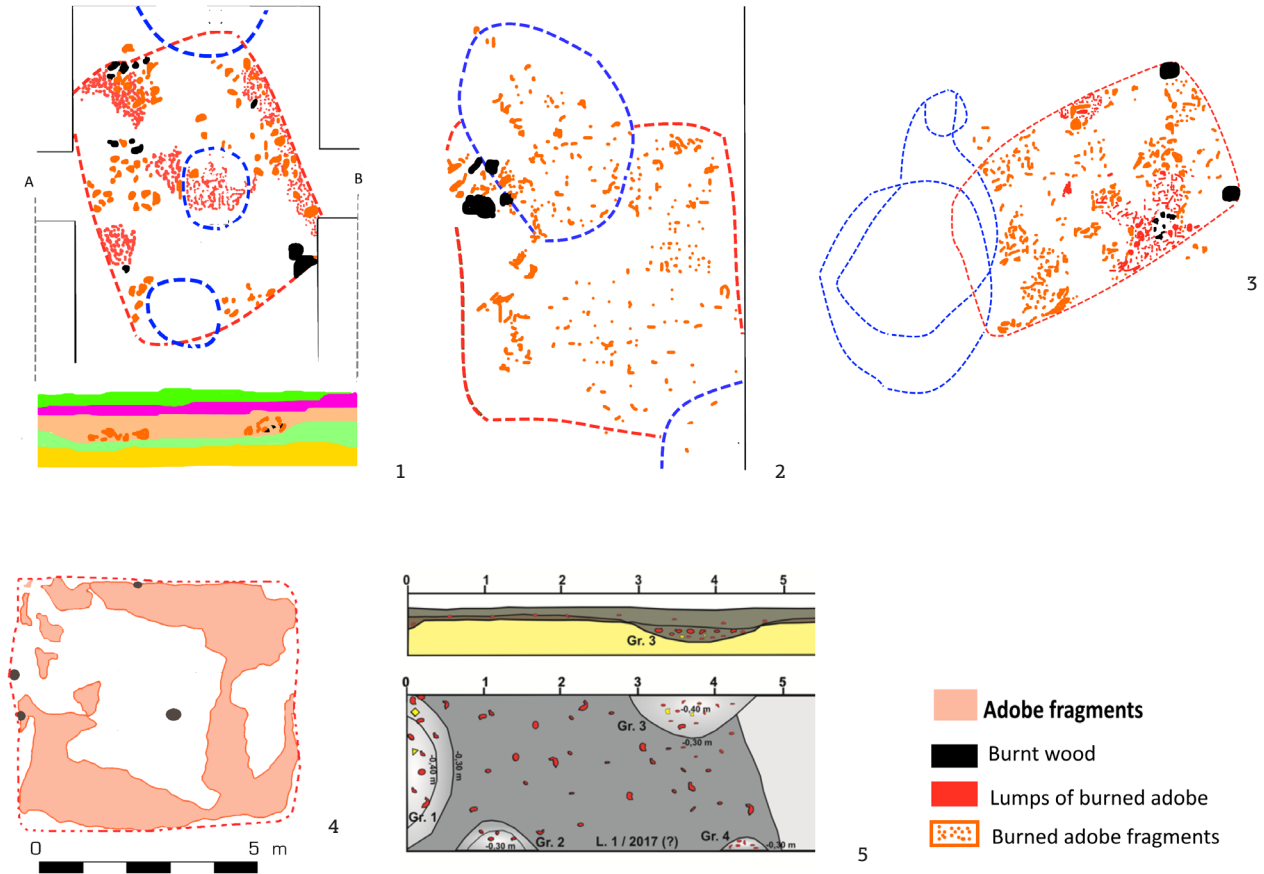

Fig. 4. Planuri de locuințe: 1 - Stâncești - L IV; 2 - Stâncești - L VI; 3 - Stâncești - L VIII; 4 - Stâncești - L II (X); 5 - Poiana Mănăstirii - L 1..

Fig. 4. Plans of dwellings: 1 - Stâncești - L IV; 2 - Stâncești - L VI; 3 - Stâncești - L VIII; 4 - Stâncești - L II (X); 5 - Poiana Mănăstirii - L 1..

Tabelul 1. Locuințe din cetatea de la Cotu Copălău (sec. IV-III î. Hr.)

Table 1. Dwellings in the fort of Cotu Copălău (4th-3rd centuries BC).

Nr.	Tip / type	Formă / shape	Dimensiuni / size	Instalații de încălzire (dispunere) / heating installation (positioning)
1	suprafață / surface	rectangulară / rectangular	?	?
2	adâncită / deepened	rectangulară / rectangular	6,7×? m	vatră (colț NE) / hearth (NE corner)
3	suprafață / surface	rectangulară / rectangular	5×6 m	?
4	suprafață / surface	rectangulară / rectangular	5×6 m	vatră (colț NV) / hearth (NV corner)
5	suprafață / surface	rectangulară / rectangular	3,5×6,5 m	?
6	adâncită / deepened	rectangulară / rectangular	5×6 m	vatră (colț NV ?) / hearth (NV corner ?)
7	adâncită / deepened	rectangulară / rectangular	5,0×6,5 m	?
8	adâncită / deepened	rectangulară / rectangular	4×6 m	?
9	bordei / dugout	circulară / circular	5,10×5,16 m	vatră (sector N) / hearth (N sector)
10	suprafață / surface	rectangulară / rectangular	cca 5×6 m	?
11	adâncită / deepened	rectangulară / rectangular	?	?
12	suprafață / surface	rectangulară / rectangular	4×5 m	?
13	suprafață / surface	rectangulară / rectangular	?	?
14	suprafață / surface	rectangulară / rectangular	?	?
15	bordei / dugout	rectangulară / rectangular	2,6×3,2 m	vatră (colț NE) / hearth (NE corner)

„bordei”, când aceasta se află la o adâncime mai mare de jumătate de metru.

În cetatea de la Cotu Copălău au fost identificate 15 locuințe, majoritatea de suprafață sau ușor adâncite; doar două pot fi încadrate categoriei bordeielor propriu-zise (L 9, respectiv L 15). Dimensiunile lor, acolo unde au putut fi stabilite, sunt relativ similare,

The surface dwellings investigated so far generally appear in the form of agglomerations composed of small adobe fragments and other material (fig. 3).

The quality of archaeological documentation differs from one case to another. If only a single dwelling plan had been published from Cotu Copălău (fig. 5/5), for Stâncești there are published several plans, some of them quite detailed,

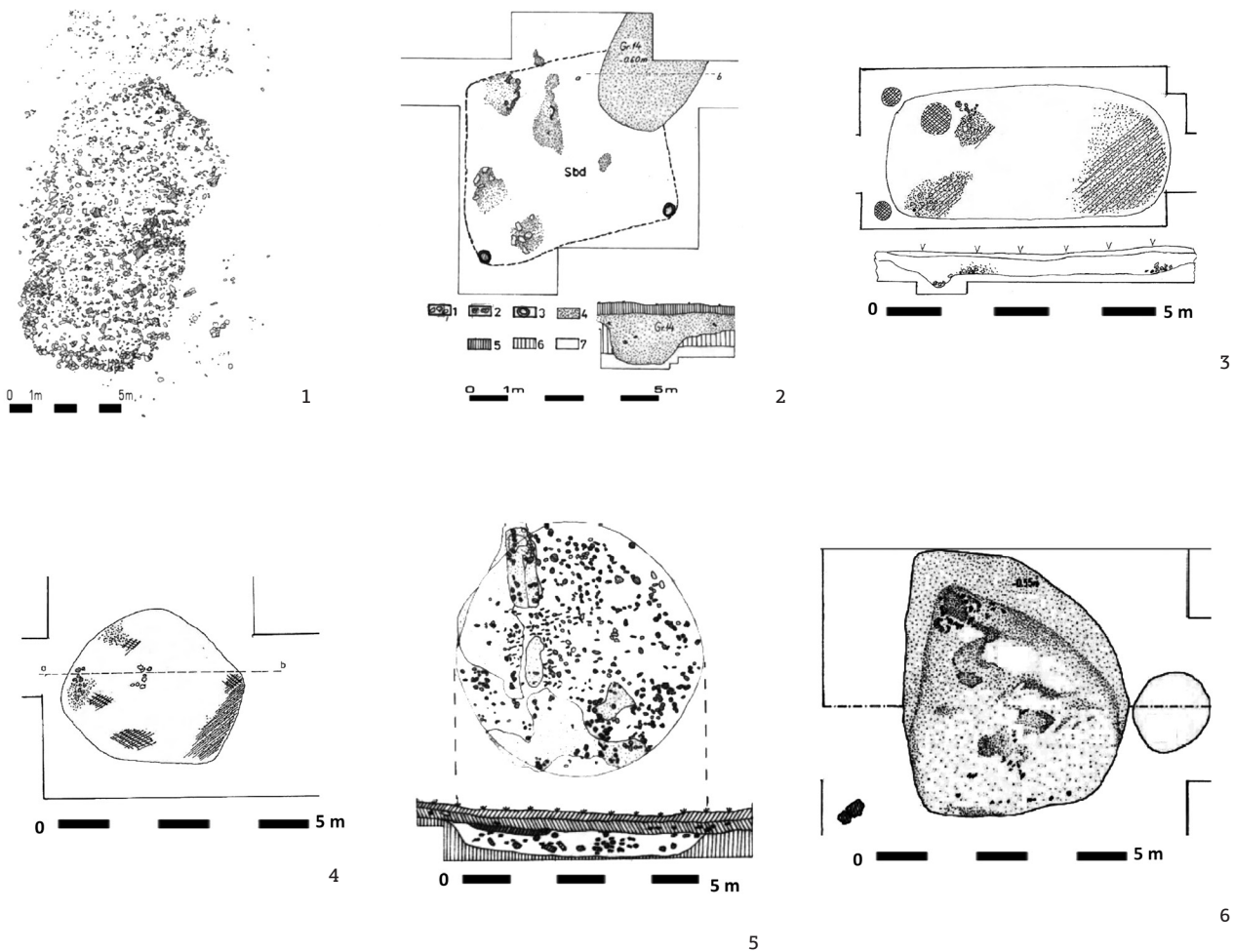

Fig. 5. Planuri de locuințe: 1 - Stâncești - L III; 2 - Stâncești - Sbd. 25; 3 - Stâncești - Sbd. 6; 4 - Stâncești - Sbd. 29; 5 - Cotu Copălău - Bordei 9; 6 - Stâncești - Sbd. 13..

Fig. 5. Plans of dwellings: 1 - Stâncești - L III; 2 - Stâncești - Sbd. 25; 3 - Stâncești - Sbd. 6; 4 - Stâncești - Sbd. 29; 5 - Cotu Copălău - Bordei 9; 6 - Stâncești - Sbd. 13.

oscilând între 22,5 m² și 30 m²; doar L 15, prezintă o suprafață ceva mai mică, de numai cca 8,32 m². În ce privește forma, cu excepția L 9 ce prezintă un plan circular, celelalte sunt rectangulare (Șovan, Ignat 2005, 19-23). În șapte dintre cele 15 locuințe au fost sesizate vetre sau urme de vetre de foc, de obicei dispuse în zona nordică. În ce privește tehnica de construcție informațiile publicate nu sunt foarte numeroase. Podinele par să fi fost realizate simplu, din pământ bătătorit, fără amenajări speciale. Prezența chirpicilor arși indică existența unor pereți lutuiți, dar absența gropilor de par, explicabilă poate și prin prisma gradului mai modest de conservare al vestigiilor nu permite discuții detaliate legate de arhitectura locuințelor.

Cercetările arheologice din cele două cetăți de la Stâncești au scos la lumină un număr relativ însemnat de locuințe, autorii prezentându-le în funcție de cele trei etape cronologice majore ale acestor mari fortificații. Le vom prezenta și noi mai jos, în formă de tabele.

Astfel, pentru etapa 1 a cetății I de la Stâncești avem de-a face aproape exclusiv cu locuințe adâncite și bordeie. Majoritatea prezintă o formă ovală, cu dimensiuni variabile ce oscilează între 6 m² respectiv cca. 33 m². Locuința de numai 6 m² poate fi interpretată ca un eventual adăpost temporar. Instalațiile de încălzire sunt prezente în aproape toate cazurile, fără a se constata o preferință în ce privește disponerea. De notat prezența unui cuptor din lut și a unui posibil pietrar. Despre arhitectura locuințelor informațiile nu sunt foarte numeroase. Se constată

suplementat by descriptions on which useful remarks can be made. In contrast, on the dwellings found in the forts of Cotnari, Bunești or Răducăneni, at this time we have insufficient data to allow in-depth discussions.

The issue of typological classification of the dwellings is further complicated by the terminology used in the literature. There are no clear definitions for terms such as “semi-dugout” and “dugout” respectively¹. In this study we preferred to resort to a subjective convention, namely to use the term “deepened dwelling” to define those situations when the floor is at a depth of -0.15 to 0.50 m from the ancient level ground, respectively the term “dugout”, when the floor is more than half a meter deep.

In the citadel of Cotu Copălău were identified 15 dwellings, mostly surface or slightly deepened; only two can be included in the category of the dugouts (L 9 and L 15 respectively). Their dimensions, where they could be established, are relatively similar, ranging from 22.5 m² to 30 m²; only L 15 has a slightly smaller surface area of approx. 8.32 m². Regarding their shape, except L 9 which presents a circular plan, the others are rectangular (Șovan, Ignat 2005, 19-23). Seven of the fifteen dwellings were reported as having hearths or traces of hearths placed in the northern area. As for the construction technique, the published information is not very numerous. The floors seem to have been made simple, out of hard clay without special arrangements. The presence of burnt clay indicates the existence of adobe walls, but the absence

¹ Sometimes the authors themselves fail to distinguish these categories very clearly; to give only one example (Florescu, Florescu, 2005), in the legend of Plate 34 we have mentioned the “semi-dugout 13” while in the corresponding drawing appears written “dugout 13”.

Tabelul 2. Locuințe din etapa 1 a cetății I de la Stâncești (sec. VI-V î. Hr.)

Table 2. Dwellings from the first phase of Fort I from Stâncești (6th-5th centuries BC).

Nr.	Numerotare (după autorii săpăturilor) / numbering (after the authors)	Tip / type	Formă / shape	Dimensiuni / size	Instalații de încălzire (dispunere) / heating installation (positioning)
1	Sbd. 1	adâncită / deepened	ovală / oval	3,4×3,0 m	?
2	Sbd. 2	adâncită / deepened	ovală / oval	4,4×3,8 m	?
3	Sbd. 3	adâncită / deepened	aprox. rectangulară / approx. rectangular	4×3 m	?
4	Sbd. 4	adâncită / deepened	ovală / oval	5,5×4,3 m	vatră (colț E) / hearth (E corner)
5	Sbd. 5	adâncită / deepened	ovală / oval	5,0×3,5 m	cuptor / clay oven
6	Sbd. 6	adâncită / deepened	rectangulară / rectangular	5,00×2,75 m	?
7	Sbd. 7	adâncită / deepened	aprox. rectangulară / approx. rectangular	3,0×1,4-2,0 m	vatră (colț S) / hearth (S corner)
8	Sbd. 8	adâncită / deepened	aprox. ovală / approx. oval	3,0×3,5 m	vatră (colț N) / hearth (N corner)
9	Sbd. 9 (13)	adâncită / deepened	?	?	vatră (centrală ?) / hearth (central ?)
10	Sbd. 10 (15)	adâncită / deepened	circulară / circular	diam. 4,50 m	pietrar (?) / stone oven (?)
11	Sbd. 11 (16)	adâncită / deepened	?	?	vatră (colț S) / hearth (S corner)
12	Sbd. 12 (17)	bordei / dugout	ovală / oval	4,5×3,5 m	vatră (centrală ?) / hearth (central ?)
13	Sbd. 13 (21)	adâncită / deepened	ovală / oval	3,50×3,25 m	vatră (centrală) / hearth (central)
14	Sbd. 14 (23)	adâncită / deepened	ovală / oval	7,5×4,5 m	?
15	Sbd. 15 (25)	adâncită / deepened	?	4,0×4,1 m	vatră (colț V) / hearth (V corner)
16	Sbd. 16 (28)	bordei / dugout	circulară / circular	diam. 5,50 m	?

în unele cazuri prezența centrală a unei gropi de par (Florescu, Florescu 2005, 30). Pe unii pereți se poate observa o humă albă dispusă pe ambele fețe (Florescu, Florescu 2005, 41). Podinile nu au fost amenajate.

of pole pits, which can be explained by the more modest degree of conservation of vestiges, does not allow detailed discussions about the architecture of dwellings.

Tabelul 3. Locuințe din etapa a 2-a a Cetății 1 de la Stâncești (sec. IV î. Hr.)

Table 3. Dwellings from the 2nd phase of Fort 1 from Stâncești (4th century BC).

Nr.	Numerotare (după autorii săpăturilor) / numbering (after the authors)	Tip / type	Formă / shape	Dimensiuni / size	Instalații de încălzire (dispunere) / heating installation (positioning)
1	L I	suprafață / surface	?	?	vatră (colț SSE) / hearth (SSE corner)
2	L II	suprafață / surface	?	12,6×6,0 m	vatră (colț SV) / hearth (SV corner)
3	L III / 1	suprafață / surface	?	10,5×6,0 m	vatră (centrală) / hearth (central)
4	L IV / 1	suprafață / surface	?	30 m ²	?
5	L V / 1	suprafață / surface	?	3,0×2,5 m	vatră (centrală) / hearth (central)
6	L VI / 1	suprafață / surface	rectangulară / rectangular	5×4 m	vatră (centrală) / hearth (central)
7	L VII / 1	adâncită / deepened	rectangulară / rectangular	6,25×5,00 m	?
8	L VIII / 1	suprafață / surface	rectangulară / rectangular	6,5× 4,0 m	vatră (centrală) / hearth (central)

Locuințele de suprafață sau ușor adâncite semnalate în etapa a 2-a a cetății I prezintă dimensiuni cuprinse între 7,5 respectiv 75 m², având în general o formă rectangulară. Vetrele sunt dispuse variabil, dar mai ales în zona centrală. În cazul L VIII / 1 vatra prezintă o formă rectangulară, ușor înălțată față de podina locuinței prin depunerea unui strat de prundiș, acoperită la rândul său de lipituri succesive din lut galben nisipos (Florescu, Florescu 2005, 42). Este foarte posibil ca unele din aceste locuințe să fi avut două încăperi (Florescu, Florescu 2005, 41).

Pentru etapa a 3-a a cetății I de la Stâncești avem de-a face, conform autorilor, doar cu locuințe adâncite și bordeie. De formă în general ovală, ele prezintă dimensiuni ce oscilează între 10, respectiv 28 m².

The archaeological researches in the two fortresses in Stâncești brought to light a relatively large number of dwellings, the authors presenting them according to the three major chronological stages of these great fortifications. We will also present them below, in the form of tables.

Thus, for the first phase of Fort 1 from Stâncești, we are almost exclusively dealing with deepened dwellings and dugouts. Most of them have an oval shape, varying in size between 6 m² and approx. 33 m². The singular 6 m² dwelling can be interpreted as a possible temporary shelter. Heating installations (mainly hearths) are present in almost all cases; there is no preference regarding their layout. It is worthy to note the presence of a clay oven and a possible stone oven. About the architecture of dwellings the

Tabelul 4. Locuințe din etapa a 3-a a cetății 1 de la Stâncești (sec. III î. Hr.)

Table 4. Dwellings from the third phase of Fort 1 from Stâncești (3rd century BC).

Nr.	Numerotare (după autorii săpăturilor) / numbering (after the authors)	Tip / type	Formă / shape	Dimensiuni / size	Instalații de încălzire (dispunere) / heating installation (positioning)
1	Sbd. 17 (7 a)	adâncită / deepened	ovală / oval	3,75×4,25 m	vatră / pietrar (?) / hearth / stone oven (?)
2	Sbd. 18 (8 a)	adâncită / deepened	circulară / circular	4,0×4,1 m	vatră (centrală ?) / hearth (central ?)
3	Sbd. 19 (9)	adâncită / deepened	ovală / oval	5×4 m	vatră (colț N) / hearth (N corner)
4	Sbd. 20 (10)	adâncită / deepened	ovală / oval	3,75×4,25 m	pietrar (?) / stone oven (?)
5	Sbd. 21 (14)	bordei / dugout	ovală / oval	6×4 m	?
6	Sbd. 22 (18)	bordei / dugout	oval-alungită / elongated oval	5,50×3,25 m	vatră (centrală ?) / hearth (central ?)
7	Sbd. 23 (19)	bordei / dugout	ovală / oval	4,8×3,7 m	cuptor / clay oven
8	Sbd. 24 (20)	bordei / dugout	ovală / oval	4,5×3,5 m	vatră (centrală ?) / hearth (central ?)
9	Sbd. 25 (22)	adâncită / deepened	ovală / oval	6,25×4,50 m	vatră (centrală) / hearth (central)
10	Sbd. 26 (24)	adâncită / deepened	ovală / oval	5×4 m	vatră (colț S) / hearth (S corner)
11	Sbd. 27 (26)	bordei / dugout	ovală / oval	4,0×3,6 m	vatră (colț NV) / hearth (NV corner)
12	Sbd. 28 (27)	bordei / dugout	piriformă / pear-shaped	5,2×5,0 m	cuptor / clay oven
13	Sbd. 29 (29)	adâncită / deepened	ovală / oval	3,0×3,5 m	vatră (centrală ?) / hearth (central ?)
14	Sbd. 30 (30)	adâncită / deepened	ovală / oval	2,3×3,4 m	?

Vetrele sunt dispuse în general central; remarcăm prezența unui posibil pietrar și a unor cuptoare. În general podinile nu au fost amenajate; doar în cazul Sbd. 19 și 22 a fost adăugat un strat subțire de prundiș.

information is not very numerous. Sometimes in the center of the dwelling a pole pit is found (Florescu, Florescu 2005, 30). Some white loam can be seen on some burnt adobe fragments (Florescu, Florescu 2005, 41). The floors were without any arrangements.

Tabelul 5. Locuințe din cetatea II de la Stâncești (sec. IV î. Hr.).

Table 5. Dwellings from Fort II of Stâncești (4th century BC).

Nr.	Numerotare (după autorii săpăturilor) / numbering (after the authors)	Tip / type	Formă / shape	Dimensiuni / size	Instalații de încălzire (dispunere) / heating installation (positioning)
1	L I (IX) / II	suprafață / surface	?	7,5×6,5 m	vatră (centrală) / hearth (central)
2	L II (X)	suprafață / surface	rectangulară / rectangular	7×6 m	?
3	L III (XI)	suprafață / surface	rectangulară / rectangular	9×7 m	?
4	L IV (XII)	suprafață / surface	rectangulară / rectangular	7,2×6,1 m	?
5	L V (XIII)	suprafață / surface	rectangulară / rectangular	2,7×3,6 m	vatră (colț N) / hearth (N corner)
6	L VI (XIV)	suprafață / surface	rectangulară / rectangular	3,6×3,0 m	vatră (centrală) / hearth (central)
7	L VII (XV)	suprafață / surface	rectangulară / rectangular	2,9×3,1 m	vatră (centrală) / hearth (central)
8	L VIII (XVI)	suprafață / surface	?	4,3× ? m	?
9	L IX (XVII)	suprafață / surface	?	?	?

În cadrul cetății II de la Stâncești au fost excavate o serie de locuințe de suprafață, cu grad de conservare variabil. De formă rectangulară, acestea prezintă dimensiuni cuprinse între cca 9 respectiv 63 m². Unele locuințe precum L II (X) par să fi avut două încăperi; în cazul L III (XI) se presupune existența unei tinde. Gradul mai modest de conservare nu permite discuții prea multe despre vetre; totuși, în cazul L V (XIV) aceasta a fost înălțată față de podea prin adăugarea unui strat suplimentar de prundiș. Podinile sunt neamenajate; în cazul L I (IX) / II a fost adăugat un strat subțire de prundiș.

În ce privește cetatea de la Poiana Mănăstirii, pe prospecțiunea magnetometrică au fost sesizate mai

Surface dwellings or slightly deepened dwellings reported for the second phase of Fortress I have dimensions ranging from 7.5 to 75 m², generally having a rectangular shape. The disposition of hearths does not seem to follow any specific pattern; they are present especially in the central area. In case of L VIII/1, the hearth presents a rectangular shape, slightly elevated by a layer of plumage, covered in turn by successive soldering of sandy yellow clay (Florescu, Florescu 2005, 42). It is possible that some of these dwellings had two rooms (Florescu, Florescu 2005, 41).

For the 3rd stage of the first fortress of Stâncești, we have, according to the authors, only deepened dwellings and huts. Generally oval in their shape, they have dimensions that vary between 10 and 28 m² respectively. The hearts are

multe anomalii, pasibile de a reprezenta urmele unor locuințe de suprafață incendiate. Cu ocazia cercetărilor efectuate în anul 2017 am constatat că gradul de conservare al acestor vestigii este unul modest, resturile de chirpici (unii cu amprente de bârne) fiind împrăștiati pe suprafețe destul de mari de arături adânci.

La Răducăneni-Cetățuie, cercetările arheologice conduse de către V. Merlan au scos la iveală mai multe locuințe, dar în lipsa planurilor publicate nu se pot face prea multe aprecieri (Merlan 2010, 37-39).

În cetatea de la Bunești au fost semnalate peste 30 locuințe de suprafață rectangulare, cu podina ușor adâncită (Babeș 1994, 225). Acestea prezintă dimensiuni variabile, de cca 10-12 m lungime și 6-8 m lățime, cu vetre dispuse în colțurile de NE sau NV realizate din chirpici pigmentat și pietre de râu, având de obicei o formă aproape circulară (Bazarciuc 1983, 211).

4. Discuții

În ciuda caracterului lor preliminar, datele de care dispunem și pe care le-am prezentat sintetic în rândurile de mai sus permit efectuarea anumitor observații. Astfel, în ce privește arhitectura, comunitățile au utilizat exclusiv lemnul și lutul, materiale disponibile din abundență și relativ ușor de prelucrat. Spre deosebire de spațiul pruto-nistrean, unde mai sunt semnalate și locuințe cu bază de piatră (Zanoci 1998, 67-68; Arnăuț 2003, 34-36), aici acest

generally placed in their center; we notice the presence of a possible stone oven and clay ovens. In general, the floors were not arranged; only for Sbd. 19 and 22 a thin layer of puddle was added.

In Fort II from Stâncești were excavated a series of surface dwellings with a variable conservation degree. Of rectangular shape, they have dimensions ranging between approx. 9 and 63 m². Some dwellings such as L II (X) seem to have had two rooms; L III (XI) it is likely to have also had a porch. The more modest conservation degree does not allow too much discussion about the hearths; however, in LV (XIV) the heart was raised from the floor by adding an extra layer of puddle. The floors were not adjusted; only in the case of L I (IX) / II a thin layer of puddle was added.

Regarding the fortress of Poiana Mănăstirii, on the magnetometric prospection several anomalies were visible, susceptible to represent the traces of some burned surface dwellings. On the occasion of the researches carried out in 2017, we found that the conservation status of these vestiges was modest, the remains of the burnt adobe (some with beam marks) being scattered on quite large surfaces by the deep struts.

In Răducăneni-Cetățuie, the archaeological researches led by V. Merlan revealed several dwellings, but in the absence of the published plans, we cannot make any observations (Merlan 2010, 37-39).

More than 30 rectangular dwellings with slightly deepened floors (Babeș 1994, 225) were reported in the fortress of Bunești. They have variable dimensions, ranging from approx. 10 to 12 m in length / 6-8 m in width, with hearts

material pare să nu fi fost utilizat. Lutuirea pereților s-a făcut în general prin aplicarea un strat relativ subțire. Peste acesta s-a aplicat în unele cazuri o văruială ce ar putea explica resturile de „humă albă” semnalate de autorii cercetărilor de la Stâncești. În ce privește acoperișurile, judecând după poziția gropilor de par și a formei locuințelor, par să fi fost fie rotunde, fie în două ape, acestea din urmă mult mai bine reprezentate. Întrucât resturile lemnoase semnalate sunt puține, presupunem că în cele mai multe cazuri acoperișul va fi fost realizat din paie sau din stuf.

Bordeiele și locuințele adâncite reprezintă cca. 40% din totalul locuințelor repertoriare de noi. Au forme în general ovale, mai rar circulare. Pentru locuitorii de acum două milenii și jumătate în urmă acest tip de locuințe oferea atât avantaje cât și dezavantaje. Realizarea unui bordei implică mai puțină muncă decât în cazul unei locuințe de suprafață. Se folosește mult mai puțin lemn; întreținerea este iarăși aparent mai simplă, căci nu există nevoia lutuirii constante a pereților exteriori. Încălzirea interiorului se putea face de asemenea mult mai eficient. Pe de altă parte, confortul era mai redus, iar absența unei iluminări adecvate era de natură să creeze un mediu întunecos, umed și lipsit de igienă. La toate acestea mai putem adăuga și riscul inundării la ploaie mai puternice sau la topirea zăpezilor.

Locuințele de suprafață, chiar dacă oferă un confort sporit, implică în schimb un efort constructiv ceva mai mare. Per ansamblu, dimensiunile lor sunt mai mari decât cele ale bordeielor și locuințelor adâncite. Poate că nu este întâmplătoare asocierea acestui tip

made of adobe and river stones positioned in the northern corners, usually of almost circular shape (Bazarciuc 1983, 211).

4. Discussions

Despite their preliminary nature, the data that we have at our disposal and which we have synthetically presented in the present study allow us to make some observations. Thus, in terms of architecture, the local communities used only wood and clay, materials available abundantly and relatively easy to process. Unlike the Prut-Dniester area where stone-based dwellings were also reported (Zanoci 1998, 67-68; Arnăuț 2003, 34-36), this material does not appear to have been used here. The walls were generally made by applying a relatively thin layer of clay over a wooden structure. In some cases, lime was also applied, which could explain the remnants of “white loam” signaled by the authors of the Stâncești monograph. As far as the roofs are concerned, judging by the position of the pole pits and the shape of the dwellings, they seem to have been either round or in two waters, the latter being much better represented. Since there is little burnt timber traces found in the remains of the dwellings, we assume that in most cases the roof was made of straw or reed.

Dugouts and deepened dwellings represent approx. 40% of the total of our dwellings. They generally have ovoid, less often circular shapes. For the populations that lived in this area about two and a half millennia ago this type of housing offered both advantages and disadvantages. Making a dugout involves less work than in the case of a surface dwelling. Less wood is used; maintenance is again

de locuință la Stâncești, după autorii cercetărilor, perioadei de maximă înflorire a celor două cetăți ca de altfel și prezența lor exclusivă în cetatea de la Bunești în care a viețuit probabil timp de câteva generații o comunitate deosebit de prosperă.

Unele dintre locuințele prezentate, de dimensiuni reduse, pot fi interpretate și ca adăposturi temporare, eventual anexe gospodărești.

Acolo unde gradul de conservare este bun, sunt semnalate vetre. Poziția vetrei în locuințele de la Stâncești nu urmărește un anumit tipar; în schimb la Cotu Copălău și Bunești vatra apare constant în zona de nord a locuințelor. Acest lucru ar putea fi explicat ca un răspuns la situația generată de poziția celor două fortificații – pe boturi de deal proeminente, dominante, expuse în timpul iernii circulației vânturilor nordice.

Amenajările interioare sunt puține; doar în două cazuri putem vorbi de eventuale gropi de provizii situate în interiorul caselor (Florescu, Florescu 2005, 50).

Deși există locuințe cu dimensiuni vizibil mai mari, cu două sau poate chiar mai multe încăperi și cu inventare semnificative – precum L II (X) de la Stâncești (Berzovan 2018b) respectiv Bunești, diferențele de statut social nu își găsesc o reflectare foarte pregnantă în arhitectura locuințelor. Nu cunoaștem până în acest moment structuri care să poate fi catalogate drept „palate” sau „locuințe aristocratice”. Mai mult, locuințele din cetăți sunt

seemingly simpler, as there is no need to constantly apply clay on the outer walls. The warming of the interior was also more efficient. On the other hand, the comfort was lower, and the absence of adequate illumination was likely to create a dark, damp and unhygienic environment. To all this, we can add the risk of flooding due to stronger rains or snow melting.

Surface dwellings, even if they offer increased comfort, imply a slightly larger constructive effort. Overall, their dimensions are larger than those of the deepened dwellings and dugouts. Perhaps it is not coincidental the association of this type of housing in Stâncești, after the authors of the research, with the maximum flourishing period of the two forts as well as their exclusive presence in the fortress of Bunești in which probably thrived for several generations a rather prosperous community.

Some of the small houses presented may also be interpreted as temporary shelters, possibly household annexes.

Where the degree of conservation is good, hearths can be documented. The position of the hearths in the dwellings of Stâncești does not follow a certain pattern; however at Cotu Copălău and Bunești, the hearth is consistently appearing in the northern area of the dwellings. This could be explained as a response to the situation generated by the positioning of the two forts on prominent, dominant hillocks exposed during the winter to the northern winds.

Indoor arrangements are few; only in two cases we can talk about the storage pits inside the houses (Florescu, Florescu 2005, 50).

similare celor semnalate și cercetate în cadrul așezărilor nefortificate ce au funcționat același interval cronologic (Teodor 1999, 27-29), ceea ce pare să confere la prima vedere, cetăților din spațiul situat între Carpați și Prut aspectul unor „sate” mai mari, întărite. Rămâne ca viitoare cercetări să completeze acest prim tablou preliminar.

Mulțumiri

Aducem mulțumiri ABA Prut-Bârlad pentru că ne-au pus la dispoziție rezultatele scanărilor LIDAR din zona bazinelor râurilor Prut și Bârlad. Mulțumim de asemenea domnului dr. Aurel Melniciuc, doamnei dr. Adela Kovacs și domnului dr. Daniel Ciucălău pentru permisiunea de a utiliza fotografiile din arhivele Muzeului Județean Botoșani.

Bibliografie / Bibliography

Arnăut 2003. T. Arnăut, Vestigiile ale sec. VII-III a. Chr. în spațiul de la răsărit de Carpați (Chișinău 2003).

Babeș 1994: M. Babeș, Bunești. Enciclopedia Arheologiei și Istoriei Vechi a României (București 1994), 224-225.

Bazarciuc 1983: V.V. Bazarciuc, Cetatea geto-dacă de la Bunești (jud. Vaslui). MCA XV, 1983, 211-217.

Berzovan et al. 2017: A. Berzovan, S. Enea, D. Boghian, C. Mischka, I. Tasimova, R. Pîrnău, Cetatea getică de la Poiana

Although there exist clearly larger dwellings, with two or even several rooms as well as significant inventory – such as L II (X) from Stâncești (Berzovan 2018b) or those of Bunești, the differences in social status does not reflect strongly in the architecture of the houses. At this moment we do not know structures that can be categorized as “palaces” or “aristocratic dwellings”. Moreover, the dwellings in the fort are similar to those reported and investigated in the unfortified settlements that functioned during the same timeframe (Teodor 1999, 27-29); this fact appears to confer to the forts between the Carpathians and Prut the aspect of larger, “fortified villages”. It remains for further research to complete this first preliminary picture.

Acknowledgements

We are grateful to ABA Prut-Bârlad for making available the results of the LIDAR scans in the Prut and Bârlad river basins. We also thank Dr. Aurel Melniciuc, Dr. Adela Kovacs and Dr. Daniel Ciucălău for permission to use photos from the Archives of the Botoșani County Museum.

Mănăstiri - Între Șanțuri, comuna Țibana, jud. Iași. In: Arheovest V. In Honorem Doina Benea. Interdisciplinaritate în Arheologie și Istorie (Szeged 2017), 305-323.

Berzovan 2018a: A. Berzovan, Observații privind cetatea getică de la Cotnari-„Dealul Cătălina” (jud. Iași). Studia numismatica et archaeologica: in honorem magistri Virgillii Mihailescu-Bîrliba oblata (București-Piatra Neamț 2018), 325-334.

Berzovan 2018b. A. Berzovan, O comoară scitică în ținuturile geților. Considerații privind tezaurul de la Stâncești. Acta Musei Tutovenss XIV, 2018, 39-56.

Berzovan 2019: A. Berzovan, Iron Age forts in the northern part of the Central Moldavian Plateau (5th - 3rd centuries BC). sub tipar.

Florescu, Florescu 2005: A.C. Florescu, M. Florescu, Cetățile traco-getice din secolele VII-III a.Chr. de la Stâncești (jud. Botoșani) (Târgoviște 2005).

Merlan 2010: V. Merlan, Noi descoperiri arheologice în situl de la Bazga „Cetățuie”, comuna Răducăneni, județul Iași. Lohanul IV, 2 (12), 37-39.

Sîrbu, Trohani 1997: V. Sîrbu, G. Trohani, Cites et établissements fortifiés entre les Carpates Meridionales, le Danube et la Mer Noire (Ve-IIIe siècles av. 1.-C.). In: The Thracian World at the Crossroads of Civilisations, I (București 1997), 512-539.

Șovan, Ignat 2005: O. Șovan, M. Ignat. Așezarea getică fortificată de la Cotu-Copălău, jud. Botoșani (Târgoviște 2005).

Teodor 1999: S. Teodor, Regiunile est-carpatice ale României în secolele V-II î. d. Hr. (București 1999).

Zanoci 1998: A. Zanoci, Fortificațiile geto-dacice din spațiul extracarpatic în secolele VI-III a. Chr. (București 1998).

Dr. Alexandru Berzovan

Institutul de Arheologie,
Academia Română, Filiala Iași, România,
e-mail: berzovanalexandru@gmail.com

Ateliere meșteșugărești în estul Bazinului Carpatic în sec. IV-III a. Chr. Arheologia producției manufacturiere

Workshops in the eastern
Carpathian Basin during
the 4th-3rd centuries BC.
The archaeology of craft production

Această lucrare a fost publicată în cadrul unui grant finanțat de Ministerul Cercetării și Inovării, prin CNCS - UEFISCDI, proiect no. PN-III-P4-ID-PCE-2016-0353, în cadrul PNCDI III.

This work was supported by a grant of Ministry of Research and Innovation, CNCS - UEFISCDI, project number PN-III-P4-ID-PCE-2016-0353, within PNCDI III.

Aurel Rustoiu
Iosif Vasile Ferencz

Cuvinte-cheie: ateliere meșteșugărești, artizani, olărie, metalurgie, Bazinul Carpatic, a doua epocă a fierului, așezări.

Rezumat: Identificarea atelierelor meșteșugărești depinde în mare măsură de prezența în complexele sau siturile arheologice a instalațiilor și a uneltelor utilizate în activitățile de producție. Dar aceste vestigii nu sunt evidente întodeauna. De aceea, atelierelor pot fi relevate și prin interpretarea altor urme arheologice. Reconstituirea lanțului tehnologic (*chaîne opératoire*) are un rol important în identificarea și interpretarea atât a urmelor rezultate din diferite operațiuni de producție, cât și a naturii producției desfășurate. Organizarea producției și activitatea meșterilor trebuie înțeleasă și interpretată în conexiune fie cu necesitățile membrilor ordinari ai comunităților, fie cu cele ale elitelor, fie cu ambele. Scopul acestui articol este de a identifica statutul social și economic al diferitelor categorii de meșteri în cadrul comunităților rurale din partea de răsărit a Bazinului Carpatic în perioada sec. IV-III a. Chr. și, pe această bază, de a evidenția natura complexelor arheologice atribuite acestora.

Keywords: workshops, artisans, pottery, metallurgy, eastern Carpathian Basin, Late Iron Age, settlements.

Abstract: Archaeologically, the identification of workshops depends to a significant degree on the identification of installations and tools associated with manufacturing activities in various contexts or sites. However, these features are not always evident. For this reason, the interpretation of other archaeological traces can also reveal the presence of workshops. The reconstruction of the operational sequence (*chaîne opératoire*) plays an important role in the identification and interpretation not only of the traces resulted from different production activities but also of the nature of the production taking place. The organisation of production and the craftsmen's activity in general should be understood and interpreted in connection with the needs of the ordinary members of the communities, or with those of the elites, or with both. The purpose of this article is to identify the social and economic status of different categories of craftsmen operating in the rural communities from the eastern Carpathian Basin during the 4th-3rd centuries BC and, on this basis, to outline the nature of the archaeological contexts attributed to them.

1. Introducere

Identificarea atelierelor meșteșugărești depinde în mare măsură de prezența în complexele sau în siturile arheologice a instalațiilor și a uneltelor utilizate în activitățile de producție. Dar aceste vestigii nu sunt evidente întotdeauna. De aceea, atelierelor pot fi relevate și prin interpretarea altor urme arheologice. Reconstituirea lanțului tehnologic (*chaîne opératoire*) are un rol important în identificarea și interpretarea atât a urmelor rezultate

1. Introduction

Archaeologically, the identification of workshops depends to a significant degree on the identification of installations and tools associated with manufacturing activities in various contexts or sites. However, these features are not always evident. For this reason, the interpretation of other archaeological traces can also reveal the presence of workshops. The reconstruction of the operational sequence (*chaîne opératoire*) plays an important role in the identification and interpretation not only of the traces

din diferite operațiuni de producție, cât și a naturii producției desfășurate.

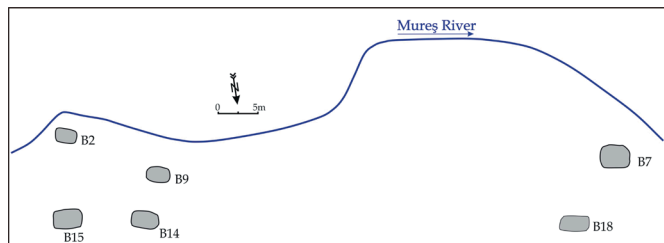
Organizarea producției și activitatea meșterilor trebuie înțeleasă și interpretată în conexiune fie cu necesitățile membrilor ordinari ai comunităților, fie cu cele ale elitelor, fie cu ambele. Din această perspectivă, afilierea meșterilor a fost clasificată în două categorii (Earle 1981; Brumfiel, Earle 1987, 5-6; vezi și Costin 1991, 5, fig. 1/1; Costin 2001a, 297-300; Costin 2005, 1069-1071; Egri 2014; Nørgaard 2014, 39-40). Prima cuprindea meșterii „independenți” care produceau bunuri utilitare de larg consum, satisfăcând cererile generale ale comunităților. A doua categorie era constituită de către meșterii „atașați” sau „dependenți” care răspundeau cererii elitelor sociale și erau strâns conectați la acestea. Studiile antropologice ulterioare au evidențiat faptul că această clasificare are doar o valoare teoretică. În practică, meșteri considerați în anumite circumstanțe „independenți”, pot deveni „dependenți” în alte situații (Costin 2001b, 334; Egri 2014, 234-235). Totuși clasificarea menționată are meritul de a sugera, cel puțin teoretic, poziționarea meșterilor atât în spațiul geografic, cât și în cel social al comunităților, natura și intensitatea producției etc. Modalitățile concrete de afiliere a meșterilor la diverse grupuri sociale au determinat grade și forme diferite de mobilitate în spațiu a acestora. Toate aceste aspecte sunt importante în tentativa de a înțelege și interpreta urmele materiale rezultate în urma activităților de producție.

Având în vedere aspectele menționate mai sus, scopul acestui articol este de a identifica statutul social și economic al diferitelor categorii de meșteri în cadrul

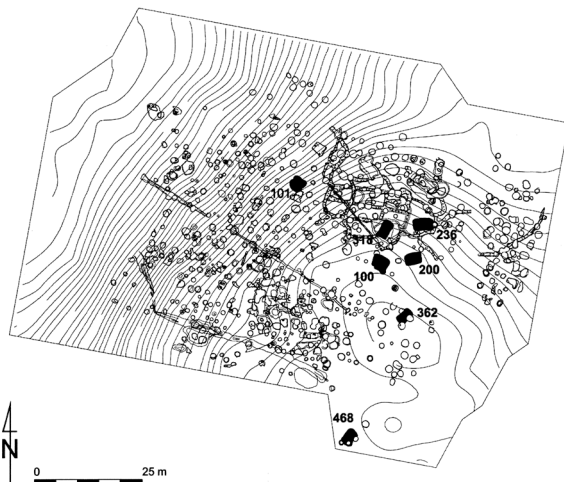
resulted from different production activities but also of the nature of the production taking place.

The organisation of production and the craftsmen's activity in general should be understood and interpreted in connection with the needs of the ordinary members of the communities, or with those of the elites, or with both. From this perspective, the social affiliation of the craftsmen has been classified into two categories (Earle 1981; Brumfiel, Earle 1987, 5-6; see also Costin 1991, 5, fig. 1/1; Costin 2001a, 297-300; Costin 2005, 1069-1071; Egri 2014; Nørgaard 2014, 39-40). The first includes the “independent” craftsmen, who produced widely used utilitarian goods which could satisfy the regular demands of the communities. The second category comprises “attached” or “dependent” craftsmen, who responded to the demands of the social elites and were closely associated with them in one way or another. Anthropological studies have highlighted the purely theoretical value of this classification. In practice, the craftsmen considered “independent” in certain situations can become “dependent” under different circumstances (Costin 2001b, 334; Egri 2014, 234-235). Still, this classification has the merit of indicating, at least theoretically, the “craftsmen” spatial and social mobility within the communities, the nature and intensity of their production etc. From this point of view, the specific ways in which the craftsmen interacted with different social groups led to different degrees and forms of spatial mobility. All these aspects are important in the attempt to understand the material traces of various production activities.

Considering the aforementioned aspects, the purpose of this article is to identify the social and economic status

1

2

Fig. 1. 1 - Dispunerea locuințelor în planul așezării de la Cikir (după Rustoiu 2013); 2 - dispunerea locuințelor (pătrate negre) în așezarea de la Polgár (după Szabó et al. 2008).

Fig. 1. 1 - Location of the dwellings on the plan of the settlement at Cikir (after Rustoiu 2013); 2 - location of the dwellings (black squares) in the settlement at Polgár (after Szabó et al. 2008).

of different categories of craftsmen operating in the rural communities from the eastern Carpathian Basin during the 3rd - 4th centuries BC and, on this basis, to outline the nature of the archaeological contexts attributed to them.

2. The craftsmen within the community. Connections with the elites and their mobility

In the eastern Carpathian Basin, the settlements of the 4th - 3rd centuries BC had a rural character, and consisted of a small number of houses. In some situations, for example at Ciumești and Cicir, in western Romania, or at Polgár, in north-eastern Hungary, the houses were organised in groups located at a certain distance from each other (fig. 1) (Zirra 1980; Rustoiu 2013; Szabó, Czajlik, Tankó, Timár 2008), thus reflecting a particular manner of organizing the inhabited area, which was divided among families or clans (Rustoiu, Berecki 2018).

A similar organization of the community can be sometimes observed in cemeteries (fig. 2), for example at Vác, Chotin, Muhi or Fântânele-Dâmbu Popii (Hellebrandt 1999; Almássy 2010; Ratimorska 1981; Gebhard 1989; Rustoiu 2008). The separate groups of graves observed in each cemetery probably correspond to some clans that formed the communities. In some situations, for example at Fântânele-Dâmbu Popii, the spatial evolution of the cemetery could be related to the social competition between these clans (Rustoiu 2015, 22-23, fig. 19).

Accordingly, the aspect of certain cemeteries and settlements, as well as a series of archaeological inventories associated with these sites, indicate the

comunităților rurale din partea de răsărit a Bazinului Carpatic în perioada sec. IV-III a. Chr. și, pe această bază, de a evidenția natura (trăsăturile esențiale) complexelor arheologice atribuite acestora.

2. Meșterii în societate. Conexiunea cu elitele și mobilitatea lor

Așezările din perioada la care ne referim au avut un caracter rural. Numărul locuințelor din cadrul așezărilor nu a fost mare. Există situații, cum este cazul la Ciumești și Cicir, în vestul României, sau la Polgár, în nord-estul Ungariei, în care locuințele sunt dispuse în grupuri, la distanță unele de altele (fig. 1) (Zirra 1980; Rustoiu 2013; Szabó et al. 2008), fapt care reflectă o organizare internă a habitatului bazată pe împărțirea spațiului între familii sau clanuri (Rustoiu, Berecki 2018).

O astfel de diviziune a comunităților poate fi sesizată uneori și în planul unor necropole (fig. 2). Așa este cazul spre exemplu la Vác, Chotin, Muhi sau Fântânele-Dâmbu Popii (Hellebrandt 1999; Almássy 2010; Ratimorska 1981; Gebhard 1989; Rustoiu 2008). Aceste grupuri de morminte corespund probabil unor clanuri care compuneau comunitățile respective. În unele situații, ca la Fântânele, de exemplu, evoluția necropolei sugerează manifestarea unei competiții sociale între aceste clanuri (Rustoiu 2015, 22-23, fig. 19).

Prin urmare, aspectul unor necropole și așezări, precum și o serie de inventare arheologice asociate

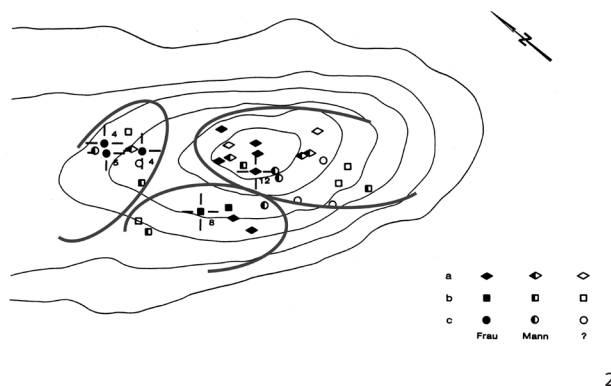
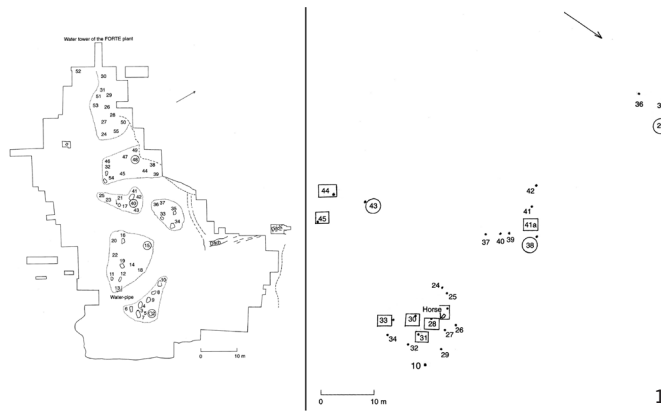

Fig. 2. Organizarea internă a unor necropole în grupuri de morminte. 1 - Vác-Gravel pit; 2 - Muhi-Kocsmadomb (după Hellebrandt 1999); 3 - Chotin (după Ratimorska 1981; Gebhard 1989; Rustoiu 2008).
Fig. 2. Internal organization of some cemeteries in groups of burials: 1 - Vác-Gravel pit; 2 - Muhi-Kocsmadomb (after Hellebrandt 1999); 3 - Chotin (after Ratimorska 1981; Gebhard 1989; Rustoiu 2008).

acestor situri, indică existența unor ierarhii sociale, a unor elite bine conturate și a unor competiții sociale manifestate între diverse grupuri ale comunităților sau între comunități diferite. De aceea, datele arheologice care ilustrează activitatea meșterilor și a unor ateliere meșteșugărești trebuie interpretate în funcție de acest context general.

Poziția socială și prestigiul meșterilor în cadrul unor comunități sunt reliefate de o serie de descoperiri funerare. În unele necropole, cum sunt cele de la Vác și Ludas în estul Ungariei sau Pișcolt, Fântânele-Dâmbu Popii, Fântânele-La Gâța (sau Dealu Iușului) și Galații Bistriței în Transilvania, au fost descoperite morminte având în inventare instrumente și unelte meșteșugărești diverse: pentru prelucrarea lemnului, pentru pielărie (fig. 3), unelte metalurgice sau instrumente medicale (Hellebrandt 1999, 83-84, pl. 44/2; Szabó, Tankó 2012; Marion, Guillaumet 2012; Némethi 1992, 62-63; Rustoiu 2008, 121-123, fig. 59; Ferencz, Vaida 2014, 281, pl. 2/11; Dănilă 1955). Ele reflectă intenția urmașilor de a exprima deliberat o identitate individuală specifică și, de asemenea, permit atribuirea defuncțiilor unor categorii de meșteșugari specializați care au activat în cadrul comunităților respective. Prezența sau absența din aceste morminte a armelor ilustrează de asemenea o diferențiere socială și de statut a acelor artizani.

Mobilitatea unor artizani trebuie înțeleasă în strânsă conexiune cu nevoia elitelor de a obține așa-numitele „desirable goods”, mai precis „bunuri percepute de societate ca având o mare relevanță din punct de vedere social, politic și/sau economic” (Egri 2014, 233).

existence of social hierarchies with well-defined elites and social competitions manifested between different groups within the same community or between different communities. The archaeological data that illustrates the craftsmen's activities in these communities and the presence of their workshops should be interpreted within this general social context.

In some communities, the social status of the craftsmen is highlighted in funerary contexts. Several cemeteries, such as the ones at Vác and Ludas in eastern Hungary or at Pișcolt, Fântânele-Dâmbu Popii, Fântânele-La Gâța (or Dealu Iușului) and Galații Bistriței in Transylvania, include graves with inventories containing different tools and utensils for carpentry or leatherwork (fig. 3), metallurgical tools or medical instruments (Hellebrandt 1999, 83-84, pl. 44/2; Szabó, Tankó 2012; Marion, Guillaumet 2012; Némethi 1992, 62-63; Rustoiu 2008, 121-123, fig. 59; Ferencz, Vaida 2014, 281, pl. 2/11; Dănilă 1955). They reveal the intention of the descendants to deliberately express a specific individual identity, allowing at the same time the association of the deceased with a certain category of specialised craftsmen working within the communities to which they belonged. The presence or absence of weapons in these graves could suggest an additional social differentiation between these craftsmen.

The mobility of some of these craftsmen should be interpreted from the perspective of the “elites” need to obtain the so-called “desirable goods”, more precisely “goods perceived as having a higher social, political or/and economic relevance in a given society...” (Egri 2014, 233). Consequently, the mobility of the elites has often led to the mobility of the craftsmen attached to them.

În acest sens, mobilitatea elitelor a determinat și o mobilitate a artizanilor care le erau atașați.

Un exemplu elocvent vine dinspre nord-estul Franței. Analiza metalografică recentă a unor garnituri bronz, decorate în Stilul Plastic, care ornamentau un scut de lemn din necropola de la Plessis-Gassot din prima jumătate a sec. III a. Chr., a relevat faptul că tehnologia de realizare este specifică unor piese similare din Bazinul Carpatic. De aici concluzia că transferul tehnologic dinspre est spre vest s-a realizat datorită mobilității unui artizan care lucra la comanda elitelor războinice din comunitatea respectivă, la rândul lor mobile în perioada respectivă (Ginoux et al. 2014).

3. Atelierele de olărie

Revenind la situația din așezări, se poate sesiza uneori că în această ambianță rurală au activat o serie de ateliere meșteșugărești conexe la nevoile comunităților respective. În acest sens, printre descoperirile relevante se numără atelierele de olărie. Numărul lor nu este prea ridicat, datorită săpăturilor restrânse din cadrul așezărilor. Cu toate acestea, acolo unde s-au efectuat săpături de salvare de amploare datorită construirii de autostrăzi, cum este cazul în nord-estul Ungariei și nord-vestul României, au fost dezvelite mai multe ateliere de acest fel (Almássy, Pop 2014; Némethi 2014).

Din punct de vedere al poziției în cadrul așezărilor (Fig. 4), ateliere de olărie au fost depistate atât în interiorul unor așezări, cum este cazul spre exemplu la

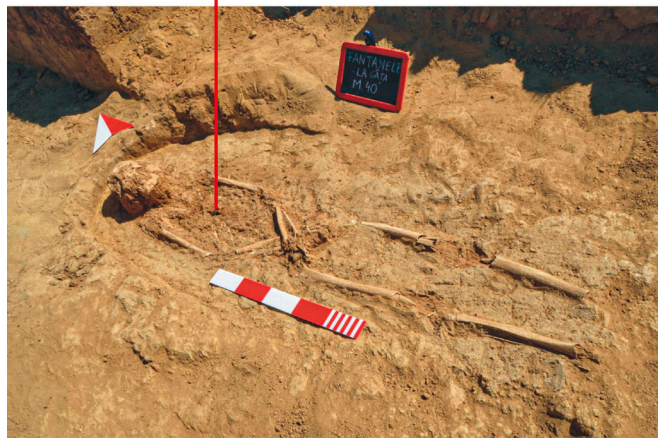

Fig. 3. Fântânele-La Gâța, mormântul nr. 40. Instrument de prelucrare a pielii (sulă) așezat pe pieptul defunctului (după Ferencz, Vaida 2014).

Fig. 3. Fântânele-La Gâța, grave no. 40. Leather processing instrument (awl) placed on the deceased's chest (after Ferencz, Vaida 2014).

An eloquent example is known in north-eastern France. The recent metallographic analysis of several bronze fittings ornamented in the Plastic Style, which belonged to a wooden shield from the necropolis at Plessis-Gassot, dated to the first half of the 3rd century BC, has revealed that the production technique is specific to several similar objects from the Carpathian Basin. It has been concluded that the

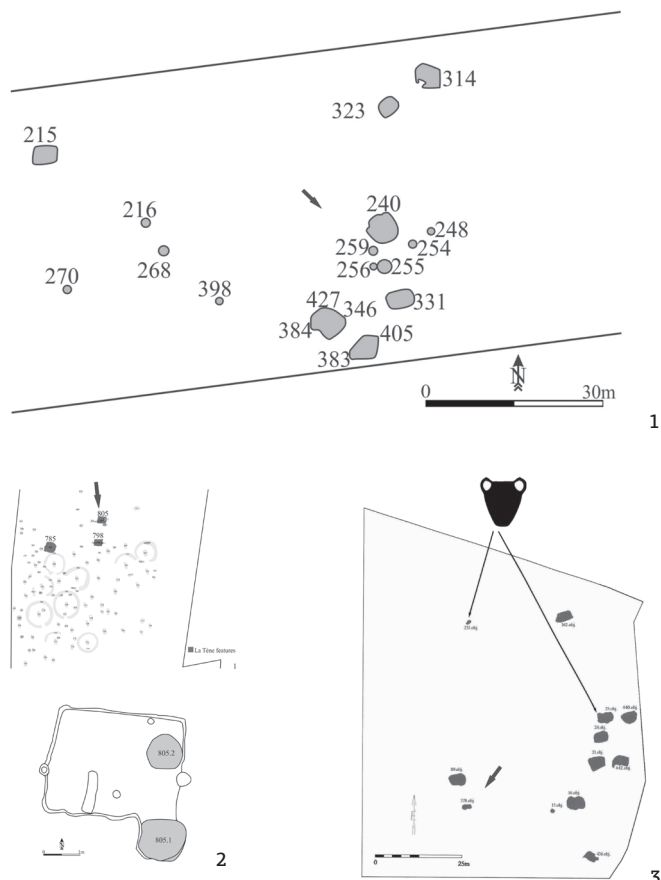

Fig. 4. Dispunerea atelierelor de olărie în interiorul și la marginea unor așezări: 1 - Kálmánháza; 2 - Nyíregyháza-Oros (după Almássy, Pop 2014); 3 - Zalakomár (după Horváth 2008).

Fig. 4. Location of pottery workshop inside and on the outskirts of settlements: 1 - Kálmánháza; 2 - Nyíregyháza-Oros (after Almássy, Pop 2014); 3 - Zalakomár (after Horváth 2008).

technological transfer from the west towards the east was facilitated by the mobility of a craftsman who more likely worked for the warrior elites who were also highly mobile at that time (Ginoux et al. 2014).

3. Pottery workshops

The archaeological evidence indicates the existence of a series of workshops operating within the rural environment, whose production responded to the communities' needs. The pottery workshops are amongst the most relevant discoveries. Due to the limited nature of the archaeological research taking place in settlements, the number of identified pottery workshops is not very large. Nevertheless, when ample preventive archaeological excavations were carried out on the occasion of highway construction, such as in north-eastern Hungary and north-western Romania, several workshops have been identified (Almássy, Pop 2014; Némethi 2014).

The pottery workshops (fig. 4) were located both inside the settlements, for example at Kálmánháza and Nyíregyháza-Oros, and on the outskirts of the inhabited area; this appears to be the case at Zalakomár in Transdanubia or Orosia in Transylvania (Almássy, Pop 2014; Némethi 2014; Kreiter 2008; Horváth 2008; Urák 2018).

Generally, the pottery workshops have been identified due to the presence of ceramic kilns (fig. 5). Still, several recent discoveries revealed that they consisted of several structures. At Orosia, on the Mureș valley, one workshop has been identified after the archaeologists uncovered two ceramic kilns built on each side of a stoking pit. A

1

2

3

Fig. 5. Cuptoare de olărie de la: 1 - Căuceu; 2 - Carei-Bypass road; 3 - Aghireș (după Némethi 2014).
Fig. 5. Pottery kilns from: 1 - Căuceu; 2 - Carei-Bypass road; 3 - Aghireș (after Némethi 2014).

Kálmánháza și la Nyíregyháza-Oros, cât și la marginea sau în afara zonelor locuite, așa cum pare să fie situația de la Zalakomár, în Transdanubia sau Orosia, în Transilvania (Almássy, Pop 2014; Némethi 2014; Kreiter 2008; Horváth 2008; Urák 2018).

Atelierele de olărie au fost identificate de regulă datorită prezenței cuptoarelor de ars ceramica (Fig. 5). Dar un astfel de complex meșteșugăresc era compus din mai multe structuri. Câteva descoperiri recente sunt relevante în acest sens.

Astfel, la Orosia, pe valea Mureșului, a fost descoperit un atelier reprezentat arheologic prin două cuptoare de ars ceramica situate de o parte și de alta a gropii de deservire. La aproape 5 m de aceste cuptoare a fost dezvelită o structură adâncită în sol, în interiorul căreia au fost identificate trei gropi. Una dintre acestea conținea încă o masă de lut pregătită pentru confecționarea vaselor ceramice (fig. 6/1). De asemenea, atât în cuptoare, cât și în această construcție au fost identificate vase ștampilate cu motivul lirei, toate realizate cu același poanson (fig. 6/2) (Urák 2018). Aceste elemente indică faptul că în construcția respectivă se desfășurau principalele activități ale lanțului tehnologic: se prepara lutul pentru vase, se modela ceramica la roată, se ornamentau vasele înainte de ardere. Ulterior, vasele erau arse în cuptoarele din apropiere.

În legătură cu producția de ceramică de la Orosia mai trebuie adăugat faptul că vase ștampilate cu poansonul utilizat în atelierul în discuție au fost descoperite și într-o așezare rurală situată la mai

sunken structure containing three pits was dug at almost five meters away from these kilns. One of the pits still contained a batch of clay prepared for the modelling of ceramic vessels (fig. 6/1). Both the kilns and the sunken structure contained vessels stamped with the lyre motif, using the same die (fig. 6/2) (Urák 2018). These elements indicate that the sunken structure hosted the main activities of the operational sequence: the clay was prepared and modelled on a potter's wheel, and then the resulting dried vessels were ornamented before being fired in the nearby kilns.

About the pottery production at Orosia, it has been observed that vessels found in a rural settlement located at less than two km westward are stamped with the same die used in the workshop (Urák 2008), thus providing important clues about the consumers of these products.

Returning to the workshops, a building serving the same purpose as the one from Orosia has recently been revealed at Nyíregyháza-Oros (fig. 7). The whole archaeological context indicates that ceramic vessels were modelled in this building, while the firing installations were located elsewhere, outside the area investigated by archaeological excavations (Almássy, Pop 2014; similar situations in Trebsche 2014, 357-358, fig. 14).

Our own general observations regarding the pottery workshop of the late Guszti Páll from Corund, who was awarded the title of a *Living Human Treasure* by UNESCO owing to his knowledge of the traditional craftsmanship, suggest a similar organisation of space (fig. 8). The modelling and decoration of the pottery were carried out in a separate building, while the kiln was hosted in another

puțin de 2 km spre vest (Urák 2008), fapt care oferă indicații importante asupra consumatorilor produselor respective.

Revenind însă la ateliere, o clădire servind aceluiași scopuri, ca cea tocmai amintită de la Orosia, a fost dezvelită recent și la Nyíregyháza-Oros (fig. 7). Întregul context arheologic indică faptul că în clădirea respectivă se desfășurau activitățile de modelare a vaselor ceramice, dar instalațiile pentru ars ceramica nu se aflau în apropiere, ci în altă parte, în afara ariei cercetate prin săpături (Almásy, Pop 2014; situații similare la Trebsche 2014, 357-358, fig. 14).

Observațiile noastre recente în cadrul atelierului de olărie al regretatului Guszti Páll din Corund, cel care pentru abilitățile sale tradiționale a fost investit de UNESCO cu titlul de *Living Human Treasure*, ilustrează o organizare similară a spațiului (fig. 8). Astfel, activitățile de modelare și decorare a ceramicii se efectuează într-o clădire special destinată, cuptorul este adăpostit într-o altă clădire, iar spațiul de locuit și cel gospodăresc sunt la rândul lor bine delimitate față de zona de producție, dar sunt dispuse în imediata apropiere. De aceea, nu ar fi exclus ca și în cazul siturilor arheologice, în anumite situații în care lângă ateliere se află locuințe obișnuite, acestea să aparțină familiilor de olari care deserveau atelierul.

4. Atelierele metalurgice

În același sens al activităților artisanale desfășurate în cadrul așezărilor rurale trebuie menționate și o

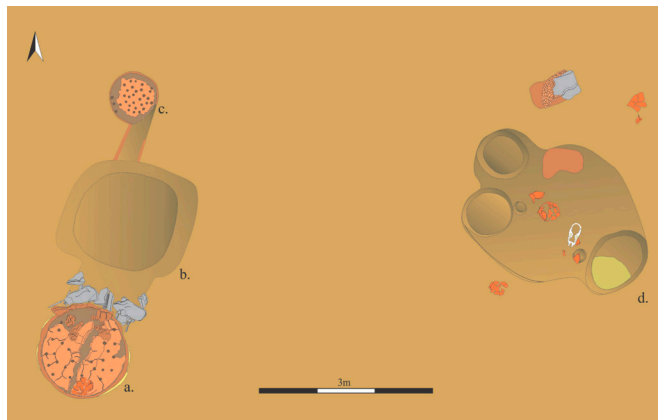
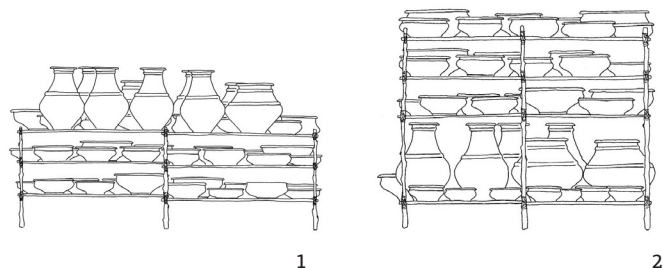

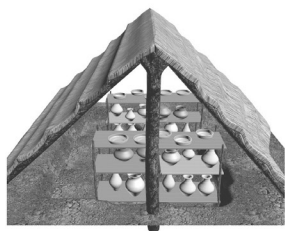
Fig. 6. 1 - Atelierul de olărie de la Orosia: cuptoarele ceramice (stânga) și clădirea atelierului (dreapta); 2 - ceramică ștampilată din atelier (după Urák 2018).

Fig. 6. 1 - Pottery workshop at Orosia: kilns (left) and workshop building (right); 2 - stamped pottery from the workshop (after Urák 2018).

1

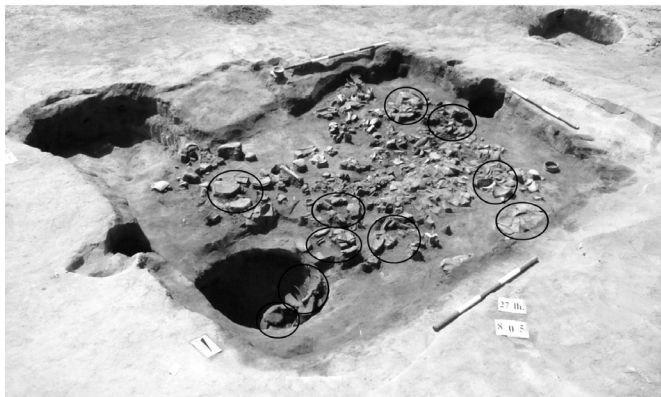
2

3

4

5

Fig. 7. Atelierul de olărie de la Nyíregyháza-Oros (după Almássy, Pop 2014).

Fig. 7. Pottery workshop at Nyíregyháza-Oros (after Almássy, Pop 2014).

building. The rest of the household was well delimited from the production area, although still located in the immediate proximity. It is thus possible that the ordinary houses identified near the workshops in various archaeological contexts belonged to the families of the potters who worked in these workshops.

4. Metallurgical workshops

Regarding the manufacturing activities taking place in rural settlements, a series of tools, utensils and production debris from metalworking identified on several sites from the discussed area, for example at Polgár in north-eastern Hungary (Szabó et al. 2008), are worth mentioning. These finds indicate, just as in the case of the pottery workshops, the presence of several craftsmen who produced or repaired metal objects commonly used by all members of the community. However, due to the absence of specific installations and other production traces, the precise identification of these workshops is more difficult. At Polgár, a ceramic tuyere for bellows has been found in a building where a loom also functioned. While the functionality of the structure is not certainly connected with metallurgical production (fig. 9), another rectangular construction discovered in the immediate proximity has been interpreted as a smithy due to the layer of soot accumulated on the bottom (Szabó et al. 2008).

Traces of metallurgical activities have also been observed at Stolna, near Cluj-Napoca, during the preventive archaeological excavations carried out along the future “Transylvania” highway. Several archaeological features (pits and larger constructions which probably

Fig. 8. Atelierul de olărie al lui Guszti Páll din Corund (photo A. Rustoiu).
Fig. 8. Pottery workshop of Guszti Páll from Corund (photo A. Rustoiu).

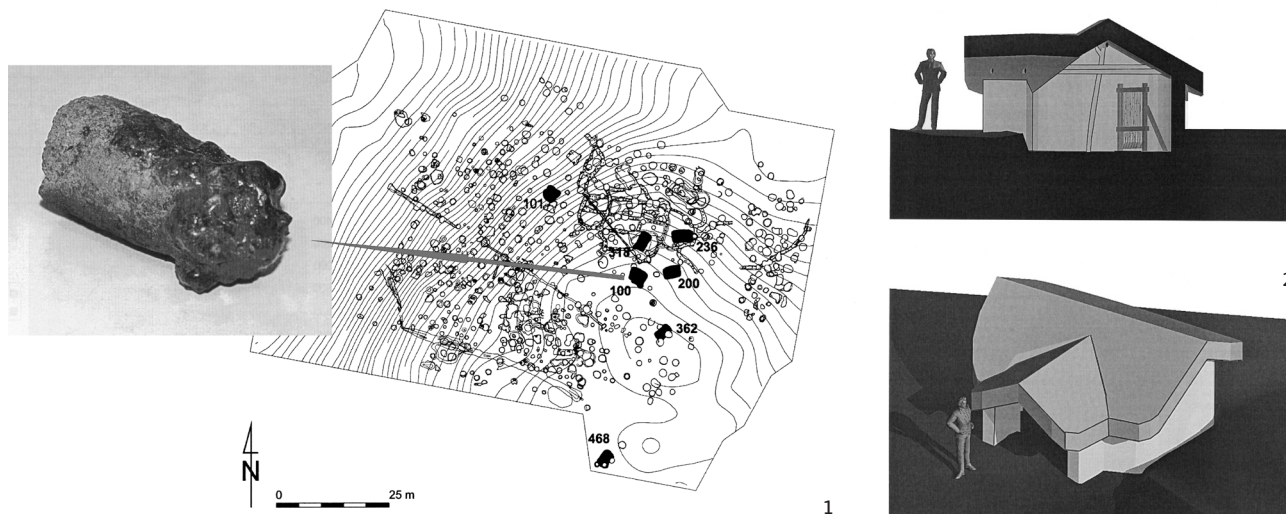

Fig. 9. Duză de foale din așezarea rurală de la Polgár și reconstituirea clădirii din care provine; spre nord, în apropiere, un complex cu urme de activități metalurgice (după Szabó et al. 2008).

Fig. 9. Tuyere from the rural settlement at Polgár and reconstruction of the building where it was found; nearby to the north is a feature with traces of metallurgical activities (after Szabó et al. 2008).

serie de unelte și instrumente metalurgice ori resturi de prelucrare a metalului descoperite dispersat în unele situri din zona în discuție, cum este cazul, spre exemplu, la Polgár, în nord-estul Ungariei (Szabó et al. 2008). Astfel de urme indică, la fel ca în cazul atelierelor de olărie, prezența unor meșteri care produceau sau reparau obiecte de metal de larg consum la comanda membrilor comunităților respective. Dar identificarea atelierelor propriu-zise este mai dificilă în absența instalațiilor și a urmelor de producție. La Polgár, o duză pentru foale din ceramică a fost găsită într-o clădire în care a funcționat un război de țesut și, prin urmare, funcțiile acelei

accommodated workshops) of a rural settlement contained fragments of iron slag (Daróczy, Ursuțiu 2015, 89-90; the authors have wrongfully dated several late Bronze Age features containing slag to the end of the second millennium BC!)¹. The physical-chemical analyses of several

¹ The archaeological site at Stolna-Podurile Domnești has been investigated archaeologically for the first time by A. Rostoiu and C. Cosma in 2006, as part of some test excavations carried out along the future 'Transylvania' highway. The test trenches were made using shovel and spade, and have shown that the archaeological layer is rather thin and contains archaeological contexts belonging to different periods. Full-scale archaeological excavations have been continued by A. Ursuțiu using machinery. This approach revealed only the bottom of those features that were sunken into the sterile clay of the terrace where the site is located, leading to a series of confusions and errors about the chronological and cultural identification of several archaeological features. It is obvious that

structuri nu au fost cu siguranță legate de producția metalurgică (fig. 9). Totuși, în imediata apropiere a fost dezvelită o altă construcție rectangulară care, datorită stratului de funingine de pe fundul complexului, a fost interpretată ca fierărie (Szabó et al. 2008).

Urmele unor activități metalurgice au fost sesizate recent și la Stolna, lângă Cluj-Napoca, în urma săpăturilor de salvare efectuate pe traseul autostrăzii „Transilvania”. Astfel, o serie de bucăți de zgură de fier au fost descoperite în mai multe complexe arheologice (gropi și construcții de dimensiuni mai mari care adăposteau probabil atelierele) dintr-o așezare rurală (Daróczy, Ursuțiu 2015, 89-90, cu precizarea că autorii datează greșit câteva complexe conținând zgură de fier în perioada târzie a epocii bronzului, adică la sfârșitul mileniului II a. Chr.¹). Analizele fizico-chimice

¹ Situl arheologic de la Stolna-Podurile Domnești a fost cercetat pentru prima dată prin săpături de A. Rustoiu și C. Cosma în anul 2006, cu ocazia efectuării sondajelor de diagnostic arheologic pe traseul autostrăzii „Transilvania”. Aceste sondaje efectuate manual au relevat faptul că stratul arheologic este subțire și că el cuprinde complexe arheologice din epoci diferite. Ulterior, săpăturile arheologice au fost continuate de A. Ursuțiu cu mijloace mecanizate. Tocmai de aceea au fost dezvelite doar fundurile complexelor care se adânceau în lutul steril al terasei pe care se afla amplasat situl. De aici au rezultat o serie de confuzii și greșeli în încadrarea cronologică și culturală a unor complexe arheologice. Este evident faptul că unele complexe din a doua epocă a fierului conțineau în poziție secundară fragmente ceramice din epoca bronzului. De aceea, complexele respective, unele având în inventare urme rezultate de la activități metalurgice, au fost datate greșit în epoca bronzului. Pentru modul eronat în care autorii interpretează descoperirile este cât se poate de relevantă situația complexului no. 122A (datat în epoca bronzului târziu) și a complexului no. 122B (din epoca La Tène, care conține și „zgură” de fier, aceasta din urmă având în realitate conținutul de fier al unei lupe sau a unui lingou). Cei doi arheologi sunt de părere că 122B este suprapus stratigrafic de complexul 122A (după cum reiese din planul și profilul gropilor), ceea ce evident nu este posibil: vezi Daróczy, Ursuțiu 2015, 89, 174-176, pl 28, 81. Mai trebuie adăugat faptul că toate aceste complexe cu urme de activități metalurgice își găsesc analogii în marele centru meșteșugăresc La Tène de la Sajópetri-Hosszú-dűlő (vezi mai jos), dar și în alte așezări rurale aparținând aceleiași perioade, cum este cazul la Ménfőcsanak, în Transdanubia (Tankó 2014).

slag fragments revealed a high iron content. At the same time, the presence of over 1% copper in their composition indicates that the reduced ore used for obtaining the iron bloom was brought from the nearby areas. It is known that this association of metals, along with other complementary elements, is characteristic for Transylvania. In fact, rich iron deposits have been exploited in the same area until recently.

5. The emergence of production centres

However, the innovative phenomenon of the 3rd century BC in the eastern part of the Carpathian Basin is the emergence of several large manufacturing centres. The most relevant example is provided by the discoveries made at Sajópetri - Hosszú-dűlő, in north-eastern Hungary (Szabó, Czajlik 2007). The concentration of several different manufacturing activities has been observed in a large settlement with a rural aspect (fig. 10). The entire area of the settlement was organised in three sectors, each corresponding to a specific manufacturing activity. One sector accommodated the production of iron ingots, the second contains traces of several pottery workshops and the third was allotted to metallurgical workshops.

several Late Iron Age features contained Bronze Age pottery fragments in secondary position. As a consequence, several structures with traces of metallurgical activities have been wrongfully dated to the Bronze Age. The most relevant example of the erroneous interpretation of the finds concerns the features 122A (dated to the late Bronze Age) and 122B (dated to the La Tène period and containing iron 'slag', which in fact has the iron content of a bloom or ingot). The two authors considered that the feature 122B is stratigraphically superposed by the feature 122A (illustrated on the plan and profile of the pits) (see Daróczy, Ursuțiu 2015, 89, 174-176, Pl 28, 81), which is obviously impossible. It must be added that all these features with traces of metallurgic activity have parallels in the large La Tène manufacturing centre at Sajópetri - Hosszú-dűlő (see below) and in other rural settlements of the same period, like Ménfőcsanak, in Transdanubia (Tankó 2014).

efectuate asupra unora dintre aceste bucăți de metal au evidențiat un conținut ridicat de fier. De asemenea, prezența în componența lor a cuprului în proporții de peste 1%, indică faptul că minereul redus pentru obținerea lupelor de fier provine din zonele învecinate, această asociere de metale, la care se adaugă alte elemente complementare, fiind caracteristică regiunii Transilvaniei. De altfel, în aceeași zonă există zăcăminte bogate de fier care au fost exploatare până de curând.

5. Apariția centrelor de producție

Dar fenomenul inovator al sec. III a. Chr. în aria răsăriteană a Bazinului Carpatic este constituit de apariția unor mari centre meșteșugărești. Exemplul cel mai concludent este constituit de descoperirile de la Sajópetri - Hosszú-dűlő, în nord-estul Ungariei (Szabó, Czajlik 2007). Într-o mare așezare cu aspect rural a fost surprinsă concentrarea unor activități artisanale diferite (Fig. 10). Întregul ansamblu a fost organizat în trei sectoare corespunzând fiecare unei producții manufacturiere specifice. Unul dintre ele grupează o activitate de producere a unor lingouri de fier, al doilea sector conține urmele unor ateliere ceramice, în timp ce al treilea sector era destinat atelierelor metalurgilor. Așezarea de la Sajópetri-Hosszú-dűlő ilustrează concentrarea activităților artisanale într-un centru manufacturier în jurul căruia gravitau așezări rurale dintr-o zonă mai largă.

O situație similară a fost surprinsă în zona Mukačevo, pe înălțimile Galliș și Lovačka, într-o regiune de

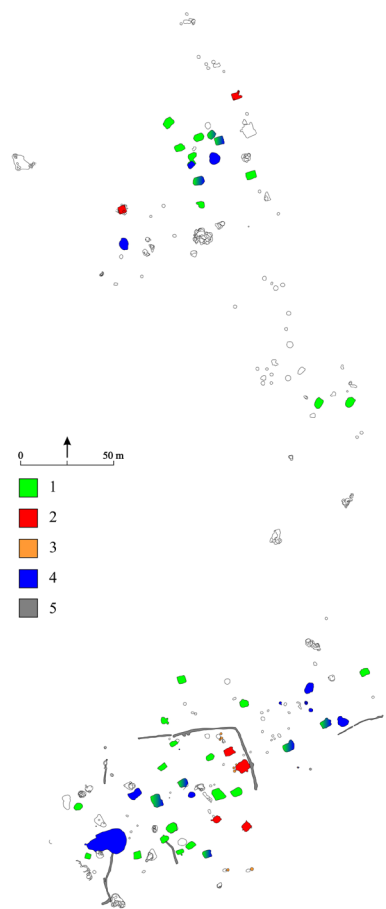

Fig. 10. Planul topografic al așezării de la Sajópetri-Hosszú-dűlő (adaptat după Szabó, Czajlik 2007): 1 - locuințe; 2 - ateliere ceramice; 3 - cuptoare de olărie; 4 - ateliere metalurgice, zgură și minereul de fier; 5 - șanțurile de fundație ale gardurilor despărțitoare.

Fig. 10. Topographic plan of the settlement at Sajópetri-Hosszú-dűlő (adapted after Szabó, Czajlik 2007): 1 - dwellings; 2 - ceramic workshops; 3 - pottery kilns; 4 - metallurgical workshops, iron slag and iron ore; 5 - foundation trenches of the fences.

contact între spațiul cultural La Tène și cel „tracic” local. Cercetările mai vechi au condus la identificarea mărturiilor unei intense activități metalurgice (ateliere, unelte, urme de prelucrare a fierului și a metalelor neferoase etc.), produsele obținute fiind destinate unei arii mai largi din bazinul Tisei Superioare (Kobal 1995-1996, 144-159).

Acest proces de coagulare a activităților manufacturiere într-un singur centru economic prefigurează transformările de structură care vor surveni câteva generații mai târziu, odată cu apariția „producției industriale” a marilor așezări fortificate (*oppida*).

6. Concluzii

Concluzionând, comunitățile rurale din sec. IV-III a. Chr. din partea de răsărit a Bazinului Carpatic au cunoscut o ierarhizare și o competiție economică și socială a elitelor, așa cum pare să o sugereze evoluția unor necropole. Acestea din urmă se numără printre arenele pe care s-au confruntat clanurile comunităților prin exprimarea puterii economice, sociale și politice cu ajutorul elementelor simbolice reprezentate de ritualurile și inventarele funerare pe care le etalau în fața celorlalți.

Pentru etalarea unor „desirable goods”, această elită a beneficiat de serviciile unor meșteri atașați. Aceștia din urmă, fie că erau locali, fie că erau „străini”, produceau conform normelor practice și simbolice impuse de elita pe care o deserveau. Aceștia sunt

The settlement at Sajópetri - Hosszú-dűlő illustrates the concentration of various activities in a manufacturing centre around which rural settlements from a larger area gravitated.

A similar situation has been observed in the Mukačevo area, on the Galliš and Lovačka heights, in a contact zone between the La Tène and the local “Thracian” cultural environment. Earlier archaeological research identified evidence of intense metallurgical activity (workshops, tools, traces of iron and non-ferrous metalworking etc) whose products reached a larger area from the upper Tisa basin (Kobal 1995-1996, 144-159).

The process of concentration of the manufacturing activities in a single economic centre announced the structural transformations that had occurred several generations later, leading to the development of the large-scale production of the complex fortified settlements (*oppida*).

6. Conclusions

The rural communities of the 4th - 3rd centuries BC from the eastern Carpathian Basin were characterized by a well-defined social hierarchy in which the elites competed socially and economically; these features are suggested by the development of several cemeteries. The funerary domain was one area of competition between the clans forming the community, in which the social-political and economic status and power were displayed using symbolic elements represented by rituals and inventories.

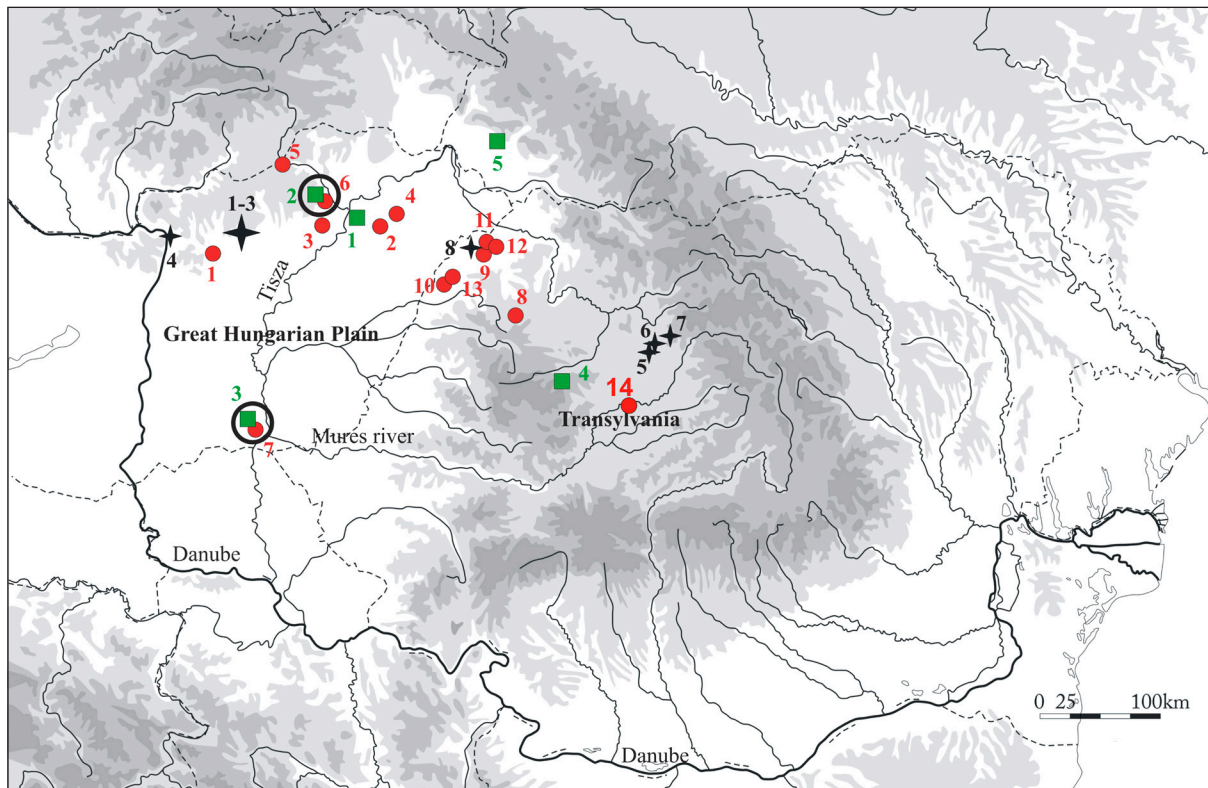

Fig. 11. Răspândirea descoperirilor de morminte cu unelte în inventare și a atelierelor meșteșugărești din estul Bazinului Carpatic (după Rustoiu, Berecki 2019): ★ – morminte LT B2-C1 conținând unelte și instrumente meșteșugărești: 1-3 - Ludas-Varjú-dűlő; 4 - Vác-Gravel pit; 5 - Fântânele-Dâmbu Popii; 6 - Fântânele-La Gâta or Dealu Lușului; 7 - Galații Bistriței; 8 - Pișcolt; ● – Ateliere de olărie LT B2-C1: 1 - Hatvan-Boldog; 2 - Kálmánháza; 3 - Mezőkeresztes; 4 - Nyíregyháza-Oros; 5 - Ózd; 6 - Sajópetri; 7 - Szeged-Kiskundorozsma-Sandpit 4; 8 - Aghireș-Sub pădure; 9 - Andrid; 10 - Biharea; 11 - Carei-Bypass road; 12 - Carei-Ferma avicolă; 13 - Căuceu; 14 - Orosia; ■ – așezări cu ateliere și urme de prelucrare a fierului / green squares: settlements with workshops and traces of iron processing: 1 - Polgár; 2 - Sajópetri-Hosszú-dűlő; 3 - Szeged-Kiskundorozsma; 4 - Stolna; 5 - Mukačevo-Galliš-Lovačka.

Fig. 11. Distribution of graves containing tools and of the workshops from the eastern Carpathian Basin (after Rustoiu, Berecki 2019): ★ – LT B2-C1 graves containing crafts-related tools and utensils: 1-3 - Ludas-Varjú-dűlő; 4 - Vác-Gravel pit; 5 - Fântânele-Dâmbu Popii; 6 - Fântânele-La Gâta or Dealu Lușului; 7 - Galații Bistriței; 8 - Pișcolt; ● – LT B2-C1 pottery workshops: 1 - Hatvan-Boldog; 2 - Kálmánháza; 3 - Mezőkeresztes; 4 - Nyíregyháza-Oros; 5 - Ózd; 6 - Sajópetri; 7 - Szeged-Kiskundorozsma-Sandpit 4; 8 - Aghireș-Sub pădure; 9 - Andrid; 10 - Biharea; 11 - Carei-Bypass road; 12 - Carei-Ferma avicolă; 13 - Căuceu; 14 - Orosia; ■ – green squares: settlements with workshops and traces of iron processing: 1 - Polgár; 2 - Sajópetri-Hosszú-dűlő; 3 - Szeged-Kiskundorozsma; 4 - Stolna; 5 - Mukačevo-Galliš-Lovačka.

meșterii care au realizat panopliile de arme ori ornamentele corporale care defineau din punct de vedere vizual apartenența la un anumit grup social. Mobilitatea acestei elite a determinat și mobilitatea unor meșteri mai ales pe parcursul sec. 4 și la începutul sec. III a. Chr.

Descoperirile din așezări ilustrează însă faptul că aceste comunități rurale au fost deservite regulat cu produse artizanale de larg consum de meșteri specializați, fie că aceștia erau membrii ordinari ai comunităților, fie că erau „străini”. Atelierele lor au lăsat urme arheologice mai mult sau mai puțin evidente (fig. 11).

Pe parcursul sec. III a. Chr. a apărut însă un fenomen nou. În unele zone, se constată concentrarea unor activități meșteșugărești diverse, fapt care anunță deja fenomenele economice și sociale care se vor produce un secol mai târziu în zona central și vest-europeană odată cu apariția marilor *oppida*. Așezarea de la Sajópetri-Hosszú-dűlő constituie deocamdată exemplul cel mai bine documentat.

To display some “desirable goods”, these elites required the services of “attached” craftsmen of either local or foreign origin, who produced them according to the customs, norms and beliefs imposed by their masters. These are the craftsmen who made the panoplies of weapons or the bodily ornaments that marked visually the membership to a certain social group. The mobility of the elites determined the mobility of some of these craftsmen, especially during the 4th century and the beginning of the 3rd century BC.

The finds from settlements show that these communities were regularly supplied with widely used manufactured goods by specialised craftsmen, who could have been both ordinary members of the communities or foreigners. Their workshops have left archaeological traces that are more or less visible (fig. 11).

During the 3rd century BC, a new phenomenon occurred. In some areas, the concentration of several different manufacturing activities is observed, already announcing the economic and social transformations that will appear a century later in Central and Western European areas, leading to the emergence of *oppida*. The settlement at Sajópetri - Hosszú-dűlő is, for now, the best-documented example.

Bibliografie / Bibliography

- Almássy 2010:** K. Almássy, Some new data on the Scythian-Celtic relationship. In: (Eds. E. Jerem, M. Schönfelder, G. Wieland) Nord-Süd, Ost-West Kontakte während der Eisenzeit in Europa. Akten der Internationalen Tagungen der AG Eisenzeit in Hamburg und Sopron 2002 (Budapest 2010), 9-25.
- Almássy, Pop 2014:** K. Almássy, H. Pop, Remains of a pottery workshop (?) from the Upper Tisza region. In: (Ed. S. Berecki) Iron Age Crafts and Craftsmen in the Carpathian Basin. Proceedings of the International Colloquium from Târgu Mureș, 11-13 October 2013, Bibliotheca Musei Marisiensis, Seria Archaeologica 7 (Târgu Mureș 2014), 171-182.
- Brumfiel, Earle 1987:** E.M. Brumfiel, T.K. Earle, Specialization, exchange, and complex societies: An introduction. In: (Eds. E.M. Brumfiel, T.K. Earle) Specialization, Exchange, and Complex Societies (Cambridge 1987), 1-9.
- Costin 1991:** C.L. Costin, Craft specialization: issues in defining, documenting, and explaining the organization of production. *Archaeological Method and Theory* 3, 1991, 1-56.
- Costin 2001a:** C.L. Costin, Craft production systems. In: (Eds. G. Feinman, T.D. Price) *Archaeology at the Millennium: A Sourcebook* (New York 2001), 273-327.
- Costin 2001b:** C.L. Costin, Comment on T. Inomata, The power and ideology of artistic creation: Elite craft specialists in Classic Maya society. *Current Anthropology* 42/3, 2001, 334-335.
- Costin 2005:** C.L. Costin, Craft production. In: (Eds. H. D. G. Maschner) *Handbook of Methods in Archaeology* (Walnut Creek, CA 2005), 1032-1105.
- Dănilă 1955:** Șt. Dănilă, Inventarul unor morminte de incinerare din sec. III-II î.e.n. Din activitatea muzeelor noastre 1, 1955, 89-99.
- Daróczy, Ursuțiu 2015:** T.T. Daróczy, A. Ursuțiu, Worship, Habitation, Refuge. Bronze and Iron Age Sites of the Lower Feneș Valley (Cluj-Napoca 2015).
- Earle 1981:** T.K. Earle, Comment on P. Rice, Evolution of specialized pottery production: a trial model. *Current Anthropology* 22/3, 1981, 230-231.
- Egri 2014:** M. Egri, Desirable goods in the Late Iron Age – the craftsman's perspective. In: (Ed. S. Berecki) Iron Age Crafts and Craftsmen in the Carpathian Basin. Proceedings of the International Colloquium from Târgu Mureș, 11-13 October 2013, Bibliotheca Musei Marisiensis, Seria Archaeologica 7 (Târgu Mureș 2014), 233-248.
- Ferencz, Vaida 2014:** I.V. Ferencz, D.L. Vaida, Craftmanship and crafts in the Transylvanian Celtic horizon. In: (Ed. S. Berecki) Iron Age Crafts and Craftsmen in the Carpathian Basin. Proceedings of the International Colloquium from Târgu Mureș, 11-13 October 2013, Bibliotheca Musei Marisiensis, Seria Archaeologica 7 (Târgu Mureș 2014), 279-286.
- Gebhard 1989:** R. Gebhard, Der Glasschmuck aus dem Oppidum von Manching, Die Ausgrabungen in Manching 11 (Stuttgart 1989).
- Ginoux et al. 2014:** N. Ginoux, D. Robcis, M. Leroux, F. Dussere, Metal craft and warrior elites in the third century BC: New sights from the Carpathian Basin to Gaul. In: (Ed. S. Berecki), Iron Age Crafts and Craftsmen in the Carpathian Basin. Proceedings of the International Colloquium from Târgu Mureș, 11-13 October 2013, Bibliotheca Musei Marisiensis, Seria Archaeologica 7 (Târgu Mureș 2014), 9-18.

Hellebrandt 1999: M. Hellebrandt, Celtic finds from northern Hungary. *Corpus of Celtic finds in Hungary III* (Budapest 1999).

Horváth 2008: L. Horváth, Kelta pseudo-kantharos Zalakomárból (Zala m.). *Zalai Múzeum* 17, 2008, 109-129.

Kobal 1995-1996: J. Kobal, Manche Probleme der La Tène-Kultur des Oberen Theißgebietes (Karpoukraine). *Acta Archaeologica Carpathica* 33, 1995-1996, 139-184.

Kreiter 2008: A. Kreiter, A Celtic pottery kiln and ceramic technological study from Zalakomár-Alsó Csalit (S-W Hungary). *Zalai Múzeum* 17, 2008, 131-148.

Marion, Guillaumet 2012: S. Marion, J.-P. Guillaumet, Couteaux, forces et autres instruments dans les sépultures de Ludas. In: (Eds. M. Szabó, K. Tankó, Z. Czajlik) *La nécropole celtique à Ludas – Varjú-dűlő* (Budapest 2012), 189-196.

Németi 1992: I. Németi, Necropola Latène de la Pişcolt, jud. Satu Mare. III. *Thraco-Dacica* 13, 1992, 59-112.

Németi 2014: I. Németi, Pottery production during the Late Iron Age in north-western Romania. In: (Ed. S. Berecki) *Iron Age Crafts and Craftsmen in the Carpathian Basin. Proceedings of the International Colloquium from Târgu Mureş, 11-13 October 2013*, Bibliotheca Musei Marisiensis, *Seria Archaeologica* 7 (Târgu Mureş 2014), 199-208.

Nørgaard 2014: H. W. Nørgaard, Are valued craftsmen as important as prestige goods? Ideas about itinerant craftsmanship in the Nordic Bronze Age. In: (Eds. S. Reiter, H.W. Nørgaard, Z. Kölcse, C. Rassmann) *Rooted in Movement. Aspects of Mobility in Bronze Age Europe* (Højbjerg 2014), 37-52.

Ratimorska 1981: P. Ratimorská, Keltské pohrebisko v Chotine I. *Západné Slovensko* 8, 1981, 15-88.

Rustoiu 2008: A. Rustoiu, Războinici și societate în aria celtică transilvăneană. Studii pe marginea mormântului cu coif de la Ciumești (Cluj-Napoca 2008).

Rustoiu 2013: A. Rustoiu, Celtic lifestyle – indigenous fashion. The tale of an Early Iron Age brooch from the north-western Balkans. *Archaeologia Bulgarica* 17/3, 2013, 1-16.

Rustoiu 2015: A. Rustoiu, The Celtic horizon in Transylvania. Archaeological and historical evidence. In: (Ed. S. Berecki) *Iron Age Settlement Patterns and Funerary Landscapes in Transylvania (4th - 2nd Centuries BC)* (Târgu Mureş 2015), 9-29.

Rustoiu, Berecki 2018: A. Rustoiu, S. Berecki, Symbols of status and power in the everyday life of Late Iron Age Transylvania. Shaping the landscape. In: (Eds. I.V. Ferencz, O. Tutilă, N.C. Rîșcuța) *Representations, signs and symbols. Proceedings of the symposium on life and daily life* (Cluj-Napoca 2018), 65-78.

Rustoiu, Berecki 2019: A. Rustoiu, S. Berecki, Craftsmanship and community in the eastern Carpathian Basin during the late Iron Age (4th - 3rd centuries BC). *Apulum* 56, 2019 (in print).

Szabó, Czajlik 2007: M. Szabó, Z. Czajlik, L'habitat de l'époque de La Tène à Sajópetri – Hosszú-dűlő (Budapest 2007).

Szabó et al. 2008: M. Szabó, Z. Czajlik, K. Tankó, L. Timár, Polgár 1: L'habitat du second Age du Fer (IIIe siècle av. J.-Chr.). *Acta Archaeologica Academiae Scientiarum Hungaricae* 59, 2008, 183-223.

Szabó, Tankó 2012: M. Szabó, K. Tankó, La nécropole celtique à Ludas – Varjú-dűlő. In: (Eds. M. Szabó, K. Tankó, Z. Czajlik) *La nécropole celtique à Ludas – Varjú-dűlő* (Budapest 2012), 9-152.

Tankó 2014: Traces of iron smelting in La Tène Iron Age settlement at Ménfőcsanak. In: (Ed. S. Berecki) Iron Age Crafts and Craftsmen in the Carpathian Basin. Proceedings of the International Colloquium from Târgu Mureș, 11-13 October 2013, Bibliotheca Musei Marisiensis, Seria Archaeologica 7 (Târgu Mureș 2014), 147-160.

Trebsche 2014: P. Trebsche, Size and economic structure of La Tène period lowland settlements in the Austrian Danube region. In: (Ed. S. Hornung) Produktion – Distribution – Ökonomie. Siedlungs- und Wirtschaftsmuster der Latènezeit. Akten des internationalen Kolloquiums in Otzenhausen, 28.-30. Oktober 2011 (Bonn 2014), 341-373.

Urák 2018: M. Urák, Late Iron Age double-lyre stamped pottery from the Mureș Valley. In: (Eds. S. Berecki, A. Rustoiu, M. Egri) Iron Age Connectivity in the Carpathian Basin, Proceedings of the International Colloquium from Târgu Mureș, 13-15 October 2017, Bibliotheca Musei Marisiensis, series archaeologica, XV (Cluj-Napoca 2018), 197-214.

Zirra 1980: V. Zirra, Locuiri din a doua vârstă a fierului în nord-vestul României (Așezarea contemporană cimitirului La Tène de la Ciumești și habitatul indigen de la Berea). Studii și Comunicări Satu Mare 4, 1980, 39-84.

Dr. hab. Aurel Rustoiu

Institutul de Arheologie și Istoria Artei,
Academia Română, filiala Cluj-Napoca, România,
e-mail: aurelrustoiu@yahoo.com

Dr. Iosif Vasile Ferencz

Muzeul Civilizației Dacice și Romane,
Deva, România,
e-mail: fiosifvasile@yahoo.com

Problema atribuirii funcționale
a unor structuri arheologice
din incinta fortificată de la Stolniceni,
raionul Hîncești

Aspects regarding the functional
interpretation of some archaeological
structures discovered in the
fortified enclosure from Stolniceni,
Hîncești County

Rodica Ursu-Naniu
Andrei Corobcean

Cuvinte-cheie: incintă fortificată, epoca fierului, structuri arheologice, atribuire funcțională.

Rezumat: Situl epocii fierului de la Stolniceni „Cetate” reprezintă o incintă fortificată, în care predomină structuri cu caracter funerar: înmormântări sub tumuli, depuneri funerare în spațiul extra-tumular, aglomerații ritualice de oase umane și animale. Prezentul articol descrie câteva structuri descoperite recent și care par atipice pentru un context funerar, sugerând existența unor structuri de habitat. Importanța lor reiese din complexitatea atribuirii lor funcționale.

Keywords: fortified site, Late Iron Age, archaeological structures, functional interpretation.

Abstract: The Late Iron Age site of Stolniceni “Cetate” is a fortified site, where funerary features are predominated: burials under the tombs, funerary depositions outside the tumulus area, ritual agglomerations of human and animal bones. This article describes some recently discovered structures that seem atypical for a funerary context, suggesting the existence of habitat structures. Their importance derives from the complexity of their functional attribution.

Destinația funcțională a incintei fortificate din epoca fierului de la Stolniceni „Cetate” (fig. 1) continuă să rămână obiectul discuțiilor de la primele cercetări sistematice până astăzi (Sîrbu, Arnăuț 1995; Arnăuț, Ursu-Naniu 2011; Ursu-Naniu, Corobcean 2014; Ursu-Naniu, Corobcean 2017). Fără a intra în detaliile discutate anterior (Ursu-Naniu, Corobcean 2017), vom remarca doar faptul că până în anul 2013, situl de la Stolniceni era considerat, conform materialelor disponibile, mai curând o incintă funerară și un spațiu cu caracter sacru (Arnăuț, Ursu-Naniu 2011, 288). Descoperirea unor complexe care prezintă ruine de structuri construite din carcasă de lemn unsă cu lut, asociate de vetre și gropi, a stimulat interesul pentru revizuirea și reevaluarea unor afirmații mai vechi.

Construcția 1/2013 (fig. 2) a fost descoperită la adâncimea de 0,25-0,30 m de la suprafața actuală de călcare. Conturul ruinelor construcției descrie o formă neregulată, aproape rectangulară, ale cărei dimensiuni

The functionality of the Late Iron Age fortified site from Stolniceni “Cetate” (fig. 1) still remains under debate, beginning even from its first systematic studies and until today (Sîrbu, Arnăuț 1995; Arnăuț, Ursu-Naniu 2011; Ursu-Naniu, Corobcean 2014; Ursu-Naniu, Corobcean 2017). Without insisting upon the details that were previously discussed (Ursu-Naniu, Corobcean 2017), we would only stress the fact that, until 2013, based upon the available materials, the site from Stolniceni was considered, that it was rather a funerary enclosure and a space with a sacred character (Arnăuț, Ursu-Naniu 2011, 288). The discovery of some new complexes, with structure ruins constructed in a wooden casing covered with clay, associated with hearths and pits, had stirred our interest for revising and re-evaluating older ideas.

Construction 1/2013 (fig. 2) was found at a depth of 0.25-0.30 m from the recent level. The outline of the ruins had an irregular, almost rectangular shape, with dimensions that did not get over 6.0×2.8 m. The complex was made

nu depășesc 6,0×2,8 m. Complexul alcătuiește o aglomerație compactă de lut ars în amestec cu fragmente ceramice, fragmente de lemn carbonizat și oase. Materialul ceramic de o evidentă factură locală se asociază cu mulțimea fragmentelor provenite de la vase de factură grecească. Acestea din urmă sunt în special mai numeroase și concentrate în partea de est a construcției. În secțiune, construcția prezintă un strat, pe alocuri mai concentrat, de fragmente de lut ars, având grosimea de până la 0,15-0,20 m.

În extremitatea de vest și partea centrală a aglomerației formate de ruinele construcției au fost depistate două structuri mai compacte, care convențional pot fi considerate ruine de vetre (*Vatra 1* cu dimensiuni în plan de 0,6×0,9 m și *Vatra 2* cu dimensiuni de 0,5×0,5 m) ori platformă (podea) puternic arse. Acestea prezintă o crustă cu grosimi variabile între 5 și 10 cm, care suprapune sol puternic vitrificat. Ambele structuri au formă neregulată, quasi-rectangulară în plan.

Din contextul construcției provine un vârf de săgeată din bronz cu „trei aripioare” (fig. 3/1) și trei rondele confecționate din pereți de vase ceramice (fig. 3/2).

Ceramica lucrată cu mâna este alcătuită din fragmente provenite de la vase confecționate din pastă de lut în amestec cu șamotă. Arderea este incompletă și neuniformă, de obicei oxidantă, dar uneori reducătoare. Culoarea variază de la cărămiziu deschis și gălbui la cenușiu și negru. Suprafața vaselor este de regulă rudimentară.

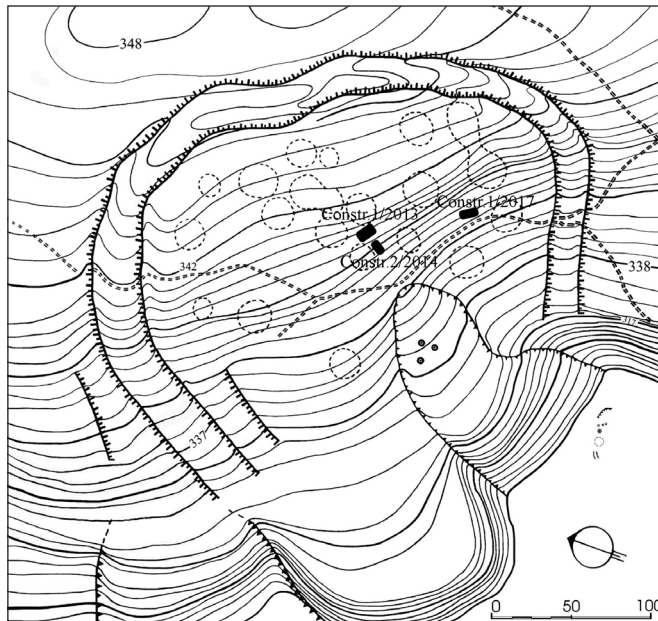

Fig. 1. Stolniceni „Cetate”. Planul general.

Fig. 1. Stolniceni “Cetate”. General plan.

of a compact agglomeration of burnt clay, mixed with ceramic fragments, charred wooden fragments and bones. The ceramic material, of an obvious local provenance, was associated with a large amount of fragments coming from vessels of Greek origin. These latter ones are especially numerous and concentrated towards the eastern side of the construction. In cross-section, the structure had a layer, more concentrated at places, containing fragments of burnt clay, with a thickness reaching up to 0.15-0.20 m.

1

Fig. 2. Stolniceni „Cetate”. Construcția 1/2013.
Fig. 2. Stolniceni “Cetate”. Construction no. 1/2013.

Din această grupă tehnologică se pot evidenția fragmente de toartă de ceașcă, ovale ori în formă de bandă în secțiune (fig. 3/3-5). Din categoria străchinilor se remarcă fragmente de la vase cu profil arcuit și marginea dreaptă (fig. 3/6), profilul drept și marginea aplecată în interior (fig. 3/7) ori cele cu

2

In the western extremity and central part of the agglomeration made by the construction ruins, two intensely burnt and more compact structures were documented, that conventionally could be considered as being hearths (*Hearth 1* with dimensions in plan of 0.6×0.9 m and *Hearth 2* with dimensions of 0.5×0.5 m), or platform

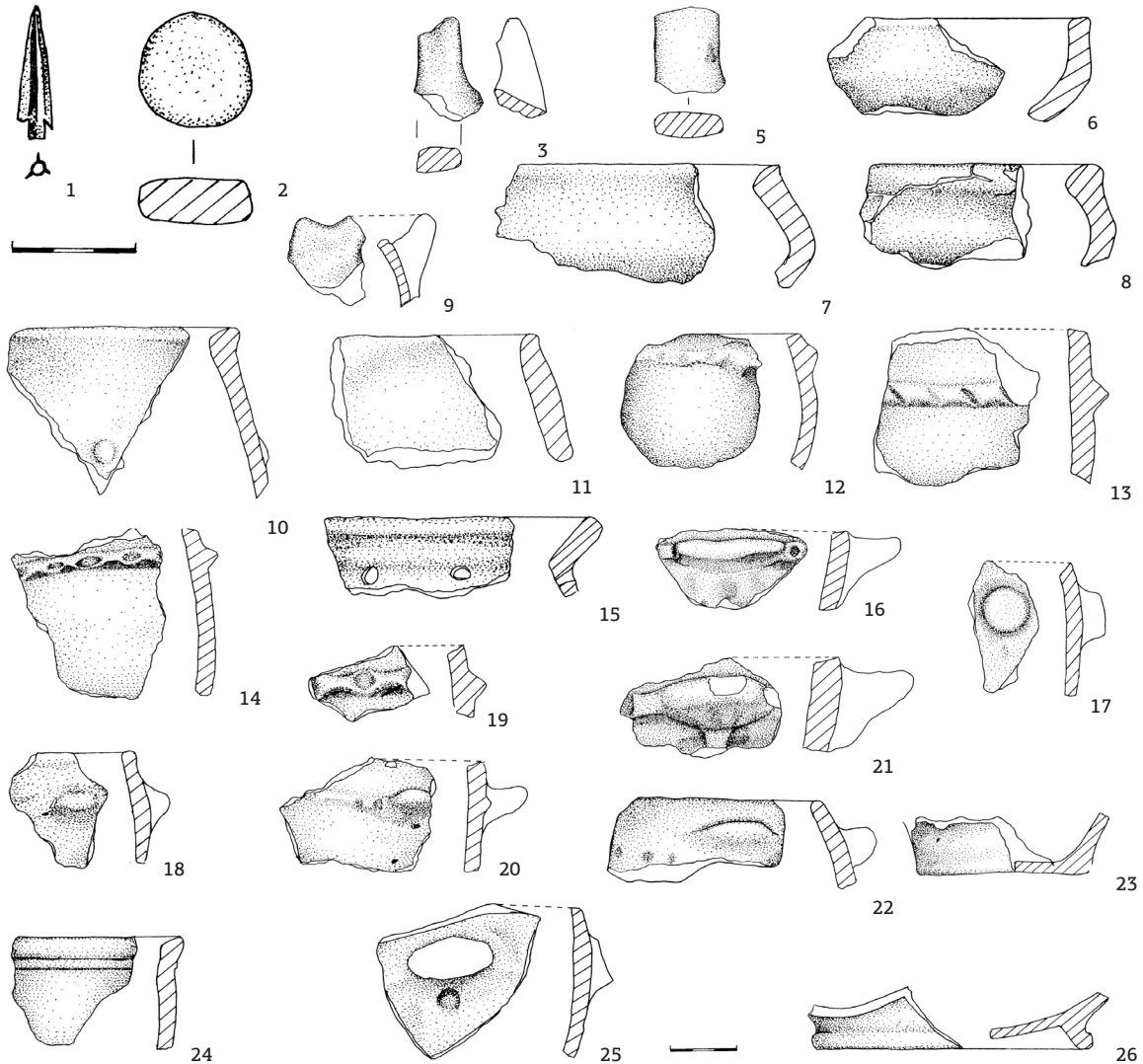

Fig. 3. Stolniceni „Cetate”. Construcția 1/2013. Material arheologic.

Fig. 3. Stolniceni „Cetate”. Construcția no. 1/2013. Archaeological records.

marginea dreaptă și buza profilată (fig. 3/8). Se mai cunosc fragmente de toarte de strachină (fig. 3/9).

Categoria oalelor este reprezentată de fragmente care provin de la vase borcan ori în formă de sac, cu marginea dreaptă, răsfrântă în exterior ori aplecată în interior, profilul drept ori arcuit (fig. 3/10-14). Unele fragmente sunt prevăzute cu orificii pe gât (fig. 3/15), semnalând reutilizarea vaselor. Vasele de regulă sunt ornamentate cu proeminențe conice, butoni discoidalii, proeminențe plate de diferite forme (fig. 3/16-18). Este frecvent brăul alveolat orizontal ori ghirlandat, întrerupt uneori de proeminențe aplatizate (fig. 3/19-21). Unele fragmente poartă decorul sub forma șirurilor de alveole întrerupte ori nu de proeminențe (fig. 3/22). Se remarcă și unele fragmente de fund de vas (fig. 3/23).

Ceramica lucrată la roată prezintă fragmente provenite de la vase confecționate din pastă bine lucrată din lut în amestec cu nisip. Arderea este completă și omogenă. Culoarea – cărămizie-deschisă. Din această grupă se evidențiază câteva fragmente de amforă provenite de la buze și pereți (fig. 3/24-25), dar și fragmente de ceramică fină de import (fig. 3/26).

Construcția 1 suprapune parțial, în partea de est, *Groapa 1/2013* (fig. 4/1), descoperită la adâncimea de 0,57-0,62 m de la suprafața actuală de călcare. Ea are formă ovală în plan, descriind o dimensiune de 2,65×1,40×1,00 m. În secțiune are forma semi-ovală alungită, prevăzută cu trepte în partea de vest. Adâncimea maximă a gropii este de 0,65 m. Umplutura gropii prezintă sol cenușiu și negru în

ruins (of a floor). These had a crust with a thickness that varied between 5 and 10 cm, and covered a strongly vitrified soil. Both structures had irregular form, quasi-irregular in plan.

From the context of the construction a bronze “triple winged” arrowhead (fig. 3/1) and three roundels made of ceramic vessel walls (fig. 3/2) were recovered.

The hand-made pottery comprises fragments coming from vessels with clay paste in mixture with grog. Their burning is incomplete and uneven, usually oxidant, but sometimes being reductively burnt. This is why their colour varied from light brick-like and yellow, up to grey and black. The vessels surface was usually rudimentary finished.

From this technological group, some fragments coming from cup handles could be identified, with an oval or bank-like cross-section (fig. 3/3-5). From the category of the dishes, fragments of vessels with a curved profile and straight rim (fig. 3/6), straight profile and inverted rim (fig. 3/7), or those with straight margin and profiled rim could be documented (fig. 3/8). There were also identified fragments of dish handle (fig. 3/9).

The pots category was represented by fragments coming from jars, or sack-like vessels, with a straight margin, reverted, or inverted rim, with a straight, or curved profile (fig. 3/10-14). Some fragments had perforations in the area of the vessel's neck (fig. 3/15), a fact that suggested their re-use. Usually, the vessels were decorated with conical prominences, disk-shaped knobs, flattened prominences of different shapes (fig. 3/16-18). The alveolar or girdle-shaped belt, sometimes interrupted by flattened

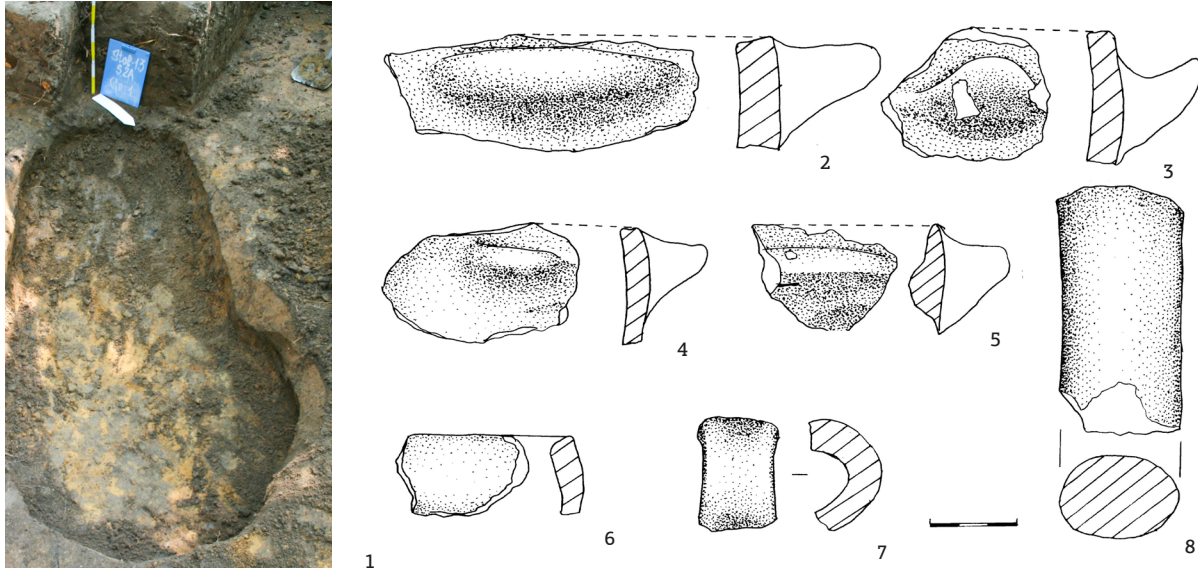

Fig. 4. Stolniceni „Cetate”. Groapa 1/2013.

Fig. 4. Stolniceni „Cetate”. Pit no. 1/2013.

amestec cu fragmente de lemn carbonizat, lut ars și ceramică. La nivelul superior al gropii s-a depistat o pată rotundă de cărbune, care ar putea fi urma unui par, fapt ce ar putea fi confirmat de fragmentele de cărbune de dimensiuni mari.

Ceramica descoperită în *Groapa 1* reprezintă cele două grupe tehnologice, conținând 10 fragmente, din care opt – lucrate cu mâna și două – confecționate la roată. Din prima grupă fac parte fragmentele de vase lucrate dintr-o pastă rudimentară de lut în amestec cu șamotă. Arderea este incompletă și neomogenă. Culoarea variază de la cărămiziu-gălbui la negru.

prominences (fig. 3/19-21), is frequently present. On some fragments, the decoration was arranged in rows of alveoli interrupted, or not, by prominences (fig. 3/22). There were also some vessels bottoms (fig. 3/23).

The wheel-made pottery comprised fragments coming from vessels made of well worked clay paste, in mixture with sand. Their burning was complete and homogenous. Their colour was light brick-red. From this group, some amphorae fragments could be identified and they came from their rims and walls (fig. 3/24-25), but there were also shards belonging to fine, imported pottery (fig. 3/26).

Suprafața vaselor este de regulă prost netezită, cu toate că sunt prezente și fragmente cu suprafața bine lustruită până la luciu metalic. Se evidențiază fragmente de oală înzestrate cu proeminențe aplatizate (fig. 4/2-4). Atrage atenția o proeminență plată rectangulară în secțiune păstrând suprafața lustruită (fig. 4/5). De asemenea este de menționat un fragment de toartă de ceașcă în formă de bandă în secțiune (fig. 4/6) și un fragment de strachină cu corpul arcuit și marginea aplecată în interior (fig. 4/7).

Ceramica lucrată la roata olarului prezintă fragmente de vase confecționate din pastă bine prelucrată din lut în amestec cu nisip. Arderea este completă și omogenă. Culoarea este cărămizie-deschisă. Din această grupă se remarcă un fragment de toartă de amforă (fig. 4/8).

Construcția 2/2014 a fost surprinsă la adâncimea de 0,5-0,6 m de la suprafața actuală de călcare, printr-o aglomerație întinsă pe o suprafață totală de 6,6×5,3 m, aceasta are o formă neregulată, fiind vorba despre o construcție puternic deranjată de lucrările de plantaj sau de alte lucrări (fig. 5). Toată suprafața este alcătuită din fragmente de lut ars, cenușă, fragmente de ceramică și oase. Complexul poate prezenta ruinele unei construcții din contextul de habitat, anterior celui funerar. Mai ales că în cadrul aglomerației, în partea de sud s-a descoperit o platformă compactă de lut ars, fiind interpretată ca vatră, iar în partea de est, sub ruine, a fost descoperită o groapă menajeră.

Ceramica descoperită este lucrată cu mâna dintr-o pastă rudimentară de lut în amestec cu șamotă bine

On its eastern side, *Construction 1* had partly overlapped *Pit 1/2013* (fig. 4/1) which was discovered at a depth of 0.57-0.62 m, from the recent soil level. It had an oval shape in plan, with the dimensions of 2.65×1.40×1.00 m. In its cross-section, it had an elongated semi-oval form, with steps on its western side. The maximal depth of the pit reached 0.65 m. Its filling contained a grey and black soil, in mixture with charred wooden fragments, burnt clay and ceramic fragments. At the upper side of the pit, a rounded charcoal stain could be observed, that could have been a pole pit, a fact which could be also confirmed by the large charcoal fragments found on that very spot.

The ceramics found in *Pit 1* represented both technological groups, containing 10 fragments, of which 8 – were hand-made and 2 – were wheel-made. From the first group, there were vessel fragments worked of a rudimentary paste of clay, in mixture with grog. Their burning was uneven and non-homogenous. Their colour varied between yellowish-orange and black. The vessels surface was usually not well polished, despite the fact that some fragments were polished and they even had a metallic gloss. Some pot fragments had flattened prominences (fig. 4/2-5). We could mention here a flattened prominence with its polished surface, and having a rectangular cross-section (fig. 4/6). It is also worth being mentioned a handle fragment, with a band-like cross-section (fig. 4/7), as well as a dish fragment, with the curved body and inverted rim (fig. 4/8).

The wheel-made pottery had comprised vessel fragments made of well worked paste of clay, in mixture with sand. Its burning was complete and homogenous too. Its colour was light orange. From this group we could mention a fragmentary amphora handle (fig. 4/9).

Fig. 5. Stolniceni „Cetate”. Construcția 2/2014.

Fig. 5. Stolniceni “Cetate”. Construction no. 2/2014.

mărunțită. Arderea este incompletă și neuniformă, iar culoarea fragmentelor variază de la gălbui la cenușiu-închis. După prelucrarea suprafeței vaselor, fragmentele se pot diviza în două grupuri: cele cu suprafața bine netezită și cele cu suprafața grosieră și zgrunțuroasă.

Distingem aici fragmente provenite de la străchini de formă tronconică, cu gura largă și marginea aplecată în interior (fig. 6/1), cu marginea arcuită în interior și buza îngroșată în exterior (fig. 6/2), dar și cele tronconice cu marginea dreaptă (fig. 6/3).

Oalele sunt reprezentate de fragmente care disting câteva forme. Astfel, se pot menționa vase cu profilul drept, cu marginea ușor arcuită în interior cu buza dreaptă sau ușor evazată, ornamentate cu brâu

Construction 2/2014 was detected at the depth of 0.5-0.6 m from the recent level, as an agglomeration that stretched on a total surface of 6.6×5.3 m. It had an irregular form, being a construction that was strongly disturbed by trees planting, or other activities (fig. 5). The entire surface had comprised burnt clay fragments, ashes, pottery shreds and bones. This could be the ruin of a construction belonging to the habitat complex that preceded the funerary one, especially for the fact that in that agglomeration, in its southern part, a compact platform of burnt clay was found, being interpreted as being a hearth, while on its eastern side, under the ruins, a domestic pit was discovered.

The pottery unearthed there was a hand-made one and comprised a rudimentary clay paste, in mixture with a well grinded grog. Its burning was incomplete and uneven, while the colour of the fragments had varied from yellow, up to dark grey. When considering the vessels surface processing, the fragments could have belonged to two large groups: those with a well polished surface and those with a coarse and rough surface.

There, we could distinguish fragments coming from dishes with truncated shape, with a wide mouth and inverted rim (fig. 6/1), with an inverted margin and a rim thickened towards their outer side (Fig. 6/2), but also truncated ones with a straight margin (fig. 6/3).

The pots were represented by fragments with several shapes. Thus, there were vessels with a straight profile and their margin slightly inverted, with a straight, or slightly thickened rim, ornamented with an alveolar belt, alveoli rows, flattened prominences, knobs, or combined decoration (fig. 6/4-7); sack-like shaped vessels, with their inverted

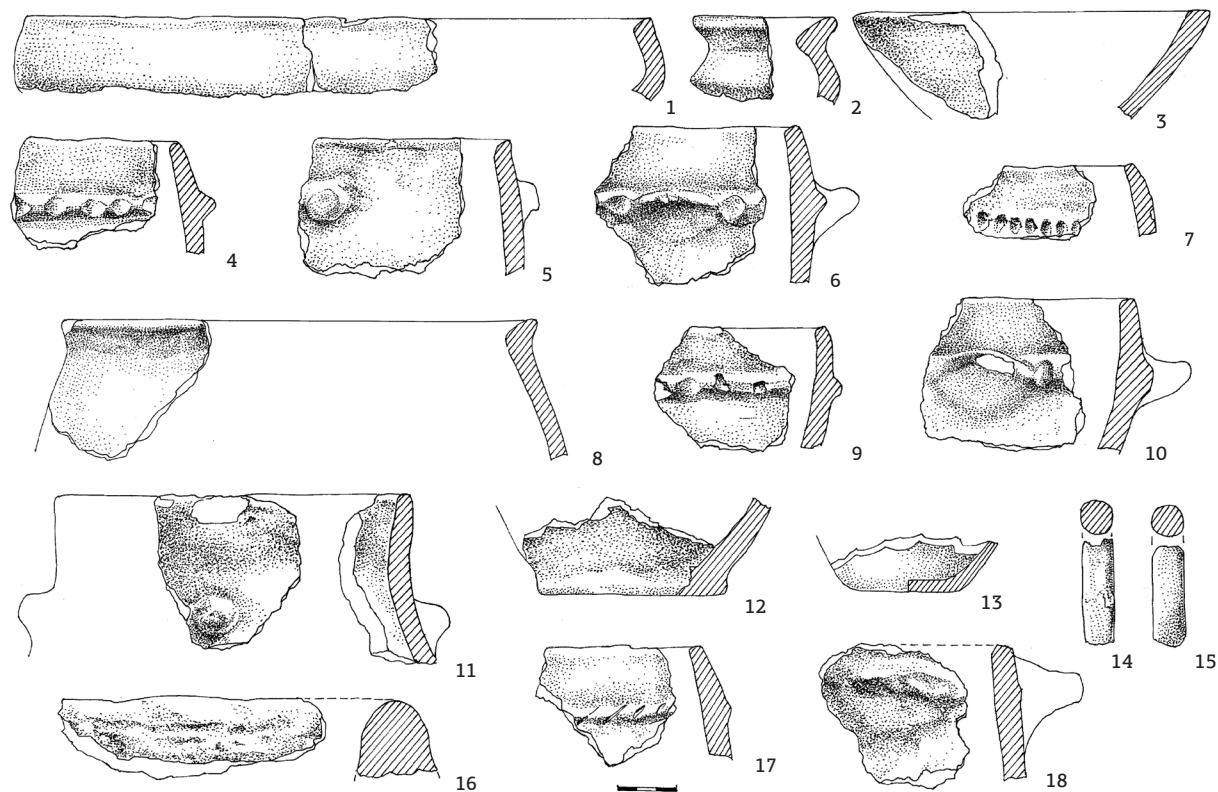

Fig. 6. Stolniceni „Cetate”. Construcția 2/2014. Material arheologic.

Fig. 6. Stolniceni "Cetate". Construction no. 2/2014. Archaeological records.

alveolat, șir de alveole, proeminențe aplatizate, butoni ori decor combinat (fig. 6/4-7); vase în formă de sac, cu marginea aplecată în interior și buza îngroșată în afară (fig. 6/8); vase cu profil drept, în formă de clopot, ornamentate cu brâu alveolat întrerupt de proeminențe aplatizate (fig. 6/9-10); vase cu corpul

margin and their rim thickened towards their outer side (fig. 6/8); bell-shaped vessels with a straight profile, ornamented with an alveolar belt, interrupted by flattened prominences (fig. 6/9-10); globular-shaped vessels with cylinder-shaped necks, endowed with knobs at the edge between the line that separated the neck from their body (fig. 6/11). There

globular și gâtul cilindric, înzestrat pe linia dintre corp și gât cu butoni (fig. 6/11). De asemenea, sunt frecvente fragmentele de funduri de la oale (fig. 6/12), unul fiind de cană (fig. 6/13). Trebuie menționate și câteva fragmente de toartă de vas, ovale în secțiune (fig. 6/14-15).

În partea de sud a *Aglomerăției* 2, dintre ruinele construcției se poate distinge o platformă compactă de lut ars, cu dimensiunile de 1,6×0,7 m. Aceasta a fost interpretată ca fiind o vatră din contextul locuinței. Ea păstrează o formă neregulată în plan. În secțiune aceasta prezintă o crustă cu grosimea de 5-8 cm, care suprapune un strat de lut în amestec cu cărbune și sol ars roșiatic, gros de până la 0,2 m. Pe suprafața vetrei s-au descoperit fragmente ceramice, bucăți de cărbune și cenușă.

Atrage atenția un fragment de gardină de vatră bine păstrat (fig. 6/16). Fiind parte a complexului *Aglomerăția* 2, vatra nu prezintă un sortiment ceramic deosebit. Din preajma și printre ruinele acesteia au fost recuperate câteva fragmente de vase provenite de oale cu profilul drept și marginea ușor arcuită în interior, ornamentate sub margine cu brău alveolar (fig. 6/17) și de la vase înzestrate cu proeminențe aplatizate masive (fig. 6/18).

Groapa 1/2014 descoperită sub ruinele *Construcției* 2/2014 a fost sesizată la adâncimea de 0,5 m de la suprafața actuală de călcare. Aceasta avea formă ovală în plan, cu diametrul maxim de 1,5 m (fig. 7/1). În profil, groapa are formă de clopot, prevăzută la gură cu un prag. Adâncimea gropii este de 1,3 m, iar

were also frequently found the fragmentary pot bottoms (fig. 6/12), one of them coming from a cup (fig. 6/13). We ought to mention here also some vessel handle fragments, which had an oval cross-section (fig. 6/14-15).

In the southern side of the *Agglomeration* 2, amongst the construction's ruins, a compact platform of burnt clay, with dimensions of 1.6×0.7 m was detected. This was interpreted as being a hearth from the dwelling's context. This preserved an irregular form in plan. In cross-section, it had a crust, with the thickness of 5-8 cm, which overlapped a clay layer, in mixture with charcoal and red burnt soil, with a thickness that reached up to 0.2 m. On the surface of the hearth there were ceramic fragments, charcoal pieces and ash.

Our attention was drawn by an edge fragment of a hearth that was well preserved (fig. 6/16). Being part of the *Agglomeration* 2 complex, the hearth did not contain a diversity of ceramics. From around it and inside of it several fragments of pots with a straight profile and a slightly inverted margin were recovered, with ornaments under their rim, bearing an alveolar belt (fig. 6/17), but also from vessels with massive prominences (fig. 6/18).

Pit 1/2014, which was discovered under the ruins of *Construction* 2/2014, was detected at the depth of 0.5 m from the recent surface of the soil. This had an oval form in plan, with the maximal diameter of 1.5 m (fig. 7/1). In profile, the pit was bell-shaped, with a step on its mouth. The depth of the pit had reached 1.3 m, while the diameter of the pit's bottom had 1.6 m. Its filling had comprised black and brown soil, charcoals and massive pieces of burnt clay sticking plaster, bearing twigs imprints upon them.

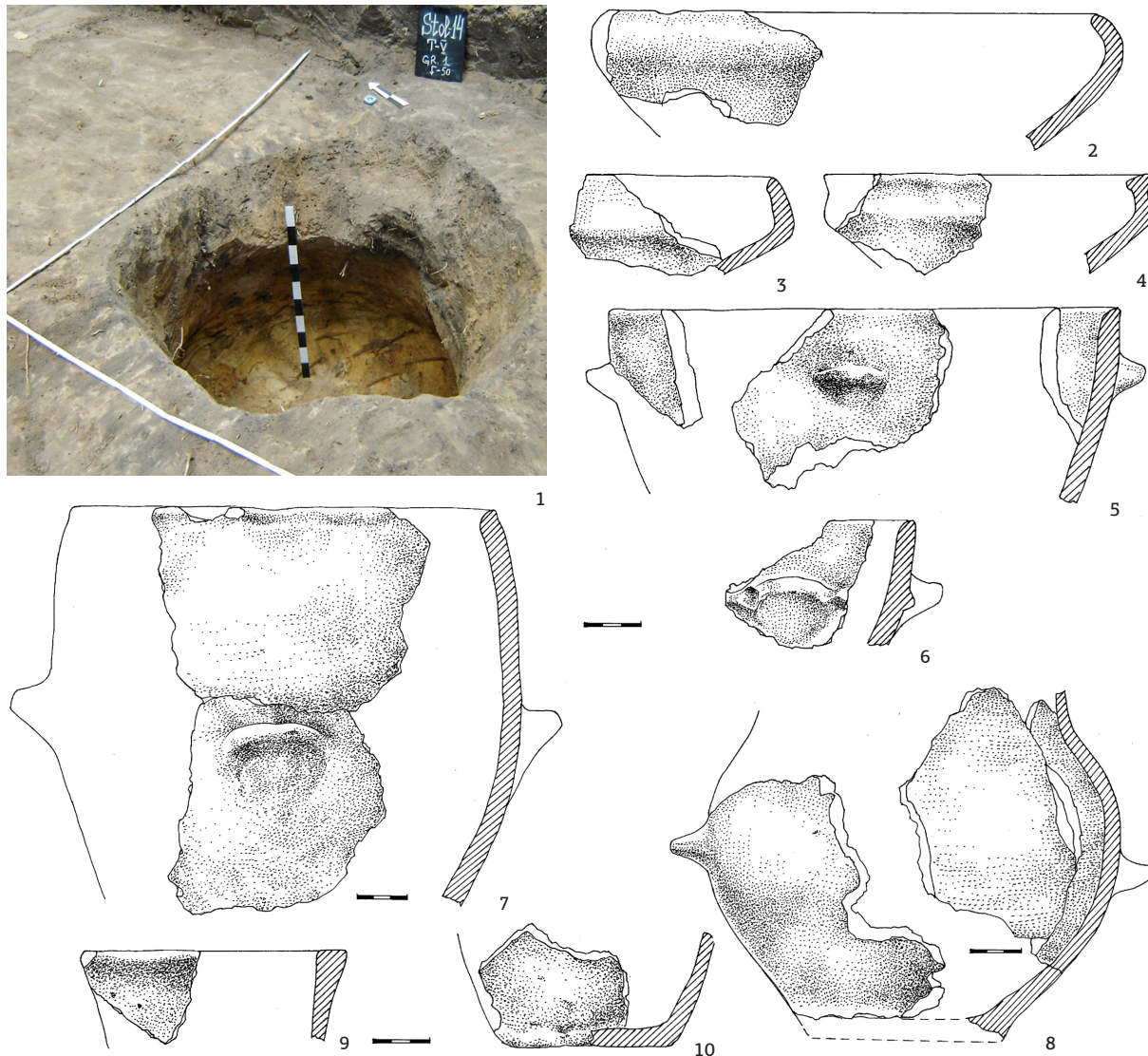

Fig. 7. Stolniceni „Cetate”. Groapa 1/2014.

Fig. 7. Stolniceni “Cetate”. Pit no. 1/2014.

diametrul fundului gropii este de 1,6 m. Umplutura gropii este alcătuită din sol negru și brun, cărbune, dar și din bucăți masive de lipitură de lut ars cu amprente de nuiete. Printre fragmentele de lut ars, spre fundul gropii s-au descoperit fragmente ceramice.

În complexul respectiv au fost descoperite fragmente ceramice confecționate exclusiv cu mâna. Vasele sunt lucrate dintr-o pastă de lut în amestec cu șamotă. Arderea incompletă și neomogenă a provocat o variație de culori de la gălbui, cărămiziu la cenușiu cu pete negre. Suprafața vaselor este relativ bine netezită. Vasele din acest complex poartă urme de ardere secundară.

Se pot distinge fragmente provenite de la străchini și castroane de formă tronconică, cu marginea rotunjită în interior (fig. 7/2), cu marginea aplecată în interior (fig. 7/3), cu marginea aplecată în interior, iar buza îngroșată (fig. 7/4).

Categoria oalelor, mai numeroasă, este prezentă prin fragmente de vase tronconice cu profil ușor arcuit, ornamentate cu proeminențe mici sub margine (fig. 7/5) sau cu brâu alveolat întrerupt de proeminențe aplatizate (fig. 7/6). O altă formă este cea a vaselor cu profil arcuit și marginea îndreptată în interior, fiind înzestrate cu proeminențe aplatizate pe mijlocul vasului (fig. 7/7). De asemenea pe diametrul maxim sunt prezente proeminențele aplatizate și în cazul cu corpul bombat (fig. 7/8). Se mai disting vase cu gât cilindric și buza îngroșată (fig. 7/9). Încheie șirul de fragmente cele care provin de la funduri de oală (fig. 7/10).

Amongst the burnt clay pieces, there were also ceramic fragments, found towards the bottom of the pit.

In the respective complex, just hand-made broken pottery was unearthed. The vessels were made of a clay paste, in mixture with grog. The incomplete and non-homogenous burning had resulted in a variation of hues, from yellowish, orange, to gray with black spots. The surface of the pots is relatively well polished. The vessels from this complex had traces of secondary burning.

There were fragments coming from dishes and bowls of truncated shape, with their edge rounded inside (fig. 7/2), with their inverted edge (fig. 7/3), with their inverted edge and thickened rim (Fig. 7/4).

The pots category, which is rather numerous, was represented by truncated vessels, with a slightly curved profile, ornamented with small prominences under their rim (fig. 7/5) or with an alveolar belt, interrupted by flattened prominences (fig. 7/6). Another shape was the one of vessels with curved profile, having an inverted rim, being decorated with flattened prominences on their belly (fig. 7/7). In the case of the curved vessels, flattened prominences were also present on their maximal diameter (fig. 7/8). There were also pots with cylindrical neck and thickened rim (fig. 7/9). Among the fragments there were also those coming from vessel bottoms (fig. 7/10).

Construction 1/2017 (fig. 8) was discovered in trench 12, investigated in the southern side of the enclosure, in the space between two tumuli. The complex was identified at the depth of 0.30-0.35 m, having a relatively compact agglomeration of burnt clay fragments and pottery. Its

Construcția 1/2017 (fig. 8) a fost descoperită în secțiunea 12, cercetate în zona de sud a incintei, în spațiul dintre doi tumuli. Complexul a fost identificat la adâncimea de 0,30-0,35 m, prezentând o aglomerație relativ compactă de fragmente de lut ars și ceramică. Forma acesteia era neregulată, fiind distrusă de rădăcinile copacilor și de lucrările de plantaj. Lungimea aglomerației pe linia nord-sud era de 4,9 m, iar lățimea maximă, în partea de nord – de 3,4 m. Grosimea stratului de lut ars atingea 10 cm. În mai multe sectoare ale aglomerației au fost semnalate concentrații de cărbune.

Din contextul complexului a fost recoltat un fragment de vârf de săgeată (fig. 9/1) de tipul celor cu „trei muchii”, confecționat din bronz, și un fragment de lamă de cuțit confecționat din fier, cu baza dreaptă și spinarea curbă (fig. 9/2).

Din construcție provin fragmente de vase atât lucrate cu mâna, caracteristice tradiției getice, cât și de import, confecționate la roata olarului.

Ceramica lucrată cu mâna este reprezentată de fragmente de vase confecționate din pastă rudimentară de lut în amestec cu șamotă, pietricele mărunțite și resturi de vegetație. Arderea este incompletă, neomogenă, oxidantă sau reducătoare. Culoarea vaselor este cărămizie cu pete cenușii sau variază până la cenușiu și negru. Vasele, în special cele din categoria străchinilor, sunt de culoare neagră cu pete deschise. Multe dintre fragmente poartă urme de ardere secundară. În majoritatea cazurilor suprafață este prelucrată rudimentar, având o textură poroasă

Fig. 8. Stolniceni „Cetate”. Construcția 1/2017.

Fig. 8. Stolniceni „Cetate”. Construction no. 1/2017.

shape was irregular, being destroyed by the tree roots and also by plantation works. The length of the agglomeration on a N-S direction was of 4.9 m, while its maximal width, on its Northern side, of 3.4 m. The thickness of the burnt clay layer had reached 10 cm. In several sectors of the agglomeration, charcoal concentrations were signalled.

In the context of the complex there were an arrowhead (fig. 9/1) of the “triple edged” type, made of bronze, as well as a knife blade made of iron, with a straight base and a curved back side (fig. 9/2).

From the construction, fragmentary pots could be recovered, both of hand-made type, of Getic tradition, but also of the wheel-made, imported type.

The hand-made pottery was represented by vessels made of rudimentary paste, in mixture with grog, grinded pebbles and vegetation remains. Their burning was incomplete, non-homogenous, oxidant or reductive. The colour of the pots was orange with grey spots, or varied

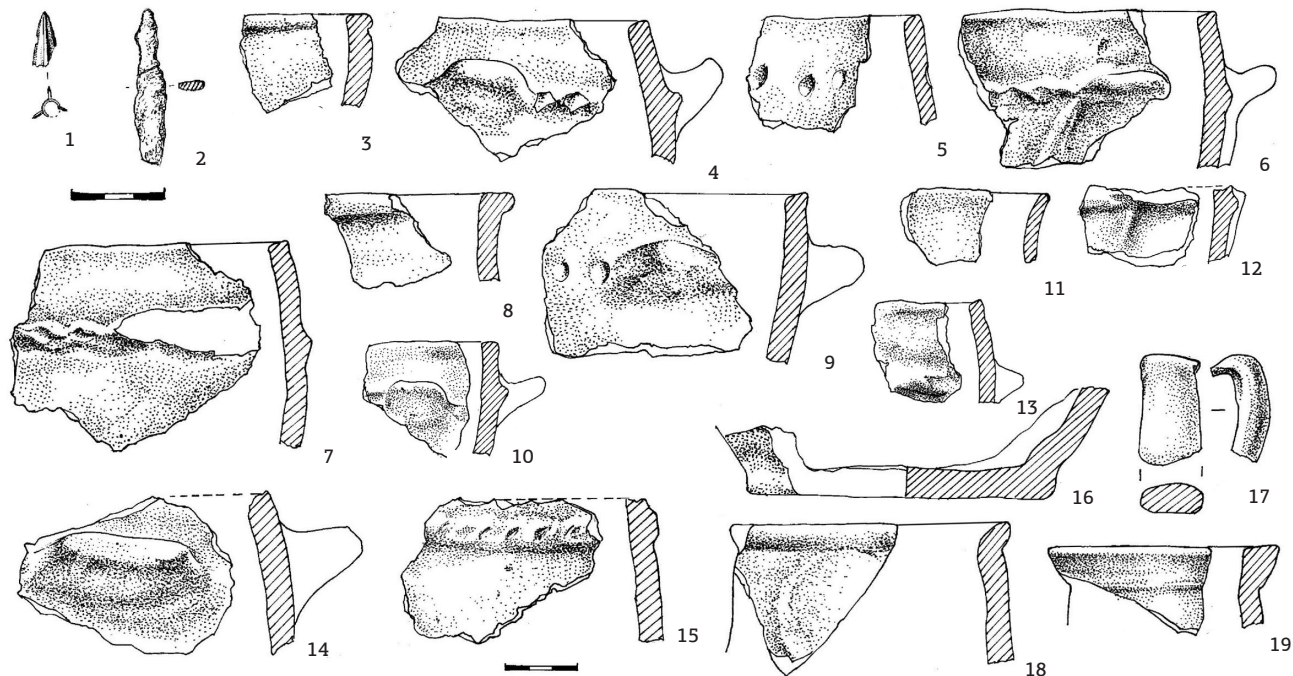

Fig. 9. Stolniceni „Cetate”. Construcția 1/2017. Material arheologic.

Fig. 9. Stolniceni „Cetate”. Construcția no. 1/2017. Archaeological records.

și zgrunțuroasă. Altele prezintă o suprafață bine netezită, în unele cazuri lustruită până la luciu. Multe fragmente prezintă un grad vizibil de porozitate. Unele fragmente de oală au o textură foarte rudimentară, poroasă și cu granule vizibile de șamotă în pastă.

Printre formele de vase s-au semnalat fragmente de strachină cu buza îngroșată în exterior (fig. 9/3), fragmente de la vase cu corp globular și marginea aplecată în interior (fig. 9/4-7), vase în formă de sac cu

up to gray, or black. The pottery, especially that belonging to the dish category, was black, with lighter spots. Many fragments had traces of secondary burning. In most cases, their surface was rudimentary processed, with a porous and rough texture. Others had a well polished surface, in some cases having also a gloss. Many fragments had a visible degree of porosity. Some pot shreds had a very rudimentary texture, with porosities and with visible grog grains in their paste.

Fig. 10. Stolniceni „Cetate”. Groapa 1/2018.

Fig. 10. Stolniceni “Cetate”. Pit no. 1/2018.

marginea aplecată în interior și buza îngroșată în afară (fig. 9/8), cu profilul aproape drept și marginea ușor arcuită (fig. 9/9, 10) sau de la căni cu marginea evazată (fig. 9/11). Fragmentele poartă urmele unui decor predominant plastic. Unele dintre ele sunt decorate cu brâu alveolar sub margine (fig. 9/4), întrerupt de proeminențe aplatizate (fig. 9/4, 6, 7). Un fragment prezintă combinația dintre brăul orizontal pe margine, întrerupt de proeminențe și brăuri ghirlandate (fig. 9/6, 12). Frecvente sunt proeminențele sub margine (fig. 9/13) și proeminențele aplatizate pe corpul vaselor (fig. 9/14). Se mai întâlnește și decorul în formă de nervuri în relief (fig. 9/12) sau brăul alveolar (fig. 9/15). De asemenea, oalele sunt reprezentate și de câteva fragmente de fund (fig. 9/16). Pe lângă acestea, se mai semnalează și un fragment de tortiță de vas cu secțiunea în formă de bandă (fig. 9/17).

1

2

Among the vessel shapes, there were signalled the dish fragments with their rim thickened outside (fig. 9/3), fragments of globular vessels with inverted rim (fig. 9/4-7), sack-shaped vessels with inverted rim and their rim thickened outside (fig. 9/8), vessels with an almost straight profile and their rim slightly curved (fig. 9/9-10) or from cups with reverted rim (fig. 9/11). The fragments bore traces of a mostly plastic decoration. Some of them had an ornamentation that consisted of alveolar belt under their rim (fig. 9/12), interrupted by flattened prominences (fig. 9/13-15). A fragment had a combination between the horizontal belt on its margin, interrupted by prominences and girdled-belts (fig. 9/16-17). Frequently found there were also the prominences under the rim (fig. 9/18) as well as the flattened prominences on the belly of the vessels (fig. 9/19). It was also observed the presence of the decoration that comprised prominent nervures (fig. 9/20), or alveolar

Ceramica lucrată la roata olarului este reprezentată de vase confecționate dintr-o pastă bine prelucrată din lut în amestec cu nisip. Arderea oxidantă, completă și omogenă, a oferit vaselor o culoare cărămizie. Fragmente din această categorie provin de la buze de amforă (fig. 9/18, 19).

În colțul de nord-vest ruinele construcției suprapun o groapă (*Groapa 1/2018*) (fig. 10/1) care a fost identificată la adâncimea de 0,8 m de la suprafața actuală de călcare, având formă rotundă în plan cu diametrul maxim de 1,12 m. Aceasta a fost parțial afectată de intervenția detectoriștilor. În secțiune groapa are formă de clopot, îngustată la mijloc, adâncimea fiind de 0,8 m. Umplutura gropii este compusă din cernoziom în amestec cu sol cenușiu, brun. Aceasta conține în abundență cenușă, fragmente de lut ars, lipitură, fragmente ceramice și oase de animale. Inventarul gropii este alcătuit din fragmente de vase (oale, străchini, cești) lucrate cu mâna, unele înzestrate cu brâu alveolar și proeminențe. Din sortimentul ceramic se evidențiază o cană cu corpul globular, ușor bombat și gâtul cilindric, cu toarta ușor supraînălțată, în formă de bandă cu șanțuire pe mijloc (fig. 10/2).

Analiza complexelor prezentate și a inventarului pe care-l conțin permite, în linii majore, să presupunem o sincronizare relativă a acestora cu descoperirile cu caracter funerar și sacrificial. Dacă admitem că situl a cunoscut două faze succesive din punct de vedere funcțional: așezare fortificată – necropolă / incintă funerară și sacră, rămânem provocați de două situații. În primul rând, nici o construcție (ipotetic locuință) nu este întretăiată de vreo depunere funerară. În al doilea

belts (fig. 9/21). Also, the pots were represented by several bottom fragments (fig. 9/22). Besides, it was also signalled a portion of a vessel handle with a banded cross-section (fig. 9/23).

The wheel-made pottery comprised vessels made of a well processed paste, containing clay in mixture with sand. Their oxidant burning, complete and homogenous had provided an orange colour to the respective vessels. The fragments in this category had belonged to amphora rims (fig. 9/24-25).

In their north-western corner, the construction ruins had overlapped a pit (*Pit 1/2018*) (fig. 10/1), that was identified at the depth of 0.8 m from the recent surface of the soil, having a rounded form in plan and a maximal diameter of 1.12 m. This was partly affected by detection works. In cross-section, the pit was bell-shaped, thinned towards its middle and having a depth of 0.8 m. The filling of the pit consisted of chernozem, in mixture with grey, or brown soil. This had abundantly contained ashes, fragments of burnt clay, sticking plaster, ceramic fragments and animal bones. The inventory of the pit comprised fragmentary hand-made pottery (pots, dishes, cups), some of them decorated with an alveolar belt and prominences. From the ceramic categories, we could emphasize here the presence of a cup with slightly prominent globular body and a cylindrical neck, with a slightly upraised handle shaped as a band with a furrow on its middle (fig. 10/2).

The analysis of the presented complexes and of their inventory enables us, in general lines, to propose their relative chronological synchronization with the finds of funerary and sacrificial character. If we admit that the site had two successive phases, functionally speaking, being

rînd, pare foarte suspect faptul că fiecare construcție este asociată doar cu câte o groapă menajeră (?), în timp ce pentru un complex gospodăresc ar trebui să ne așteptăm la câteva gropi menajere. Astfel, sunt sau nu aceste complexe ruine ale unor locuințe sau adăposturi special amenajate în scopurile practicilor rituale, nu putem afirma cu siguranță. Cercetările ulterioare și analizele interdisciplinare care le vor însoți vor contribui, cu siguranță, la dezvăluirea acestei probleme.

a fortified settlement – necropolis/funerary and sacred enclosure, we are challenged by two situations. In a first one, any construction (hypothetical habitation place) was never cut by a funerary deposition. In the second, it looks very suspect that each construction was associated with a single domestic refuse pit (?), while we should expect for each habitation place to have had several domestic pits. Therefore, are these complexes, or not, ruins of some dwellings, or shelters which were raised with the purpose of ritual practices? We cannot know for certain. Future research and the interdisciplinary analyses will contribute, for certain, to obtaining a clearer general picture of the evolution of this site.

Bibliografie / Bibliography

Arnăut, Ursu-Naniu 2011: T. Arnăut, R. Ursu-Naniu, Vestigiile funerare getice de la Stolniceni (raionul Hîncești, Rep. Moldova). Stadiul actual al cercetării. In: (Eds. D. Măgureanu, D. Măndescu, S. Matei) *Archaeology: making of and practice. Studies in honor of Mircea Babeș at tis 70th anniversary* (Pitești: Ordessos 2011), 281-289.

Sîrbu, Arnăut 1995: V. Sîrbu, T. Arnăut, Incinta fortificată de la Stolniceni, raionul Hîncești – Rep. Moldova. In: *Cercetări arheologice în aria nord-tracă, vol. I* (București 1995), 378-400.

Ursu-Naniu, Corobcean 2014: R. Ursu-Naniu, A. Corobcean, *Les métamorphoses de l'existence: vie et mort dans l'enceinte gétique de Stolniceni (le rayon de Hîncești, Rep. De Moldavie)*. *Mousaios XIX*, 2014, 381-404.

Ursu-Naniu, Corobcean 2017: R. Ursu-Naniu, A. Corobcean, Problema funcționalității incintei fortificate de la Stolniceni (Hîncești, Republica Moldova). In: (Eds. A. Zanoci, V. Sîrbu, M. Băț) *Iron Age fortifications on the Tisa-Dniestr spase. Proceedings of Saharna Summer Colloquium (July 14th-17th, 2016)* (Chișinău-Brăila 2017), 113-130.

Dr. Rodica Ursu-Naniu

București, România
e-mail: rodicananiu@yahoo.fr

Dr. Andrei Corobcean

Facultatea de Istorie și Filosofie,
Universitatea de Stat din Moldova,
Chișinău, Republica Moldova
e-mail: andrei.corobcean@gmail.com

Structuri de locuire și gospodărești,
ateliere și gropi de cult în așezarea
geto-dacică (sec. II-I a. Chr.)
de la Grădiștea, jud. Brăila

Structures d'habitation et
ménagères, ateliers et fosses
cultuelles dans l'établissement
géo-dace (IIe- Ier s. av. J.-C.)
de Grădiștea, dép. de Brăila

Valeriu Sîrbu

Cuvinte-cheie: geto-daci, locuințe, bordeie, vetre, gropi, ocupații și meșteșuguri, sec. II-I a. Chr.

Rezumat: În 19 campanii de săpături arheologice în dava de la Grădiștea a fost cercetată o suprafață de peste 3000 m², identificându-se numeroase complexe de locuire și amenajări gospodărești: a) 24 locuințe de suprafață, b) 18 bordeie, c) 210 gropi, d) nouă vetre exterioare și e) două „platforme” cu destinație incertă. În complexele de locuire ori gospodărești, ca și în stratul arheologic, a fost descoperit un bogat și variat inventar arheologic: unelte, ustensile, arme, podoabe și piese de port, monede, vase ceramice, reprezentări antropomorfe și zoomorfe etc. Putem afirma, astfel, că cercetările arheologice au evidențiat numeroase aspecte ale vieții comunității de aici, atât în ceea ce privește condițiile de trai, ocupațiile și meșteșugurile, cât și unele credințe și ritualuri religioase ori magice.

Mots-clés: Géo-Daces, habitations, huttes, foyers, fosses, occupations et métiers, IIe - Ier s. av. J.-C.

Résumé: Nous avons excavé, pendant les 19 campagnes de fouilles archéologiques de Grădiștea, plus de 3000 m², où l'on a identifié de nombreux complexes d'habitation et annexes ménagères : a) 24 habitations de surface, b) 18 huttes, c) 210 fosses d) 9 foyers extérieurs et e) 2 «plates-formes» à fonction inconnue. On a mis au jour, dans les complexes d'habitation ou ménagers, ainsi que dans la couche archéologique, un inventaire archéologique riche et varié: outils, ustensiles, armes, pièces de parure et accessoires vestimentaires, monnaies, vases céramiques, représentations anthropomorphes et zoomorphes etc. Nous pouvons, ainsi, affirmer, que les recherches archéologiques ont mis en évidence de nombreux aspects de la vie quotidienne de cette communauté, d'une part, les conditions de vie, les occupations et les métiers, et de l'autre part, certaines croyances et rituels religieux et magiques.

Introducere¹

Așezarea s-a aflat pe un martor de eroziune din stânga Buzăului, de formă triunghiulară, cu o suprafață de circa 12.000 m², cu înălțimea de 14-17 m față de zona din jur. Comunitatea de aici a avut condiții favorabile de trai (era lângă o sursă de apă, înconjurată de o luncă mănoasă cu păduri și bălți), prin înălțime era ferită de inundații și avea o bună vizibilitate pe valea Buzăului, iar prin pantele abrupte avea condiții

¹ Întrucât rezultatele esențiale ale săpăturilor arheologice din dava de la Grădiștea au fost publicate – monografic (Sîrbu 1996) ori prin numeroase rapoarte arheologice sau articole –, acum vom evidenția doar trăsăturile esențiale ale temei colocviului, pe care le vom ilustra prin câteva complexe reprezentative.

Introduction¹

L'établissement est situé sur une butte-témoin, à gauche de la rivière de Buzău, de forme triangulaire, sur environ 12.000 m² de superficie, 14-17 m de hauteur par rapport à la zone environnante. Les conditions de vie étaient favorables pour cette communauté: emplacement auprès d'une source d'eau, une vallée fertile avec des forêts et marécages, une hauteur qui la protégeait des inondations et lui assurait une bonne visibilité sur la vallée de Buzău, les

¹ Vu que les résultats essentiels des fouilles archéologiques faites dans la dava de Grădiștea ont été publiés – dans une monographie (Sîrbu 1996) ou dans un grand nombre de rapports archéologiques ou articles, nous n'y ferons que mettre en évidence les traits essentiels du thème du colloque, que nous allons illustrer par des complexes significatifs.

favorabile de apărare; doar partea dinspre vest a matorului de eroziune are o pantă mai domoală, loc unde se făcea, probabil, accesul în comunitate. Până în prezent nu s-au descoperit elemente artificiale de apărare; desigur, nu este exclus să fi avut o palisadă din lemn pe margini, dar eroziunea pantelor ar fi putut să-i fi distrus urmele.

De asemenea, așezarea se afla pe o arteră importantă de comunicație (valea Buzăului) și aproape de un vad de trecere a râului Buzău (Sîrbu 1996, 4) (fig. 1).

În complexele de locuire ori gospodărești, ca și în stratul arheologic, a fost descoperit un bogat și variat inventar arheologic: unelte, ustensile, arme, podoabe și piese de port, monede, vase ceramice, reprezentări antropomorfe și zoomorfe etc.

Astfel că avem numeroase și variate informații stratigrafice, tipuri de complexe și piese pentru a evidenția caracteristicile esențiale ale vieții comunității dacice din sec. II-I a. Chr.

Stratigrafia

Grosimea medie a depunerilor arheologice este de 0,40-0,60 m, dar există și zone unde aceasta atinge 0,8-1,0 m. Este de precizat însă că, din cauza arăturilor adânci, o parte din vestigii – îndeosebi locuințele de suprafață – au fost distruse.

Grosimea stratului cu depuneri arheologice și densitatea complexelor de locuire sunt diferite pe

Fig. 1. Grădiștea. *Movila Crestată* pe care se află așezarea, văzută dinspre nord-vest.

Fig. 1. Grădiștea. *Movila Crestată* sur laquelle se trouve l'établissement, vue du nord-ouest.

pentres abruptes à rôle défensif; dans la partie occidentale de la butte-témoin la pente est plus douce, assurant, probablement, l'accès dans l'établissement. Nous n'avons pas trouvé, jusqu'à présent, d'éléments défensifs artificiels; il n'est pas exclu, toutefois, qu'il y ait existé une palissade de bois, mais l'érosion des pentes aurait pu en détruire les traces.

Il est encore à remarquer l'emplacement de l'établissement sur une voie importante de communication (vallée de Buzău) et dans le voisinage d'un gué de passage de la rivière de Buzău (Sîrbu 1996, 4) (fig. 1).

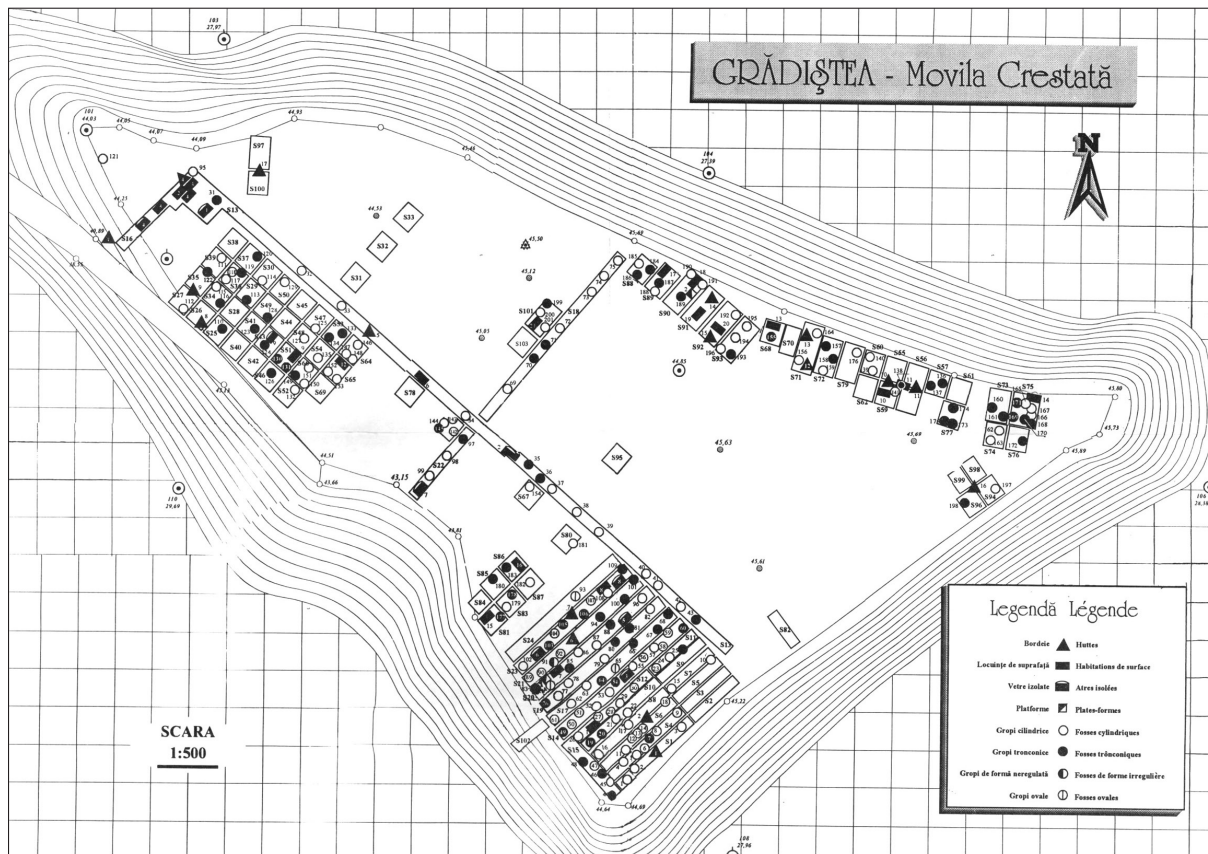
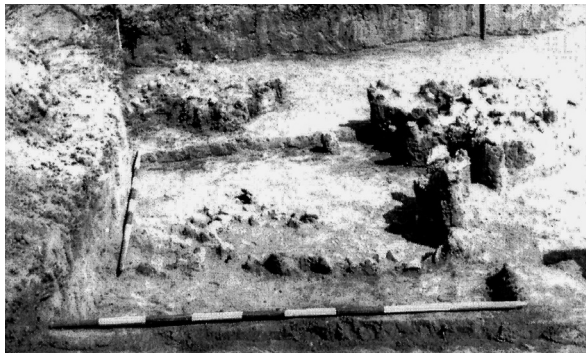

Fig. 2. Grădiștea. *Movila Crestată*, planul general al săpăturilor (după Sîrbu 1996).

Fig. 2. Grădiștea. *Movila Crestată*, plan général des fouilles (apud Sîrbu 1996).

suprafața așezării, dar vestigii s-au identificat în toate zonele acesteia. E posibil ca în zonele fără vestigii sau unde ele sunt răzlețe să se fi desfășurat anumite activități obștești ori au fost sălașele pentru animale (Sîrbu 1996, 5-6, fig. 125-130).

On a trouvé, dans les complexes d'habitation ou ménagers, aussi bien que dans la couche archéologique, un inventaire archéologique riche et varié: outils, ustensiles, armes, pièces de parure et vestimentaires, monnaies, vases céramiques, représentations anthropomorphes et zoomorphes etc.

1

2

Fig. 3. Grădiștea. Locuințele de suprafață 2-5 (după Sîrbu 1996).

Fig. 3. Grădiștea. Habitations de surface 2-5 (apud Sîrbu 1996).

S-a identificat un singur nivel arheologic, fără cezură, în care s-a constatat o succesiune de maximum patru complexe de locuire (Bordeiul 4 și Locuințele 2-4) (fig. 3), preferându-se o deplasare pe orizontală a acestora deoarece era spațiu disponibil.

Par conséquent, nous disposons d'informations stratigraphiques, en grand nombre et variété, des types de complexes et pièces afin de pouvoir mettre en évidence les caractéristiques essentielles de la vie dans la communauté dace des IIe - Ier siècles av. J.-C.

Stratigraphie

L'épaisseur moyenne des dépôts archéologiques mesure 0,4-0,6 m, mais il y a des zones où elle atteint 0,8-1,0 m. nous devons, pourtant mentionner la destruction d'une partie des vestiges, les habitations de surface en particulier, à cause des labourages profonds. Il existe, à travers la surface de l'établissement, des épaisseurs différentes de la couche archéologique, et des densités différentes des complexes d'habitation, mais les vestiges se trouvaient partout. Il se peut que, dans les zones sans vestiges ou avec des vestiges bien rares, aient eu lieu certaines activités communautaires, ou bien il y eût les abris pour le bétail (Sîrbu 1996, 5-6, fig. 125-130).

Nous y avons identifié un seul niveau archéologique, sans césure, où nous avons constaté une succession de pas plus de quatre complexes d'habitation (Hutte 4 et les Habitations 2-4) (fig. 3), déployés, de préférence, sur l'horizontale, car il y avait assez d'espace disponible.

Structuri de locuire și gospodărești, ateliere, gropi de cult, diverse

În 19 campanii de săpături arheologice (1978-1997) a fost cercetată o suprafață de peste 3000 m², ceea ce reprezintă circa un sfert din sit, identificându-se numeroase complexe de locuire și amenajări gospodărești: a) 24 locuințe de suprafață, b) 18 bordeie, c) 210 gropi, d) nouă vetre exterioare și e) două „platforme” cu destinație incertă (Sîrbu 1996, 7-15, fig. 2) (fig. 2).

Locuințe de suprafață

Au fost descoperite *in situ* vestigiile a 24 de locuințe de suprafață, dar numărul lor a fost sensibil mai mare, deoarece o parte din ele au fost distruse de arăturile adânci, fapt dovedit de resturile acestora dislocate și bulversate (lipitură de pereți și vetre, inventar fragmentat). Ele s-au aflat, ca și celelalte tipuri de complexe, concentrate spre marginile așezării (Sîrbu 1996, 9-11, 59-61) (fig. 2).

Locuințele au fost identificate prin zone, mai mult sau mai puțin compacte, de podine din lut sau piatră, prin fragmente masive din lipitura pereților, prin aglomerări de material arheologic (îndeosebi fragmente de vase ceramice și oase de animale), și prin arsură. Deoarece la construcția lor s-au utilizat, îndeosebi, materiale perisabile (lemn, stuf, paie), iar edificarea lor s-a făcut pe tălpici din lemn, nu s-au putut identifica, în majoritatea cazurilor, o serie de detalii constructive, cum ar fi forma și dimensiunile

Structures d'habitation et ménagères, ateliers, fosses culturelles, varia

Pendant les 19 campagnes de fouilles archéologiques (1978-1997), une superficie de plus de 3000 m² a été excavée, ce qui représente environ un quart du site, et l'on y a identifié nombre de complexes d'habitations et aménagements ménagers: a) 24 habitations de surface, b) 18 huttes, c) 210 fosses, d) 9 foyers extérieurs et e) 2 «plates-formes» à fonction inconnue (Sîrbu 1996, 7-15, fig. 2) (fig. 2).

Habitations de surface

Les vestiges de 24 habitations de surface furent mis au jour *in situ*, mais leur nombre doit avoir été plus grand, puisque certaines ont été démantelées par les labourages profonds, comme en témoignent les débris disloqués et bouleversés (enduit de parois et foyers, inventaire fragmenté). Tout comme les autres types de complexes, elles se trouvaient concentrées vers les limites de l'établissement (Sîrbu 1996, 9-11, 59-61) (fig. 2).

Les éléments qui ont contribué à identifier les habitations sont les zones, plus ou moins compactes, de planchers en argile ou pierre, des fragments massifs d'enduit, des agglomérations de matériel archéologique (surtout des fragments de vases céramiques et os d'animaux) et par des traces du feu. On les a construites surtout en matériaux périssables (bois, pailles, roseau) sur une base en bois, aussi est-il presque impossible d'identifier, dans la plupart des cas, une série de détails constructifs, tels la forme et les dimensions exactes, le nombre des chambres, l'entrée,

lor exacte, numărul camerelor, intrarea, pe ce se dormea etc. Se poate doar aprecia, pe baza podinei și a modului cum s-au prăbușit pereții, că erau de formă rectangulară, cu o suprafață cuprinsă între 12-20 m². Doar într-un număr redus dintre ele s-au găsit *in situ* vetre sau cuptoare, astfel că se poate presupune și utilizarea unor vetre portabile/mobile. Prezența unor numeroase pietre de râu arse și sparte, ca urmare a focului intens, sugerează utilizarea acestora ca „rezervoare” de căldură.

Întrucât doar în puține cazuri s-au constatat suprapuneri de locuințe de suprafață, așa cum e cazul Locuințelor 2, 3 și 5 (Sîrbu 1996, 59, fig. 14-15) (fig. 3), putem presupune o „roire” a familiilor în cadrul comunității. Nici inventarul găsit *in situ* nu a fost numeros, ceea ce presupune că au fost recuperate, în cea mai mare parte, bunurile din ele înainte de părăsire.

În privința cronologiei lor, putem doar afirma că nici una dintre locuințele de suprafață nu poate fi datată în primul sfert al sec. II a. Chr. și că în a doua jumătate a sec. I a. Chr. ele au fost aproape singurul tip de complex de locuire utilizat.

Locuința nr. 7, una din cele mai bine păstrate și cu un inventar bogat, de formă rectangulară, avea circa 5 m lungime și o lățime de 3,5-4,0 m, deci o suprafață de 18-20 m², orientată NE-SV (Sîrbu 1996, 59-60, fig. 17; 19-21; 18/1; 118/8, 119/3). Întrucât s-a păstrat o mare parte din pereții incendiați și prăbușiți, groși de 15-20 cm, s-a putut observa modul de construcție al ei; structura de lemn era formată din stâlpi rotunzi

sur quoi ils dormaient etc. Tout ce que l'on peut dire, à considérer le plancher et la manière dont les parois se sont écroulées, est qu'elles avaient une forme rectangulaire, avec une superficie de 12-20 m². Il y avait très peu d'habitations dans lesquelles on a trouvé *in situ* des foyers ou des fours, de sorte que l'on peut supposer l'existence et l'utilisation des foyers portables/mobiles. Les nombreuses pierres de rivière brûlées ou cassées, à cause du feu intense, témoignent de leur utilisation en guise de «réservoirs» de chaleur.

Il y a peu de situations où les habitations de surface se sont superposées, comme les Habitations 2, 3, et 5 (Sîrbu 1996, 59, fig. 14-15) (fig. 3), aussi pourrions – nous présumer un «essaimage» des familles au cadre de la communauté. L'inventaire trouvé *in situ* n'était pas nombreux, ce qui veut dire que l'on a récupéré la plupart des biens, avant l'abandon.

Quant à leur chronologie, nous pouvons seulement affirmer qu'aucune des habitations de surface ne peut être datée dans le premier quart du IIe s. av. J.-C. et que, dans la seconde moitié du Ier s. av. J.-C., elles étaient presque le seul type de complexe d'habitation utilisé.

Habitation no 7, une des habitations le mieux conservées, avec un inventaire abondant, de forme rectangulaire, 5m de long et 3,50-4,00 m de large, donc une superficie de 18-20 m², orientée NE-SO (Sîrbu 1996, 59-60, fig. 17; 19-21; 18/1; 118/8, 119/3). Etant donné que la plupart des murs incendiés et écroulés, 15-20 cm d'épais, se sont conservés, nous avons pu observer la manière de construction; la structure en bois consistait en poteaux ronds (10-12 cm d'épais), reliés avec un réseau de planches horizontales (de

(groși de 10-12 cm), între care era o rețea de stinghii orizontale (de 3-5 cm), aflate la distanțe de 25-30 cm una de alta. Acoperișul a fost dintr-o rețea de stinghii acoperite cu stuf. N-a avut vatră în interior.

Întrucât a pierit în urma unui puternic incendiu, iar pereții s-au prăbușit, s-a putut recupera inventarul său. Se remarcă bogăția și varietatea vaselor ceramice, dacice și elenistice; probabil că multe dintre ele au fost așezate pe o poliță sau atârnată orizontal, având în vedere modul cum au fost găsite sub dărâmăturile pereților. Amintim aici câteva borcane, fructiere, căni, cești, un castron (fig. 15/4), dacice, modelate cu mâna, skyphoi din Pergam (fig. 15/2), boluri, apoi amfore de Pseudo-Cos și o toartă de amforă ștampilată din Rhodos. Pe baza importurilor elenistice, locuința poate fi datată între 125-100 a. Chr.

Bordeie

S-au descoperit 18 bordeie, iar după cum ele au fost săpate, de la baza stratului arheologic, putem afirma, pe de o parte, că au fost toate identificate și, pe de altă parte, că putem estima numărul lor total la circa 75-80 exemplare². Ca și în cazul locuințelor de suprafață, s-a constatat că ele se află concentrate pe marginile așezării, deseori asociate două câte două (fig. 2).

Formele, dimensiunile și amenajările interioare diferă. În ceea ce privește forma, domină evident

² Așa cum am menționat deja, s-a cercetat o suprafață de circa 3000 m², din 12.000 m², dar trebuie ținut cont și de faptul că a existat o concentrare mai mare a lor pe marginile așezării, zonă cercetată mai intens.

3-5 cm), situées à 25-30 cm l'une de l'autre. Le toit était fait en un réseau de planches recouvertes de roseau. Il n'y avait pas de foyer dedans.

La ruine fut provoquée d'un incendie, les murs se sont écroulés, mais l'inventaire a été récupéré. On y remarque l'abondance et la variété des vases céramiques, daciques et hellénistiques; il se peut que beaucoup de ces vases se soient trouvés sur des étagères ou horizontalement pendus, si l'on considère leur position en-dessous des parois écroulées. Nous y mentionnons quelques bocal, vases sur pied, cruches, tasses, un bol (fig. 15/4), tous daciques, faits main, des skyphoi de Pergame (fig. 15/2), des bols, ensuite des amphores de Pseudo-Cos et une anse d'amphore marquée de Rhodes. Considérant les importations hellénistiques, on peut dater l'habitation entre 125-100 av J.-C.

Huttes

On a mis au jour 18 huttes, excavées dès la base de la couche archéologique, aussi pouvons-nous affirmer, d'une part, qu'on les a toutes identifiées, et de l'autre, qu'on peut estimer leur nombre total à environ 75-80 exemplaires². Tout comme pour les habitations de surface, on a constaté qu'elles se trouvent concentrées aux limites de l'établissement, souvent associées deux par deux (fig. 2).

Les formes, les dimensions et les aménagements intérieurs sont différents. En ce qui concerne la forme, celle ovale est

² Tout comme nous l'avons déjà mentionné, on a excavé environ 3000 m², du total de 12.000 m², mais il faut également tenir compte de leur concentration plus grande aux limites de l'établissement, une zone plus intensément fouillée.

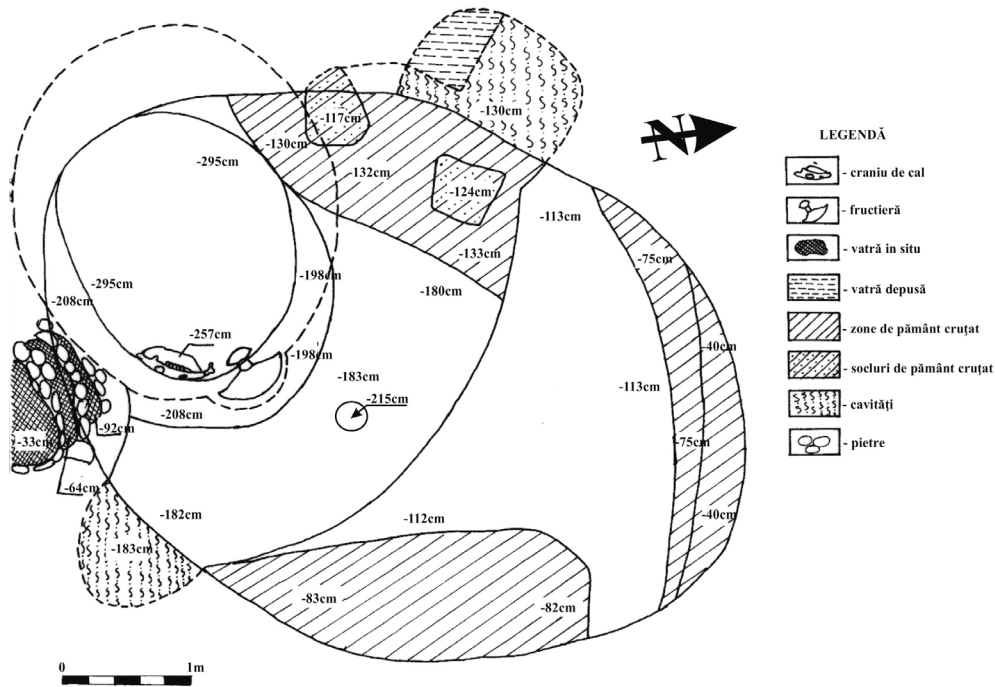

Fig. 4. Grădiștea. Planul Bordeii 17 (după Sîrbu 2004).

Fig. 4. Grădiștea. Plan de la Hutte 17 (apud Sîrbu 2004).

cele de formă ovală cu trepte de jur-împrejur (13 ex.), urmate de cele rotunde (3 ex.) și rectangulare (2 ex.). Dimensiunile sunt, de asemenea, variate: diametrele superioare sunt cuprinse între $6,2 \times 5,0$ m, cele inferioare între $2,00 \times 1,75$ m, iar adâncimea între $0,30$ și $1,25$ m³ (Sîrbu 1996, 7-9, 55-58; Sîrbu 2004, 83-93, fig. 1-16). Numai în cinci cazuri s-au descoperit

dominante, avec des marches tout autour (13 ex.), suivie par la forme ronde (3 ex.) et rectangulaire (2 ex.). Les dimensions sont, aussi, variées: les diamètres supérieurs mesurent entre $6,2 \times 5,0$ m, ceux inférieurs, entre $2,00 \times 1,75$ m, et la profondeur, entre $0,30-1,25$ m³ (Sîrbu 1996, 7-9, 55-58; Sîrbu 2004, 83-93, fig. 1-16). Pour seulement 5 cas, on a observé les modalités de chauffage – trois foyers et

⁵ Apreciem că nu putem utiliza noțiunea de „semibordei” pentru construcțiile cu adâncime mai mică, deoarece este o denumire improprie, și nici pe cea de „locuință de suprafață adâncită”, deoarece, atât constructiv, cât și ca modalitate de amenajare interioară, acestea sunt similare cu bordeiele care au groapa adâncă.

⁵ Nous sommes d'avis que nous ne pouvons pas utiliser la notion de «demi-hutte» pour les constructions moins profondes, car c'est un nom impropre, et «habitation de surface approfondie» non plus, puisque leur modalité constructive et celle d'aménagement intérieur ressemble à celle des huttes à la fosse plus profonde.

modurile de încălzite – trei vetre și două cuptoare; este posibil ca în celelalte cazuri să se fi utilizat vetre portabile/mobile.

Modalitățile de construcție și de amenajare au fost observate în multe cazuri și ele diferă în funcție de tipul și de dimensiunile bordeielor. Bordeiele rotunde ori rectangulare aveau trepte (Sîrbu 1996, 160, fig. 4), iar cele ovale trepte și zone de pământ nesăpat de jur-împrejur, atât pentru consolidarea malurilor gropilor, cât și pentru stat ori pentru depunerea unor bunuri din casă (Sîrbu 1996, 162, fig. 6; 163, fig. 7; Sîrbu 2004, 107, fig. 13). Nu s-au identificat amenajări pentru dormit, posibil să se fi folosit lavițele cu rogojini, piei etc. Pentru susținerea acoperișului s-au observat gropi pentru stâlpi – fie doar o groapă în mijloc, fie două gropi spre capetele diametrului mare al gropii (Sîrbu 1996, 164, fig. 8; Sîrbu 2004, 97, fig. 3). Acoperișul era construit dintr-o rețea de bârne și stinghii acoperite cu stuf sau papură. Unele bordeie aveau o groapă în interior, inițial utilizată pentru păstrarea rezervelor alimentare, ulterior folosită în alte scopuri.

În ceea ce privește cronologia bordeielor, descoperirile indică utilizarea lor încă de la începutul sec. II a. Chr. și până la mijlocul sec. I a. Chr.; nici un bordei nu poate fi datat în a doua jumătate a sec. I a. Chr. și niciodată groapa unui bordei nu intersectează/taie vreo locuință de suprafață; în schimb, unele locuințe suprapun bordeiele.

Bordeiul nr. 17 este unic prin dimensiuni și volum, prin numeroasele amenajări interioare (trepte, polițe, postamente, alveolări), prin cuptorul ce a suferit trei

deux fours; il est possible que, dans les autres cas, on ait utilisé les foyers portables/mobiles.

Dans maintes situations, on a pu observer les modalités de construction et d'aménagement qui sont différentes selon le type et les dimensions des huttes. Les huttes rondes ou rectangulaires étaient prévues de marches (Sîrbu 1996, 160, fig. 4), et celles ovales, de marches et de zones de terre non-piochée tout autour, nécessaire autant pour consolider les bords des fosses, que pour s'y asseoir ou mettre des biens de la maison (Sîrbu 1996, 162, fig. 6; 163, fig. 7; Sîrbu 2004, 107, fig. 13). On n'a pas observé d'aménagements pour le sommeil, ils dormaient peut-être sur les bancs rudimentaires couverts de peaux ou de paille. Nous y avons remarqué des fosses pour les poteaux – soit une seule fosse au milieu, soit deux fosses vers les bouts du grand diamètre de la fosse, donc ces poteaux servaient à soutenir le toit (Sîrbu 1996, 164, fig. 8; Sîrbu 2004, 97, fig. 3). Ce toit consistait en un réseau de poutres et planches couvertes de roseau ou de jonc. Une fosse se trouvait à l'intérieur de certaines huttes, servant au début pour préserver les provisions alimentaires, ensuite pour d'autres buts.

Les découvertes archéologiques indiquent la présence des huttes depuis le début du IIe s. av. J.-C. jusqu'au milieu du Ier s. av. J.-C.; on ne saurait dater aucune hutte dans la seconde moitié du Ier s. av. J.-C. et la fosse d'une hutte ne croise/coupe jamais une habitation de surface, mais certaines habitations superposent les huttes.

Hutte no. 17 est unique par ses dimensions et volume, par ses nombreux aménagements intérieurs (marches, étagères, soubassements, alvéoles), par le four qui a subi

refaceri succesive, prin mărimea și conținutul gropii din interiorul său, prin bogăția și varietatea deosebită a materialelor arheologice găsite în el (Sîrbu 2004, 83-93, fig. 1-12).

Groapa sa era de formă ovală (5,8×4,2 m în partea superioară și adâncimea de 1,13-1,80 m); din cauza numeroaselor amenajări – trepte, polițe, postamente, platforme, cavități laterale, cuptor, groapă interioară – bordeiul avea o formă neregulată și fundul în pantă, cu un volum de circa 30 m³! În peretele opus intrării s-au păstrat resturile a trei cuptoare, suprapuse, cu vetre ce aveau pietre de râu la bază; în interiorul lor s-au găsit multă arsură, cenușă, oase de animale, fragmente de vase ceramice. Avea un stâlp central de susținere, iar podeaua era dintr-un strat gros de loess bine bătătorit (fig. 4).

După părăsire a fost utilizat ca „tomberon”, astfel că pe lângă inventarul propriu-zis s-a aflat o cantitate mare de materiale (pereți arși de locuințe și vetre, arsură, cenușă, oase de animale) și un inventar impresionant – zeci de vase și piese întregi și mii de fragmente de vase, dacice și elenistice. Vasele ceramice dacice includ aproape toată gama olăriei dacice tipice sec. II - primei jumătăți a sec. I a. Chr., modelate, aproape în totalitate cu mâna: vase de provizii, borcane, cești-opaiț, căni, fructiere, boluri, strecurători, vase în miniatură etc. Importurile elenistice sunt reprezentate, îndeosebi, de aproape 20 amfore de tipul Pseudo-Cos, întregibile sau fragmentare, unele cu dopuri din lut.

De evidențiat este numărul mare de piese cu valențe culturale, majoritatea găsite spre fundul bordeiului,

trois restaurations successives, par les dimensions et le contenu de la fosse, par l'abondance et la variété toute particulière des matériels archéologiques y trouvés (Sîrbu 2004, 83-93, fig. 1-12).

La fosse en était ovale (5,80×4,20 m en haut et 1,13-1,80 m de profond); à cause des nombreux aménagements – marches, étagères, socles, plates-formes, cavités latérales, four, fosse intérieure – la hutte avait une forme irrégulière et le fond en pente, avec un volume d'environ 30 m³! Dans la paroi opposée à l'entrée se trouvaient les débris de trois fours, superposés, avec des foyers dont la base consistait en pierres de rivière; dedans, il y avait des restes du feu en abondance, cendre, os d'animaux, fragments de vases céramiques. Remarquons également le poteau central d'appui et le plancher consistant en une couche épaisse de loess bien foulé (fig. 4).

Après l'abandon, elle servit de «tomberon», donc, outre son propre inventaire, se trouvait une grande quantité de matériels (parois d'habitations brûlées et foyers, traces du feu, cendre, os d'animaux) et un inventaire impressionnant – des dizaines de vases et pièces complètes et des milliers de fragments de vases daciques et hellénistiques. Les vases céramiques daciques comprennent presque toute la gamme de la poterie dacique typique au IIe - première moitié du Ier siècle av. J.-C., modelés, presque tous à la main: vases de provisions, bocaux, tasses-lampes, vases sur pied, bols, passoires, vases en miniature etc. Les importations hellénistiques sont représentées en particulier d'une vingtaine d'amphores du type Pseudo-Cos, que l'on peut reconstituer ou en fragments, les unes avec des bouchons d'argile.

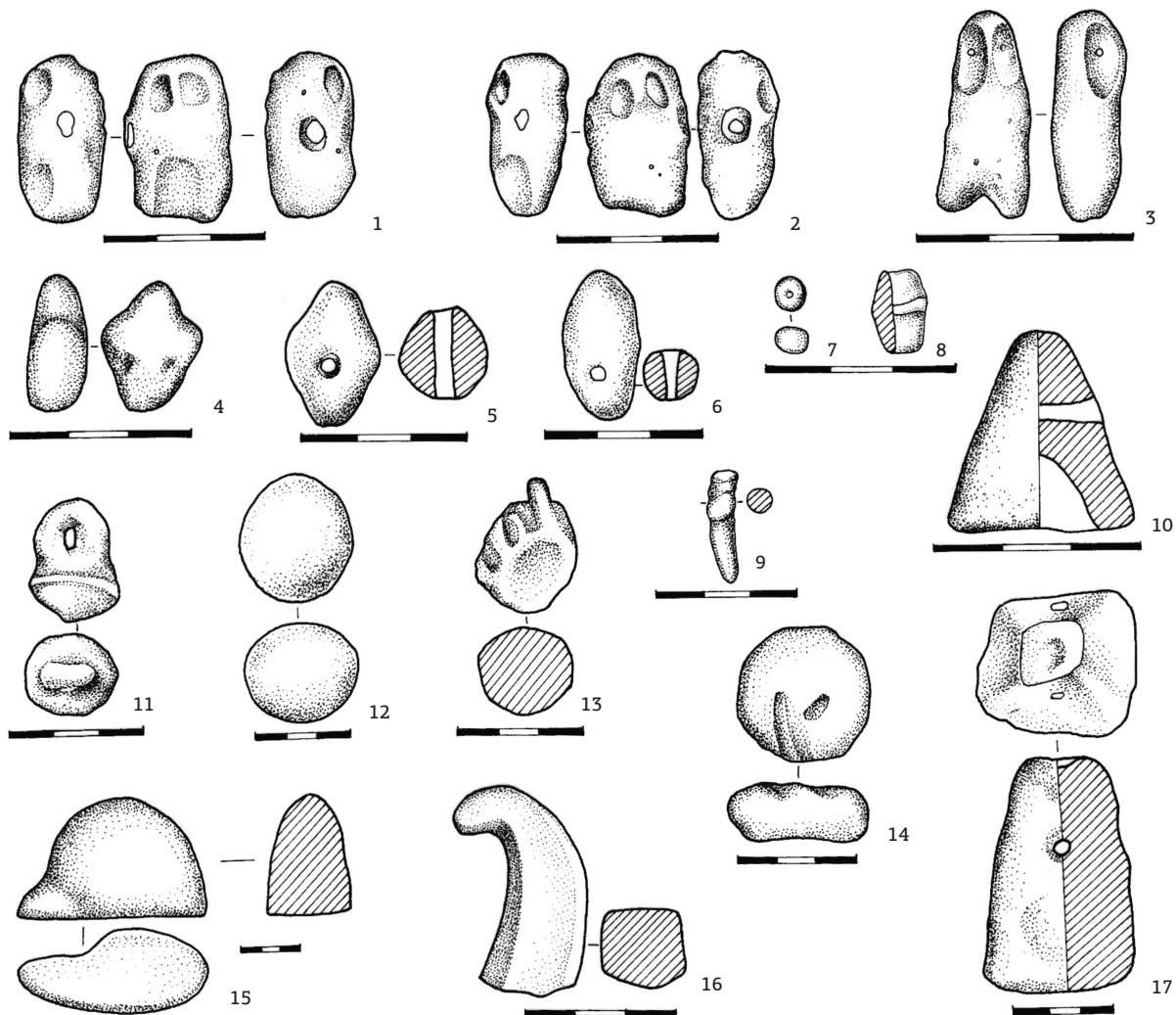

Fig. 5. Grădiștea. Bordeii 17: 1-4 - figurine antropomorfe; 5-14, 17 - piese în miniatură; 15 - piesă din piatră; 16 - protomă ornitomorfă (după Sîrbu 2004).

Fig. 5. Grădiștea. Hutte 17: 1-4 - figurines anthropomorphes; 5-14, 17 - pièces en miniature; 15 - pièce en pierre; 16 - protomé ornithomorphe (apud Sîrbu 2004).

aproape de cuptoare: patru figurine antropomorfe, un capac avimorf, numeroase piese în miniatură (clopoțel, piramidă, sâmburi, pâinici), unele perforate pentru a fi purtate ca amulete, vase în miniatură, fusaiole, rondele și dop din lut (fig. 5), apoi vârf de săgeată, fibulă, cuțite și pumnal din fier, cute, ciocănel și lustruitor din gresie, împungătoare și mâner din os, manșon și fir din bronz. Tot în această zonă s-a găsit un număr mare de văscioare în miniatură: borcănele, păhărele, cești-opaiț, ceșcuțe, fructiere, căpăcele, vas cu piciorușe, vas-colonetă etc.

De asemenea, s-au recoltat 578 de piese osteologice, marea majoritate de la specii domestice (bovine, ovicaprine, porcine, cabaline, canine), dar și sălbaticie (cerbi, mistreți, castori, urs, păsări, pești).

Groapa 202, imensă (A=1,0-1,1 m; DG=1,5×1,6 m, DB=2,2×2,6 m) avea pe gura ei o jumătate din coroana unui cerb, iar aproape de fund, pe un strat de pietre și cenușă, un craniu de cal așezat pe două coaste, în fața lui se afla o fructieră uriașă modelată cu mâna, depusă cu gura în jos, iar cupa era plină cu cenușă și cărbune. În umplutura gropii erau multă arsură, cărbune, fragmente de vatră și lipitură de pereți, oase de animale, pietre de râu, un fragment de craniu uman, plus numeroase fragmente de vase.

Bordeiul și groapa se datează în prima jumătate a sec. I a. Chr.; menționăm că deasupra gurii gropii s-a găsit o fibulă de tip Alesia, databilă în a doua jumătate a sec. I a. Chr.

Il existe aussi un grand nombre de pièces à valeur culturelle, la plupart trouvées vers le fond de la hutte, dans le voisinage des fours: quatre figurines anthropomorphes, un couvercle avimorphe, maintes pièces en miniature (clochette, pyramide, pépins, petits pains), les unes perforées afin d'être portées en guise d'amulette, vases en miniature, fusaioles, rondelles et bouchon d'argile (fig. 5), ensuite pointe de flèche, fibule, couteaux et poignards de fer, grès, petit marteau et polisseur de grès, perçoir et manche d'os, manchon et fil de bronze. On a trouvé, dans la même zone, un grand nombre de vases en miniature: bocaux, verres, tasses-lampes, tasses, coupes sur pied, couvercles, vases à pieds, vase-colonnette etc.

En plus, on y a recueilli 578 pièces ostéologiques, la plupart provenant d'espèces domestiques (bovinés, ovinés et caprins, porcins, chevaux, chiens), mais aussi d'animaux sauvages (cerfs, sangliers, castors, ours, oiseaux, poissons).

Fosse 202, immense (P=1,00-1,10 m; Dbouche=1,5×1,6 m, DB=2,2×2,6 m) avait au bord la moitié des bois d'un cerf et, près du fond, sur une couche de pierre et cendre, un crâne de cheval mis sur deux côtes, ayant devant un vase à fruits géant, modelé à la main, la bouche en bas, et la coupe pleine de cendre et charbon. Dans le remplissage de la fosse, beaucoup de restes du feu, charbon, fragments de foyers et enduit des parois, os d'animaux, pierres de rivière, un fragment de crâne d'homme plus beaucoup d'autres fragments de vases.

La hutte et la fosse se datent dans la première moitié du Ier siècle av J.-C.; il faut aussi mentionner la présence, au-dessus de la bouche de la fosse, d'une fibule du type Alésia, datable dans la seconde moitié du Ier siècle av J.-C.

Vetre și cuptoare

În ansamblu, mai puțin de jumătate dintre bordeie – doar 7 din 18 (B1, B4, B8, B9, B14, B17 și B18), și doar aproape un sfert dintre locuințele de suprafață – din 24 doar 5 (L1, L4, L10, L16 și L17) au avut vetre sau cuptoare în interior (Sîrbu 1996, 11, fig. 4; 6; 11; 22; 25; Sîrbu 2004, 84, fig. 2-3, 5-6). În complexele de locuire ele se aflau – acolo unde s-a putut stabili – fie în mijlocul acestuia, fie în partea opusă intrării. Majoritatea erau de formă circulară sau ovală și numai într-un caz, trapezoidală; dimensiunile lor erau modeste, de obicei între 0,60-0,80 m, foarte rar depășind 1,0 m. Uneori, la amenajarea lor s-au utilizat ca suport/bază pietre de râu sau fragmente ceramice, dar altele erau doar din argilă. De evidențiat ar fi doar cele trei cuptoare din Bordeicul 17 (Sîrbu 2004, 97, fig. 3a).

În afara locuințelor s-au identificat doar nouă vetre, atât din pietre de râu, cât și din argilă.

Lipsa lor din majoritatea locuințelor de suprafață și din bordeie sugerează utilizarea unor vetre mobile/portabile, altfel ar fi greu de înțeles modul cum s-au încălzit ori și-au preparat hrana în timpul iernilor geroase. O dovadă în plus, ce ar argumenta o asemenea presupunere, este cantitatea mare de fragmente de vetre descoperite în multe gropi, care sugerează nu doar preocupări de păstrare a curățeniei în comunitate, ci și motive rituale.

Foyers et fours

Dans l'ensemble, moins de la moitié des huttes – 7, d'un total de 18 (H1, H4, H8, H9, H14, H17 et H18), et seulement un quart des demeures de surface – 5, d'un total de 24 (D1, D4, D10, D16 et D17) avaient dedans des foyers ou des fours (Sîrbu 1996, 11, fig. 4; 6; 11; 22; 25; Sîrbu 2004, 84, fig. 2-3, 5-6). Ils se trouvaient, dans les complexes d'habitation – là où l'on a pu constater – soit au centre, soit dans la partie opposée à l'entrée. Ils avaient, pour la plupart, une forme circulaire ou ovale et seulement, dans un cas, trapézoïdale; leurs dimensions sont plutôt modestes, mesurant d'habitude entre 0,6-0,8 m, très rarement, plus d'un mètre. Parfois, le support/la base consistait en pierres de rivière ou fragments céramiques, d'autres fois, en argile. Il est à mentionner les trois fours de la Hutte 17 (Sîrbu 2004, 97, fig. 3a).

En dehors des demeures de surface, on n'a identifié que 9 foyers, autant faits en pierres de rivière qu'en argile.

Leur absence dans la majorité des habitations de surface et des huttes témoignent de l'utilisation des foyers mobiles/portables, autrement il serait difficile à comprendre leurs méthodes de chauffage ou de préparer la nourriture pendant les hivers rudes. A l'appui de cette supposition, il y aurait une preuve de plus, plus précisément la grande quantité de fragments de foyers découverts dans plusieurs fosses, qui suggère non seulement le soin de propreté dans la communauté, mais aussi de raisons rituelles.

Gropi

Așa cum apreciam cu mai mult timp în urmă (Sîrbu 1988-1989, 65-66; Sîrbu 1991, vol. I, 57-61; vol. II, 39-47; Sîrbu 1996, 12), la identificarea utilității și a semnificației acestor gropi trebuie să avem în vedere următoarele criterii: a) locul în sit și gruparea lor, b) forma, capacitatea și finisajul lor, c) eventuala ordonare a umpluturii și ce conține ea (fragmente de locuințe, de vetre, cărbune, resturi vegetale etc.), d) alte amenajări (trepte, cotloane, „sigilarea” gurii cu lut etc.) e) inventarul, înhumările umane sau de animale și ofrandele descoperite în ele etc.

Apreciem, de asemenea, că nu sunt argumente pentru a considera aceste gropi cuptoare de ars vasele în mediu necontrolat și nici că cele mai multe au fost săpate doar pentru exploatarea argilei pentru locuințe și vetre ori pentru vase ceramice (Sîrbu 1996, 12-13). Este necesar, deseori, să facem o distincție clară între scopul inițial al săpării unei gropi și conținutul ei final.

După renunțarea la utilizarea unei gropi, ea trebuia imediat umplută, altfel reprezenta un pericol major de accidentare, îndeosebi în timpul nopții, dacă avem în vedere densitatea locuirii și lipsa unui iluminat corespunzător; din aceste motive e dificil de acceptat o umplere progresivă, într-un timp îndelungat, a gropilor din așezări.

Ca și în alte așezări geto-dacice, la Grădiștea s-a descoperit un număr impresionant de gropi – 210! Dacă raportăm numărul gropilor – 210 ex., la totalul spațiilor de locuit – 42 ex. (18 bordeie și 24 de locuințe

Fosses

Comme nous le disions il y a quelque temps (Sîrbu 1988-1989, 65-66; Sîrbu 1991, 57-61-vol. I; 39-47- vol. II; Sîrbu 1996, 12), nous devons, afin d'identifier l'utilité et la signification de ces fosses, prendre en compte les critères suivants: a) leur place dans le site et leur groupement, b) la forme, la capacité et le finissage, c) une éventuelle ordonnance du remplissage et son contenu (fragment d'habitations, de foyers, charbon, restes végétaux etc.), d) d'autres aménagements (marches, niches, «sceller» la bouche avec de l'argile etc.) e) l'inventaire, les inhumations humaines ou d'animaux et les offrandes y découvertes etc.

Nous sommes d'avis que les arguments sont insuffisants pour considérer ces fosses des fournaux pour cuire les vases dans un milieu non-contrôlé, et qu'on en a creusé la majorité dans le seul but d'exploiter l'argile nécessaire aux habitations et foyers ou aux vases céramiques non plus (Sîrbu 1996, 12-13). Il est, parfois, nécessaire d'établir une distinction claire entre le but initial de creuser une fosse et son contenu final.

S'ils renonçaient à utiliser une fosse, ils devaient la remplir immédiatement, car autrement elle représentait un danger, surtout pendant la nuit, si nous prenons en compte la densité d'habitation et l'éclairage impropre et insuffisant; pour ces raisons, nous avons du mal à accepter un remplissage progressif, pour longtemps, des fosses dans les établissements.

Pareil à d'autres établissements géto-daces, Grădiștea nous a révélé un nombre impressionnant de fosses – 210!

de suprafață), ar rezulta că fiecărei locuințe i-ar reveni patru gropi (Sîrbu 1996, 12-15, 62-70; Sîrbu 2004, 87, fig. 1-4, 13-14). Ele se concentrau spre marginile așezării, acolo unde se aflau și complexe de locuire, dar nu se poate vorbi de zone destinate doar gropilor (fig. 2).

În ceea ce privește forma, majoritatea erau cilindrice (126 ex.), urmate de cele tronconice (79 ex.); ovale au fost doar trei, iar două erau de formă neregulată. Diametrele gropilor erau în jurul a 0,8-1,0 m, iar adâncimea între 1,00 și 1,75 m; cele cu adâncimea de peste 2,00 m sunt foarte rare (Sîrbu 1996, 291-298, Anexa 1). Cu excepția netezirii pereților și a fundului lor nu s-au observat amenajări speciale (ardere, împletituri), probabil fiindcă au fost săpate în loess, sediment care le asigură o anumită soliditate. Nu știm nici cum era asigurată protecția rezervelor alimentare pentru gropile din afara spațiilor de locuit (capace din lemn? împletituri lutuite?) și nici cum se pătrundea în ele (cu scara? cu frânghia?).

Se poate presupune, de asemenea, pentru un procent mare dintre gropi o utilizare succesivă: mai întâi extragere de lut pentru vetre și pereți, apoi stocarea de rezerve alimentare, și, în final, depunerea unor resturi de acte culturale ori de resturi menajere.

Pe baza criteriilor anunțate putem aprecia, cu un anumit procent de risc, că circa 15% dintre gropi pot intra în sfera culturală. Este vorba de gropile cu înhumări de oameni și de animale, cele în care s-au depus vase întregi ori numai resturile de vetre și de pereți de locuințe, cele cu truse de figurine ori vase

Si l'on fait un rapport entre le nombre des fosses – 210 ex., au total des espaces d'habitation – 42 ex. (18 huttes et 24 habitations de surface) alors on pourrait dire qu'il y avait quatre fosses pour chaque habitation (Sîrbu 1996, 12-15, 62-70; Sîrbu 2004, 87, fig. 1-4, 13-14). Elles étaient concentrées vers les limites de l'établissement, là où se trouvaient les complexes d'habitation, mais l'on ne pourrait pas parler de zones exclusivement destinées aux fosses (fig. 2).

Pour ce qui est de leur forme, on peut dire que la majorité étaient cylindriques (126 ex.), suivies par celles tronconiques (79 ex.); 3 seulement étaient ovales, et 2 avaient une forme irrégulière. Les diamètres des fosses mesuraient environ 0,8-1,0 m, et la profondeur, 1,00-1,75 m; les fosses plus profondes de 2,0 m sont bien rares (Sîrbu 1996, 291-298, Annexe 1). Outre le lissage des parois et du fond, on n'a pas remarqué d'aménagements particuliers (cuisson, treillage), peut-être parce qu'elles ont été creusées dans le loess, un sédiment leur assurant une certaine solidité. Nous ne savons comment ils assuraient la protection des réserves alimentaires pour les fosses en dehors des espaces d'habitation (couvercles de bois, treillage enduits ?), ni comment on y entrait (à l'aide de l'échelle, de la corde ?)

On peut supposer, pour un grand nombre de fosses, des utilisations successives: d'abord, l'extraction de l'argile pour les foyers et les parois, ensuite stocker les réserves alimentaires et, à la fin, déposer les restes des actes culturels ou les déchets ménagers.

Nous pourrions considérer, selon les critères émis, que 15% environ des fosses entrent dans la sphère culturelle.

1

2

Fig. 6. Grădiștea. Planul și profilul Gropii 160, în care s-a găsit inventarul atelierului de orfevrier (după Sîrbu 1996).

Fig. 6. Grădiștea. Plan et profil de la Fosse 160, dans laquelle se trouvait l'inventaire de l'atelier d'orfèvrerie (apud Sîrbu 1996).

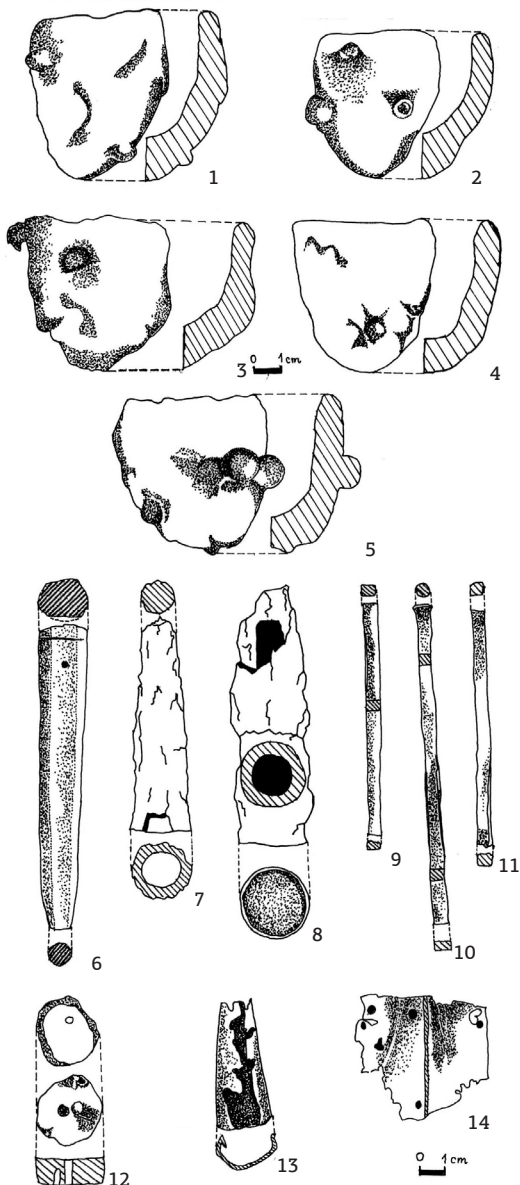
în miniatură, cele în care este o evidentă succesiune ordonată a umpluturii etc.

Din rândul gropilor deosebite ne vom referi doar la câteva, deoarece ele au mai fost prezentate, fie în monografia sitului (Sîrbu 1996, 62-70) și într-un volum dedicat manifestărilor spirituale la geto-daci (Sîrbu 1993), fie în cadrul unor articole speciale (Sîrbu 1991, vol. I, 57-61; vol. II, 39-47; Sîrbu 1992, 37-45, 371-382, pl. I-X; Sîrbu 2004, 83-110).

Groapa 160 (fig. 6) era de formă tronconică (A=1,5 m; DG=1,1 m; DB=1,3 m), cu fundul plat, iar conținutul său era rezultatul unei umpleri succesive, intenționate (Sîrbu 1992, 37-45, 371-382, pl. I-X; Sîrbu 1996, 68, fig. 54-58).

Il s'agit des fosses contenant des inhumations humaines ou d'animaux, celles où l'on a déposé des vases entiers ou seulement les débris des foyers et des demeures, celles avec des trousse de figurines ou vases en miniature, celles où il existe une succession ordonnée évidente du remplissage etc.

Parmi les fosses à caractère tout particulier, nous allons faire référence à quelques-unes puisqu'elles furent déjà présentées, soit dans la monographie du site (Sîrbu 1996, 62-70) et dans un volume dédié aux manifestations spirituelles chez les Géo-Daces (Sîrbu 1993) soit dans des articles spéciaux (Sîrbu 1991, vol. I, 57-61; vol. II, 39-47; Sîrbu 1992, 37-45, 371-382, pl. I-X; Sîrbu 2004, 83-110).

Fosse 160 (fig. 6) avait une forme tronconique (P=1,5 m; Dbouche=1,1 m; DB=1,3 m), le fond plat, tandis que son contenu était le résultat de remplissages successifs, intentionnels (Șîrbu 1992, 37-45, 371-382, pl. I-X; Șîrbu 1996, 68, fig. 54-58).

Il y avait, dans cette fosse, des fragments d'enduit de parois brûlé, morceaux de foyers, les uns avec des pigments de bronze, restes du feu, os d'animaux, vases entiers ou seulement de fragments de vases céramiques. L'inventaire, qui témoigne du dépôt d'un atelier d'orfèvrerie, est formé de: cinq creusets céramiques coniques, fortement brûlés et déformés, avec des traces de bronze, un petit bédane et une enclume de bronze, une barre de bronze et une autre d'étain, un manchon, un maillon, une plaquette avec des orifices, tous de bronze, une grès à orifice, auxquels s'ajoutent des vases entiers ou pouvant être reconstitués (bocaux, tasse-lampe); à 0,40 m nord de la bouche de la fosse, on a trouvé un mandrin et un poinçon, qui avaient un fausset de bois (fig. 7, 8). Selon la position stratigraphique et les pièces découvertes, la fosse se date à la fin du IIe - première moitié du Ier siècle av. J.-C.

Fig. 7. Grădișteea. Groapa 160. Piese din atelier: 1-5 - creuzete; 6-8, 10, 12 - instrumente; 9, 11 - bare; 13, 14 - piese prelucrate (după Șîrbu 1996).

Fig. 7. Grădișteea. Fosse 160. Pièces de l'atelier: 1-5 - creusets; 6-8, 10, 12 - instruments; 9, 11 - barrer; 13, 14 - pièces transformées (apud Șîrbu 1996).

Ea a conținut multe fragmente de lipitură arsă de pereți, bucăți de vatră, unele cu pigmenti de bronz, arsură, oase de animale, vase întregi, întregibile sau doar fragmente de vase ceramice. Inventarul care atestă depunerea unui atelier de orfevrier este format din: cinci creuzete ceramice conice, puternic arse și deformate, cu urme de bronz, o dălțiță și o nicovală din bronz, o bară din bronz și o alta din cositor, un manșon, o verigă, o plăcuță cu orificii, toate din bronz, o cute cu orificiu din gresie, la care se adaugă vase întregi sau întregibile (borcane, ceașcă-opaiț); la 0,40 m nord de gura gropii s-au găsit un dorn și un poanson, ce au avut cep din lemn (fig. 7, 8). Poziția stratigrafică și piesele descoperite datează groapa la sfârșitul sec. II - prima jumătate a sec. I a. Chr.

Este indubitabil că în această groapă s-au depus resturile unui atelier de orfevrier, iar renunțarea la unele piese valoroase sugerează o depunere rituală.

Groapa 124 (A=1,55 m; DG=1,05m m; DB=1,20 m) avea forma unui vas cu fundul puțin ondulat, corpul bitronconic și rotunjit, umerii oblici, aplatizați, și gâtul cilindric (fig. 9).

Sucesiunea straturilor și a depunerilor de inventar dovedește o intenționalitate evidentă: a) până la 0,2 m erau puține materiale arheologice, pentru ca apoi numărul lor să crească progresiv, spre bază; tot aici s-a găsit o monedă de argint din Dyrachium, databilă în Dacia între 75-30 a. Chr., b) între -0,9-1,30 m, în toată groapa, se afla un strat compact de vatră, arsură și rare fragmente de vase, c) între -1,20-1,45 m, aproape toată groapa era placată cu vase sparte, rare fragmente de

Fig. 8. Grădișteea. Groapa 160. Piese din atelierul de bijutier.
Fig. 8. Grădișteea. Fosse 160. Pièces de l'atelier du bijoutier.

Il est hors de doute que cette fosse contenait les restes d'un atelier d'orfèvrerie, par conséquent, jeter de telles pièces de valeur veut dire que l'on a à faire avec un dépôt rituel.

Fosse 124 (P=1,55 m; Dbouche=1,05 m; DB=1,20 m) avait la forme d'un vase au fond légèrement ondulé, le corps bitronconique et arrondi, les épaules obliques, aplaties et le col cylindrique (fig. 9).

La succession des couches et des dépôts d'inventaire témoigne d'une intentionnalité évidente: a) jusqu'à 0,20 m il y avait peu de matériels archéologiques, pour que leur nombre augmente progressivement, vers la base; on y a trouvé aussi une monnaie d'argent de Dyrrachium, datable en Dacie entre 75-30 av. J-C., b) entre -0,90-1,30 m, dans toute la fosse, se trouvait une couche compacte de foyer, restes du feu et de rares fragments de vases, c) entre -1,20-1,45 m, presque toute la fosse était plaquée de vases brisés, de rares fragments de foyer, os d'animaux, pierres et charbon. Quelque part dans la fosse, il se trouvait un bocal de grandes dimensions, dans lequel se trouvait un col d'amphore du type Pseudo-Cos, sans anses, les deux remplis de fragments de foyers et de vases, charbon, os d'animaux brûlés, tandis que dans l'autre moitié de la fosses, on avait brisé *in situ* un pithos gétique, au fond duquel se trouvaient des fragments de vases et de foyers, cendre, charbon, os d'animaux brûlés, d) entre -1,45-1,55 m il existait une couche de restes du feu, cendre, charbon, ensuite de petits fragments de foyers, de rares fragments de vases et os d'animaux, tous fortement brûlés, e) au fond de la fosse, une couche de terre jaune, sur laquelle on avait déposé des fragments de vases.

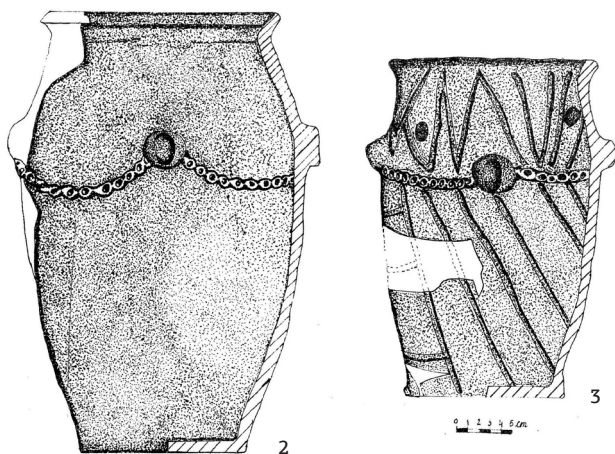

Fig. 9. Grădișteea. Groapa 124: 1 - depuneri de vase getice și amfore elenistice; 2, 3 - vase getice (după Sîrbu 1996).

Fig. 9. Grădișteea. Fosse 124: 1 - dépôts de vases gétiques et amphores hellénistiques; 2, 3 - vases gétiques (apud Sîrbu 1996).

vatră, oase de animale, pietre și cărbune, într-o parte a gropii era depus un borcan de mari dimensiuni, în gura căruia era un gât de amforă de tipul Pseudo-Cos, fără toarte, ambele umplute cu fragmente de vatră și de vase, cărbune, oase de animale arse, iar în cealaltă jumătate a gropii s-a spart *in situ* un pithos getic, pe fundul căruia erau fragmente de vase și de vatră, cenușă, cărbune, oase de animale arse, d) între -1,45-1,55 m exista un strat de arsură, cenușă, cărbune, apoi mici fragmente de vatră, rare fragmente de vase și oase de animale, toate puternic arse, e) pe fundul gropii se afla un strat de pământ galben, pe care s-au depus fragmente de vase.

S-au identificat 850 de fragmente, de la circa 64 de vase, unele întregibile, constatându-se o selectivitate în ceea ce privește tipurile și funcționalitatea recipientelor ceramice depuse, întrucât erau numai vase de provizii, borcane, cești, căni, fructiere, getice, și amfore elenistice de tipul Pseudo-Cos;

Cu excepția vaselor ceramice nu s-a mai depus nici un alt tip de piesă (Sîrbu 1991, 57-58, 61-vol. I; 41-43, 46, fig. 1-3, 7/1; 8/1 - vol. II; Sîrbu 1996, 66, fig. 41-44; 48/1; 100/5).

În total, în această groapă au fost găsite peste 1500 de fragmente de vatră!

Lângă gura gropii era o grămadă de fragmente de vatră, puține fragmente de vase ceramice și oase de animale arse, o figurină antropomorfă și un sfeșnic din lut.

On y a identifié 850 fragments, provenant de 64 vases environ, les uns pouvant être reconstitués, et l'on a constaté une sélectivité quant aux types et fonctionnalité des récipients céramiques déposés, vu qu'il n'y avait que des vases de provisions, bocaux, tasses, cruches, coupes sur pied, gétiques et des amphores hellénistiques du type Pseudo-Cos.

Outre les vases céramiques, on n'y a déposé aucun autre type de pièce (Sîrbu 1991, 57-58, 61-vol. I; 41-43, 46, fig. 1-3, 7/1; 8/1 - vol. II; Sîrbu 1996, 66, fig. 41-44; 48/1; 100/5).

Cette fosse contenait, en tout, plus de 1500 fragments de foyers!

Auprès du bord de la fosse il y avait un amas de fragments de foyers, peu de tessons de vases céramiques et os d'animaux brûlés, une figurine anthropomorphe et un chandelier d'argile.

Prenant en compte la monnaie de Dyrrachium, ainsi que l'inventaire dans son ensemble, on peut dater la fosse vers le milieu du Ier siècle av. J-C.

Fosse 184 (P=0,85 m; Dbouche=0,55×0,70 m; DB=1,08 m) avait une forme tronconique, la bouche légèrement ovale et le fond plat, prévue d'une marche dans la partie méridionale (Sîrbu 1996, 70, fig. 62-64).

Dans la moitié nord, à 0,45 m de profond, on avait mis, obliquement, un vase de provisions entier, modelé à la main, sur la bouche duquel se trouvait une pierre brûlée, et dans sa partie haute, on avait introduit une cruche fragmentaire.

Pe baza monedei din Dyrrachium, ca și a ansamblului inventarului, groapa poate fi datată pe la mijlocul sec. I a. Chr.

Groapa 184 (A=0,85 m; DG=0,55×0,70 m; DB=1,08 m) era de formă tronconică, cu gura ușor ovală și fundul plat, cu o treaptă în partea sudică (Sîrbu 1996, 70, fig. 62-64).

În jumătatea nordică, la 0,45 m adâncime, a fost depus un vas de provizii întreg, modelat cu mâna, așezat oblic, pe gura căruia se afla o piatră arsă, iar în partea lui superioară era introdusă o cană fragmentară. La gura și la fundul acestui vas de provizii s-au depus două părți ale unui borcan mare, decorat cu proeminențe „în cruce”. Pe fundul gropii, în jumătatea nordică, s-a depus un borcan întreg, decorat cu butoni și brâuri oblice în relief, iar în partea vestică un alt borcan, decorat cu patru butoni, ambele în poziție normală (fig. 10).

Umplutura tuturor acestor vase consta din arsură, cenușă, cărbune, câteva oase mici de animale arse și fragmente de vatră. În jurul vaselor depuse întregi se aflau fragmente de la alte vase, pietre, cenușă, fragmente de vatră și puține oase de animale, plus un fragment de corn de cerb.

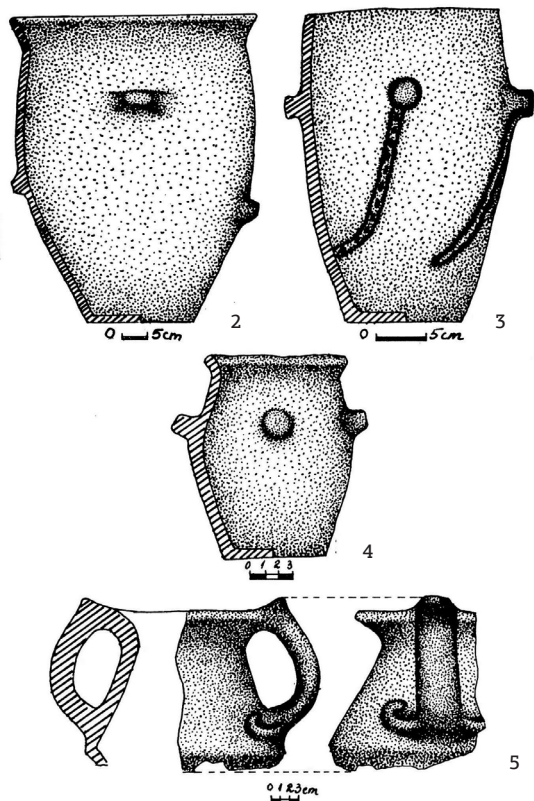

Fig. 10. Grădișteea. Groapa 184: 1 - depuneri de vase getice și resturi ale focului; 2-5 - vase getice (după Sîrbu 1996).

Fig. 10. Grădișteea. Fosse 184: 1 - dépôts de vases gétiques et débris du feu; 2-5 - vases gétiques (apud Sîrbu 1996).

Fig. 11. Grădiștea. 1 - Monedă getică din argint; 2-4 - inel și verigi din bronz; 5-8 - fibule din bronz; 9-12 - mărgelă din sticlă.

Fig. 11. Grădiștea. 1 - Monnaie gétique d'argent; 2-4 - anneau et maillons de bronze; 5-8 - fibules de bronze; 9-12 - perles de verre.

În restul umpluturii gropii s-au găsit puține fragmente de vase, aproape toate de la borcane modelate cu mâna. Excepțiile sunt reprezentate de cana fragmentară cu „mustăți” la toartă (fig. 10/5), de o cupă fragmentară, de o fructieră neagră, ambele modelate cu mâna, și de un picior de fructieră cenușie modelat cu roata. Nu s-a mai găsit, cu excepția vaselor ceramice, nici o altă piesă de inventar.

Poziția stratigrafică și inventarul datează groapa în prima jumătate a sec. II a. Chr.

A la bouche et au fond de ce vase de provisions, étaient mises deux parties d'un grand bocal entier, décoré de proéminences «en croix». Au fond de la fosse, dans la moitié nord, un bocal entier, décoré de boutons et de bandes obliques en relief, tandis que dans la partie ouest, il y avait un autre bocal, décoré de quatre boutons, les deux bocaux en position normale (fig. 10).

Tous ces vases étaient remplis de restes du feu, cendre, charbon, quelques petits os d'animaux brûlés et des morceaux de foyers. Autour des vases entiers, des

Toate aceste caracteristici ale depunerii sugerează caracterul ritual al gropii, poate depuneri de ofrande în conexiune cu vatra și focul sau cu alte credințe ce implicau focul.

„Platforme”

Acestea reprezintă aglomerări, cu un contur mai mult sau mai puțin regulat, ce conțineau pietre, de obicei sparte și cu urme de ardere, oase de animale, fragmente de vase, bucăți de lipitură arsă, arsură (Șîrbu 1996, 11-12). Nu s-au observat nici un fel de vestigii care să sugereze prezența vreunei construcții; de altfel, era extrem de dificil de călcat pe ele. Pe de altă parte, aceste materiale nici nu par a fi fost aruncate aleatoriu, adică să reprezinte doar o zonă de deșeuri, întrucât sugerau o anumită grijă în amenajare. Nu putem identifica rostul lor, însă precizăm că ambele platforme acopereau două locuințe de suprafață. S-au mai găsit alte 4-5 zone similare ca tip, dar ele erau mai mici și nu erau atât de bine delimitate, iar depunerile de materiale nu erau așa dense.

Zonă de cult?

Nu s-au descoperit edificii de cult și nici nu s-a delimitat o „zonă sacră” clară. Precizăm, însă, că o mare parte dintre gropile pe care le-am inclus ca prezentând valențe culturale (110, 116, 120, 122, 124, 126, 127, 133) (Șîrbu 1996, 64-67) se aflau în sud-vestul așezării (fig. 2). Mai mult, între aceste gropi

fragments d'autres vases, pierres, cendre, fragments de foyers et peu d'os d'animaux, plus un morceau de bois de cerf.

Le remplissage de la fosse contenait également peu de fragments de vases, provenant presque tous de bocalux modelés à la main. Il y en a des exceptions: une jarre fragmentaire avec de «moustaches» aux anses (fig. 10/5), une coupe sans pied fragmentaire noire, les deux modelées à la main, et un pied de coupe grise tournée. Les vases céramiques constituent, exclusivement, l'inventaire.

La position stratigraphique et l'inventaire datent la fosse dans la première moitié du IIe siècle av. J-C.

Toutes ces caractéristiques du dépôt témoignent du caractère rituel de la fosse, peut-être des offrandes mises en connexion avec le foyer et le feu ou avec d'autres croyances qui impliquaient le feu.

«Plates-formes»

Ce sont des agglomérations, avec un contour plus ou moins régulier, consistant en pierres, brisées, d'habitude et avec des traces du feu, os d'animaux, fragments de vases, morceaux d'enduit brûlé, restes du feu (Șîrbu 1996, 11-12). On n'a pas remarqué de vestiges qui suggèrent la présence de quelque construction; il était, d'ailleurs, extrêmement difficile, de les parcourir à pied. Il faut toutefois mentionner que ces matériels ne semblent pas avoir été jetés au hasard, d'une façon aléatoire, c'est-à-dire ne représenter que la zone de déchets, puisque l'on peut observer un certain soin dans l'aménagement. Nous ne saurions déceler

s-a identificat o platformă rectangulară, de 4,0×3,0 m, extrem de dură, în majoritate de culoare brună cu pigmenți de vatră, oase de animale, fragmente de vase și câteva pietre în partea estică, pe când partea vestică era de culoare roșietică cu mulți pigmenți de vatră; nu s-au identificat urmele vreunei construcții. Este posibil ca în această zonă să se fi desfășurat anumite ritualuri, iar resturile lor materiale să fi fost depuse în gropile din jur (Sîrbu 1991, 59; Sîrbu 1996, 107).

Considerații finale

Săpăturile arheologice – intensive, de lungă durată, prin care s-a excavat circa un sfert din suprafața așezării – au evidențiat numeroase aspecte ale vieții comunității de aici, atât în ceea ce privește condițiile de trai, ocupațiile și meșteșugurile, cât și unele credințe și ritualuri religioase ori magice.

S-a constatat că principalele ocupații ale locuitorilor de aici au fost agricultura și creșterea animalelor, nevoile de hrană fiind completate prin vânătoare și pescuit (Sîrbu 1996, 37-51).

Dintre meșteșuguri, unele au putut fi dovedite în mod direct, dar pentru altele documentația este redusă sau indirectă, acestea fiind ilustrate de numărul mare și de varietatea produselor (de ex. olăritul).

În mod cert, cele mai multe aspecte economice și spirituale ale comunității de aici ne-au fost dezvăluite de conținutul celor 210 de gropi.

leur fonction, mais nous précisons que les deux plates-formes couvraient deux habitations de surface. On a mis au jour 4-5 autres zones au type similaire, mais plus petites et pas tellement bien délimitées, avec des dépôts matériels moins denses.

Zone de culte?

On n'a pas trouvé d'édifices de culte et l'on n'a pas délimité « une zone sacrée » claire non plus. Néanmoins, nous devons préciser le fait qu'une grande partie des fosses censées avoir des valences cultuelles (110, 116, 120, 122, 124, 126, 127, 133) (Sîrbu 1996, 64-67) se trouvaient au sud-ouest de l'établissement (fig. 2). Encore plus, on a identifié, entre ces fosses, une plate-forme rectangulaire, de 4,0×3,0 m, extrêmement dure, pour la plupart brune avec des pigments de foyer, os d'animaux, fragments de vase et quelques pierres dans la partie orientale, tandis que dans la partie occidentale, elle était rougeâtre avec beaucoup de pigments de foyer; pas de trace de quelque édifice que ce soit. Il se peut que la zone fût utilisée pour certains rituels et les restes matériels de ces rituels, déposés dans les fosses des alentours (Sîrbu 1991, 59; Sîrbu 1996, 107).

Considérations finales

Les fouilles archéologiques – intensives et de longue durée, pendant lesquelles on a excavé environ un quart de la toute la superficie de l'établissement – ont relevé de nombreux aspects de la vie de la communauté, autant les conditions de vie, les occupations et les métiers, que certaines croyances et rituels religieux ou magiques.

Posibil ca vasele depuse întregi în Gropile 31 și 110 să fi fost în legătură cu anumite ofrande sau rituri legate de eventuale sacrificii și înhumări umane (Sîrbu 1993, 31-36, 89-91; Sîrbu 1996, 62, 64-64, fig. 27/3-6; 29/2-5; 32/2-5; 33/4-7).

Groapa 124, în care s-au aflat vase mari de provizii, unul umplut cu resturi ale focului, este posibil să fi fost în legătură cu anume rituri conexe cultului vetrei și focului sau în care focul juca un loc important (Sîrbu 1991, vol. I, 57-58; vol. II, 41-43, 47, fig. 1-3,7/1; 8/2; Sîrbu 1996, 66, fig. 43; 48/1) (fig. 9).

În gura Gropii 126 s-au aflat o fructieră cu „ferestre” pusă în poziție normală, iar pe fund două cești-opaiț, așezate cu gura în jos, și un borcan, depus culcat și cu gura spre cești. Lângă ele erau multe oase de mamifere, păsări și pești, într-o zonă cu arsură și cărbune. Aceste piese și amenajări ar putea avea legătură cu rituri legate de cultul focului sau în care focul juca un rol anume (Sîrbu 1991, vol. I, 58-59; vol. II, 45-46, fig. 6/1-2; 7/2; Sîrbu 1996, 66-67, fig. 45/1; 46; 67/3; 111/7).

Descoperirea de borcane și a ceștii-opaiț, întregi, în Groapa 160, în care s-au depus piesele atelierului de bijutier, probabil că este în legătură cu activitatea ce s-a desfășurat în acesta (fig. 6-8). Depunerea acestor piese întregi ale atelierului, cu o valoare ridicată de întrebuințare, ca și a acestor vase, poate fi în conexiune cu semnificația aparte și locul important pe care îl aveau cei ce prelucrau metalele în societățile arhaice (Sîrbu 1992, 37-45, 371-382, pl. I-X; Sîrbu 1996, 68, fig. 54-58).

Les habitants s'occupaient en principal de l'agriculture et l'élevage du bétail, tout en complétant leurs besoins alimentaires par la chasse et la pêche (Sîrbu 1996, 37-51).

Les spécialistes ont pu prouver certains métiers directement, mais pour d'autres, la documentation est réduite ou indirecte, car ils sont illustrés du grand nombre et la variété des produits (par ex., la poterie).

Certes, le contenu des 210 fosses nous a révélé la plupart des aspects économiques et spirituels de la communauté.

Il se peut que les vases déposés entiers dans les Fosses 31 et 110 aient été en liaison avec certaines offrandes ou rites liés aux sacrifices et inhumations humaines (Sîrbu 1993, 31-36, 89-9; Sîrbu 1996, 62, 64-64, fig. 27/3-6; 29/2-5; 32/2-5; 33/4-7).

Fosse 124, dans laquelle se trouvaient de grands vases de provisions, dont l'un rempli de restes du feu, aurait été liée à certains rites connexes au culte du foyer et du feu, ou dans lesquels le feu jouait un rôle de premier ordre (Sîrbu 1991, vol. I, 57-58; vol. II, 41-43, 47, fig. 1-3,7/1; 8/2; Sîrbu 1996, 66, fig. 43; 48/1) (fig. 9).

Dans la bouche de la Fosse 126 il y avait une coupe sur pied avec des « fenêtres », mise en position normale, et au fond, deux tasses-lampes, la bouche en bas, un bocal, renversé et la bouche vers les tasses. Près de ceux-ci, maints os de mammifères, oiseaux et poissons, dans une zone avec des restes du feu et de charbon. On pourrait considérer ces pièces et aménagements comme liés aux rites dans le culte du feu, ou bien là où le feu jouait un certain rôle (Sîrbu

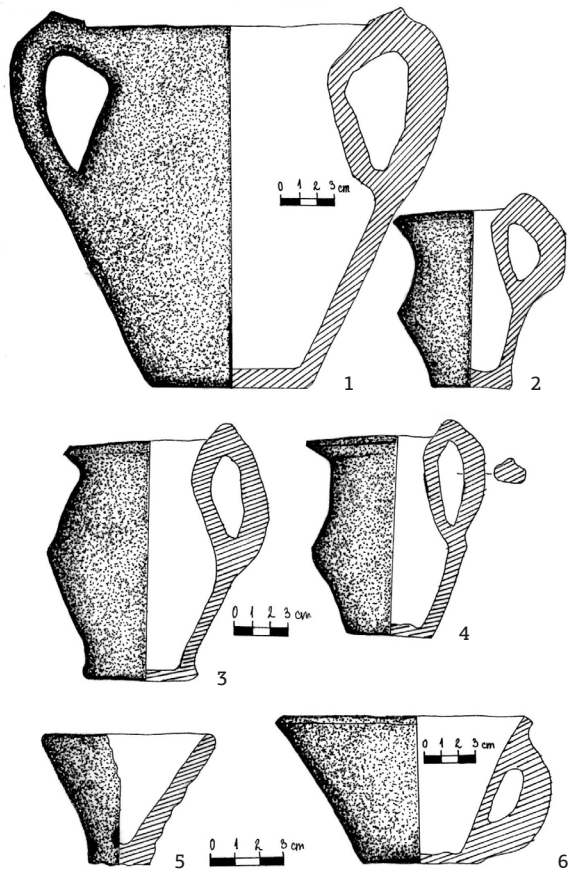

Fig. 12. Grădiștea. Groapa 162: 1-4 - căni; 5, 6 - cești-opaiț (după Sîrbu 1996).

Fig. 12. Grădiștea. Fosse 162: 1-4 - cruches; 5, 6 - tasses-lampes (apud Sîrbu 1996).

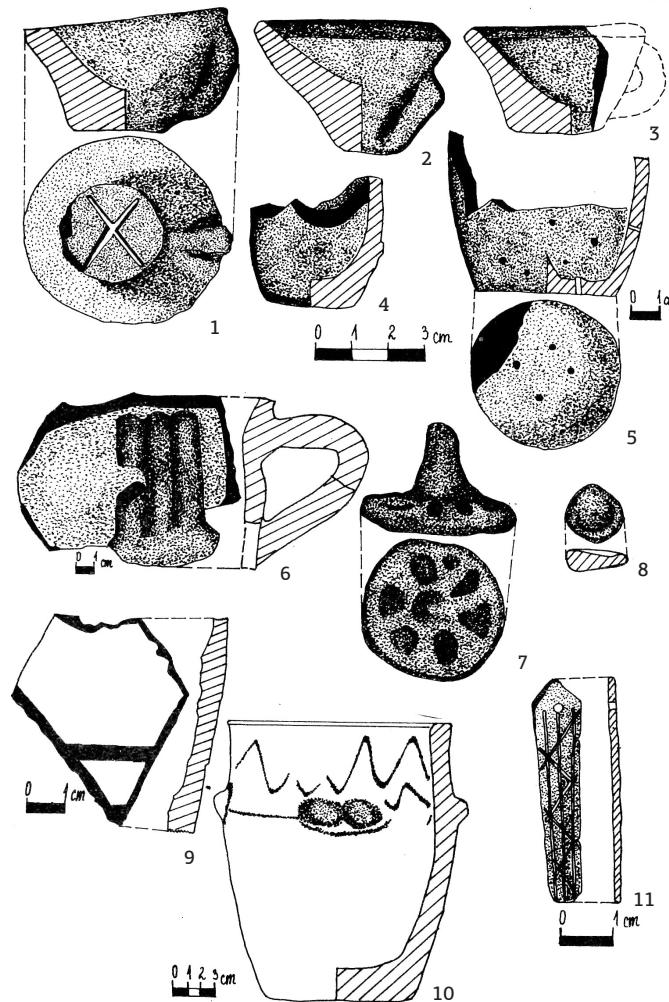

Fig. 13. Grădiștea. Groapa 133: 1-8, 10 - vase getice în miniatură; 9 - vas getic pictat; 11 - pandantiv din argint (după Sîrbu 1996).

Fig. 13. Grădiștea. Fosse 133: 1-8, 10 - vases gétiqes en miniature; 9 - vase gétiqie peint; 11 - pendentif d'argent (apud Sîrbu 1996).

Depunerea doar a trei amfore fragmentare, a unui purceluș și a unei păsări în Groapa 127 ar putea sugera o legătură cu unele serbări bachice (Sîrbu 1991, vol. I, 59; vol. II, 44, 47, fig. 5; 8/2; Sîrbu 1996, 46, 67, fig. 45/2; 47; 48/2; 100/9; 102/2).

Faptul că în Groapa 162 au fost găsite doar patru căni și cănițe, plus două cești-opaiț, toate întregi, ar putea indica că această depunere să fie rezultatul unor rituri ce implicau libații sau consumul unor băuturi (Sîrbu 1996, fig. 59; 81/3) (fig. 12).

În Gropile 74, 129, 169 s-au descoperit borcane întregi, unele cu resturi ale focului, altele, foarte probabil, cu ofrande alimentare, deoarece pământul de umplutură din ele păstra încă urmele acestora. Nu putem indica, însă, natura acestor ofrande în lipsa analizelor de specialitate și în ce tip de ritualuri au fost ele utilizate (Sîrbu 1996, 69, fig. 36/5-6; 60).

Întrucât în Groapa 184 s-au aflat vase mari de provizii, unele umplute cu resturi ale focului, este posibil ca ele să fi fost în legătură cu unele rituri agrare (Sîrbu 1996, 70, fig. 63; 64) (fig. 10).

O problemă de înțelegere și interpretare o prezintă acele gropi în care s-au aflat grupuri, mai mari sau mai mici, de vase în miniatură. O precizare importantă este constatarea că nu s-au găsi împreună, în aceleași gropi, grupuri de vase întregi de mărime normală și în miniatură, fapt ce sugerează utilizări rituale diferite ale acestor categorii de vase. În plus, e greu de acceptat ipoteza că aceste vase în miniatură au ajuns întâmplător aici, deoarece ele se asociază și

1991, vol. I, 58-59; vol. II, 45-46, fig. 6/1-2; 7/2; Sîrbu 1996, 66-67, fig. 45/1; 46; 67/3; 111/7).

Nous sommes d'avis que les bocalux et la tasse-lampe déposés entiers dans la Fosse 160, où on avait mis les pièces de l'atelier de bijoutier, soit liés à l'activité y déployée (fig. 6-8). Le dépôt de ces pièces complètes de l'atelier, ayant une grande valeur d'emploi, ainsi que de certains vases, pourrait être lié à la signification à part et la place importante que ceux qui travaillaient les métaux avaient dans les sociétés archaïques (Sîrbu 1992, 37-45, 371-382, pl. I-X; Sîrbu 1996, 68, fig. 54-58).

Etant donné que l'on a déposé seulement trois amphores fragmentaires, un cochonnet et un oiseau dans la Fosse 127 on pourrait y voir une liaison avec certaines fêtes bachiques (Sîrbu 1991, vol. I, 59; vol. II, 44, 47, fig. 5; 8/2; Sîrbu 1996, 46, 67, fig. 45/2; 47; 48/2; 100/9; 102/2).

Le fait que la Fosse 162 ne contenait que quatre jarres et cruches, plus deux tasses-lampes, toutes entières, pourrait témoigner de l'usage de ces vases dans des rites qui impliquaient des libations ou la consommation de boissons (Sîrbu 1996, fig. 59; 81/3) (fig. 12).

Dans les Fosses 74, 129, 169 on a mis au jour des bocalux entiers, les uns avec des restes du feu, d'autres, très probablement, avec des offrandes alimentaires, puisque la terre du remplissage dedans en gardait encore les traces. Néanmoins, nous ne saurions indiquer la nature de ces offrandes et le type de rituel faute d'analyses de spécialité (Sîrbu 1996, 69, fig. 36/5-6; 60).

Fig. 14. Grădiștea. 1 - Râșniță de tip elenistico-roman (Gr. 50); 2 - ceașcă-opaiț (Gr. 107); 3 - cănuță (Gr. 96); 4 - borcan (Gr. 124); 5 - vas de provizii (Gr. 124).

Fig. 14. Grădiștea. 1 - Moulin du type hellénistico-romain (F. 50); 2 - tasse-lampe (F. 107), 3 - petite cruche (F. 96); 4 - bocal (F. 124); 5 - vase de provisions (F. 124).

cu alte piese ori amenajări în groapă ce sugerează o semnificație rituală. Toate vasele în miniatură imită recipiente locale, nu importuri elenistice.

Grupuri de vase în miniatură – borcane, pahare, cănițe, cești-opaiț, capace, linguriță, cupă cu picior – s-au descoperit, de ex., în Gropile 120, 122, 133 (fig. 13), 155 (Sîrbu 1996, 65-68, fig. 39; 40; 49; 50; 53). Unele din aceste vase în miniatură au diferite incizii și „semne”, orificii sau au toată suprafața acoperită cu proeminențe etc.

La présence, dans la Fosse 184 des grands vases de provisions, les uns remplis de déchets du feu, pourrait s'expliquer par leur liaison avec des rites agraires (Sîrbu 1996, 70, fig. 63; 64) (fig. 10).

Il se pose quelques problèmes pour comprendre et interpréter les fosses dans lesquelles se trouvaient des groupes, plus ou moins nombreux, de vases en miniature. Il faut toutefois faire une mention: il n'y avait pas, dans la même fosse, des groupes de vases entiers, grandeur nature et des vases en miniature, ce qui veut signifier des emplois rituels différents pour ces catégories de vases. En plus, nous aurions du mal à accepter l'hypothèse conformément

Fig. 15. Grădișteea. 1a-b - Bol getic cu decor în relief (Gr. 42); 2 - skyphos elenistic din Pergam (Loc. 7); 3 - fructieră (Gr. 84); 4 - castron (Loc. 7).

Fig. 15. Grădișteea. 1a-b - Bol géतिक au décor en relief (F. 42); 2 - skyphos hellénistique de Pergame (Hab. 7); 3 - coupe sur pied (F. 84); 4 - bol/plat (Hab. 7).

De asemenea, figurinele antropomorfe și zoomorfe, ca și „capacele” cu terminații ornitoromorfe sau zoomorfe, indică practici magico-vrăjitoarești (Șirbu 1993, 64-68, 113-114, 124; Șirbu 1996, 50-52, fig. 97-98).

Numeroasele importuri grecești – amfore, diverse tipuri de alte vase ceramice sau din sticlă – ne relevă relații comerciale ale comunității dacice de aici cu

à laquelle ces vases en miniature y sont arrivés par hasard, puisqu'ils s'associent avec d'autres pièces ou aménagements de la fosse, ce qui veut dire un emploi rituel. Tous les vases en miniature imitent des récipients locaux et non pas des importations hellénistiques.

On a trouvé, par exemple, des groupes de vases en miniature – bocaux, verres, cruches, tasses-lampes, couvercles, petite cuiller, coupe sur pied – dans les Fosses 120, 122, 133 (fig. 13), 155 (Șirbu 1996, 65-68, fig. 39; 40; 49; 50; 53). Sur certains de ces vases il y a des incisions et «signes», orifices ou bien toute leur surface est recouverte de proéminences etc.

De leur part, les figurines anthropomorphes et zoomorphes, ainsi que les «couvercles» aux terminaisons ornithomorphes ou zoomorphes, témoignent des pratiques magico-sorcières (Șirbu 1993, 64-68, 113-114, 124; Șirbu 1996, 50-52, fig. 97-98).

Les nombreuses importations grecques – amphores, divers types d'autres vases céramiques ou de verre – témoignent

lumea elenistică din Marea Egee, Mediterană sau Asia Mică (Sîrbu 1982, 99-124; Sîrbu 1996, 31-33)

Descoperirile din așezarea nefortificată de la Grădișteea, deși mai puțin spectaculoase decât cele din alte situri, așa cum sunt, de ex., cele de la Ocnița (Berciu 1981), Piscul Crăsani (Andrieșescu 1924; Conovici 1985, 75-87), Cârломănești (Babeș 1975, 125-139), Pietroasele-*Gruiu Dării* (Dupoi, Sîrbu 2001; Sîrbu, Matei, Dupoi 2005), Poiana (Vulpe, Teodor 2003), Răcătău (Căpitanu 1976, 49-72; Căpitanu 1986-1987, 103-213), Brad (Ursachi 1995), ca să nu cităm decât câteva davee din zona extracarpatică, ne-au oferit informații relevante pentru a ilustra evoluția unei comunități getice din nord-estul Câmpiei Române pe parcursul a circa două veacuri.

Bibliografie / Bibliographie

Andrieșescu 1924: I. Andrieșescu, Piscul Crăsani (București 1924).

Babeș 1975: M. Babeș, Problèmes de la chronologie de la culture géto-dace à la lumière des fouilles de Cârломănești. *Dacia* N.S. XIX, 1975, 125-139.

Berciu 1981: D. Berciu, Buridava dacică, 1 (București 1981).

Căpitanu 1976: V. Căpitanu, Principalele rezultate ale săpăturilor arheologice în așezarea geto-dacică de la Răcătău (Județul Bacău). *Carpica* 9, 1976, 49-72, fig. 1-50.

Căpitanu 1986-1987: Ceramica geto-dacică descoperită în davea de la Răcătău, comuna Horgești, jud. Bacău. *Carpica* 18-19, 1986-1987, 103-213.

des relations commerciales de la communauté dace avec le monde hellénistique de la Mer Egéenne, la Méditerranée ou l'Asie Mineure (Sîrbu 1982, 99-124; Sîrbu 1996, 31-33)

Les découvertes faites dans l'établissement non-fortifié de Grădișteea, bien que moins spectaculaires que celles d'autres sites, tels ceux d'Ocnița (Berciu 1981), Piscul Crăsani (Andrieșescu 1924; Conovici 1985, 75-87), Cârломănești (Babeș 1975, 125-139), Pietroasele-*Gruiu Dării* (Dupoi, Sîrbu 2001; Sîrbu, Matei, Dupoi 2005), Poiana (Vulpe, Teodor 2003), Răcătău (Căpitanu 1976, 49-72; Căpitanu 1986-1987, 103-213), Brad (Ursachi 1995), pour ne mentionner que quelques davee de la zone extra carpatique, nous ont fourni des informations essentielles pour illustrer l'évolution d'une communauté gétique du nord-est de la Plaine Roumaine, tout au long de deux siècles.

Dupoi, Sîrbu 2001: V. Dupoi, V. Sîrbu, Incinta dacică fortificată de la Pietroasele-„Gruiu Dării”, jud. Buzău (vol. I) (Buzău 2001).

Conovici 1985: N. Conovici, Așezări fortificate și centre tribale geto-dacice din Muntenia (sec. II î.e.n. - I e.n.). *Istros* IV, 1985, 71-87.

Sîrbu 1982: V. Sîrbu, Importuri grecești în Câmpia Brăilei (sec. V-I î.e.n.). *Pontica* XV, 1982, 99-124.

Sîrbu 1988-1989: V. Sîrbu, A. Despre semnificația unor gropi din așezări și complexe de cult geto-dacice. B. Noi observații și ipoteze privind riturile, ritualurile și practicile funerare ale geto-dacilor în sec. II î.e.n.-I e.n. *Cultură și civilizație la Dunărea de Jos* V-VII, 65-82.

Sîrbu 1991: V. Sîrbu, Semnificația unor gropi de cult descoperite în dava geto-dacică de la Grădiștea (Județul Brăila). Peuce X, (vol. I - text), 57-61; (vol. II - ilustrația), 39-47.

Sîrbu 1992: V. Sîrbu, Un atelier de prelucrare a podoabelor din bronz descoperit în dava de la Grădiștea, jud. Brăila. Istros VI, 37-43, 371-383.

Sîrbu 1993: V. Sîrbu, Credințe și practici funerare, religioase și magice în lumea geto-dacilor (Brăila-Galați 1993).

Sîrbu 1996: V. Sîrbu, Dava getică de la Grădiștea, Județul Brăila. Monografie arheologică (I) (Brăila 1996).

Sîrbu 2004: V. Sîrbu, Două bordeie dacice din dava de la Grădiștea, jud. Brăila. Istros XI, 2004, 83-110.

Sîrbu, Matei, Dupoi 2005: V. Sîrbu, S. Matei, V. Dupoi, Incinta dacică fortificată de la Pietroasa Mică-*Gruiu Dării*, com. Pietroasele, jud. Buzău, vol. II (Buzău 2005).

Ursachi 1995: V. Ursachi, Zargidava. Cetatea dacică de la Brad. Bibliotheca Thracologica, X (București 1995).

Vulpe, Teodor 2003: R. Vulpe, S. Teodor, Piroboridava. Așezarea geto-dacică de la Poiana. Bibliotheca Thracologica, XXXIX (București 2003).

Dr. Valeriu Sîrbu

Institutul de Arheologie „Vasile Pârvan”
București, România
e-mail: valeriu_sirbu@yahoo.co.uk

Cu privire
la spațiul de locuit în cadrul
culturii Poienești-Lucașeuca

Regarding
the living space within the
Poienești-Lucașeuca culture

Vasile Iarmulschi
Octavian Munteanu

Cuvinte-cheie: silvostepa carpato-nistreană; epoca Latène mijlocie și târzie, cultura Poienești-Lucașeuca, situri de habitat, spații de locuit.

Rezumat: Zonele centrale și de nord ale Moldovei în epoca Latène mijlocie și târzie sunt caracterizate prin siturile culturii Poienești-Lucașeuca. Apariția acestei culturi este pusă, de către majoritatea arheologilor interesați de acest subiect, pe seama pătrunderii și locuirii în aceste regiuni a unor populații a căror „patrie de origine” este partea de nord a Europei Centrale. Având în vedere că respectivele concluzii au fost formulate preponderent în urma analizei siturilor funerare, am considerat util să punem accentul și pe examinarea siturilor de habitat. În mod special, ne-am propus să prezentăm și să analizăm spațiile de locuit. Caracterul definitoriu al caracteristicilor specifice acestora pornește de la posibilitatea de reconstruire, într-o măsură mai mare sau mai mică, a modului de viață specific unei sau altei comunități umane, inclusiv al tradițiilor, dar și al inovațiilor specifice acestora.

Keywords: the East-Carpathian forest steppe, the pre-Roman Iron Age, the Poienești-Lucașeuca culture, settlement; sunken houses; surface houses.

Abstract: In the central and northern areas of Moldova, for the middle and late Latène period the characteristic sites are those belonging to the Poienești-Lucașeuca culture. The emergence of this culture is put, by most archaeologists concerned about this subject, on the penetration and habitation in these regions of populations whose “homeland” is Central-Northern Europe. Given that these conclusions have been formulated mainly as a result of the analysis of burial sites, we considered it useful to put more emphasis on the examination of the settlements. In particular, we intend to present and analyze the features of habitation discovered in the Poienești-Lucașeuca culture settlements, considering that the construction constitutes, for most historical periods (including for the chronological segment that we are interested in), one of the most important elements of human activity. The defining character of the specific characteristics of house constructions starts from the possibility of rebuilding (based on them), to a lesser or greater extent, the specific lifestyle of one or another human community, including traditions, but also its specific innovations.

Așa cum o dovedesc cercetările arheologice realizate până în prezent, în zonele centrale și de nord ale Moldovei, pentru epoca Latène mijlocie și târzie, caracteristice sunt siturile culturii Poienești-Lucașeuca (Babeș 1993; Babeș 2003; Munteanu 2004; Meyer et al. 2016; Meyer et al. 2018; Iarmulschi 2018). Apariția acestei culturi este pusă, de către majoritatea arheologilor preocupați de acest subiect, pe seama pătrunderii și locuirii în aceste regiuni a unor populații a căror „patrie de origine” este partea de

The archaeological research conducted so far, in the central and northern areas of Moldova, for the middle and late Latène period, led to the gathering information on characteristic sites of the Poienești-Lucașeuca-culture (Babeș 1993; Babeș 2003; Munteanu 2004; Meyer et al. 2016; Meyer et al. 2018; Iarmulschi 2018). The emergence of this culture is put, by most of the archaeologists concerned about this subject, on the penetration and habitation in these regions of populations whose “homeland” is Central-Northern Europe

nord a Europei Centrale (Babeș 1993; Munteanu 2004; Iarmulski 2017). Având în vedere că respectivele concluzii au fost formulate preponderent ca rezultat al analizei siturilor funerare, am considerat util să punem accentul și pe examinarea siturilor de habitat. În mod special, ne-am propus să prezentăm și să analizăm spațiile de locuit descoperite în așezările culturii Poienești-Lucașeuca, cel puțin din considerentul că respectivele construcții constituie, pentru majoritatea epocilor istorice (inclusiv pentru segmentul cronologic ce ne interesează), unul dintre cele mai importante elemente ale activității umane. Caracterul definitoriu al caracteristicilor specifice construcțiilor locative pornește de la posibilitatea de reconstruire (în baza acestora), într-o măsură mai mare sau mai mică, a modului de viață specific unei sau altei comunități umane, inclusiv al tradițiilor, dar și a inovațiilor specifice acesteia.

Până la momentul actual, în spațiul carpato-nistrean au fost identificate mai mult de 220 de situri de tip Poienești-Lucașeuca: dintre care 205 sunt posibile așezări (fig. 1), iar 17 sunt puncte cu descoperiri funerare (Babeș 1993; Meyer et al. 2018; Iarmulski 2018). Actualmente, în cele peste 50 de situri cercetate prin săpături sau sondaje arheologice, s-au descoperit 119 locuințe. Este de la sine înțeles că numărul structurilor de locuit descoperite în fiecare sit în parte este diferit, fiind determinat, în mare parte, de amploarea investigațiilor. Cele mai multe complexe de locuit au fost investigate în așezările de la Botoșana – 29 de locuințe (Teodor 1969, 33-42; Teodor 1980, 183-196; Babeș 1993, 22), Lozna-Hlibicioc – 19 locuințe (Teodor, Șadurschi 1980, 225-235; Teodor

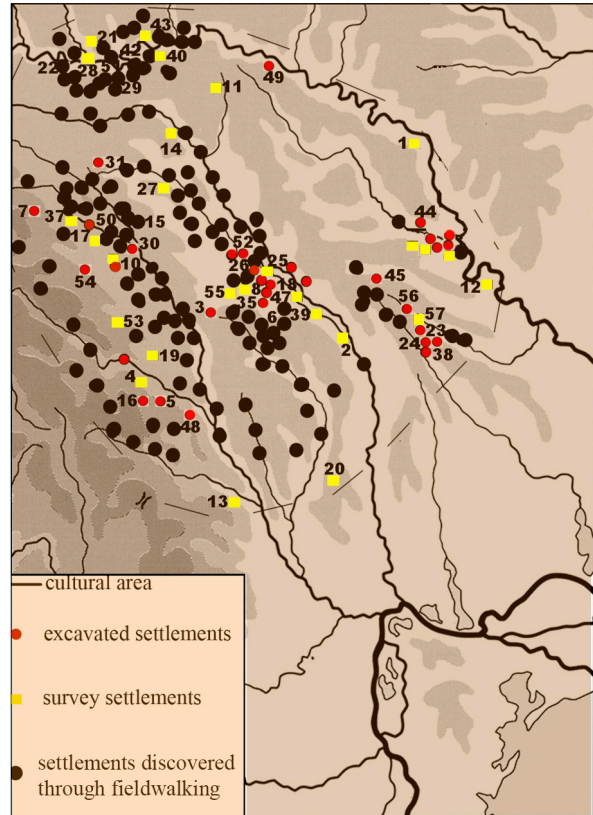

Fig. 1. Răspândirea așezărilor în cadrul culturii Poienești-Lucașeuca (după Meyer et al. 2016).

Fig. 1. Distribution of settlements within the Poienești-Lucașeuca culture (after Meyer et al. 2016).

1992, 46-52), Goroșovo – 9 locuințe (Пачкова 1983, 4-26), Lucașeuca II – 7 locuințe (Федоров 1960, 240-246), Lunca Ciurei – 7 locuințe (Teodor 1987, 69-85) și Orheiul Vechi – 6 locuințe (Ткачук 1991, 44-53; Postică, Munteanu 1999, 457-494).

În urma cercetărilor arheologice s-a stabilit că, în perioada secolelor II-I a. Chr., în zonele centrale și de nord ale Moldovei, au fost practicate două tipuri de locuințe: 1) de suprafață; 2) adâncite în sol. De regulă, în aceeași așezare coexistau ambele tipuri. Există cazuri, însă, când într-un sit s-au dezvelit locuințe doar de un singur tip. Astfel, la Kruglik (Тимошук, Винокур 1962, 73-74; Пачкова 1974, 34-35) s-au cercetat doar locuințe de suprafață, iar la Orheiul Vechi (Ткачук 1991, 44-53; Postică, Munteanu 1999, 457-494) și Sokol (Вакуленко, Пачкова 1979, 5-7) numai structuri adâncite.

Conform observațiilor preliminare, s-a putut stabili un raport numeric de 37 de locuințe de suprafață față de 82 adâncite în sol. Acest raport va avea un caracter preliminar atât timp cât vor rămâne nepublicate investigațiile deja realizate în unele așezări de tip Poienești-Lucașeuca și până când nu va fi cercetat un număr cât mai mare de situri arheologice.

Locuințe de suprafață

După cum menționam, din cele peste 100 de locuințe dezvelite 37(?) reprezintă complexe locative de suprafață. Forma acestora, cu mai multă sau mai puțină precizie, s-a putut stabili în 21 de cazuri: formă

(Babeș 1993; Munteanu 2004; Iarmulski 2017). Given that these conclusions have been formulated mainly as a result of the analysis of burial sites, we considered it useful to put more emphasis on the examination of the settlements. In particular, we intend to present and analyze the features of habitation discovered in the Poienești-Lucașeuca culture settlements, given the fact that the construction constitutes, for most historical periods (including for the chronological segment that we are interested in), one of the most important elements of human activity. The defining character of the specific characteristics of housing constructions starts from the possibility of rebuilding (based on them), to a lesser or greater extent, the specific lifestyle of one or another human community, including traditions, but also its specific innovations.

We mention that the archaeological investigations carried out in the central and northern regions of Moldavia yielded approximately 220 archaeological sites deemed habitat sites 205 of which are possible settlements (fig. 1), and 17 are points with funeral discoveries (Babeș 1993; Meyer et al. 2018; Iarmulski 2018). Currently, in the approximately 50 sites investigated through systematic excavations or archaeological surveys, 119 houses were discovered. It is a matter of course that the number of the habitation features discovered in each site is different, being mostly determined by the scale of the investigations. Most of them were examined in the sites at Botoșana – 29 houses (Teodor 1969, 33-42; Teodor 1980, 183-196; Babeș 1993, 22); Lozna-Hlibicioc – 19 houses (Teodor, Șadurschi 1980, 225-235; Teodor 1992, 46-52), Goroșovo – 9 houses (Пачкова 1983, 4-26), Lucașeuca II – 7 houses (Федоров 1960, 240-246), Lunca Ciurei – 7 houses (Teodor 1987,

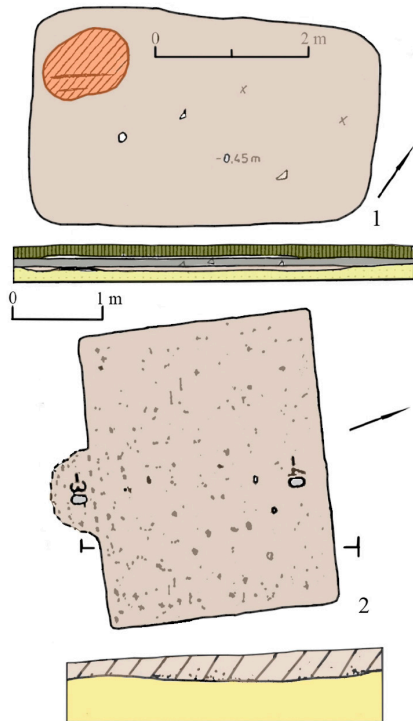

Fig. 2. Locuințe descoperite în așezările culturii Poienești-Lucașeuca: 1 - L. 5 de la Lunca Ciurei (după Teodor 1987); 2 - L. 2 de la Dolheștii Mari (după Andronic 1994).

Fig. 2. Dwellings discovered in the settlements of the Poienești-Lucașeuca culture: 1 - H. 5 from Lunca Ciurei (after Teodor 1987); 2 - H. 2 from Dolheștii Mari (after Andronic 1994).

rectangulară sau cvasi-rectangulară. Drept exemplu amintim L. 5 de la Lunca Ciurei (fig. 2/1). Aceasta era de formă cvasi-rectangulară cu laturile de 4,5×3,0 m și orientată pe direcția NNE-SSV (Teodor 1987, 79). Locuința nr. 2 de la Dolheștii Mari avea în plan

69-85) and Orheiul Vechi - 6 houses (Ткачук 1991, 44-53; Postică, Munteanu 1999, 457-494).

The archaeological research determined that during the 2nd - 1st centuries BC, in central and north Moldavia, two house types were used: 1) surface houses; 2) sunken houses. Commonly, in the same settlement both types co-existed. There are cases though, when in a site, only one type of houses was found. Thus, at Kruglik (Тимошук, Винокур 1962, 73-74; Пачкова 1974, 34-35) only surface houses were identified, while at Orheiul Vechi (Ткачук 1991, 44-53; Postică, Munteanu 1999, 457-494) and Sokol (Вакуленко, Пачкова 1979, 5-7) only sunken dwellings were found.

Based on preliminary notes, it was established a numerical ratio of 37 surface houses to 82 sunken houses. This ratio is approximate as long as the already conducted excavations in some of the Poienești-Lucașeuca settlements remain unpublished and until a larger number of archaeological sites are researched.

Surface houses

As mentioned, of the 119 houses excavated, 37 are surface habitation features. Their shape, more or less precise, was established in 21 cases. They were rectangular or quasi-rectangular. For instance, we mention H. 5 at Lunca Ciurei (fig. 2/1). Its shape was quasi-rectangular, and it had 4.5×3.0 m sides and NNE-SSV orientation (Teodor 1987, 79). House no. 2 at Dolheștii Mari was rectangular, with the sides sized 4.85×3.9 m (fig. 2/2) and oriented NNE-SSV (Andronic 1994, 235, fig. 2).

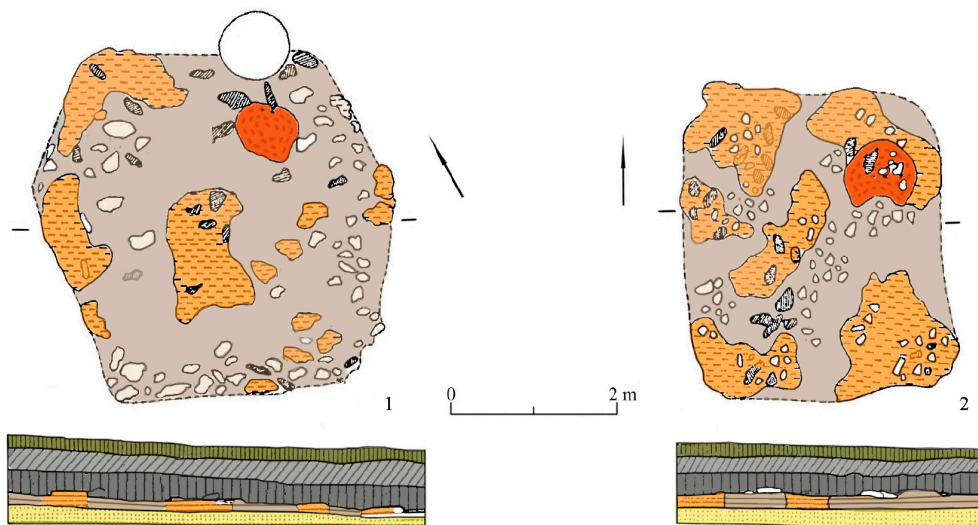

Fig. 3. Locuințe descoperite în așezările culturii Poienești-Lucașeuca. L. 12 (1) și L. 8 (2) de la Botoșana (după Teodor 1980).

Fig. 3. Dwellings discovered in the settlements of the Poienești-Lucașeuca culture. H. 12 (1) and H. 8 (2) of Botosana (after Teodor 1980).

formă dreptunghiulară, cu dimensiunile laturilor de 4,85×3,9 m (fig. 2/2) și orientată pe direcția NNE-SSV (Andronic 1994, 235, fig. 2).

Luând în considerație dimensiunile locuințelor de suprafață, delimităm trei categorii: locuințe de dimensiuni mici, medii și mari. În prima categorie, care este cea mai numeroasă, am inclus structurile de locuit cu o suprafață de până la 10 m², cum erau, spre exemplu complexul L. B de la Borosești (Babeș 1993, 184) și L. 12 de la Botoșana (Teodor 1980, 196) (fig. 3/1). Locuințele de suprafață din categoria celor medii aveau dimensiunile ce variau de la 12 m² (fig. 3/2, cum era, spre exemplu, locuința nr. 8 de la Botoșana, Teodor 1980, 193) la 32 m² (fig. 4, în cazul locuinței

Taking into account the sizes of the surface houses, three categories may be delimited: small, average and large. In the first category, which is most numerous, are included the habitation features with a surface varying from 6 to 11 m² – feature B at Borosești (Babeș 1993, 184), H. 12 at Botoșana (fig. 3/1; Teodor 1980, 196). The surface habitation features in the category of that average occupy a surface varying from 12 m² – H. 8 at Botoșana (fig. 3/2 Teodor 1980, 193) up to 32 m² – H. 3 at Lucașeuca II (fig. 4; Федоров 1960, 244-245). Large houses are rarely recorded. The surface of these features oscillates from 32.8 m² – H. 2 at Kruglik (fig. 5/1; Тимошук, Винокур 1962, 72) to 48 m² – H. 3 at Kruglik (fig. 5/2; Пачкова 1977, 26). The rooms' set-up is relatively uniform, in most cases these are single-room buildings. To date, only one house with

nr. 3 de la Lucașeuca II, Федоров 1960, 244-245). Locuințele de suprafață cu dimensiuni mari sunt atestate mai rar. Suprafața acestor complexe oscilează de la 32,8 m² – L. 2 de la Kruglik (Тимошук, Винокур 1962, 72) (fig. 5/1) până la 48 m² – L. 3 de la Kruglik (Пачкова 1977, 26) (fig. 5/2). Amenajarea interiorului este relativ unitară, în majoritatea cazurilor fiind vorba de spații cu o singură încăpere. Până în acest moment se cunoaște doar o singură locuință care avea două încăperi – L. 2 de la Kruglik (Тимошук, Винокур 1962, 73-74) (fig. 5/1).

În 15 dintre cele 37 de locuințe de suprafață a fost atestată în mod sigur prezența unor sisteme de încălzire. Acestea erau reprezentate, de regulă, prin vetre. Doar L. 3 de la Lucașeuca II (Федоров 1960, 244) și L. 3 de la Kruglik (Пачкова, Романовская 1983, 53) dispuneau de câte un cuptor. Până în prezent cunoaștem numai două cazuri, ambele în așezarea de la Kruglik (Тимошук, Винокур 1962, 73-74) (L. 1 și 2) (fig. 6; 5/1), când în interiorul aceleiași locuințe au fost identificate câte două instalații de încălzire. De obicei, vetrele erau dispuse în unul dintre colțurile locuinței. Astfel, din cele 13 locuințe de suprafață în care a fost identificată în mod sigur prezența vetrelor, patru erau situate în colțul nord-estic, și câte o singură dată în colțul nordic, nord-vestic, vestic și estic. În celelalte cazuri vetrele erau amplasate pe una dintre laturi, dar niciodată pe latura sudică sau în centrul structurii locative. În ceea ce privește cuptoarele, menționăm că în L. 3 din situl de la Lucașeuca II (fig. 4) acesta a fost amenajat în apropierea laturii vestice a locuinței, iar în L. 3 de la Kruglik (fig. 5/2) cuptorul a fost construit în centrul amenajării.

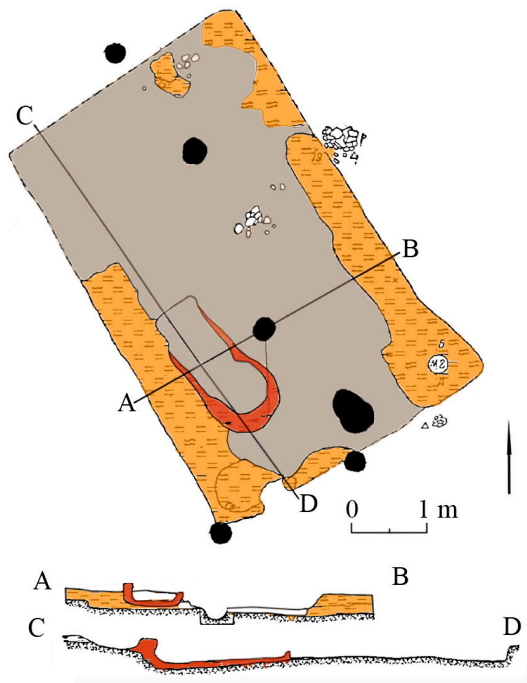

Fig. 4. Locuințe descoperite în așezările culturii Poienești-Lucașeuca. L. 3 de la Lucașeuca II (după Федоров 1960).

Fig. 4. Dwellings discovered in the settlements of the Poienești-Lucașeuca culture. H. 3 from Lucașeuca II (after Федоров 1960).

two rooms is known – H. 2 at Kruglik (fig. 5/1; Тимошук, Винокур 1962, 73-74).

Heating systems were present for certain in 15 of the 37 surface houses. They are usually represented by hearths. Only H. 3 at Lucașeuca II (Федоров 1960, 244) and H. 3 at Kruglik (Пачкова, Романовская 1983, 53) were provided with kilns. As yet, there are only two cases, both in the

Așadar, putem concluziona că, de regulă, instalațiile de foc în cadrul locuințelor de suprafață ocupau zona periferică, deseori unul dintre colțuri și, mai rar, lângă una dintre laturi. Considerăm acest lucru firesc, întrucât o asemenea planificare permitea folosirea la maximum a suprafeței locuinței, care și așa era de dimensiuni reduse. După cum se poate observa, aproape jumătate dintre instalațiile de foc erau amplasate în partea nordică a locuințelor. Pe de altă parte, nu cunoaștem cazuri când ele să fi fost amenajate pe latura sudică sau în colțul sudic al locuinței. Prin urmare, presupunem că intrarea în locuințele de suprafață era făcută pe latura sudică. Acest fapt pare a fi destul de logic, întrucât apăra intrarea în casă de vânturile reci, ale căror direcție predominantă este dinspre nord sau est. Din cele 15 locuințe de suprafață în care în mod cert s-a putut stabili locul unde a fost situată vatra sau cuptorul, doar L. 12 de la Botoșana (Teodor 1980, 193) (fig. 3/1) dispunea de o groapă amenajată în apropierea vetrei. Aceasta, probabil, era prevăzută pentru depozitarea cenușii.

Podeaua locuințelor de suprafață, de obicei, nu era amenajată special, fiind realizată din lut bătătorit. În unele cazuri, însă, aceasta era lucrată într-un mod îngrijit. Este cazul L. 3 de la Kruglik la care podeaua reprezenta un strat de lipitură de lut cu grosimea 4-5 cm, care s-a format, foarte probabil, în urma unor aplicări repetate (Пачкова 1977, 27). Totodată, nu este exclus faptul că, în timpul folosirii locuințelor, pe podea să fi fost așternute scânduri sau piei de animale (Teodor 1999, 28).

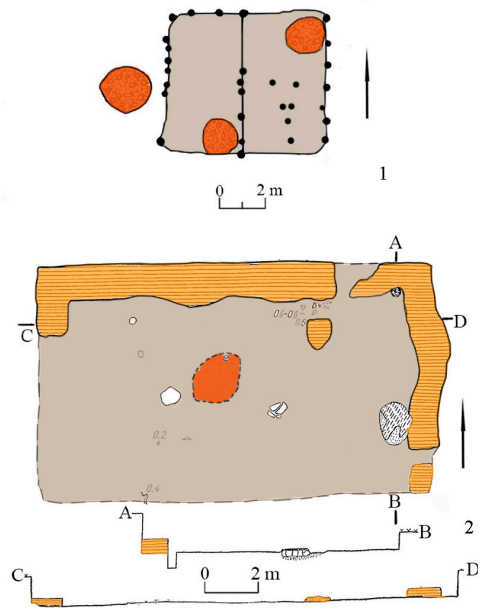

Fig. 5. Locuințe descoperite în așezările culturii Poienești-Lucașeuca: 1 - L. 2 (după Babeș 1993); 2 - L. 3 de la Kruglik (după Пачкова 1977).

Fig. 5. Dwellings discovered in the settlements of the Poienești-Lucașeuca culture: 1 - H. 2 (after Babeș 1993); 2 - H. 3 from Kruglik (after Пачкова 1977).

settlement at Kruglik, H. 1 and 2 (fig. 6; 5/1; Тимошук, Винокур 1962, 73-74), where inside the same house there were identified two heating installations. Regularly, hearths were set in one of the house corners. Thus, of the 13 houses where hearths were identified with certainty, four lay in the north-eastern corner and only one in the northern, north-western, western and eastern corners, in the other cases on one of the sides – yet never on the southern side – or in the

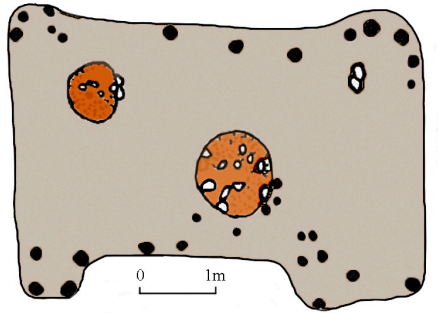

Fig. 6. Locuințe descoperite în așezările culturii Poienești-Lucașeuca. L. 1 de la Kruglik (după Babeș 1993).

Fig. 6. Dwellings discovered in the settlements of the Poienești-Lucașeuca culture. H. 1 from Kruglik (after Babeș 1993).

Este foarte greu de urmărit modul de construire a pereților și a acoperișului locuințelor de suprafață. Aceste construcții erau amplasate, probabil, într-un spațiu special amenajat, fiind constituite dintr-un schelet lemnos înfipt în pământ (pari împlețiți cu nuiiele) peste care se aplica o lipitură de lut în amestec cu paie sau alte materiale perisabile (Babeș 1993, 24; Teodor 1999, 29). Urme ale unor gropi de pari, care ar fi reprezentat scheletul lemnos al structurii locative, au fost identificate în locuințele nr. 1-3 din așezarea de la Kruglik și în locuința nr. 3 din situl Lucașeuca II. În cazul L. 1 de la Kruglik (fig. 6), au fost semnalate mai mult de 20 gropi de pari, care erau amplasate pe laturile lungi ale construcției (Тимошук, Винокуп 1962, 72; Babeș 1993, Abb. 5/1). În cadrul L. 2 de la Kruglik (fig. 5/1) au fost descoperite, de asemenea, mai mult de 20 de gropi de piloni. Acestea erau situate pe toate cele patru laturi ale structurii, dar și pe peretele

middle of the habitation feature. In terms of the kilns, we mention that in H. 3 in the site at Lucașeuca II (fig. 4) it was set nearby the western side of the feature, and in H. 3 at Kruglik (fig. 5/2) the kiln was built in the middle of the house.

Thus, we may conclude that commonly, the fire installation within surface houses occupied the peripheral area of the feature, often one of its corners, and only rarely was placed near one of the sides. We believe this was only natural as such planning allowed maximum use of the house surface, which was anyhow small. Noticeable, almost half of the fire installations lay in the northern side of the houses. On the other hand, there are no cases when they were set on the southern side or the southern corner of the house. Hence, we may assume that access into the house was made from the southern side. This seems rather logical, since it protected the house against cold winds, whose predominant direction was from the north or east. Of the 15 surface houses with the place where the hearth or kiln lay was identified with precision, only H. 8 at Botoșana (fig. 3/1; Teodor 1980) had a pit dug nearby the hearth. It was most likely designed to deposit the ash.

The floor of this type of houses was not, usually, specially made, and consisted of hard clay. In some cases though, it was carefully worked. This is the case of H. 3 at Kruglik (Пачкова 1977, 27), where the floor was made of a 4-5 cm thick-clay coating layer, formed, very likely, subsequent to repetitive treatments. Moreover, it is not excluded that while in use the houses' floors were covered with planks or hides (Teodor 1999, 28).

It is very difficult to assess how the walls and roofs of the surface houses were built. They were likely placed on the

median ce practic împărțea locuința în două încăperi cu o suprafață egală (Тимошук, Винокур 1962, 72, Babeș 1993, Abb. 5/2). În centrul L. 3 din cadrul aceluiasi sit (fig. 5/2), a fost descoperit conturul unei gropi de pilon, cu diametrul de 0,2 m și adâncimea de 0,35 m (Пачкова 1977, 26, рис. 1), menit să sprijine acoperișul. Cât privește L. 3 de la Lucașeuca II (fig. 4), precizăm că aici au fost identificate șapte urme de la gropi de stâlpi, cu diametrele de 0,2-0,28 m și adâncimea ce varia de la 0,12 la 0,3 m. Trei gropi au fost descoperite pe latura sudică a locuinței, iar celelalte patru – pe axa centrală a construcției (Федоров 1960, 244; Babeș 1993, 224, Abb. 5/3).

Referitor la acoperișul unor asemenea construcții, ne alăturăm opiniei exprimate de T. Arnăut (Arnăut 2003, 37), potrivit căreia locuințele de suprafață aveau acoperișul în două ape. Acesta era susținut lateral de cosoroabe așezate în partea superioară a pereților, iar mediana se sprijinea pe o grindă susținută de șirul stâlpilor centrali. Versanții șarpantei erau construiți din trunchiuri sprijinite pe coamă și pe cosoroabe dispuse una lângă alta. Peste această construcție se așezau paie, stuf sau alte materiale perisabile și se prindeau de scheletul lemnos al acoperișului.

O problemă importantă legată de acest tip de amenajări o constituie aprecierea destinației lor – spații de locuit sau cu menire gospodărească. În literatura de specialitate este încetățenită ideea că lipsa instalațiilor de încălzire în interiorul majorității construcțiilor de suprafață este un indiciu că acestea au fost utilizate pentru nevoile gospodărești. După cum se știe însă, pentru perioadă dată de timp sunt

ground, supported by a timber frame stuck in the ground over which was applied a layer of clay coating mixed with straws or other perishable materials (Babeș 1993, 24; Teodor 1999, 29). Traces of postholes, representing the timber frame of the house were identified in H. 1-3 from the settlement at Kruglik and in H. 3 in the site at Lucașeuca II. In the case of H. 1 from Kruglik (fig. 6), were reported more than 20 pits, which were located on the long sides of the house (Тимошук, Винокур 1962, 72; Babeș 1993, Abb. 5/1). Within H. 2 from Kruglik (fig. 5/1) were also discovered more than 20 post-holes. They were located on all four sides of the feature, but also on the median wall that divided the dwelling, practically, into two rooms with an equal area (Тимошук, Винокур 1962, 72, Babeș 1993, Abb. 5/2). In the center of H. 3, from the same site (fig. 5/2), the outline of a post-hole with a diameter of 0.2 m and a depth of 0.35 m was discovered, most probably for a pillar which supported the roof (Пачкова 1977, 26, рис. 1). As for H. 3 from Lucașeuca II (fig. 4), we mention that here were identified 7 traces from post-holes, with diameters of 0.2-0.28 m and depth ranging from 0.12 to 0.3 m. Three pits were discovered on the southern side of the dwelling, and the other four – on the central axis of the feature (Федоров 1960, 244; Babeș 1993, 224, Abb. 5/3).

Regarding the roof of such features, we agree with T. Arnăut's views (Arnăut 2003, 37), according to which surface houses had a gabled roof. It was supported on the sides by wall plates set in the upper side of the walls, while the rafter tie was bolstered by a girder supported at its turn by the row of central posts. The rafters were made of beams bolstered on a ridge and wall plates set one beside the other. Over this structure were placed thatches, reed or other perishable materials attached to the roof's timber framework.

cunoscute vetrele portabile. Prin urmare, în cazul nostru, absența instalațiilor de foc nu ar reprezenta un indiciu relevant și sigur în departajarea complexelor de locuire de anexele gospodărești (Iarmulschi 2010, 165). Mai mult, cercetările etnografice au arătat că multe dintre aceste amenajări, în care lipsesc instalații de încălzire, puteau fi utilizate ca adăpost temporar până la construirea locuinței propriu-zise sau erau locuite numai pe timp de vară (Vuia 1973, 133-137). Numărul deocamdată redus de complexe de acest tip nu ne permite să generalizăm referitor la destinația lor.

Locuințe adâncite în sol

Criteriul de bază ce delimitează acest tip de locuințe, este adâncimea podelei lor în raport cu nivelul de călcare. Astfel, din punct de vedere etnografic, pot fi delimitate două variante de locuințe adâncite: bordeie și semibordeie. Având în vedere faptul că arheologic este complicat de a face o separare exactă între aceste două variante (Babeș 1993, 22; Iarmulschi 2010, 159; Iarmulschi 2017, 32), vom utiliza în continuare termenul de locuințe adâncite. De regulă, adâncimea podelei lor variază între 0,5 și 0,8 m de la nivelul antic de călcare – locuința 1 de la Orheiul Vechi (Postică, Munteanu 1999, 459), semibordeiul 4 de la Goroșovo (Пачкова 1983, 12) (fig. 7) – iar în unele cazuri adâncimile sunt cuprinse între 0,2 și 0,45 m – locuința D de la Ghelăiești (Babeș 1993, 199), L. 11 de la Lozna-Hlibicioc (Teodor 1992, 49, fig. 3) (fig. 8). Luând în considerație necesitatea unei fundații, nu putem exclude posibilitatea că, în cel din urmă caz, asemenea construcții să fi reprezentat, de

An important issue of such feature types is the appreciation of their purpose – habitation/dwelling features or buildings designed for household activities. In the scholarly literature, the view according to which the lack of heating installations inside most surface houses indicates they were used for household needs is well-established. However, for the given period, portable hearths are well known. Therefore, the absence of the hearths is no relevant indication for the separation between the dwelling/habitation features and household appendages (Iarmulschi 2010, 165). Furthermore, the ethnographic research has shown that many of these features, lacking the heating installation, might have been used as temporary shelter until the proper house was built, or that they were inhabited only during the summer (Vuia 1973, 133-137). The insofar small number of such feature types impedes any generalization on their purpose.

Sunken houses

The basic criterion delimiting this house type is the depth of their floors. Thus, ethnographically, two sunken variants may be delimited: huts and half-huts. Since archaeologically it is difficult to accurately separate among these two variants (Babeș 1993, 22; Iarmulschi 2010, 159; Iarmulschi 2017, 32), we shall further use the term of sunken houses. Usually, the depth of their floors varies between 0.5 and 0.8 m from the ancient surface level – feature 1 at Orheiul Vechi (Postică, Munteanu 1999, 459), the half-hut 2 at Goroșovo (fig. 7; Пачкова 1983, 12) – and in some cases between 0.2 and 0.45 m – feature D at Ghelăiești (Babeș 1993, 199), H. 11 at Lozna-Hlibicioc (fig. 8; Teodor 1992, 49, fig. 3). Since foundations were required, we may not exclude the possibility that

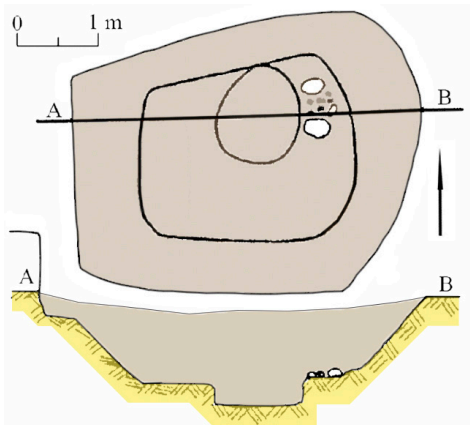

Fig. 7. Locuințe descoperite în așezările culturii Poienești-Lucașeuca. L. 4 de la Goroșovo (după Пачкова 1983).

Fig. 7. Dwellings discovered in the settlements of the Poienești-Lucașeuca culture. H. 1 from Goroșovo (after Пачкова 1983).

fapt, locuințe de suprafață (Leube 2009, 154). Potrivit cercetătorului german L. Leineweber, în asemenea cazuri ar fi mai potrivită utilizarea termenului „sunken featured buildings” (Leineweber 1997, 30). În cazurile unui teren în pantă, pentru a da o poziție orizontală podelei, adâncimea locuințelor poate varia mult de la o margine la alta. Este cazul, spre exemplu, a L. 1 de la Lunca Ciurei, a cărei adâncime variază de la 0,3 până la 0,75 m de la nivelul antic de călcare (Teodor 1987, 69, fig. 3) (fig. 9) Amintim și L. 4 de la Rudi, care avea podeaua pe latura sudică la adâncimea de 0,5 m, iar pe cea nordică la 0,24 m de la nivelul vechi de călcare (Романовская 1972, 11).

Din observațiile făcute până în prezent s-a stabilit că locuințele adâncite în sol, din punctul de vedere

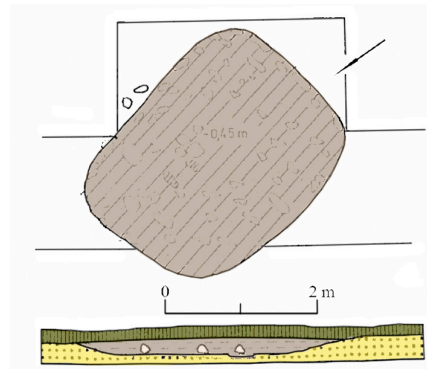

Fig. 8. Locuințe descoperite în așezările culturii Poienești-Lucașeuca. L. 11 de la Lozna-Hlibicioc (după Teodor 1992).

Fig. 8. Dwellings discovered in the settlements of the Poienești-Lucașeuca culture. H. 1 from H. 11 from Lozna-Hlibicioc (after Teodor 1992).

in the latter case, such features were in fact surface houses (Leube 2009, 154). According to some scholars, these are the cases when the use of the term “sunken featured buildings” (Leineweber 1997, 30) is much more appropriate. When the land was sloping, for horizontal floors, the depth of the house varied much from one edge to another. This is the case for instance for H. 1 at Lunca Ciurei, whose depth varies between 0.3 to 0.75 m from the ancient surface level (fig. 9; Teodor 1987, 69, fig. 3). We also mention H. 4 at Rudi, whose floor on the southern side lay at 0.5 m deep, while the northern at 0.24 m from the ancient surface level (Романовская 1972, 11).

Based on the observations made until now, it was established that sunken houses had, from the point of view of their layout, a large variety of forms. Thus, H. 1

al planului, puteau avea o varietate mare de forme. Astfel, L. 1 de la Lunca Ciurei (fig. 9) era de formă dreptunghiulară cu colțurile bine conturate, având laturile de 5,0×3,75 m (Teodor 1987,69). Locuința nr. 3 de la Dolheștii Mari (fig. 10/1) avea și ea forma dreptunghiulară cu laturile de 2,9×2,0 m (Andronic 1994, 235, fig. 2). Se întâlnesc în mediul culturii Poienești-Lucașeuca și locuințe adâncite în sol de formă patrulateră cu marginile rotunjite. Drept exemplu amintim de bordeiul nr. 4 de la Orheiul Vechi. Acesta era de formă rectangulară cu colțurile rotunjite, iar dimensiunile laturilor erau de 4,4×3,6 m (Postică, Munteanu 1999, 459, fig. 3). Cunoaștem și locuințe de formă ovală în plan. Astfel, L.2 de la Lucașeuca II (fig.11/1) avea formă ovală cu dimensiunile de 4,4×3,1 m (Федоров 1960, 240) .

După cum s-a putut observa, dimensiunile unor asemenea structuri locative nu erau mari, variind, de regulă, de la 12 la 24 m². Există, totodată, cazuri când acestea ocupau o suprafață mai mică. Astfel, locuința A din așezarea de la Ghelăiești avea laturile de 3,0×2,5 m (Babeș 1993, 24), iar semibordeiul 1 de la Botoșana (fig. 10/2) ocupa o suprafață de cca 9 m² (Teodor 1980, 183).

În 35 de locuințe adâncite în sol (dintre cele 82 descoperite și cercetate) au fost delimitate în mod sigur instalații de foc – vatră sau cuptor. De regulă, acestea erau reprezentate prin vetre. Numai locuințele nr. 2, 4 (fig. 11/1) și 6 din așezarea de la Lucașeuca II (Федоров 1960, 241-248) și L. 5 de la Românești (Mareș 1995) erau prevăzute cu câte un cuptor. În majoritatea cazurilor, instalațiile de foc au fost amplasate în unul dintre colțurile locuinței – șase în colțul vestic, patru

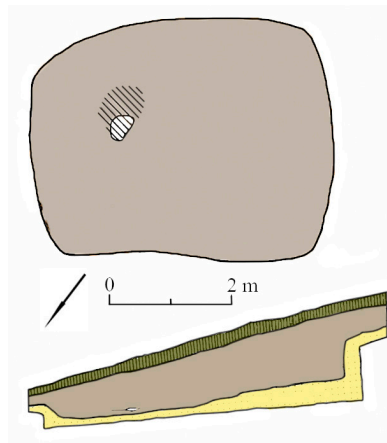

Fig. 9. Locuințe descoperite în așezările culturii Poienești-Lucașeuca. L. 1 de la Lunca Ciurei (după Teodor 1987).

Fig. 9. Dwellings discovered in the settlements of the Poienești-Lucașeuca culture. H. 1 from Lunca Ciurei (after Teodor 1987).

at Lunca Ciurei (fig. 9) was rectangular with well outlined corners and sides of 5.0×3.75 m (Teodor 1987, 69). House no. 3 at Dolheștii Mari (fig. 10/1) was also rectangular with the sides of 2.9×2.0 m (Andronic 1994, 235, fig. 2). In the Poienești-Lucașeuca culture environment there are also rectangular sunken houses with rounded corners. For instance, we mention feature no. 4 at Orheiul Vechi. It was rectangular with rounded corners, while the sides were sized 4.4×3.6 m (Postică, Munteanu 1999, 459, fig. 3). There are also flat oval houses too. For instance H. 2 at Lucașeuca II (fig. 11/1) was oval with 4.4×3.1 m sides (Федоров 1960, 240).

Notably, the sizes of such features were not large, usually varying from 12 to 24 m². There are though also cases when they were even smaller in surface. Thus, house A in

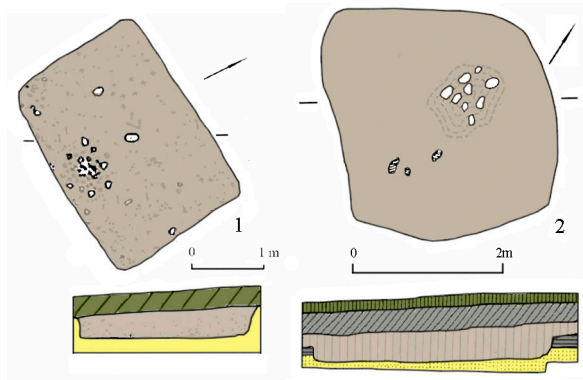

Fig. 10. Locuințe descoperite în așezările culturii Poienești-Lucașeuca: 1 - L. 3 de la Dolheștii Mari (după Andronic 1994); 2 - L. 1 de la Botoșana (după Teodor 1980).

Fig. 10. Dwellings discovered in the settlements of the Poienești-Lucașeuca culture: 1 - H. 3 from Dolhestii Mari (after Andronic 1994); 2 - H. 1 Botosana (after Teodor 1980).

în cel nord-vestic, câte două în colțul nordic și în cel nord-estic, și câte o singură dată, în colțul sudic și sud-estic. În 12 situații acestea au fost amenajate pe una dintre laturile locuinței – patru pe latura vestică, două pe cea sud-vestică și nordică și câte un singur caz pe latura sudică, sud-estică, estică și nord-estică. În același context, precizăm că în șapte cazuri instalațiile de încălzire au fost descoperite în centrul locuințelor. Astfel, ca și în cazul construcțiilor de suprafață, remarcăm că instalațiile de foc, de regulă, ocupau zona periferică a amenajărilor adâncite în sol. Situație oarecum firească, deoarece o asemenea planificare permitea utilizarea la maxim a suprafeței locuinței. În șase cazuri – semibordeiele de la Goroșovo (Пачкова 1983, 7-12, 14-24), L. 6 de la Lucașeuca II (Федоров 1960, 246) și L. 1 de la Roșiori-Dulcești (Hânceanu 2016, 41) – în apropierea instalațiilor de foc s-au descoperit gropi. Unele dintre ele, probabil, au servit la depozitarea cenușii.

the settlement at Ghelăiești was sided 3.0×2.5 m (Babeș 1993, 24), and the half-hut 1 at Botoșana (fig. 10/2) occupied a surface of ca. 9 m² (Teodor 1980, 183).

In 35 of the sunken houses the fire installations were clearly delimited – either hearths or kilns. Regularly, they were represented by hearths. In most cases, the fire installations were placed in one of the corners of the house – six in the western corner, four in the north-western corner, two in either the north corner or the north-eastern corner and once in the southern and south-eastern corner. In 12 cases they were placed on one of the sides – four on the western side, two on the south-western and northern side and once on the southern, south-eastern, eastern and north-eastern side. Within the same context, we specify that in seven cases the fire installations were discovered in the middle of the houses. Thus, alike in surface houses, fire installations commonly occupied the peripheral area of the sunken buildings, which was somewhat natural as such planning allowed the maximum use of the house surface. In six cases – half-huts at Goroșovo (Пачкова 1983, 7-12, 14-24), H. 6

Identificarea intrării în locuințe este foarte dificilă, întrucât în majoritatea cazurilor ele nu pot fi surprinse. Cu toate acestea, în prezent dispunem de unele date care pot servi la rezolvarea parțială a acestei probleme. Astfel, pe latura de sud și est a structurii nr. 53 de la Orheiul Vechi (fig. 11/2) a fost surprinsă o treaptă de intrare ce avea înălțimea maximă de 0,25 m (Ткачук 1991, 47). O situație asemănătoare a fost atestată în cazul semibordeiului nr. 4 de la Botoșana, unde nișa de intrare era amplasată pe latura estică a construcției (Teodor 1980, 185). Semibordeiul nr. 3 din așezarea de la Goroșovo dispunea pe latura vestică de un prag de intrare cu dimensiunile de 1,4×1,2 m (Пачкова 1983, 12). Un caz deosebit îl constituie L. 3 de la Rudi. În partea de sud-vest a acesteia s-au observat urmele a două gropițe de pari (Романовская 1972, 10). După toate probabilitățile, aici era o construcție de tip șopron, acoperișul căreia se sprijinea pe acești pari, care marca locul de intrare în locuință.

Foarte rar în cadrul locuințelor adâncite s-au descoperit gropi, a căror funcționalitate, probabil, a fost cea de păstrare a proviziilor. Până la momentul de față, asemenea amenajări au fost semnalate în 10 locuințe din așezările de la Borniș, Botoșana, Goroșovo, Lucașeuca II, Orheiul Vechi, Roșiori-Dulcești și Sokol. În general, nu au putut fi atestate urmele pieselor de mobilier care au jucat rolul de pat sau masă. Uneori însă, în cadrul unor structuri de locuit au fost semnalate trepte de mărimi mari, care, posibil, au fost utilizate în calitate de mobilier. Astfel, semibordeiul nr. 7 de la Goroșovo dispunea pe latura sudică și sud-vestică de o laviță cu dimensiunile de 2,6×1,3 m (Пачкова 1983, 19). O situație asemănătoare a fost

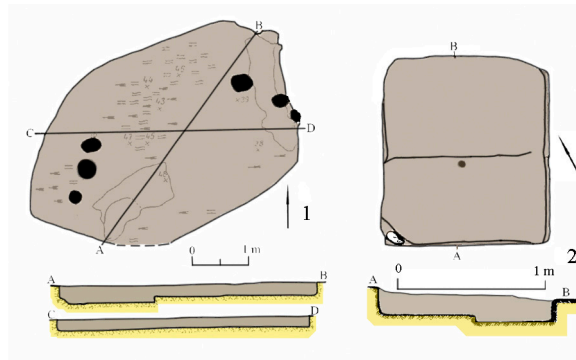

Fig. 11. Locuințe descoperite în așezările culturii Poienești-Lucașeuca: 1 - L. 2 de la Lucașeuca II (după Федоров 1960); 2 - compl. 53 de la Orheiul Vechi (după Ткачук 1991).

Fig. 11. Dwellings discovered in the settlements of the Poienești-Lucașeuca culture: 1 - H. 2 from Lucașeuca II (after Федоров 1960); 2 - compl. 53 from Orheiul Vechi (after Ткачук 1991).

at Lucașeuca II (Федоров 1960, 246) and H. 1 at Roșiori-Dulcești (Hânceanu 2016, 41) – nearby the fire installations were identified pits. Some, likely, served to deposit the ash.

The identification of the access inside the houses is very difficult, since in most cases any such traces are impossible to identify. Nevertheless, in the present, there are certain data which partially resolve this issue. Thus, on the southern and eastern side of feature no. 53 at Orheiul Vechi (fig. 11/2) an entry step with a maximum height of 0.25 m (Ткачук 1991, 47) was identified. Similar circumstances were recorded in the case of the half-hut no. 4 at Botoșana, where the access niche lay on the eastern side of the structure (Teodor 1980, 185). The half-hut no. 3 in the settlement at Goroșovo was provided on the western side with an access threshold sized 1.4×1.2 m (Пачкова

urmărită în semibordeiul nr. 1 din același sit. În acest caz, amenajarea de formă semiovală cu dimensiunile de 1,6×0,8 m a fost surprinsă pe latura sud-vestică a locuinței (Пачкова 1983, 6). Aceasta a servit, probabil, în calitate de pat sau masă (Пачкова 1983, 6).

De obicei, podeaua locuințelor adâncite în sol era simplă, fiind realizată din lut bătătorit. Până în prezent, cunoaștem doar un singur caz, structura D/SIV din situl de la Borosești, când podeaua era ușor arsă (Babeș 1993, 184). Nu excludem faptul că, în timpul folosirii locuințelor, pe podea au fost așternute scânduri sau piei de animale (Teodor 1999, 28). Ca și în cazul locuințelor de suprafață, este greu de observat modul de construcție a pereților și a acoperișului unor asemenea complexe. Având în vedere acest aspect, am putea evidenția, în mod ipotetic, trei categorii de locuințe adâncite în sol: 1) amenajări în care s-au descoperit câte un șir de gropi în care erau fixați piloni ce sprijineau pereții și acoperișul; 2) structuri în care au fost identificate doar câte o singură groapă – cea de la stâlpul pentru sprijinirea acoperișului; 3) locuințe unde asemenea gropi nu au fost descoperite.

Prima categorie se caracterizează prin faptul că pereții locuințelor erau sprijiniți pe pari de lemn ale căror urme s-au delimitat pe perimetrul gropii. Drept exemplu aducem L. 2 din așezarea de Lucașeuca II (fig. 11/1). Aici au fost descoperite șase gropi de stâlpi, cu diametrul ce varia de la 0,2 la 0,5 m, grupate câte trei pe latura estică și vestică a locuinței (Федоров 1960, 241-242). Un caz oarecum identic a fost atestat în L. 3 din situl de la Rudi. Complexul dispunea de trei gropi de pari, cu diametrul de cca 0,2 m, situate la distanța de 0,9 m una de alta

1983, 12). A special case is H. 3 from Rudi. In the south-western part of it were observed traces of two post-holes (Романовская 1972, 10). In all likelihood, here was a shed-type construction, the roof of which rested on these stakes, which marked the place of entry into the dwelling.

Very rarely within the sunken houses were identified pits, whose functionality, likely, was that of food storages. So far, such facilities have been reported in 10 dwellings in the settlements of Bornis, Botosana, Gorosovo, Lucaseuca II, Orheiul Vechi, Rosiori Dulcești and Sokol. In general, traces of the furniture playing the role of beds or tables could not be identified. Sometimes though, within some dwelling/habitation features were reported larger steps, which possibly were used as furniture. Thus, the half-hut no. 7 at Goroșovo was provided on the southern and south-western side with a bench sized 2.6×1.3 m (Пачкова 1983, 19). Similar circumstances were identified in half-hut no. 1 from the same site. In this case, the half-oval feature sized 1.6×0.8 m was identified on the south-western side of the house. It likely served as bed or table (Пачкова 1983, 6)

Usually, the floor of the sunken-featured buildings was simple, made of battered clay. There is only one case, to date, namely feature D/SIV in the site at Borosești, where the floor was slightly burnt (Babeș 1993, 184). We do not exclude the possibility that when used, the floor was covered with planks or hides (Teodor 1999, 28). Similarly to the surface houses, it is difficult to identify how walls and roofs were built. Hence, we may hypothetically outline three categories of sunken houses: 1) features where within the pit perimeter, post prints were identified, supporting the walls and roof; 2) buildings with a single post supporting the roof; 3) houses without such pits.

pe latura sudică, și de o gropiță, cu diametrul de 0,24 m, pe latura nordică a locuinței (Романовская 1972, 8). Cea de a doua categorie de construcții se caracterizează prin prezența unei singure gropi de pilon. Drept exemplu amintim amenajarea nr. 53 de la Orheiul Vechi (fig. 11/2), în centrul căruia a fost descoperită o groapă de par cu diametrul de 0,2 m și adâncimea de 0,15 m (Ткачук 1991, 45). În sfârșit, ultima categorie de construcții, care este cea mai numeroasă¹, se caracterizează prin lipsa gropilor de stâlpi. Dacă ipoteza noastră privind nesurprinderea gropilor este valabilă, am putea exclude această categorie de construcții. Fiind, însă, doar o ipoteză, care ar putea să nu fie validă, atunci admitem că pereții și acoperișul respectivelor construcții ar putea să se fi sprijinit pe tâlpi de lemn dispuse pe marginea gropii locuinței.

Având în vedere faptul că astfel de locuințe erau adâncite, de regulă, cu cel mult 1 m de la nivelul antic de călcare, presupunem că ele aveau pereții ce se ridicau deasupra nivelului de călcare, fiind realizați, ca și în cazul locuințelor de suprafață, dintr-un schelet lemnos, uns cu un strat de lipitură de lut. Acoperișul, detalii referitoare la construcția căruia nu ne stau la dispoziție, era, probabil (ca și a construcțiilor de suprafață), în două ape, fiind realizat din lemn, paie, stuf și alte materiale perisabile.

Ca și în cazul locuințelor de suprafață, o problemă ce încă se mai discută în literatura de specialitate o reprezintă funcționalitatea structurilor adâncite în sol. Ne alăturăm opiniei exprimate de unii cercetători

The first category is characterised by the fact that the walls were supported by timber posts whose traces were delimited within the pit perimeter. For instance, H. 2 in the settlement at Lucașeuca II (fig. 11/1). There were uncovered six postholes, with a diameter varying from 0.2 to 0.5 m, grouped as three on the eastern and western sides of the house (Федоров 1960, 241-242). A somewhat identical case was attested in H. 3 of the Rudi site. The complex had three holes of poles, with a diameter of about 0.2 m, located at a distance of 0.9 m from one another on the southern side and a dimple with a diameter of 0.24 m, on the northern side of the dwelling (Романовская 1972, 8). The second category of features is characterised by the presence of a single posthole. For instance, feature no. 53 in the site at Orheiul Vechi (fig. 11/2), in the middle of which was discovered a pillar pit with a depth of 0.1 m from floor level (Ткачук 1991, 45). Lastly, the last category of buildings, which is most numerous¹, is characterised by the lack of pillar pits. If our hypothesis regarding the surprise of the pits is valid, we could exclude this category of construction. Being, however, only a hypothesis, which may not be valid, then we admit that the walls and roofs being supported, likely, on timber skids set on the edge of the house pit.

Since such buildings were sunken, usually, by at most 1 m from the ancient surface level, we may assume their walls were built, like the surface houses, on a timber frame, coated with a clay layer. The roof, of which details regarding its construction are unknown, was likely, gabled and made of timber, thatch, reed and other perishable materials.

¹ Considerăm că numărul unor asemenea locuințe este, de fapt, mult mai mic. Nesurprinderea gropilor de pari, potrivit opiniei noastre, ar putea să se datoreze structurii solului, care de multe ori nu permite identificarea acestora.

¹ We consider that the number of such houses is much smaller. The fact that the pit graves were not surprised, in our opinion, may be due to the hue of the soil, which often does not allow their identification.

germani și polonezi, potrivit căreia majoritatea din ele ar fi avut o funcționalitate multiplă – de locuire, gătitul bucatelor, depozit, spațiu de țesut etc. (Leube 2009, 157; Michałowski 2010, 189). Pentru o asemenea abordare ne conduc mai multe descoperiri. Spre exemplu, L. 3 de la Sokol dispunea, lângă latura estică, de o groapă cu dimensiunile de 1,8×1,2 m de formă ovală în plan. Aceasta reprezenta, de fapt, intrarea într-o amenajare de tip pivniță, cu dimensiunile de 2,8×2,25 m și adâncimea de 1,25 m (Вакуленко, Пачкова 1979, 5).

Practicarea țesutului în construcțiile adâncite în sol poate fi sugerată, în unele cazuri, de descoperirea concentrațiilor de fusaiole, așa cum este cazul L. 4 de la Lucașeuca II, unde au fost identificate tocmai 24 astfel de exemplare (Федоров 1960, 246). De menționat că și unii autorii antici, avem în vedere pe Plinius, menționează faptul că germanii practicau țesutul "...în gropi și sub pământ" (Plinius, *Naturae historiarum libri XIX*, 8-9).

Deși, mai mulți specialiști au opinat că asemănările esențiale ce există între locuințele culturii de care ne preocupăm și cele getice (sec. VI/V-III a. Chr.) reprezintă un argument solid în favoarea unei legături genetice între aceste culturi (Никулицэ 1987, 203-205; Пачкова 1985), trebuie să precizăm că structurile de locuit din cadrul așezărilor culturii Poienești-Lucașeuca comportă perfecte analogii și cu locuințele de tip Jastorf și Przeworsk din nordul Europei Centrale. Pentru a nu rămâne doar la nivel declarativ amintim descoperirile de la Datyń 10 (Domański 2010, 159-160), Kölln (Brandt 2005, 53-54) și Więckowice 20 (Michałowski 2010, Abb. 20). Acest subiect însă, urmează să-l discutăm într-un alt studiu.

Similarly to the surface houses, an issue still debated in the scholarly literature, is represented by the function of the sunken buildings. We join the view expressed by some of the German and Polish scholars arguing that they might have fulfilled multiple functions – that of a dwelling, for cooking, storage purposes, as weaving space etc (Leube 2009, 157; Michałowski 2010, 189). Several finds support such an approach. For instance, H. 3 at Sokol was provided, near the eastern side, with a 1.8×1.2 m sized flat oval pit. It was in fact, the entrance to a cellar-type structure, sized 2.8×2.25 m and 1.25 m deep (Вакуленко, Пачкова 1979, 5).

That in some cases weaving was performed in the sunken buildings is suggested by the find of precisely 24 spindle weights in H. 4 at Lucașeuca II (Федоров 1960, 246). It is worth mentioning that some ancient authors, namely Plinius, report that the Germans practiced weaving "...in pits and below the ground" (Plinius, *Naturae historiarum libri XIX*, 8-9).

While several specialists have argued that the key resemblances extant between the settlements of the culture discussed herein and those of the Getae (6th - 3rd centuries BC) are a substantial argument in favor of a genetic relation between these two cultures (Никулицэ 1987, 203-205; Пачкова 1985), one must specify that the settlements of the Poienești-Lucașeuca culture have also perfect parallels with the habitat sites ascribed to the Jastorf and Przeworsk cultures in the north of Central Europe. To this effect, and in order to avoid declarative statements, we mention a few – Datyń 10 (Domański 2010, 159-160), Kölln (Brandt 2005, 53-54) and Więckowice 20 (Michałowski 2010, Abb. 20). The emergence and origin of the Poienești-Lucașeuca culture shall be discussed though in another article.

Bibliografie/Bibliography

Andronic 1994: M. Andronic, Așezarea din sec. II-I î. H. de la Dolheștii Mari-Suceava. Memoria Antiquitatis XIX, 1994, 235-242.

Arnăuț 2003: T. Arnăuț, Vestigii ale sec. VII-III a.Chr. în spațiul de la est de Carpați (Chișinău 2003).

Babeș 1993: M. Babeș, Die Poieniști-Lukaševka-Kultur. Ein Beitrag zur kulturgeschichte in Raum östlich der Karpaten in der letzten Jahrhunderten vor Christi Geburt (Bonn 1993).

Babeș 2003: M. Babeș, Die Poieniști-Lukaševka-Kultur. In: (Hrsg. R. Müller) RGA 23 (Berlin - New-York 2003), 230-239.

Brandt 2005: J. Brandt, Eine Siedlungen der vorrömischen Eisenzeit in der Gemarkung Kölln, Lkr. Demmin. Jahrbuch Bodenkml. im Meckl.-Vorpomm. 53, 2005, 47-74.

Domański 2010: G. Domański, Siedlungen der Gubener Gruppe. In: (Hrsg. M. Meyer) Haus-Gehöft-Weiler-Dorf. Siedlungen der Vorrömischen Eisenzeit in nördlichen Mitteleuropa (Berlin 2010), 157-168.

Hânceanu 2016: G.D. Hânceanu, Vestigii dacice și bastarne dintr-o locuință a sitului de la Roșiori-Dulcești. Acta Musei Tutovensii XII/2. Historica et archaeologica in honorem Ion Ioniță octogenri, 2016, 40-71.

Iarmulschi 2010: V. Iarmulschi, Observații privind așezările de tip Poieniști-Lucașeuca. Revista arheologică s.n. V/2, 2010, 159-168.

Iarmulschi 2017: V. Iarmulschi, Reflection on the settlements attributed to the Poieniști-Lucașeuca Culture. Journal of Ancient History and Archaeology 4/1, 2017, 29-46.

Iarmulschi 2018: V. Iarmulschi, Considerații privind cronologia și periodizarea așezărilor culturii Poieniști-Lucașeuca. Tyrageția s.n. XI/1, 2018, 29-39.

Leineweber 1997: R. Leineweber, Kaiserzeitliche Hausmodelle nach Befundem aus dem Altmarkkreis Salzwedel (Oldenburg 1997).

Leube 2009: A. Leube, Studien zu Wirtschaft und Siedlung der germanischen Stämmen im nördlichen Mitteleuropa während des 1 bis 5/6 Jahrhunderts n. Chr. (Mainz 2009).

Meyer et al. 2016: M. Meyer, O. Munteanu, V. Iarmulschi, B. Rauchfuß, F. Höppner, Așezarea de tip Poieniști-Lucașeuca de la Brănești-Marginea de Vest (r. Orhei, R. Moldova) (cercetările din anii 2014-2015). In: (Eds. L. Sîrbu, N. Telnov, L. Ciobanu, Gh. Sîrbu, M. Kașuba) Culturi, procese și contexte în Arheologie. Volum omagial – Oleg Levițki la 60 de ani (Chișinău 2016), 310-330.

Meyer et al. 2018: M. Meyer, O. Munteanu, V. Iarmulschi, T. Schatte, Geomagnetic prospects and archaeological surveys on the Poieniști-Lucașeuca type settlement Ivancea-Sub Pădure (district Orhei, R. Moldova). In: (Eds. A. Zanoci, M. Băț, S.-C. Ailincăi, A. Țârlea) Interdisciplinary research in Iron Age sites from the Tisa-Dniester area. Proceedings of Saharna Summer Colloquim, July 13th-16th, 2017 (Tulcea-Chișinău 2018), 146-179.

Michałowski 2010: A. Michałowski, Die Siedlungen der Jastorf-Kultur in Großpolen. In: (Hrsg. M. Meyer) Haus-Gehöft-Weiler-Dorf. Siedlungen der Vorrömischen Eisenzeit in nördlichen Mitteleuropa (Berlin 2010), 169-198.

Munteanu 2004: O. Munteanu, Lanțul slăbiciunilor sau unde au dispărut geții. In: (Eds. T. Arnăuț, O. Munteanu, S. Musteață) Studii de Istorie Veche și Medievală: Omagiu profesorului Gheorghe Postică (Chișinău 2004), 141-152.

Teodor 1969: S. Teodor, Unele date cu privire la cultura geto-dacică din nordul Moldovei în lumina săpăturilor de la Botoșana. SCIVA 20/1, 1969, 33-42.

Teodor 1975: S. Teodor, Săpăturile de la Cucorăni. ArhMold VIII, 1975, 121-145.

Teodor 1980: S. Teodor, Așezarea din epoca Latène de la Botoșana. SCIVA 31/2, 1980, 181-227.

Teodor 1987: S. Teodor, Cercetările arheologice de la Ciurea. ArhMold XI, 1987, 65-102.

Teodor 1992: S. Teodor, Cercetările arheologice de la Lozna-Hlibicioc, jud. Botoșani. ArhMold XV, 1992, 45-69.

Teodor 1999: S. Teodor, Regiunile est-carpătice ale României în secolele V-II a. Chr. Considerații generale și repertoriul arheologic (București 1999).

Teodor, Șadurschi 1980: S. Teodor, P. Șadurschi, Așezarea din cea de a doua epocă de la Lozna, jud. Botoșani. MCA XV, 1980, 225-237.

Vuia 1973: R. Vuia, Locuința. Etnografia văii Bistriței (Piatra Neamț 1973).

Вакуленко, Пачкова 1979: Л.В. Вакуленко, С.П. Пачкова, О культурной принадлежности поселения у села Сокол. В сб.: (ред. В.Д. Баран) Славяне и Русь (Київ 1979), 5-21.

Никулицэ 1987: И.Т. Никулицэ, Северные фракийцы в VI-I д. н. е. (Кишинев 1987).

Пачкова 1974: С.П. Пачкова, Господарство східно-слов'янських племен на рубежі нашої ери (Київ 1974).

Пачкова 1977: С.П. Пачкова, Поселение по близу села Круглик на Буковине. Археологія 23, 1977, 24-34.

Пачкова 1983: С.П. Пачкова, Археологические исследования многослойного поселения у с. Горошова Тернопольской области. В сб.: (ред. А.Т. Смиленко) Археологические памятники Среднего Поднестровья (Київ 1983), 4-55.

Пачкова 1985: С.П. Пачкова, Культура Поянешть-Лукашевка. В сб.: (ред. В.Д. Баран) Этнокультурная карта территории Украинской ССР в I тыс. н.э. (Київ 1985), 17-25.

Романовская 1972: М.А. Романовская, Отчет о раскопках проведенных на городище Рудь в 1972 году. Arhiva MNIM.

Тимошук, Винокур 1962: Б.А. Тимошук, И.С. Винокур, Памятники эпохи полей погребений на Буковине. КСИА 90, 1962, 73-76.

Ткачук 1991: М.Е. Ткачук, Новые данные к исследованию памятников типа Поянешть-Лукашевка по материалам Старого Орхее. В сб.: Археологические исследования в Старом Орхее (Кишинев 1991), 44-53.

Федоров 1960: Г.Б. Федоров, Население Пруто-Днестровского междуречья в I т. н.э. МИА 89, 1960.

Dr. Vasile Iarmulschi

Muzeul Național de Istorie a Moldovei,
Chișinău, Republica Moldova
e-mail: vasile.iarmulschi@gmail.com

Dr. Octavian Munteanu

Universitatea Pedagogică de Stat „Ion Creangă”,
Chișinău, Republica Moldova,
e-mail: ocmunteanu@gmail.com

Despre o locuință dacică
mai neobișnuită de la Șimleu
Silvaniei, Sălaj-România

About an unusual Dacian
dwelling from Șimleu
Silvaniei, Sălaj-România

Horea Pop

Cuvinte-cheie: Depresiunea Șimleului, Șimleu Silvaniei, așezare dacică, casă dacică, statueta din lut.

Rezumat: Importanța cercetării rezidă mai ales în abordarea, aproape exhaustivă, pentru întâia oară, a unei terase dacice din cadrul așezării civile dacice de la poalele *Dealului Cetate* de la Șimleu Silvaniei. Cunoscută doar din numeroase cercetări periegetice și sondaje de mică anvergură, urmele acesteia se întind semicircular, pe 1,5 km lungime, la baza *Dealului Cetate*, unde exista centrul militar-politic și poate și religios al așezării. Prezența unei astfel de construcții în așezare, pe o terasă dominantă ca altitudine, poate sugera existența unei aristocrații civile. Procentul mare de oase provenind de la animale sălbatice (peste 30%) este un argument în acest sens. În apropiere au fost descoperite și urme care presupun existența unui atelier metalurgic (fragmente de creuzete și zguri). Abundența materialelor arheologice ceramice doar în încăperea 3 și raritatea în nr. 1 și 2 sunt indicii privind exploatarea spațiului locuit. Prezența „fusaiolelor” și a micii statuete din ceramică, în încăperea nr. 4, amenajată la nordul construcției, poate fi un indiciu privind existența unui loc sacru special amenajat în cadrul construcției. Principalele analogii morfologice apropiate pot fi căutate tot la Șimleu Silvaniei în cercetările din punctele Cetate și Observator, chiar dacă numărul încăperilor e mai mic în aceste cazuri. Cea mai bună analogie este cea a construcției cu 4 încăperi cercetată la Lunca/Piatra Roșie, care avea dimensiuni totale de 25×5 m.

Keywords: Depression of Șimleu, Șimleu Silvaniei, Dacian Settlement, Dacian House, Dacian burnt clay figurines.

Abstract: The importance of the research lies in that for the first time it approaches almost exhaustively a Dacian terrace within the Dacian civil settlement at the foot of the Cetate (Citadel) Hill in Șimleu Silvaniei. Known only from numerous small-scale fieldwork and surveys, its traces extend semi-circularly, on a 1.5 km length, at the foot of the Cetate Hill, where the military-political and perhaps religious centre of the settlement lay. The presence of such a construction in a settlement on a dominant, high-altitude terrace can suggest the existence of a civil aristocracy. The large percentage of bones coming from wild animals (above 30%) could substantiate this argument. Nearby, traces were discovered that also suggest the existence of a metallurgical workshop (fragments of crucibles and slags). The abundance of ceramic archaeological materials only in room 3 and the rarity of it in rooms 1 and 2 are indications of the use of living space. The presence of “spindle whorls” and the small ceramic statuette in room no. 4, located at the north of the construction, may be an indication of the existence of a sacred place specially built within it. Close analogies are known at Șimleu Silvaniei as a result of the archaeological research done at the points of Cetate (Citadel) and Observator (Observatory), even if the number of rooms is smaller in these cases. The best analogy is the construction with four rooms investigated at Lunca/Piatra Roșie, which had a total size of 25×5 m.

Contextul descoperirii

Periegezele anterioare, 1989-1992, 1995-1999 (Pop 1999a; Pop 1999b), 2001-2007, au relevat existența unor amenajări antice de anvergură în pantele dealurilor (terase antropogene) ce mărginesc strada Andrei Mureșanu propriu-zisă (Pop et al. 2006).

Începând cu data de 17 iulie 2007 au fost efectuate lucrări de supraveghere arheologică la obiectivul proiectat, în baza autorizației de supraveghere arheologică nr. 254/2007 emisă de Ministerul Culturii. Lucrările efectuate pentru amenajarea zonei construibile au constat în excavări mecanice pentru degajarea solului pietros din panta dealului care coboară până la strada A. Mureșanu.

În momentul apariției vestigiilor arheologice excavările mecanice au fost stopate și au fost făcute demersuri pentru continuarea lucrărilor sub forma unei săpături arheologice preventive în baza autorizației nr. 288/2007 emisă de Ministerul Culturii.

Cadrul fizico-geografic

Masivul *Măgura Șimleului* domină zona nord-vestică a *Depresiunii Șimleului* (Pop 2001; Pop 2008), iar orașul Șimleu Silvaniei (fig. 1) se întinde la poalele *Măgurii*, spre sud, pe malul râului Crasna. Strada A. Mureșanu, amplasată la baza *Măgurii*, mai precis la baza unui deal din componența acesteia, *Dealul Cetate*, la vest de acesta, suprapune un segment din mai vechea așezare

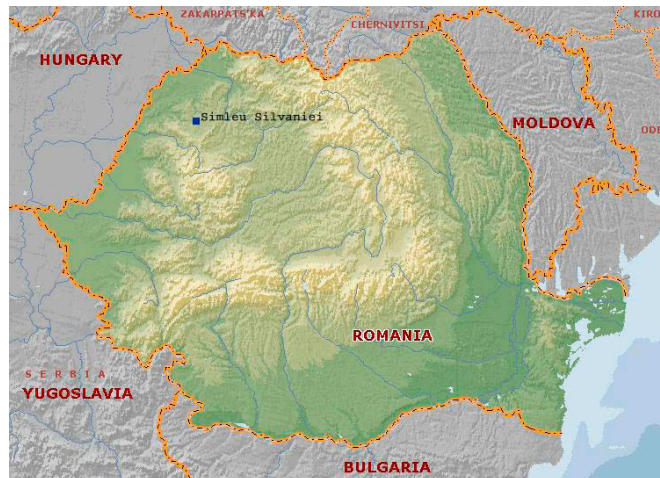

Fig. 1. Amplasarea orașului Șimleu Silvaniei pe harta României.
Fig. 1. Location of Șimleu Silvaniei on the map of Romania.

The context of the discovery

Previous field research, 1989-1992, 1995-1999 (Pop 1999a; Pop 1999b), 2001-2007, revealed the existence of extensive ancient human presence on the slopes of the hills (anthropogenic terraces) that border the present-day Andrei Mureșanu Street (Pop et al. 2006).

Starting with the 17th of July, 2007 archaeological surveillance works were carried out at the site, based on the Archaeological Surveillance Authorization no. 254/2007 issued by the Ministry of Culture. The works were done in order to prepare a construction site through the mechanical excavation of the rocky soil from the hill slope that descends to the A. Mureșanu Street.

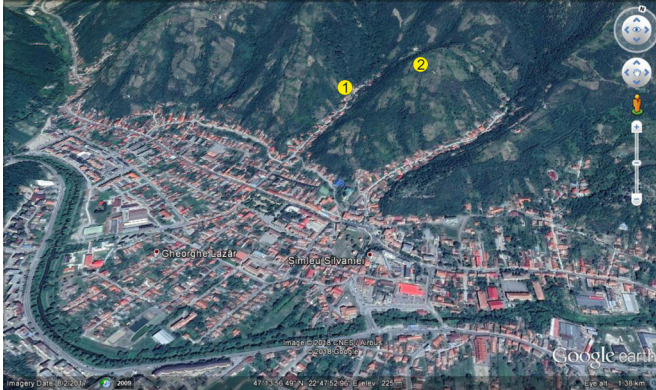

Fig. 2. Șimleu Silvaniei (captură Google). Nr. 1 - locul descoperirii; nr. 2 - Dealul Cetate.

Fig. 2. Șimleu Silvaniei (Google capture). No. 1 - place of discovery; no. 2 - Cetate Hill.

civilă dacică ce se dezvoltă pe firele de apă care izvorau din masivul deluros (fig. 2).

Historic cercetării

Despre locuirea civilă dacică de pe strada A. Mureșanu primele indicii au apărut în anul 1976 (Matei 1979, 19), dar în ceea ce privește zona investigată de noi cercetările de teren din anii 1989-1992, 1995-1999 (Pop, Bejinariu 1997), 2001-2008 (Marcu-Istrate et al. 2008; Pop, Culic 2008; Marcu-Istrate et al. 2009; Pop 2009b; Pop 2009c) au relevat existența unor amenajări antice de anvergură în pantele dealurilor, terase antropogene, ce mărginesc strada propriu-zisă. Unele terase ating și lungimea de 100 m și lățimea actuală de cel puțin 20 m. În aceste terase, de altfel,

As soon as the archaeological vestiges turned up, the mechanical excavations were stopped, and steps were taken to continue the works in the form of a preventive archaeological excavation under the authorisation no. 288/2007 issued by Ministry of Culture.

The physical geographic framework

The *Măgura Șimleului* Hill Range dominates the north-western area of the *Șimleului Depression* (Pop 2001; Pop 2008), with the town of Șimleu Silvaniei (fig. 1) lying at the foot of the *Măgura*, towards the south, on the bank of the Crasna river. The A. Mureșanu Street is located at the base of the *Măgura*, more precisely at the base of one hill that is part of the range, the *Cetate (Fortress) Hill*. To the west, the street overlaps with a segment of an older Dacian civilian settlement that developed on the water springs of the hilly range (fig. 2).

The history of the research

The first clues about Dacian civilian habitation on the A. Mureșanu Street appeared in 1976 (Matei 1979, 19), but as far as the area investigated by us is concerned, field research from 1989-1992, 1995-1999 (Pop, Bejinariu 1997), 2001-2008 (Marcu-Istrate et al. 2008; Pop, Culic 2008; Marcu-Istrate et al. 2009; Pop 2009b; Pop 2009c) revealed the existence of extensive ancient human presence on the slopes of the hills, anthropogenic terraces, which border the present day street. Some terraces reach a length of 100 m and a current width of at least 20 m. These terraces later have been prepared for the construction of current households; however, this only partially affected

au fost amenajate ulterior și gospodăriile actuale, afectând însă parțial amenajările și locuirea antică. Atât la gospodăria cu nr. 33 cât și la cea cu nr. 35 au fost identificate nivele de locuire dacică încadrate cronologic între sec. I a. Chr. - I p. Chr.

Stratigrafia sectorului

Terasa dacică identificată cu această ocazie are trei faze de amenajare (fig. 3). Primei faze îi aparțin complexele C 3-6 peste care a fost nivelat un strat de rocă locală mărunțită (fig. 4). A fost apoi amenajat complexul C 11 (locuința compartimentată) cu celelalte complexe aparținătoare (C 7-10, 11/1, 12). În cea de a treia fază a fost amenajat complexul C 13 (cuptorul de mari dimensiuni)

Complexe arheologice descoperite

Complexele arheologice au fost numerotate începând cu 1 până la 13. Cercetarea preventivă a identificat 14 complexe arheologice dacice (sec. I a. Chr. - prima jum. a sec. I p. Chr.): gropi menajere (3), locuințe (2), vetre de foc (3), cuptoare menajere (3), pereți arși de locuință (2), depunere de vas (1). Dintre acestea se detașează clar complexul C11 (locuință? compartimentată, 4 încăperi numerotate de la Sud la Nord) în care a fost descoperit un destul de bogat material arheologic exclusiv ceramic, dar și trei fusaiole din lut dintre care una bogat ornamentată și o statueta feminină din lut ars.

Fig. 3. Vedere de ansamblu cu zona cercetată.
Fig. 3. Overview of the researched area.

Complexul C 1: complex de locuire, adâncire de 0,4 m în interiorul C 11, în zona m 16,5-20, spre profilul estic al S 1. Umplutură sol maroniu cu pigmenți ceramici (fig. 4).

Complexul C 2: vatră de foc cu diametrul de 1,1 m, surprinsă între m 16-17 la -2,5 m. Are crusta arsă până la 10-12 cm grosime. În zona vetrei a fost descoperită ceramică dacică lucrată cu mâna. Complexul aparține de fapt de C 11, fiind instalația de foc din încăperea 3 (fig. 4).

Complexul C 3: groapă de provizii cu diametrul de 1,2 m, surprinsă între m 13,5-14,7 la -2,65 m înspre profilul estic. Are fundul la -4,05 m, deci adâncimea de 1,2 m. În complexul C 3 a fost descoperită ceramică dacică lucrată cu mâna și la roată, dar și oase de animale nearse. Complexul pare anterior față de C 11, fiind o groapă cu umplutură de sol maroniu cu pigmenți, dar spre bază având un strat subțite de cenușă care suprapune un nivel de arsură roșie gros de 0,25 m (fig. 4).

Complexul C 4: cuptor cu diametrul de 0,8 m, surprins între m 12-13 la -2,65-2,95 m înspre profilul estic. Are crusta arsă până la 10-15 cm grosime. În zona vetrei a fost descoperită ceramică dacică lucrată cu mâna. Complexul pare de fapt anterior față de C 11, fiind o instalație de foc amenajată într-o groapă cu diametrul de 1,75 m și adâncimea de 0,45 m cu umplutură de sol negru cu pigmenți (fig. 4).

Complexul C 5: groapă de provizii cu diametrul de 1,25 m, dar profil neregulat, surprinsă între m 8,5-10,2 la

the ancient arrangements and habitations. Both within the households under no. 33 and 35 Dacian habitation levels were identified, chronologically set between 1st century BC and 1st century AD.

The stratigraphy of the sector

The Dacian terrace identified on this occasion has three phases of levelling (fig. 3). The first phase belongs to the C 3-6 features over which a layer of shredded rock was poured for levelling (fig. 4). The C 11 feature (a partitioned dwelling) was then prepared with other features belonging to it (C 7-10, 11/1, 12). In the third phase, the C 13 feature (a large oven) was levelled.

The discovered archaeological complexes

The archaeological features were numbered from 1 to 13. Preventive research identified 14 Dacian archaeological features (1st century BC - first part of 1st century AD): landfills (3), dwellings (2), hearths (3), domestic ovens (3), burnt walls of dwellings (2), vessel deposits (1). Of these, the C11 feature (divided dwelling, four rooms, numbered from South to North) stands out clearly. Here, a rich archaeological, exclusively ceramic, material was discovered, with three clay spindle whorls, one of which is richly ornamented, and a burnt clay female statuette.

Feature C 1: dwelling feature, 0.4 m deep inside C 11, in the m 16.5-20 area, towards the eastern profile of S 1. It was filled with brown soil with ceramic pigments (fig. 4).

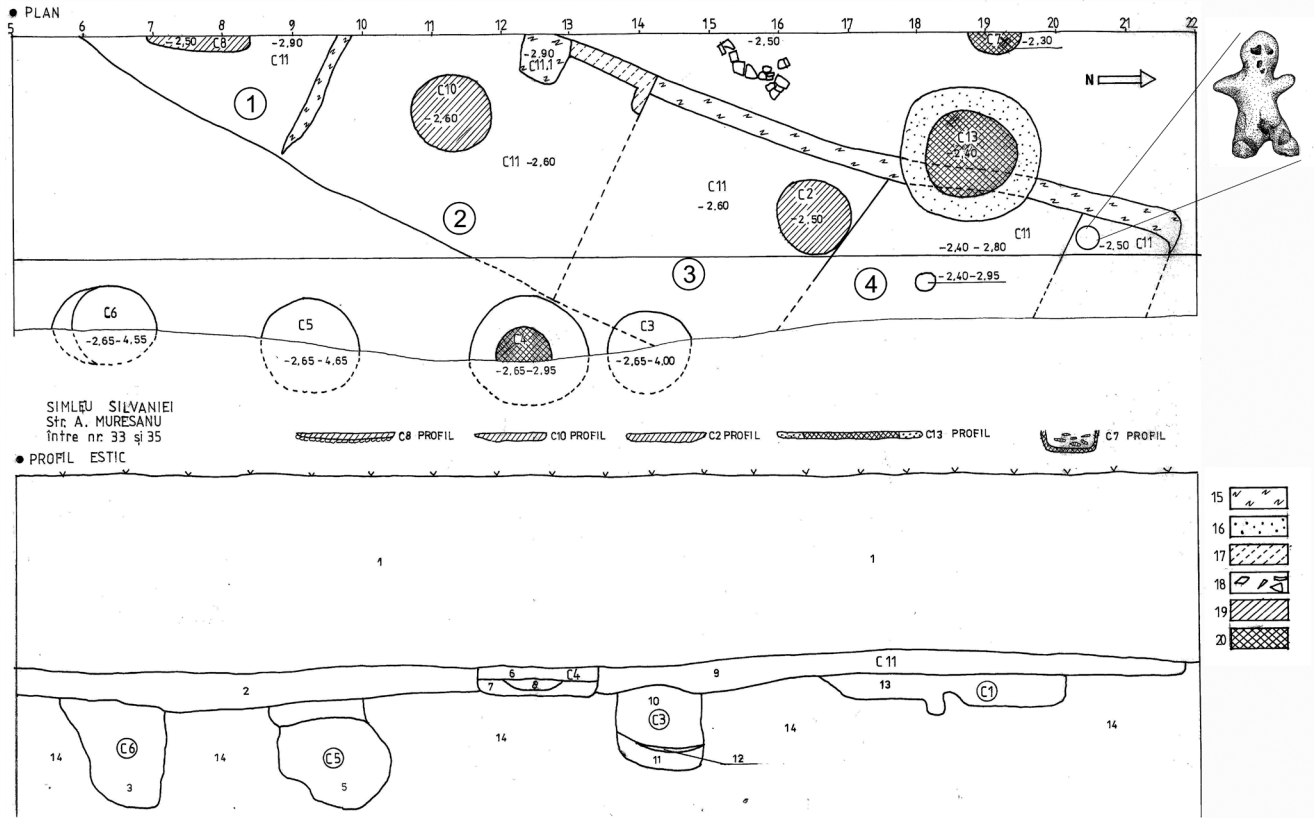

Fig. 4. Planul general al cercetării. Legenda: 1 - umplutură cu piatră sfărmată, nisip, alunecare de pe pantă; 2 - nivel de cultură, sol cenușiu tasat cu puțini pigmenți; 3 - cenușă cu nisip, lemn ars, oase, ceramică, lentile de sol negru; 4 - arsură roșie, chirpici; 5 - arsură roșie, oase de animale, ceramică în cenușă; 6 - sol maroniu argilos cu pigmenți (boltă cuptor); 7 - sol negru cu pigmenți; 8 - arsură roșie de vatră de cuptor; 9 - sol maroniu cu materiale arheologice (C11) și sol cărămiziu cu lemn ars, chirpici, arsură; 10 - nisip maroniu; 11 - cenușă; 12 - arsură roșie; 12 - sol maroniu cu pigmenți ceramici; 13 - piatră sfărmată și nisipuri nivelate; 15 - perete din lut ars la negru; 16 - lut galben; 17 - perete din lut ars la roșu; 18 - fragmente ceramice; 19 - vatră de foc; 20 - vatră de cuptor.

Fig. 4. General research plan. Legend: 1 - filling with crushed rock sand, landslide; 2 - the level of the archaeological culture, gray soil with few pigments; 3 - ash with sand, burnt wood, bones, ceramics, black soil lenses; 4 - red burn mark, adobe; 5 - red burn mark, animal bones, ceramics in ash; 6 - clayed brown soil with pigments (oven roof); 7 - black soil with pigments; 8 - red burn mark of an oven hearth; 9 - brown soil with archaeological materials (C11) reddish soil with burnt wood, adobe, burn mark; 10 - ash; 11 - ash; 12 - red burn mark; 13 - brown soil with ceramic pigments; 14 - crushed rock, levelled sands; 15 - clay wall burnt black; 16 - yellow clay; 17 - wall made of clay burnt red; 18 - ceramic fragments; 19 - hearth; 20 - oven hearth.

-2,65 m înspre profilul estic. Are fundul la -4,65 m, deci adâncimea de 1,55 m. În complexul C 5 a fost descoperită ceramică dacică lucrată cu mâna, dar și oase de animale nearse. Complexul pare anterior față de C 11, fiind o groapă cu umplutură de sol cu cenușă, cu pigmenți, dar spre buză având un strat de arsură roșie gros de 0,25-0,30 m (fig. 4).

Complexul C 6: groapă de provizii cu diametrul la gură de 1,5 m și apoi de 1,2 m, dar profil neregulat, surprinsă între m 5,4-7 la -2,65 m înspre profilul estic. Are fundul la -4,55 m, deci adâncimea de 1,45 m. În complexul C 6 a fost descoperită ceramică dacică lucrată cu mâna, dar și oase de animale mari nearse. Complexul pare anterior față de C 11, fiind o groapă cu umplutură de sol cu cenușă și nisip, cu pigmenți ceramici, de lemn ars, dar și lentile de sol negru (fig. 4).

Complexul C 7: cuptor cu diametrul de 0,8 m, surprins între m 18,7-19,5 la -2,3 m în profilul vestic. Are crusta arsă până la 5 cm grosime și pereții păstrați pe înălțimea de 0,3 m. În zona complexului a fost descoperită ceramică dacică lucrată cu mâna și la roată, dar puțină. Complexul pare contemporan cu C 11, fiind o instalație de foc amenajată în exteriorul acestuia cu umplutura din rocă sterilă sfărmată și boltă arsă de cuptor prăbușită (fig. 4).

Complexul C 8: vatră de foc cu diametrul de 1,3 m, surprinsă între m 6,9-8,4 la -2,6 m în profilul vestic al S 1. Are crusta arsă până la 10 cm grosime, vatra fiind amenajată pe pietre locale de micașist. În zona vetrei a fost descoperită ceramică dacică lucrată cu mâna și

Feature C 2: hearth with a 1.1 m diameter, caught between m 16-17 at -2.5 m. It has a burnt crust of 10-12 cm thickness. Dacian hand-made ceramics were discovered in the area of the hearth. The complex belongs to C 11, being the hearth of room 3 (fig. 4).

Feature C 3: a 1.2 m diameter supply pit, caught between m 13.5-14.7 at -2.65 m towards the eastern profile. It has a bottom at -4.05 m, thus a depth of 1.2 m. In the C 3 feature, Dacian hand- and wheel-made pottery and unburnt animal bones were discovered. The feature seems to precede C 11, being a pit filled with brown soil with pigments, but to the base, it has a thin layer of ash that overlaps with a red, burnt level of 0.25 m thickness (fig. 4).

Feature C 4: a 0.8 m diameter oven, caught between m 12-13 at -2.65-2.95 m towards the eastern profile. The crust burnt to a 10-15 cm thickness. Dacian hand-made ceramics were discovered in the area. The feature seems to precede C 11, being an oven arranged in a pit of 1.75 m in diameter and 0.45 m in depth, filled with black soil with pigments (fig. 4).

Feature C 5: a stock pit with a diameter of 1.25 m, of an irregular profile, caught between m 8.5-10.2 at -2.65 m towards the eastern profile. It has a bottom at -4.65 m, thus a depth of 1.55 m. Within feature C 5, Dacian hand-made pottery and unburnt animal bones were discovered. The feature seems to precede C 11, being a pit filled with ash-filled soil with pigments, but to the opening with a red, burnt layer of 0,25-0,30 m thickness (fig. 4).

Feature C 6: a stock pit with a diameter at the opening of 1.5 m then a diameter of 1.2 m, but an irregular profile,

la roată, oase de animale. Complexul aparține de C 11, fiind instalația de foc din încăperea 1 (fig. 4).

Complexul C 9: perete ars (chirpici și lemn ars mărunț) despărțind încăperile 1 și 2 ale complexului C 11. Lățimea arsurii este de până la 0,2 m și grosimea de 0,1-0,2 m. A fost surprins între m 9-10 ai S 1 (fig. 4).

Complexul C 10: vatră de foc cu diametrul de 1,1 m, surprinsă între m 10,65-11,85 la -2,6 m înspre profilul vestic al S 1. Are crusta arsă până la 10-12 cm grosime, vatra fiind amenajată pe pietre locale de micașist. În zona vetrei a fost descoperită ceramică dacică lucrată cu mâna și la roată și o cute masivă din piatră. Complexul aparține de C 11, fiind instalația de foc din încăperea 2 (fig. 4).

Complexul C 11: locuință de suprafață compartimentată amenajată pe terasa antropogenă cu lungimea orientată aprox. S-N surprinsă între m 6-21,8 cu nivelul de călcare la -2,6 m. Lungimea vestică surprinsă este de 10 m, iar cea estică de 9 m. Construcția avea cel puțin patru încăperi și dimensiunile probabile de 16×3,5 m. Încăperea 1: 4? × 3,5? m; încăperea 2: 4×3,5 m; încăperea 3: 3,4×3,5 m; încăperea 4: 4×3,5 m. Primele trei încăperi erau dotate cu instalații de foc, iar pentru cea de-a patra nu putem face precizări în acest sens deoarece panta accentuată a terenului a dus la degradarea în timp a terasei dăcice afectând nu doar complexul C 11.

Limita vestică a locuinței C 11 este dată foarte clar de peretele ars surprins pe lungimea de 10 m. Acesta are o lățime medie de 0,25-0,3 m, păstrat

caught between m 5,4-7 at -2.65 m towards the eastern profile. It has a bottom at -4.55 m, thus a depth of 1.45 m. In feature C 6 Dacian hand-made ceramics and large bones of unburnt animals were discovered. The feature seems to precede C 11, being a hole filled with ash and sand, with ceramic pigments, burnt wood, and black soil lenses (fig. 4).

Feature C 7: a 0.8 m diameter oven, caught between 18.7-19.5 m at -2.3 m in the western profile. The crust has been burned to a 5 cm thickness and the walls were preserved at a height of 0.3 m. In the area of the feature, hand- and wheel-made Dacian ceramics were discovered, but few in number. The feature seems contemporary to C 11, the oven having been arranged outside of it with a filler of sterile crushed rock and a burnt vault (fig. 4).

Feature C 8: a hearth with a 1.3 m diameter, caught between m 6.9-8.4 at -2.6 in the western profile at S 1. It has a burnt crust up to 10 cm thickness, the hearth having been built on local mica schist. In the area of the hearth hand- and wheel-made Dacian ceramics and animal bones were discovered. The feature belongs to C 11, being the hearth of room 1 (fig. 4).

Feature C 9: a burnt wall (adobe and small burnt wood) that divides rooms 1 and 2 of feature C 11. The width of the burning is up to 0.2 m and its thickness is 0.1-0.2 m. It is caught between m 9-10 of S 1 (fig. 4).

Feature C 10: hearth with a diameter of 1.1 m, caught between m 10.65-11.85 at -2.6 m towards the western profile of S 1. It has a burnt crust up to 10-12 cm thickness, the hearth having been built on local mica schist. Around the hearth Dacian hand- and wheel-made ceramics, and a

pe 0,1 m înălțime, iar între m 13-14,2 s-a păstrat chiar talpa carbonizată a peretelui din care „pleca” și compartimentarea (tot pe talpă din lemn) dintre încăperea 2 și 3.

Inventarul construcției constă în sol negru-marونیu cu multă cenușă, chirpici și ceramică dacică lucrată cu mâna (oale, cești-opaiț, străchini, fructiere) și la roată (fructiere, kantharoi, boluri, străchini), dar și fragmente ceramice pictate celtice specifice sec. I a. Chr. (fig. 4, 5, 6).

Complexul C 11/1: perete ars (chirpici compact căzut și lemn ars mărunț) în zona peretelui încăperii 2 al complexului C 11, între m 12-13 spre profilul vestic al secțiunii. Dimensiunile arsurii sunt de până la 0,7 m și grosimea de 0,1-0,2 m (fig. 4).

Complexul C 12: este de fapt un vas spart pe loc, în exteriorul complexului C 11, la vest de acesta la m 15-16,15. Vasul este un chiup modelat cu mâna descoperit la -2,5 m (fig. 4).

Complexul C 13: cuptor de mari dimensiuni, cu diametrul exterior de 2 m și cel interior al crustei arse de 1,3 m. A fost surprins între m 17,7-19,8 la -2,4 m pe mijlocul secțiunii. Are crusta arsă până la 10 cm grosime și pereții și bolta prăbușite pe crustă. Pereții se pare că au fost realizați din lut galben care s-a păstrat la baza conservată a cuptorului. În zona complexului a fost descoperită puțină ceramică dacică lucrată cu mâna și oase mici de animale. Complexul nu este contemporan cu C 11, fiind o instalație de foc amenajată în peste peretele vestic al acestuia.

large stone chest was discovered. The feature belongs to C 11, being the hearth of room 2 (fig. 4).

Feature C 11: a partitioned surface dwelling built on the anthropogenic terrace with a length, oriented approximately towards south-north, caught between m 6-21.8 with a treading level at -2.6 m. The measured western length is of 10 m, and that of the east of 9 m. The construction had at least four rooms and the probable dimension of 16×3.5 m. Room 1: 4×3.5 m; room 2: 4×3.5 m; room 3: 3.4×3.5 m; room 4: 4×3.5 m. The first three rooms were equipped with hearths, for the 4th room we cannot make any guesses regarding the hearth as the large slope of the terrain has led to the degradation of the Dacian terrace over time, affecting not only feature C 11.

The western boundary of the C 11 dwelling is obvious given the 10 m long burnt wall. This has an average width of 0.25-0.3 m preserved at the 0.1 m height. Between m 13-14.2 even the carbonised sole of the wall from which the partitioning of rooms 2 and 3 'leaves' was preserved. The inventory of the building consists of black-brown soil with a lot of ash, adobe, hand-made (pots, cups-oil lamps, bowls, fruit bowls) and wheel-made (fruit bowls, kantharoi, bowls) pottery, but also painted Celtic ceramic fragments specific of the 1st century BC (fig. 4).

Feature C 11/1: a burnt wall (solid fallen adobe and small burnt wood) in the area of the wall of room 2 of feature C 11, between m 12-13 towards the western profile of the section. The dimensions of the burning are up to 0.7 m with a thickness of 0.1-0.2 m (fig. 4, 5, 6).

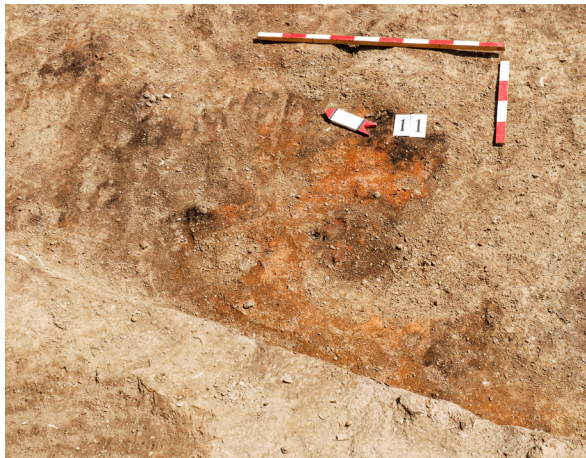

Fig. 5. Detalii din cadrul complexului 11.
Fig. 5. Details within feature 11.

Fig. 6. Detalii din cadrul complexului 11.
Fig. 6. Details within feature 11.

Umplutura complexului este din rocă sterilă sfărmată și boltă arsă masivă de cuptor prăbușită (fig. 4).

Materiale arheologice descoperite

Materialul constă cantitativ preponderent în ceramică, specifică epocii dacice clasice, dar mai ales secolului I a. Chr. Ceramica descoperită este în general fragmentată și doar în complexul C 11 au fost descoperite recipiente întregibile. În general majoritatea ceramicii este confecționată cu mâna, doar cca 15% la roata olarului. Formele lucrate cu mâna sunt reprezentate de oale (majoritare) străchini, vase cu picior, cești-opaiț și căni. Ceramica modelată la roată cuprinde, la rândul său, o anume varietate:

Feature C 12: is a vessel broken on the spot within feature C 11 to the west from this at m 15-16.15. The vessel is a sizeable hand-made amphora at -2.5 m (fig. 4).

Feature C 13: is a large oven with an outer diameter of 2 m and an interior diameter of the burnt crust of 1.3 m. It is caught between m 17.7-19.8 at -2.4 m on the middle of the section. It has a burnt crust of 10 cm thickness with the walls and vault collapsed on the crust. It seems that the walls were made of yellow clay that was preserved at the preserved base of the oven. In the area of the feature Dacian hand-made pottery and small animal bones were found. The feature is not contemporary with C 11, the oven having been built on top of the western wall of it. The feature is filled with sterile crushed rock and the collapsed massive roof of the oven (fig. 4).

fructiere, kantharoi, căni, urcioare, boluri, cupe. A mai fost descoperită și ceramică celtică pictată cu alb și roșu, de import (două fragmente).

Dintre complexele descoperite se detașează clar complexul C11 (locuință compartimentată) în care a fost descoperit un destul de bogat material arheologic exclusiv ceramic, dar și trei fusaiole din lut, dintre care una bogat ornamentată.

O prezență insolită și extrem de interesantă și importantă o constituie descoperirea, în încăperea nr. 4, a unui statuete feminine dacice din lut ars, reprezentată stângaci precum majoritatea celor descoperite până acum în Dacia preromană (fig. 7). Piesa este cea de-a doua descoperită până acum în nord-vestul României, un prim exemplar (masculin) fiind găsit la Marca-Cetate în campania de săpături din anul 1972 (Dumitrașcu, Lucăcel 1974). Statueta de la Șimleu are înălțimea de 72 mm și lățimea maximă, în zona brațelor deschise, de 42 mm. Grosimea piesei este de 16 mm în zona bazinului și a gâtului. Capul personajului a fost reprezentat rotund în care au fost „ștampilate” stângaci ochii, nasul și gura. Gâtul este aproape inexistent. Brațele au fost modelate ca niște extremități conice lungi de max. 15 mm. Sâniile nu au fost reprezentate deloc. Picioarele scurte, comparativ cu restul corpului, de doar 20 mm lungime au fost reprezentate despărțite, iar etichetele acestora excesiv de mari și grosolan realizate. Sexul personajului este dat de reprezentarea triunghiului pubian, realizat de asemenea stângaci, prin câteva împunsături. Lutul din care este modelată piesa este specific locului, cu paiete de mică, nisip și pietricele (Pop 2010).

Uncovered archaeological materials

Materials from a quantitative point of view it predominantly consists of pottery, especially from the 1st century BC. The discovered pottery is generally fragmented, only in feature C 11 were whole vessels found. Most found pottery was hand-made only approximately 15% having been made at the potter's wheel. The hand-made forms are represented by pots (majority), bowls, vessels with legs, mugs, oil-lamps, and cups. Pottery made at the potter's wheel consists of a variety of vessels: fruit bowls, kantharoi, mugs, urns, bowls, and cups. There was also imported Celtic pottery found, painted with white and red (two fragments). Of the discovered features, C 11 clearly stands out (partitioned dwelling) where a fairly rich exclusively ceramic archaeological material was found, with three clay spindle whorls, one being richly ornamented.

An unusual, fascinating, and important discovery, in room no. 4, was the Dacian feminine statuette of burnt clay, represented in a clumsy way, as were most statuettes previously discovered in pre-Roman Dacia. The item is the second of its kind discovered till date in north-western Romania (fig. 7), a first statuette (male) having been found at Marca-Cetate during the 1972 excavation campaign (Dumitrașcu, Lucăcel 1974). The statuette from Șimleu has a height of 72 mm and a maximum width, in the area of its open arms, of 42 mm. The thickness of the piece is 16 mm in the area of its pelvis and neck. The head of the character is rounded with the eyes, nose and mouth clumsily “stamped” on. The neck is almost non-existent. The arms are modelled as conical extremities of max. 15 mm in length. The breasts are not represented at all. The legs are short, compared to the rest of the body, of only 20 mm

Materiale osteologice descoperite

S-a urmărit identificarea speciilor de animale cu care locuitorii așezării au venit în contact. Metodologia de cercetare arheozoologică pentru acest studiu a cuprins: identificarea anatomică, identificarea taxonomică, analiza tafonomică, osteometria, estimarea vârstei de sacrificare, cuantificarea datelor¹.

Resturile faunistice adunate în anul 2007 sunt în număr redus. Din cuprinsul a patru complexe au fost adunate 39 fragmente osoase și dentare aparținând mamiferelor, și reprezintă resturi menajere. Unul dintre fragmente are urme lăsate de foc, șapte au urme de tranșare și trei au fost roase (au urme lăsate de colții câinilor). Nu au fost identificate oase în conexiune anatomică. Oasele sunt fragmentate, motiv pentru care s-au făcut măsurători numai pe trei dintre ele. Oasele lungi și întregi lipsesc și nu a fost posibilă estimarea taliei la greabăn pentru niciuna dintre speciile identificate.

Nu au fost identificate resturi provenind de la animale nevertebrate și nici oase de la pești și păsări. Cele 39 resturi care compun eșantionul provin de la șase specii de mamifere domestice și două specii sălbatice: bovina domestică (*Bos taurus*), oaia (*Ovis aries*), capra (*Capra hircus*), porcul (*Sus domesticus*), calul (*Equus caballus*), câinele (*Canis familiaris*), cerbul (*Cervus elaphus*) și mistrețul (*Sus scrofa*). Distribuția resturilor pe complexe arheologice și specii de mamifere

in length, split apart, with excessively large and rough feet. The sex of the character is given by the representation of the pubic triangle, also done clumsily, through a few pricks. The clay from which the item is moulded is specific to the area with adjustments made with mica, sand, and pebbles (Pop 2010).

Uncovered osteological materials

The identification of animal species with which the inhabitants of the settlement came into contact was sought. The archaeozoological research methodology for this study included: anatomical identification, taxonomic identification, taphonomic analysis, osteometry, estimation of age at the time of slaughter, quantification of data¹.

The remains of the fauna collected in the year 2007 are low in number. From the contents of two features, 39 bone and dental fragments belonging to mammals, being household waste, were collected. One of the fragments has traces left by fire, seven have traces of cutting, and three have been gnawed (traces left by dog fangs. No anatomically connected bones were found. The bones are fragmented, which is the reason why measurements were done only on three of them. Long and whole bones are missing, and it was not possible to estimate the size at the withers for any of the identified species.

No remains from invertebrate animals or fish and bird bones have been identified. The 39 pieces constituting the sample come from six domestic mammals and two wild

¹ Analiza osteologică a fost realizată de lector dr. Simina Margareta Stanc din cadrul Universității „A.I. Cuza” din Iași, căreia îi mulțumim pe această cale.

¹ The osteological analysis was done by Lecturer Simina Margareta Stanc, PhD from “A.I.Cuza” University of Iași to whom I we are very grateful.

Tabelul 1. Distribuția resturilor de mamifere identificate, pe complexe arheologice.

Table 1. Distribution of identified mammalian remains on archaeological features.

Specie / Species	Complex/ Feature 3	Complex/ Feature 5	Complex/ Feature 6	Complex/ Feature 11
Bos taurus	1	1	4	2
Ovis aries/Capra hircus	0	3	5	1
Sus domesticus	1	0	2	0
Equus caballus	0	2	1	2
Canis familiaris	1	0	0	0
Cervus elaphus	0	0	1	4
Sus scrofa	0	5	1	2
Total resturi / total remains	3	11	14	11

Tabelul 2. Cuantificarea resturilor de mamifere identificate în eșantion (NR-număr resturi identificate; NMI-număr minim indivizi estimați).

Table 2. Quantification of mammalian remains identified in the sample (NR-number of identified remains; NMI-estimated minimum number of individuals).

Specie / Species	NR	%	NMI	%
Bos taurus	8	20,51	2	15,38
Ovis aries/Capra hircus	9	23,08	2	15,38
Sus domesticus	3	7,69	2	15,38
Equus caballus	5	12,82	2	15,38
Canis familiaris	1	2,56	1	7,69
Cervus elaphus	5	12,82	2	15,38
Sus scrofa	8	20,51	2	15,38
Total resturi / Total remains	39	100	13	100

identificate apare în tabelul 1. Cele mai multe resturi, cât și cea mai mare diversitate de specii, se observă pentru complexul 6. Cele mai puține resturi provin din complexul 3.

Distribuția procentuală a resturilor pe specii animale nu a fost realizată pe complexe, ci pentru întregul eșantion. Cele mai multe resturi provin de la bovina domestică și ovicaprine (pentru grupul mamiferelor domestice), respectiv, mistreț (pentru grupul mamiferelor sălbatice) (tabelul 2).

Bos taurus. Pentru vita domestică au fost identificate opt resturi osoase, care au fost atribuite la doi indivizi, unul imatur (de circa 1 an) și altul matur (mai mare de 2,5 ani). A fost măsurată numai o falangă proximală (lungime 67 mm, lățime capăt proximal 30 mm, lățime capăt distal 28 mm și lățime minimă diafiză 24 mm).

Ovis aries/Capra hircus. De la ovicaprine provin nouă fragmente, de la două exemplare mature; pe baza unui fragment de maxilar care poartă dentiție s-a estimat vârsta de 1-1,5 ani pentru unul dintre exemplare. A fost măsurat un fragment de humerus pentru care lățimea capătului distal este 31 mm, iar lățimea articulară distală 29 mm.

Sus domesticus. Pentru porc au fost identificate trei fragmente, care au aparținut la doi indivizi imaturi; pe baza fragmentelor care poartă dentiție s-a estimat vârsta de 6-9 luni pentru un exemplar, respectiv 13-14 luni pentru al doilea.

species: cattle (*Bos Taurus*), domestic sheep (*Ovis aries*), domestic goat (*Capra hircus*), domestic pig (*Sus domesticus*), horse (*Equus caballus*), dog (*Canis familiaris*), deer (*Cervus elaphus*) and boar (*Sus scrofa*). The distribution of the remains within archaeological features and mammalian species appears in Table 1. The most remains and the greatest diversity of species were observed within feature 6 – the least of the remains within feature 3. The percentage distribution of the remains based on animal species was not done on features, but the whole sample. Most remains come from cattle and ovicaprine (within the domestic mammal sample) and boar (within the wild mammal sample) (Table 2).

Bos taurus. Eight cattle bone remains were identified, which were attributed to two individuals, one immature (of about 1 years old) and a mature one (older than 2.5 years). Only a proximal phalange was measured (67 mm in length, 30 mm proximal end width, 28 mm distal end width and 24 mm minimum diaphysis width).

Ovis aries/Capra hircus. Nine fragments come from ovicaprines, from two mature specimens; the age of one specimen, on the bases of its maxillary that has a dentition, was estimated to 1-1.5 years old. A humerus fragment was measured the distal end width of which was 31 mm and the distal joint width 29 mm.

Sus domesticus. Three fragments of domestic pig were found, which belong to two immature individuals; based on fragments which have dentition the age of one individual was estimated to 6-9 months, respectively 13-14 months of the other.

Canis familiaris. De la câine provine un fragment de craniu de la un individ matur.

Equus caballus. Pentru cal au fost identificate cinci fragmente, de la doi indivizi, unul imatur (mai mic de 2 ani) și altul matur (mai mare de 5 ani).

Sus scrofa. Cele 8 fragmente osoase provin de la doi indivizi, unul matur (individ mascul de 3-4 ani) și altul imatur (circa 2 ani). Pe un fragment de mandibulă a fost măsurată lungimea seriei dinților molari (81 mm) și lungimea, respectiv lățimea dintelui molar M3 (45 mm, respectiv 18 mm).

Cervus elaphus. De la cerb au fost identificate 5 fragmente, care au aparținut la doi indivizi (unul imatur și altul matur).

Elemente de cronologie relativă și absolută

În general materialele ceramice descoperite se încadrează cronologic în secolul I a. Chr. (Matei, Pop 2001), doar detaliile tipologice și ceramica celtică pictată fiind argumente în sprijinul datării oferite (Florea 1998, 233-239). De asemenea, statueta din lut este caracteristică secolului I a. Chr.

Cercetarea preventivă a identificat 14 complexe arheologice dacice (sec. I a. Chr. - prima jum. a sec. I p. Chr.): gropi menajere (3), locuințe (2), vetre de foc (3), cuptoare menajere (3), pereți arși de locuință (2), depunere de vas (1). Dintre acestea se detașează clar complexul C11 (locuință compartimentată) în care a

Canis familiaris. One skull fragment of a mature individual comes from a dog.

Equus caballus. Five horse fragments were identified, belonging to two individuals, one immature (younger than 2 years old) and a mature one (older than 5 years).

Sus scrofa. The eight bone fragments come from two individuals, a mature one (male, 3-4 years old) and an immature one (around 2 years old). The length of the molar teeth (81 mm) and the length and width of the molar tooth M3 (45 mm and 18 mm respectively) were measured on a mandible fragment.

Cervus elaphus. Five deer fragments were identified as belonging to two individuals (an immature and a mature one).

Elements of relative and absolute chronology

In general, the discovered ceramic material chronologically falls within the 1st century BC (Matei, Pop 2001), with only the typological details and the Celtic painted ceramics supporting the dating given (Florea 1998, 233-239). Similarly, the clay statuette is also characteristic of the 1st century BC (Șîrbu 1993, 58-61).

Preventive research identified 14 archaeological Dacian features (1st century BC - first half of 1st century AD): landfills (3), dwellings (2), hearths (3), domestic ovens (3), burnt walls of dwellings (2), vessel deposits (1). Of the discovered features, C 11 clearly stands out (partitioned dwelling) where a relatively rich, exclusively ceramic

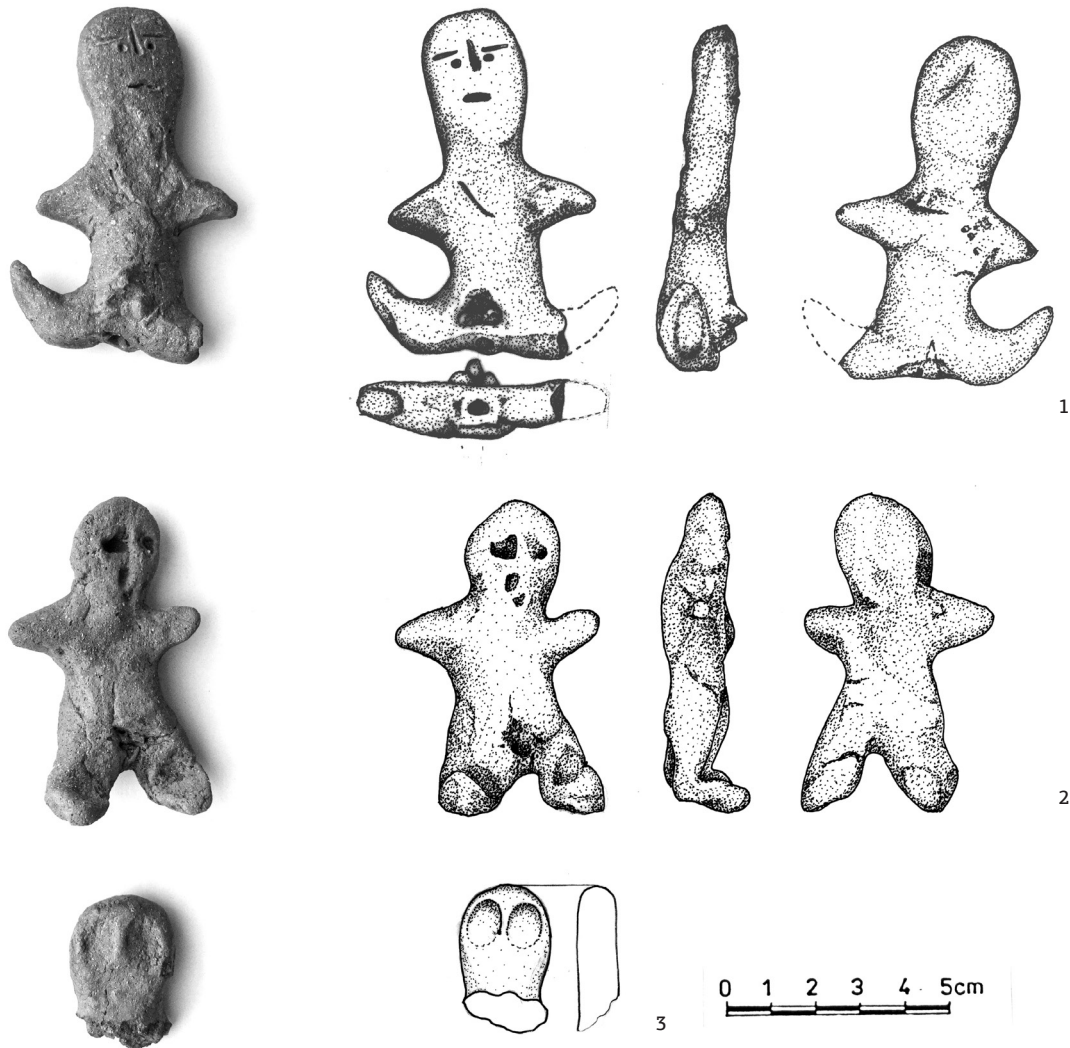

Fig. 7. Figurine dacice din lut descoperite în județul Sălaj. 1 - Marca-Cetate; 2 - Șimleu Silvaniei - strada A. Mureșanu; 3 - Șimleu Silvaniei-Cetate.

Fig. 7. Dacian clay figurines from county Sălaj. 1 - Marca-Cetate; 2 - Șimleu Silvaniei-strada A. Mureșanu; 3 - Șimleu Silvaniei-Cetate.

fost descoperit un destul de bogat material arheologic exclusiv ceramic, dar și trei fusaiole din lut dintre care una bogat ornamentată. Piesa care se remarcă este o statueta întregă din lut ars reprezentând schematic un personaj de sex feminin. A mai fost descoperită și ceramică celtică pictată de import (două fragmente).

Concluzii

Importanța cercetării rezidă mai ales în abordarea, aproape exhaustivă, pentru întâia oară, a unei terase dacice din cadrul așezării civile dacice de la poalele *Dealului Cetate* de la Șimleu Silvaniei (Dumitrașcu, Căbuz 1971). Cunoscută doar din numeroase cercetări periegetice și sondaje de mică anvergură, urmele acesteia se întind semicircular, pe 1,5 km lungime, la baza *Dealului Cetate* (Pop 2009a, 16-26), unde exista centrul militar-politic și poate și religios al așezării (Pop 2006, 35-39). Prezența unei astfel de construcții în așezare, pe o terasă dominantă ca altitudine, poate sugera existența unei aristocrații civile. Procentul mare de oase provenind de la animale sălbatice (peste 30%) este un argument în acest sens. În apropiere au fost descoperite și urme care presupun existența unui atelier metalurgic (fragmente de creuzete și zguri, Pop 2002). Abundența materialelor arheologice ceramice doar în încăperea 3 și raritatea în nr. 1 și 2 sunt indicii privind exploatarea spațiului locuit. Prezența „fusaiolelor” și a micii statuete din ceramică, în încăperea nr. 4, amenajată la nordul construcției, poate fi un indiciu privind existența unui loc sacru special amenajat în cadrul construcției. Principalele analogii morfologice apropiate pot fi căutate tot la

archaeological material was found, with three clay spindle whorls, one being richly ornamented. The noteworthy piece is a whole, burnt-clay statuette schematically representing a female character. There was also imported Celtic painted pottery discovered (two fragments).

Conclusions

The importance of the research lies in that for the first time it approaches almost exhaustively a Dacian terrace within the Dacian civil settlement at the foot of the *Cetate (Citadel) Hill* in Șimleu Silvaniei (Dumitrașcu, Căbuz 1971). Known only from numerous small-scale fieldwork and surveys, its traces extend semi-circularly, on a 1.5 km length, at the foot of the *Cetate Hill* (Pop 2009, 16-26), where the military-political and perhaps religious centre of the settlement lay (Pop 2006, 35-39). The presence of such a construction in a settlement on a dominant, high-altitude terrace can suggest the existence of a civil aristocracy. The large percentage of bones coming from wild animals (above 30%) could substantiate this argument. Nearby, traces were discovered that also suggest the existence of a metallurgical workshop (fragments of crucibles and slags, Pop 2002). The abundance of ceramic archaeological materials only in room 3 and the rarity of it in rooms 1 and 2 are indications of the use of living space. The presence of ‘spindle whorls’ and the small ceramic statuette in room no. 4, located at the north of the construction, may be an indication of the existence of a sacred place specially built within it. Main, close morphological analogies can also be searched for at Șimleu Silvaniei in research done at the points of *Cetate (Citadel)*, Pop 1995, Pop 1999b) and *Observator (Observatory)*, even if the number of rooms is

Șimleu Silvaniei în cercetările din punctele *Cetate* (Pop 1995; Pop 1999c) și *Observator*, chiar dacă numărul încăperilor e mai mic în aceste cazuri. Cea mai bună analogie este cea a construcției cu patru încăperi, cercetată la Luncani/Piatra Roșie, care avea dimensiuni totale de 25×5 m (Glodariu 1983, fig. 5/1-2).

Cunoscută din numeroase cercetări periegetice, urmele acesteia se întind semicircular, pe 1,5 km lungime, la baza *Dealului Cetate*, unde exista centrul militar-politic și poate și religios al așezării, identificabilă ipotetic cu Dacidava, pomenită de geograful antic Ptolemeu (Dumitrașcu 1971).

Bibliografie / Bibliography

Dumitrașcu 1971: S. Dumitrașcu, Dacidava?. *Crisia* 1, 1971, 39-46.

Dumitrașcu, Căbuz 1971: S. Dumitrașcu, I. Căbuz, Descoperiri arheologice la Șimleu Silvaniei, *Lucrări Științifice* (Oradea 1971), 25-30.

Dumitrașcu, Lucăcel 1974: S. Dumitrașcu, V. Lucăcel, Cetatea dacică de la Marca (Zalău 1974).

Florea 1998: G. Florea, Ceramica pictată. Artă, meșteșug și societate în Dacia preromană (sec. I a. Chr. - I p. Chr.) (Cluj Napoca 1998).

Glodariu 1983: I. Glodariu, Arhitectura dacilor-civilă și militară (sec. II î.e.n. - I e.n.) (Cluj Napoca 1983).

Marcu-Istrate et al. 2008: D. Marcu-Istrate, H. Pop, D. Roman, D. Tănase, R. Lupescu, G. el Susi, C. Roman, D. Culic, Șimleu Silvaniei, jud. Sălaj. Punct Cetatea Báthory. In: *Cronica Cercetărilor Arheologice*, campania 2007 (București 2008), 299-301.

smaller in these cases. The best analogy is the construction with four rooms investigated at Luncani/Piatra Roșie, which had a total size of 25×5 m (Glodariu 1983, fig. 5/1-2).

Known from many research, its traces extend semi-circularly, on a 1.5 km length, at the foot of the Cetate Hill, where the military-political and perhaps religious centre of the settlement lay, hypothetically identifiable with Dacidava, mentioned by the ancient geographer Ptolemy (Dumitrașcu 1971).

Marcu-Istrate et al. 2009: D. Marcu-Istrate, A. Mătiș, H. Pop, E. Pripon, I. Marchiș, M. Ardeleanu, Șimleu Silvaniei, Jud. Sălaj. Punct Cetatea Báthory. In: *Cronica Cercetărilor Arheologice*, campania 2008 (Târgoviște 2009), 351-352.

Matei 1979: Al.V. Matei, Repertoriul de așezări și descoperiri dacice pe teritoriul județului Sălaj. *ActaMP III*, 1979, 11-40.

Matei, Pop 2001: Al. Matei, H. Pop, Măgura Moigradului-zonă sacră (sec. I î. Chr.) și așezare dacică fortificată (sec. I d. Chr.). In: *Studii de istorie antică. Omagiu profesorului Ioan Glodariu* (Cluj Napoca 2001), 253-278.

Pop 1995: H. Pop, Civil architecture and habitat during Latène D in the Depression of Șimleu. *ActaMN XXXII*, 1995, 103-118.

Pop 1999a: H. Pop, Șantierul arheologic Șimleu Silvaniei, str. A. Mureșanu 32. In: *Cronica Cercetărilor Arheologice* (Vaslui 1999), 117.

Pop 1999b: H. Pop, Șantierul arheologic Șimleu Silvaniei-str A. Mureșanu 11. In: *Cronica Cercetărilor Arheologice*, campania 1998 (Vaslui 1999), 117.

Pop 1999c: H. Pop, Arhitectură civilă și habitat în La Tène D în Depresiunea Șimleului. In: *Studii de Istorie a Transilvaniei, Familie și societate* (Cluj Napoca 1999), 109-122.

Pop 2001: H. Pop, Depresiunea Șimleului în antichitatea dacică. *Alma Mater Porolissensis* II/5, 2001, 14-18.

Pop 2002: H. Pop, Ateliere și meșteșuguri în Depresiunea Șimleului (jud. Sălaj) în La Tène D. In: *Ateliere și tehnici meșteșugărești. Contribuții arheologice / Ateliers at techniques artisanaux. Contributions archeologiques* (Bistrița: Ed. Accent 2002), 47-72.

Pop 2006: H. Pop, Fortificațiile dacice din vestul și nord-vestul României (Cluj Napoca: Ed. Mega 2006).

Pop 2008: H. Pop, Argintul dacic sălăjean (Cluj Napoca: Ed. Mega 2008).

Pop 2009a: H. Pop, Așezări dacice din vestul și nord-vestul României (sec. II î. Chr. - I d. Chr.) - cu specială privire la Depresiunea Șimleului (Cluj Napoca: Ed. Mega 2009).

Pop 2009b: H. Pop, Șimleu Silvaniei, jud. Sălaj. Strada Cetății f.n. In: *Cronica Cercetărilor Arheologice*, campania 2008 (Târgoviște 2009), 352-353.

Pop 2009c: H. Pop, Șantierul arheologic Șimleu Silvaniei-str A. Mureșanu 11/b. In: *Cronica Cercetărilor Arheologice*, campania 2008 (Târgoviște 2009), 350-351.

Pop 2010: H. Pop, Figurine dacice din lut ars descoperite în Nord-Vestul Daciei. In: *Studii de istorie și arheologie. Omagiu cercetătorului dr. Eugen Iaroslavschi la 60 de ani* (Cluj Napoca: Ed. Argonaut 2010), 91-99.

Pop, Bejinariu 1997: H. Pop, I. Bejinariu, Șantierul arheologic Șimleu Silvaniei-Centru, *Cronica Cercetărilor Arheologice*, campania 1996 (București 1997), 61.

Pop, Culic 2008: H. Pop, D. Culic, Șantierul arheologic Șimleu Silvaniei-str A. Mureșanu 33-35. In: *Cronica Cercetărilor Arheologice*, campania 2007 (București 2008), 297-299.

Pop et al. 2006: H. Pop, I. Bejinariu, S. Băcueț-Crișan, D. Băcueț-Crișan, D. Sana, Zs. Csok, Șimleu Silvaniei. *Monografie Arheologică. Istoricul Cercetărilor* (Cluj-Napoca 2006).

Sîrbu 1993: V. Sîrbu, *Credințe și practice funerare religioase și magice în lumea geto-dacilor* (Galați 1993).

Dr. Horea Pop

Muzeul Județean de Istorie și Artă,
Zalău, România,
e-mail: horeapop@yahoo.com

